

**Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра освітології і педагогіки**

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**МАТЕРІАЛИ
I Міжнародної науково-практичної конференції**

м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.

УДК 001.895:330.341.1:37

I-66

Редакційна колегія:

Лілія РЕБУХА, д. пед. н., доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету

Елеонора ЯЩЕНКО, к. пед. н., доцент, доцент кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету

Ірина ЛЕВАНДОВСЬКА, к. пед. н., доцент кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету

Оксана КОВАЛЬ, к. пед. н., доцент, доцент кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету

Марія КОРМАН, к. і. н., доцент, доцент кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету

Наталія ЛИСА, к. філол. н., доцент, доцент кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету

Анетта КРИЖАНОВСЬКА, викладач кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету

Рекомендовано до друку

Вченою радою соціально-гуманітарного факультету

(протокол № 9 від 17.05.2021 р.)

I-66 **Інновації в освіті: перспективи розвитку** : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.]. – Тернопіль : ЗУНУ, 2021. – 357 с.

ISBN 978-966-654-631-2

Збірник містить тези доповідей учасників I Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації в освіті: перспективи розвитку» (м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.) з актуальних проблем у сфері освіти, результати науково-дослідної роботи, а також питання оптимізації використання інноваційних освітніх ресурсів для формування та розвитку професійних компетенцій в освітній сфері.

Збірник праць I Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації в освіті: перспективи розвитку» буде корисним для студентів, слухачів магістратури, аспірантури, науковців та практиків.

УДК 001.895:330.341.1:37

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій покладається на авторів наукових доповідей.

Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редколегії збірника.

© ЗУНУ, 2021

ЗМІСТ

I. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОВІД.....14

Slawomir Bylina

HUMANITARIAN INSTITUTIONS IN POLAND IN THE
CONTEXT OF HUMANITARIAN EDUCATION..... 14

Mgr Marcelina Puk

NOWOCZESNE TECHNOLOGIE W KSZTALCENIU OSOB
NIEPELNOSPRAWNYCH..... 17

Олександр Боднар

СТУДЕНТИ-ІНОЗЕМЦІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНИЙ
КОНТЕКСТ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 20

Андрій Довгалюк

ТРУДНОЦІ В РЕАЛІЗАЦІЇ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ..... 23

Ганна Зварич

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ..... 26

Любомир Калинюк

ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН: СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 28

Ірина Сафонова

РОЗУМІННЯ СУТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ І
НАВИЧОК: ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОГО ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ... 30

Ірина Шкіцька

ПРОБЛЕМА АКАДЕМІЧНОЇ НЕЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС КОМП'ЮТЕРНОГО
ТЕСТУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ 34

**II. ІННОВАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: СТРАТЕГІЇ ТА
ТЕХНОЛОГІЇ.....38**

*Kozlova Olena Gryhorivna, Lokhonya Mykola Mykolayovych,
Kozlov Dmytro Oleksandrovych*

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE HIGHER
EDUCATIONAL IMAGE INSTITUTION AND
PERSPECTIVE OF THEIR FEATURES PERCEPTION..... 38

Віталій Біскуп, Валентина Вербова

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ДЕБАТІВ У ПРОЦЕСІ
ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН УПРАВЛІНСЬКОГО
СПРЯМУВАННЯ.....41

Антон Климчук

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ
СТРАХУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ....44

Анетта Крижановська, Діана Калитюк

ВИКОРИСТАННЯ KEYС-ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ...46

Лілія Ребуха, Чень Жунхао

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: КЛАСИФІКАЦІЯ
ТА ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ 48

Лілія Ребуха, Вікторія Ковальчук

ІНТЕГРАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ:
ПОНЯТІЙНЕ ПОЛЕ 52

Віталій Чернявський

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА..... 55

Анастасія Яновська

СУТНІСТЬ МОДЕЛЮВАННЯ В УПРАВЛІНСЬКІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ 58

Елеонора Яценко, Марія Радь

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 61

Елеонора Яценко, Христина Зубик

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ КЛАСИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ 63

**III. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ
ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ:
ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....67**

Максим Бурій

МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД У
ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ 67

Оксана Коваль, Вадим Рахліс

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРОФЕСІЙНИХ
ПЕРЕМОВНИКІВ У КОНТЕКСТІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ
ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ 70

Марія Корман, Ольга Яремчук

ЕТИЧНІ НОРМИ ТА ПРИНЦИПИ ДІЛОВИХ
КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ОСВІТНЬОМУ
СЕРЕДОВИЩІ 74

Наталія Лиса, Оксана Кричківська

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ..... 78

Галина Ляхович, Валентина Біланинець

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ..... 85

Надія Магльована

ЕФЕКТИВНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ: СИСТЕМА ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ..... 88

Інна Малішевська

НЕПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА У ЗАКЛАДІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 91

Лілія Ребуха, Тетяна Павлусик

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ..... 93

Ірина Левандовська, Ірина Роговська

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ
ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ 96

Вадим Швед

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ..... 101

IV. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ 105

Agata Jakiela

ZDALNE NAUCZANIE – PRZYSZŁOSC EDUKACJI..... 105

Марія Барилко

ТРЕНІНГ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ..... 106

Олег Боков

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО КОУЧИНГУ.. 109

Лариса Григор'єва

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРЕДМЕТНОМУ НАВЧАННІ 112

Віктор Гунько

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМИ ВНЗ НА БАЗІ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ..... 114

Ірина Заліпська

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ДИСТАНЦІЙНО 117

Анна Кирилюк

КОМПЛЕКСНА ДІЛОВА ГРА ЯК ОСНОВА СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 120

Крупа Олександр

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ 122

Галина Ляхович, Алмаз Гереза

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК СКЛАДОВА ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ..... 126

Ірина Левандовська, Вадим Медвідь

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВАЦІЙНИХ ІДЕЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ..... 128

<i>Олександр Романовський</i> ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ.....	132
<i>Оксана Чернявська</i> ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ І СТРАТЕГІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	135
V. РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН В ОСВІТІ	140
<i>Петро Біловус</i> ПРОБЛЕМА ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНОГО КОНФЛІКТУ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ	140
<i>Ірина Левандовська, Діана Бружина</i> ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	143
<i>Владислав Буратинський</i> ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКА	145
<i>Заgrabчук Світлана</i> РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ЗАСОБАМИ КАЗОК ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	148
<i>Анетта Крижановська, Уляна Стахів</i> УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА.....	155
<i>Володимир Кульчицький</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ.....	157
<i>Ірина Левандовська</i> РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	159
<i>Ігор Чучман</i> ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	162

<i>Елеонора Ященко, Максим Грейцар</i> СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА І ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ	165
VI. ІСТОРІЯ ОСВІТИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯД НА ІННОВАЦІЇ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УПРАВЛІННІ	169
<i>Анатолій Вихрущ, Надія Данік</i> НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ У ШКОЛАХ ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	169
<i>Інна Коча</i> ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ.....	172
VII. УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В СУЧАСНОМУ СВІТІ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА	178
<i>Мар'яна Божже-Марина</i> ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УПРАВЛІНЦІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ.....	178
<i>Надія Галай</i> ОСОБЛИВОСТІ ЕТИКИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ.....	180
<i>Ганна Жекало, Парасюк Іван</i> ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ЗАКЛАДОМ	182
<i>Зоряна Коротюк</i> ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ.....	186
<i>Ланкіна Юлія</i> ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ	188
<i>Лілія Ребуха, Христина Кравець</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	191

<i>Лілія Ребуха, Наталія Мазурик</i>	
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....	193
<i>Андрій Студзінський</i>	
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ МЕТОДИЧНОЮ РОБОТОЮ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ.....	196
<i>Михайло Сула</i>	
МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАСАД ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ..	199
<i>Oksana Tulai, Lyudmyla Alekseyenko</i>	
EDUCATION ADMINISTRATION IN PUBLIC VALUES SYSTEM.....	201
<i>Світлана Харковська</i>	
УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ЗАКЛАДОМ: ЙОГО ДЕФІНІЦІЙНА СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА.....	205
<i>Любомир Чорній</i>	
АНАЛІТИКА ПРОБЛЕМНОГО КОНТЕКСТУ ДІЯЛЬНОСТІ СТЕЙКХОЛДЕРІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	208
<i>Ірина Левандовська, Дмитро Шаравара</i>	
НЕПЕРЕРВНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ	211
<i>Шкрібляк В.В.</i>	
РАЦІОНАЛЬНІСТЬ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ	214
<i>Юрій Щербяк, Роман Мельничок</i>	
ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	219
VIII. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ	223
<i>Віктор Кавецький</i>	
ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПРОЦЕС НАДАННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ..	223

<i>Світлана Калаур</i>	ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	227
ІХ. ПСИХОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ.....		233
<i>Edward Jarmoch</i>	SOCIAL WORK AS A COMMON STUDY DIRECTION IN POLAND PRACA SOCJALNA POWSZECHNYM KIERUNKIEM STUDIÓW POLSCE.....	233
<i>Марія Бригадир</i>	ЕМПАТІЯ В КОНСУЛЬТАТИВНІЙ ТА ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ПСИХОЛОГА.....	236
<i>Оксана Воронюк</i>	СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ВІРТУАЛІЗОВАНЕ СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	239
<i>Ольга Главацька</i>	ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ	242
<i>Надія Горошко</i>	ПОРТФОЛІО ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ	245
<i>Уляна Гузік</i>	ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ.....	248
<i>Вікторія Звєкова</i>	ДИСЛАЛІЯ ЯК ВИД МОВНОГО ПОРУШЕННЯ	252
<i>Тарас Зелений</i>	ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	256
<i>Карсканова С.В.</i>	БЕЗУМОВНЕ ПРИЙНЯТТЯ ВЛАСНОЇ ДИТИНИ БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	258

<i>Олена Коваль</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА СТАДІЇ ПРИСТОСУВАННЯ СІМ'Ї ДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	262
<i>Данієла Крупська</i> ПОНЯТТЯ СИРІТСТВА ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЙОГО ВИЗНАЧЕННЯ.....	266
<i>Світлана Лісовська</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТА ОБСТЕЖЕННЯ УЧНІВ З «ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ».....	270
<i>Марія Маїталір</i> ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ВУЗІ.....	275
<i>Назарій Низдрона</i> ФІНАНСОВІ РІШЕННЯ НАСЕЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	278
<i>Олександра Ніздрань-Федорович</i> ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА МОДЕЛЬ БАЛАНСУ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ Н. ПЕЗЕШКІАНА В ОСВІТІ.....	280
<i>Наталя Пасіка</i> РОБОТА ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ПО РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА.....	283
<i>Віталія Пастушин</i> САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ЛЮДИНИ.....	285
<i>Ганна Рідкодубська</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS ON THE BASIS OF COMPETENCE APPROACH.....	288
<i>Мар'яна Семчишин</i> ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНЕ УЗМІСТОВЛЕННЯ ДОВІРИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ.....	290

<i>Ольга Томченко</i>	ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ	293
<i>Людмила Шевченко</i>	ПРЕДИКТОРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ФОРМУВАННІ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	296
<i>Марія Яворська</i>	СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ СПРИЧИНЕННЯ САМОТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНОЇ РИСИ ПСИХОЛОГА-ПРОФЕСІОНАЛА	298
<i>Людмила Якубова</i>	СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БЕЗДОМНИМИ	300
Х. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....		303
<i>Władysław Kądziołka</i>	MEDIA SPOLECZNOŚCIOWE W EDUCACJI SOCIAL MEDIA IN EDUCATION.....	303
ХІ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ.....		309
<i>Людмила Дацюк</i>	ВПЛИВ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ГАНДБОЛІСТОК НА ПОКАЗНИКИ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	309
<i>Вікторія Дельрос</i>	ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСОБИ РУХОВОГО ТЕСТУВАННЯ ЮНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ.....	313
<i>Віталій Марченко</i>	СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФУТБОЛЬНИХ АРБІТРІВ	315
<i>Петро Матлах</i>	АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ОБОРОННИХ СТРАТЕГІЙ У ФУТБОЛІ	320

Назарій Скороход, Іван Черкас
СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО СПОРТИВНУ
АНТРОПОЛОГІЮ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОНОМНОЇ
НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ 324

Олександра Шептицька
СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ФІЗИЧНОЇ
ТА ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ГАНДБОЛІСТІВ ДЮСШ.....330

**ХІІ. ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: УПРАВЛІНСЬКІ ТА
ЦИФРОВІ АСПЕКТИ.....334**

Лариса Чумак
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА В ЗАКЛАДІ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....334

Мар'яна Дмитерчук, Марта Дмитришин
ЛІДЕРСТВО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ.....337

Уляна Штибель, Марта Дмитришин
СПЕЦИФІКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ НА РІВНІ
ГРОМАДИ.....342

Юрій Щербяк, Анна Кокуріна
ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНИХ ЦЕНТРІВ
ТА ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ.....344

Олена Долиняк-Сайтз
МІЖНАРОДНА ВИЩА ОСВІТА В ПЕРІОД СВІТОВОЇ КРИЗИ
COVID-19.....351

I. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Sławomir Bylina
dr hab.

Katolicki Uniwersytet Lubelski
Wydział Nauk Społecznych

HUMANITARIAN INSTITUTIONS IN POLAND IN THE CONTEXT OF HUMANITARIAN EDUCATION

Pojęcie pomocy humanitarnej we współczesnej rzeczywistości nabiera ciągle istotnego znaczenia. Diagnozując sytuację geopolityczną dzisiejszego świata spostrzegamy nieustanną rangę pomocy humanitarnej, która w rozumieniu ratowania i ochrony życia w czasie wielu zagrożeń, wywołanych warunkami naturalnymi i działalnością człowieka staje się przedmiotem zagadnienia bezpieczeństwa człowieka. W tym celu niezmiernie ważne jest poruszenie kwestii edukacji w badanym obszarze zainteresowań. Dlatego edukacja humanitarna, zmierzająca do urzeczywistniania siebie jako pełnego człowieka w oparciu o m.in. zasady miłości bliźniego i wzajemnego szacunku staje się kluczem do wzajemnych relacji w społecznościach. W szerszym aspekcie Międzynarodowego Prawa Humanitarnego szczególnym „zadaniem problemów humanitarnych jest rozwiązywanie konfliktów wynikających bezpośrednio z międzynarodowych lub niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych i które z przyczyn humanitarnych ograniczają prawo stron konfliktu zbrojnego do swobodnego wyboru metod i środków prowadzenia działań zbrojnych lub chronią osoby i dobra, które są lub mogą być dotknięte skutkami konfliktu zbrojnego”¹.

W skali międzynarodowej należy dostrzec grono instytucji, które pilotują procesy udzielania pomocy humanitarnej na świecie. Należą do nich m.in. takie organizacje jak Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ), Unia Europejska, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca, organizacje rządowe (np. Swedish Civil Contingencies Agency (MSB); Canadian International Development

---

¹Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., sporządzony w Genewie dnia 8 czerwca, 1977 r., art. 2. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/protokoly-dodatkowe-do-konwencji-genewskich-z-12-sierpnia-1949-r-16794697>, dostęp 05.05.2021.

Agency (CIDA); United States Agency for International Development (USAID), Action Contre la Faim, Oxfam.

Podstawą do działań współczesnego systemu pomocy humanitarnej stała się rezolucja Zgromadzenia Ogólnego NZ nr 46/182 z 19 grudnia 1991 r. Powołano wówczas Stały Komitet Międzyagencyjny (Inter-Agency Standing Committee – IASC), na którego czele stanął Koordynator ds. Pomocy w Sytuacjach Nadzwyczajnych (Emergency Relief Coordinator – ERC)².

W ramach organizacji zarejestrowanych w Polsce można zaliczyć przykładowe organizacje pozarządowe (NGOs), do których należą m.in. Lekarze bez Granic; Korpusy pokoju; Polska Akcja Humanitarna; Fundacja Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej; Polska Misja Medyczna; Fundacja Usłyszeć Afrykę, Fundacja Kultury Świata, Amnesty International Polska, Caritas Polska czy Zespół Pomocy Kościołowi na Wschodzie przy Sekretariacie Konferencji Episkopatu Polski³.

Polska pomoc humanitarna w znacznej mierze opłata jest na wpłatach na rzecz instytucji międzynarodowych oraz w formie dofinansowania działań polskich pozarządowych organizacji humanitarnych. W pomoc humanitarną aktywnie włączają się ambasady Rzeczypospolitej w konkretnych państwach. Środki na pomoc humanitarną wyznaczane są z rezerwy celowej budżetu państwa administrowanej przez Departament Współpracy Rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych⁴.

Przykładem realizacji projektów jest „Polska pomoc” realizowana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych we współpracy z organami administracji rządowej i organizacjami społecznym oraz lokalnymi podmiotami w krajach partnerskich. *Polska pomoc* jest realizowana na mocy Ustawy z dnia 16 września 2011 r. o współpracy rozwojowej⁵.

Projekt działa na forum organizacji międzynarodowych, których nasz kraj jest członkiem. W ramach programu instytucje rządowe współpracują z organizacjami pozarządowymi, jednostkami sektora finansów publicznych.

---

²*Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations*, UN Doc. A/RES/46/182

³*Polska pomoc*, <https://www.gov.pl/web/polskapomoc/aktorzy-dzialan-humanitarnych>, dostęp 05.05.2021.

⁴ S. Bylina, *System Bezpieczeństwa Narodowego. Aksjonormatywne studium w kontekście teoretycznym i praktycznym*, Wydawnictwo UPH Siedlce, Drohiczyńskie Towarzystwo Naukowe, Siedlce-Drohiczyn 2017.

⁵*Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o współpracy rozwojowej*, Dz. U. 2011 nr 234 poz. 1386.

Szczególną instytucją, która uczestniczy także w procesie edukacyjnym jest Polska Akademia Nauk wraz z jednostkami jej podległymi i ze szkołami wyższymi na poziomie krajowym, a także z organizacjami międzynarodowymi jak Unia Europejska; Organizacja Narodów Zjednoczonych, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju.

Projekty realizowane są także za pośrednictwem polskich placówek zagranicznych, oraz przez program „Wolontariat polska pomoc”, działalność Akademii Administracji Publicznej Partnerstwa Wschodniego oraz programy stypendialne (im. Stefana Banacha oraz im. Ignacego Łukasiewicza).

W 2018 roku Ministerstwo Spraw Zagranicznych przeprowadziło konkurs, w wyniku którego dofinansowanie otrzymało 11 projektów skierowanych do szerokiej publiczności, również do uczniów i nauczycieli w ramach edukacji formalnej. Realizację 6 projektów zaplanowano na lata 2018 i 2019, natomiast 4 będą realizowane w latach 2018, 2019 i 2020. Projekty trzyletnie to elementy większego przedsięwzięcia dofinansowanego ze środków programu Development Education and AwarenessRaising Komisji Europejskiej. Kontynuowano też współpracę z Ministerstwem Edukacji Narodowej. Projekt „Edukacja globalna. Liderzy edukacji na rzecz rozwoju (II)”, przeprowadzony przez podległy MEN Ośrodek Rozwoju Edukacji we współpracy z wojewódzkimi ośrodkami doskonalenia nauczycieli, pozwolił powołać ogólnopolską sieć szkół wdrażających tematykę edukacji globalnej, w tym również w ramach obchodów Tygodnia Edukacji Globalnej. Również studenci Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie wysłuchali 2 wykładów – w języku polskim i angielskim – na temat polskiej pomocy humanitarnej i rozwojowej.

Według wstępnych danych (zebranych na dzień 15 marca 2021 r.). Polska Oficjalna Pomoc Rozwojowa (ODA) wyniosła w 2020 r. 3,13 mld PLN⁶. W kolejnym 2021 r. przygotowywane są kolejne projekty także na rzecz Ukrainy w poszczególnych działaniach (Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje, Równe szanse – edukacja, Równe szanse – przedsiębiorczość, Równe szanse – zrównoważone miasta, Zdrowie,

---

⁶Polska Oficjalna Pomoc Rozwojowa w 2020 r. – wstępne dane, <https://www.gov.pl/web/polskapomoc/polska-oficjalna-pomoc-rozwojowa-w-2020-r--wstepne-dane>, dostęp 05.05.2021.

Klimat i zasoby naturalne). W ramach programu Równe szanse – edukacja, Polska Oficjalna Pomoc Rozwojowa proponuje działania w ramach takich zagadnień jak „Ułatwianie dostępu do wysokiej jakości edukacji” oraz „Poprawa dostępu do wysokiej jakości wykształcenia zawodowego oraz wsparcie procesów przekwalifikowania zawodowego”⁷.

References

1. Bylina S., System Bezpieczeństwa Narodowego. Aksjonormatywne studium w kontekście teoretycznym i praktycznym, Wydawnictwo UPH Siedlce, Drohiczyńskie Towarzystwo Naukowe, Siedlce-Drohiczyn 2017.
2. Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Plan współpracy rozwojowej w 2021 roku*, s. 9-10, file:///C:/Users/S%C5%81AWEK/Downloads/PlanWR2021_-_akceptacja_ostateczna.pdf, dostęp 05.05.2021.
3. *Polska Oficjalna Pomoc Rozwojowa w 2020 r. – wstępne dane*, <https://www.gov.pl/web/polskapomoc/polska-oficjalna-pomoc-rozwojowa-w-2020-r--wstepne-dane>, dostęp 05.05.2021.
4. *Polska pomoc*, <https://www.gov.pl/web/polskapomoc/aktorzy-dzialan-humanitarnych>, dostęp 05.05.2021.
5. *Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r.*, sporządzony w Genewie dnia 8 czerwca, 1977 r., art. 2. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/protokoly-dodatkowe-do-konwencji-genewskich-z-12-sierpnia-1949-r-16794697>, dostęp 05.05.2021.
6. Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations, UN Doc. A/RES/46/182
7. Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o współpracy rozwojowej, Dz. U. 2011 nr 234 poz. 1386.

Mgr Marcelina Puk

Katolicki Uniwersytet w Ružomberku

NOWOCZESNE TECHNOLOGIE W KSZTALCENIU OSOB NIEPELNOSPRAWNYCH

Proces formowania się cywilizacji informacyjnej postępuje nieuchronnie, zarówno w skali globalnej, jak i regionalnej, stąd nowocześnie rozumiana edukacja osób niepełnosprawnych musi podążać za tym śladem. Dla osób niepełnosprawnych istotny jest fakt, iż rewolucja techniczna, jaką niesie powszechna informatyzacja, spowoduje zmiany,

---

⁷ Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Plan współpracy rozwojowej w 2021 roku*, s. 9-10, file:///C:/Users/S%C5%81AWEK/Downloads/PlanWR2021_-_akceptacja_ostateczna.pdf, dostęp 05.05.2021.

które mogą znacząco wpłynąć na ich sytuację w społeczeństwie, w tym sytuację edukacyjną. Globalne sieci telekomunikacyjne umożliwiają nie tylko podejmowanie pracy na odległość, tzw. telepracy, co może stać się przełomem w zatrudnianiu osób, które z racji chociażby zaistniałej wady preferują pracę w domu, ale zmieniają podejście do organizacji i metod prowadzenia procesu nauki i rewalidacji niepełnosprawnych.

Zmiany zachodzące w życiu codziennym oraz w szkolnictwie powszechnym wymagają dokonania podobnych przeobrażeń w szkolnictwie specjalnym. Jednym z istotnych elementów tych zmian jest zastosowanie nowoczesnych technologii w procesie edukacyjno-rewalidacyjnym zarówno w płaszczyźnie oprogramowania, jak i specjalistycznego sprzętu. Programy i systemy komputerowe pozwalają zdiagnozować zaistniałą wadę, ocenić jej wpływ na rozwój dziecka, a następnie poprzez odpowiednio dobrane działania prowadzić zindywidualizowaną edukację i rewalidację. Służą one między innymi do kształtowania umiejętności niezbędnych do uwrażliwiania uszkodzonego narządu, słuchu czy wzroku, prowadzić działania kompensacyjne, wspomagać rozwój komunikacyjny, poprzez zmniejszanie zaburzeń mowy dźwiękowej.

Zastosowanie komputerów w szkolnictwie specjalnym jest nieco inne niż w szkolnictwie masowym. Edukacyjne programy multimedialne w szkolnictwie ogólnodostępnym zasadniczo przeznaczone są bowiem w większości do samodzielnej, domowej nauki ucznia. Komputer często wykorzystany jest jako medium utrwalające i kontrolujące, czyli staje się narzędziem indywidualizacji procesu nauczania oraz sprzyja dokonaniu samooceny przez ucznia. Te jego zalety mogą być wykorzystane również w pracy z uczniem niepełnosprawnym, w zależności jednak od stopnia i rodzaju upośledzenia dziecka konieczne jest, aby nauczyciel ukierunkowywał jego pracę, udzielając mu niezbędnych wskazówek, a w wypadku głębszych upośledzeń –pracował razem z nim. Komputerowa terapia pedagogiczna obejmuje pięć wzajemnie zazębiających się obszarów. Są to:

- 1) obszar percepcyjno - motoryczny,
- 2) słuchowy,
- 3) wzrokowy,

- 4) intelektualny,
- 5) psychoterapeutyczny.

Niezależnie od deficytów rozwojowych dziecka korzyści płynące z zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnej w procesie dydaktycznym niepełnosprawnych sprawiają, że rozszerzają się ich możliwości i rozwijają umiejętności w wielu obszarach funkcjonowania :

1) uczenie się – zastosowanie TIK wzbogaca sposoby zdobywania wiedzy i umiejętności, ułatwia rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji oraz integruje doświadczenia i różne elementy wiedzy;

2) myślenie – wspomaga rozumienie złożoności zjawisk oraz umożliwia ich całościowe postrzeganie, a także wspomaga pracę twórczą; pomaga w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystaniu informacji pochodzących z różnych źródeł;

3) działanie - usprawnia organizację pracy oraz ułatwia posługiwanie się wieloma technikami i narzędziami pracy;

4) doskonalenie się - może przyczynić się do kształtowania postawy elastycznej i uwzględniającej zmiany, co wiąże się z gotowością do ciągłego uczenia się;

5) komunikowanie się - dostarcza środków do indywidualnych i grupowych prezentacji oraz do skutecznego komunikowania się, uczy więc porozumiewania się oraz sprzyja kontaktom międzyludzkim bez barier i uprzedzeń;

6) współpraca - ułatwia prace w grupie oraz osiągnięcie porozumienia, może być wykorzystana do nawiązywania i podtrzymywania kontaktów oraz budowania więzi międzyludzkich.

Bibliografia

1. Zielińska J., Edukacja dzieci z uszkodzeniem słuchu w społeczeństwie informacyjnym, Toruń: Wyd. Adam Marszałek, 2005.
2. Zielińska J., Diagnoza i terapia sprawności ortofonicznej dzieci z uszkodzeniem słuchu wspomagane techniką komputerową, Kraków: Wyd. Naukowe AP, 2004.
3. Siemieniecki B., Buczyńska J., *Komputer w rewalidacji*, Toruń: Wyd. Adam Marszałek, 2001.
4. Bekus K., Rola komputera i innych nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w pracy dydaktycznej z dzieckiem niepełnosprawnym, <https://zspaleksandria.pl/wp-content/uploads/2016/01/Rola-komputera..pdf>

Олександр Боднар
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Елеонора Яценко
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

СТУДЕНТИ-ІНОЗЕМЦІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНИЙ КОНТЕКСТ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Щороку спостерігається стабільний приріст кількості студентів-іноземців. Українські заклади вищої освіти (ЗВО) у силі запропонувати безліч бакалаврських та магістерських програм з гуманітарних, природничих, точних, інженерних, медичних, ветеринарних, стоматологічних, хімічних галузей наук, окрім того наявні й підготовчі курси, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура та програми академічної мобільності за згаданими галузями.

Вибір приїхати на навчання до України зумовлюється помірною ціною на навчання у порівнянні з США, Канадою чи будь-якою європейською країною. Також студенти-іноземці обирають Україну через високий рівень знань, котрі надаються у провідних ЗВО на окремих спеціальностях. Тенденція здобуття вищої освіти закордоном у студенті-іноземців з країн Північної Африки (Марокко, Алжир, Єгипет, Туніс, Лівія), Середньої Азії (Казахстан, Узбекистан, Туркменістан) та інші йде з часів радянського простору, коли їх батьки здобували вищу освіту інженерних, медичних, фармацевтичних, стоматологічних спеціальностей.

Впродовж останніх 5-ти років за статистичними даними Українського державного центру міжнародної освіти при МОН України, сучасний стан кількості іноземних студентів змінився, а саме(див. табл.1):

Динаміка кількості іноземних студентів в Україні (2016-2020 рр.)

Рік	Кількість
2016	64066
2017	66310
2018	75605
2019	80470
2020	76548

Аналізуючи таблицю 1, бачимо зменшення кількості іноземних студентів в Україні за 2020 рік порівняно з 2019 роком.

Зафіксовано, що найбільше іноземних студентів в Україні навчається у м. Харкові, м. Києві, м. Одесі. Відомо, що переважна більшість студентів із Індії, Марокко та Туркменістану [2].

Отже, значне збільшення іноземних студентів до 2020 року (початок пандемії COVID-19), може трактуватися як якісно позитивна тенденція промоції вищої освіти України поза межами країни, побудови відповідного статусу України на науковій арені та поступове визнання іншими країнами дипломів українських ЗВО.

Вагомими проблемами, з якими зустрічаються студенти-іноземці при виборі іноземного навчання, є:

1. Відсутність активної промоції української освіти на іноземних ринках (більшість студентів, котрі приїжджають на навчання до України, були заготовані самими ж студентами з їхніх країн – до 80%).[3].

2. Наявність агенцій-посередників між іноземним студентом та ЗВО в Україні (ця проблема відчутна для самого студента, бо вартість послуги агенції-посередника не регулюється жодними нормативними документами, що ставить студента-іноземця у економічно не вигідне фінансове становище).

3. Бюрократизована система отримання дозвільних документів (навчання іноземних студентів в Україні регулюється безпосередньо Наказами МОН, а нормативно-правова база включає документи, що регулюють візові та міграційні питання в'їзду в Україну) [2].

4. Проблеми освітнього процесу: викладання більшості дисциплін виключно англійською (однак, як зазначають студенти, часто

англійська викладача є недостатньо високого рівня, що спотворює сприйняття навчальної інформації) [3].

5. Застаріла матеріально-технічна база ЗВО (подекуди стан лабораторій при університетах бажає бути кращим, що унеможлиблює виконання певних маніпуляцій чи викладу практичного матеріалу наочним способом через дефіцит технічних та спеціальних засобів тощо).

6. Визнання (акредитація) українських дипломів (одна з головних проблем котра першочергово має бути вирішеною для продовження активної промоції української освіти за кордоном, адже чим більше країн буде визнавати український диплом, тим більше студентів-іноземців будуть зацікавлені у здобутті освіти в Україні) [1].

У процесі адаптації студентів-іноземців, окрім адаптації у мовному середовищі у програмах підготовчих відділень при університетах, часто упускається аспект культурної підготовки з участю студентів-іноземців та українських студентів у спільних заходах, їх організації та проведення, а також відсутнє програмне оформлення культурного дозвілля студентів-іноземців (відвідування театру, кіно, участь у фестивалях) що суттєво сповільнює процес адаптації у нових, стресових умовах особистості студента. Адаптація також стосується і процесу звикання студентів-іноземців до державних вимог написання комплексних індивідуальних завдань, самостійних робіт студента, курсових, дипломних, магістерських робіт, рефератів, адже вимоги до їх оформлення в українській системі освіти та європейській, або у країнах походження студента, суттєво різняться. Від адаптації до останніх вимог залежить подальша успішність студентів-іноземців та їх рейтинг у ЗВО.

Отже, збільшення числа іноземних студентів у закладах вищої освіти позитивно впливає на імідж України на арені надання освітніх послуг. Важливим є ефективне вирішення проблем, які постають перед адміністрацією університету, Міністерством освіти, самим іноземним студентом і вимагають швидкого розв'язання задля забезпечення збереження їхньої кількості на навчання та створення якісного освітнього продукту, який система вищої освіти зможе запропонувати для студентів-іноземців у повній мірі.

Перелік використаних джерел

- Лисак О. Б. Освіта іноземців в Україні: сучасний стан, проблеми та маркетинговий погляд на шляхи їх подолання. *Вісник ВПІ*, 2016. Вип. 4. С. 102-107.
- Сайт Міністерства освіти та науки України, Український державний центр Міжнародної освіти. Іноземні студенти в Україні. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/en/life-in-ukraine/international-students-in-ukraine/>
- Сепаненко І., Дебич М. Навчання іноземних студентів в Україні: стан, проблеми, перспективи. 2017, С.53-54.

Андрій Довгалюк

здобувач 1 курсу магістратури,
спеціальність 015 Професійна освіта,
освітньо-професійна програма «Інформаційне забезпечення»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:

Ірина Шкіцька

доктор філологічних наук,
професор кафедри інформаційної та
соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету

ТРУДНОЩІ В РЕАЛІЗАЦІЇ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У сучасному українському освітньому просторі спостерігається підвищення інтересу учасників освітнього процесу до практичного складника в навчанні з метою покращення якості освітніх послуг.

Теоретичний характер вищої освіти в Україні, недостатня увага освітян до набуття студентами практичних навичок роботи за фахом, зокрема гнучкості та здатності самостійно приймати рішення у виробничих ситуаціях засвідчують необхідність розвитку дуальної форми освіти в Україні.

Питання дуальної освіти привертають увагу багатьох українських і зарубіжних науковців, зокрема Є. Терещенкова, І. Акімової, І. Бойчевської, Г. Грунера, Г. Кершенштайнера, В. Кларіна, В. Грайнерта, А. Кея, У. Бека, В. Землянського, Н. Абашкіної, Я. Канакіна, Х. Беннера, тощо. Метою нашої роботи є визначити

труднощі, які виникають під час впровадження дуальної форми навчання у сфері вищої освіти.

Українські заклади професійної освіти сьогодні мають можливість активніше розвивати цю форму навчання [3]. Так, понад 217 закладів професійної освіти в Україні використовують елементи дуальної освіти. За словами міністра освіти і науки України Сергія Шкарлета, впровадження дуальної форми навчання у сферу професійно-технічної освіти є однією з форм державно-приватного та соціального партнерства, яке дасть змогу покращити якість підготовки фахівців та оптимізувати роботу навчальних і практичних центрів у цій галузі [2].

Основним завданням дуальної форми навчання є усунення основних недоліків традиційних форм і методів підготовки майбутніх фахівців, подолання розриву між теорією та практикою, освітою і виробництвом тощо. Теоретична частина навчання здійснюється на базі закладів освіти, у той час як практичний складник навчання забезпечують бази практики — державні та приватні підприємства, установи. У такий спосіб студенти поєднують навчання у ЗВО та стажування. Підприємства повинні формувати запит на певну кількість фахівців, у підготовці яких вони зацікавлені. До того ж роботодавці як зацікавлена сторона повинні бути залученими до формування освітніх програм і можуть брати участь у навчанні фахівців, зокрема у стінах ЗВО [1].

До основних проблем, які виникають під час впровадження дуальної форми освіти, можна віднести відсутність у регіоні підприємств і баз практик, де здобувачі освіти отримують потрібні їм навички з обраного фаху. Також завдання пошуку установ, підприємств та організацій для проходження практики повинні виконувати ЗВО, а не здобувачі освіти. Звертаємо увагу і на те, що в різних професіях неоднаково репрезентований практичний складник, і потреба в дуальній формі навчання у здобувачів різних спеціальностей може істотно різнитися. На наш погляд, бази для проходження практики студентами кожного семестру повинні змінюватися, для того щоб здобувачі освіти набували різних навичок і мали більше переваг на ринку праці.

Не менш важливою є потреба в державному фінансуванні дуальної форми навчання, адже не завжди викладачі-практики мають навички викладацької діяльності та бажання ділитися своїм досвідом на безоплатній основі. До того ж навчальні плани теоретичної та практичної частин повинні бути узгодженими та виключати повтори.

Дуже часто на базах практик керівники студентських груп зустрічаються з проблемою обмеження з боку адміністрації щодо доступу здобувачів освіти до виконання важливих сегментів виробничих завдань. Як наслідок — студенти набувають навичок виконання лише простих завдань низького кваліфікаційного рівня.

Вважаємо, що матеріальне заохочення викладацького складу та студентської молоді стало би великим стимулом для активізації їхньої діяльності та покращення результатів навчання. Не останню роль у цьому відіграють форма та види звітності здобувачів освіти, керівників практики та академічного персоналу. Усе це потребує урегулювання як на загальнодержавному рівні, так і на рівні закладів вищої освіти та баз практик.

Водночас під час здійснення навчання за дуальною формою не можна недооцінювати значущості теоретичних знань, які студенти здобувають у стінах вишу. Вони формують базу освіти, забезпечують системність і впорядкованість знань. Теорія є фундаментом будь-якої професії, але її поєднання з практикою дає змогу засвоїти знання та правильно використати їх на практиці.

Отже, запроваджувана в Україні форма дуальної освіти має на меті налагодження ефективної взаємодії між ЗВО та ринком праці, залучення зовнішніх стейкхолдерів до формування та реалізації освітніх програм. До основних труднощів, пов'язаних із запровадженням дуальної освіти, можна віднести відсутність у регіонах баз для проходження практики студентами, які опановують певний фах; проблему пошуку установ, підприємств та організацій для забезпечення дуальної форми освіти; неоднакова репрезентованість практичних складників у підготовці фахівців за різними спеціальностями, невирішеність питання з фінансуванням цього освітнього проєкту, а також неусталеність нормативно-правових засад для його реалізації.

Перелік використаних джерел

1. Дуальна освіта. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дуальна_освіта (дата звернення — 11.05.2021).
2. Концепція підготовки фахівців у вищій освіті за дуальною системою: прийнята 19.09.2018 р. Кабінет Міністрів України: офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/koncepciya-pidgotovkifahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti> (дата звернення - 12.05.2021).
3. Кудря К., Сталінська О. Упровадження елементів дуальної форми навчання: переваги та проблеми. *Професійно-технічна освіта*. 2018. №2. (дата звернення 11.05.2021).

Ганна Зварич

заступник начальника управління освіти і науки,
начальник відділу реформування освітньої діяльності
Тернопільської обласної державної адміністрації

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбувається становлення моніторингової системи якості освітніх послуг у закладах середньої освіти. Нормативно-правове поле моніторингу якості представлено Законом України «Про повну загальну середню освіту» 2020р., «Національним звітом за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA – 2018» (оприлюдненого в 2019р.) та «Порядком проведення моніторингу якості освіти» 2020р. В Наказі визначено основні особливості реалізації механізмів проведення моніторингової діяльності. Порядком визначено, що «моніторинг проводиться відповідно до таких принципів: систематичності та системності; доцільності; прозорості моніторингових процедур та відкритості; безпеки персональних даних; об'єктивності одержання та аналізу інформації під час моніторингу; відповідального ставлення до своєї діяльності суб'єктів, які беруть участь у підготовці та проведенні моніторингу» [4].

Питання організації та проведення моніторингових досліджень в Україні аналізують у наукових пошуках Г. Зварич, Г. Єльнікова, Т. Лукіна, та інші. В результаті досліджень обґрунтовано та

апробовано модель реалізації моніторингової діяльності, виокремлено методи оцінювання результатів діяльності навчального закладу, визначено основні шляхи оптимізації моніторингової діяльності освітніх послуг у закладах середньої освіти.

Ми підтримуємо наукову позицію М. Крилової, яка вважає, що моніторинг якості освіти: «водночас є інструментом управління при оцінюванні якості освіти й виховної діяльності та має на меті: удосконалення педагогічних засобів; визначення результативності навчання та виховання учнів; порівняння навчальних закладів, установлення рейтингу; планування та прогнозування розвитку освітньої галузі; визначення престижності та конкурентоспроможності національної системи освіти» [2, с. 96.].

У власних наукових пошуках Г. Зварич обґрунтовує моніторинг як «складне педагогічне явище, яке може бути охарактеризоване і як система, і як процес. Як система, моніторинг являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів: мета його проведення, об'єкта відстеження, суб'єктів організації та здійснення моніторингу, комплексу критеріїв і показників оцінки, методів збору інформації, одночасно виступаючи підсистемою управління освітою» [1, с.15].

Ми погоджуємось із науковою позицією Т. Лукіна, який вважає, що «моніторинг у сфері освіти розглядається як: – інструмент управління якістю освіти зокрема загальною середньою, на різних рівнях управління; – інформаційна система; – процедура збору даних про об'єкт [3, с. 16].

Інноваційна освітня система – це відсутність пасивного отримання та репродукції теоретичного матеріалу, це здатність реалізувати власні ідеї щодо майбутніх соціальних контактів, взаємодій та можливість презентувати, обґрунтовуючи власні позиції системно, логічно, пов'язуючи теоретичні знання із можливістю їх творчої реалізації у майбутньому. Нині кожен навчальний заклад ставить перед собою основне завдання: підвищення якості освіти, модернізації її змісту, розробка й впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій, створення умов для підготовки дітей до життя, соціально активного, із власною громадянською позицією, для ефективного виконання завдань інноваційного характеру.

Перелік використаних джерел

1. Зварич Г. В. Критерії, показники та індикатори моніторингу, експертизи та оцінювання якості освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти. *Імідж сучасного педагога*, 2020 №5(194). С. 14–20. URL : [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5\(194\)-14-20](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5(194)-14-20)
2. Крилова М. Б., Баранчук І. В. *Моніторинг як механізм визначення якості освіти*. *Таврійський вісник освіти*. 2014. №2. С. 96–99, URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2014_2_15
3. Лукін Т. О. Вимірювання й управління якістю освіти: навч.-метод. матеріали. Київ: Експрес-об'ява, 2007. 50 с.
4. Порядок проведення моніторингу якості освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text>

Любомир Калинюк

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:

Лілія Ребуха

д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет

ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН: СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У системі викладання фінансово-економічних дисциплін велике значення відводиться інформаційному забезпеченню, що слугує сукупністю інформаційних джерел, які використовуються як викладачами, так і студентами в освітньому процесі [2, с. 37–38]. Саме інформаційно-методичні матеріали є основою ефективного та успішного навчання. Вони наочно висвітлюють базові теоретичні положення, описують різні прикладні випадки та практичні ситуації, містять статистичні дані, висвітлюють отримані діяльнісні результати.

Водночас ефективне проведення фінансово-економічних дисциплін повинне забезпечуватися такими підсистемами [4, с. 39–41]:

- підсистема прогнозування та планування;
- інформаційна підсистема;
- аналітична підсистема;
- ефективна виконуюча підсистема.

Таким чином інформаційне забезпечення є важливим елементом для отримання освітньої інформації в процесі підготовки студентів до майбутнього викладання фінансово-економічних дисциплін в закладах освіти [3].

Важливого значення в освітньому процесі набувають стимулюючі та розвиваючі функції нових інформаційних технологій навчання. Вони розглядаються як важливий засіб розвитку у студентів пізнавальних та морально-естетичних якостей особистості. Не менш важливим є використання комп'ютерних програм та інших гаджетів в освоєнні тих предметів, де велике значимість мають наочність, точність, передача відображуваного матеріалу до дрібниць. Так, Л. Фрідман, вивчаючи призначення наочності в навчанні наголосив на тому, що «наочність – це розуміння й активність». Водночас з появою комп'ютера, навчання стало ще більш наочним, цікавішим та вмотивованим [1, с. 260–268].

У викладача, із використанням інформаційного забезпечення, появилася можливість активізувати, оптимізувати та спростити процес засвоєння знань, вмінь, навичок та способів творчої діяльності. З'явилася можливість розвивати раціональне, вербальне та логічне мислення студентів. Цілеспрямовано діючи на образне мислення, у студентів розвиваються творчі здібності, появляються нові ідеї, які сповна можна втілити у життя.

Водночас новітні технології навчають майбутніх фахівців як за допомогою викладача, так і самостійно проходити лекційні і практичні заняття та навчаючись – вдосконалюватися, впізнати самого себе. Так, студенти, маючи постійний доступ до Інтернету, можуть швидко моніторити усі потрібні їм завдання та швидко й якісно виконувати будь-яку електронну роботу, здавати іспити, тести та інші потрібні їм завдання. Зараз поширеною практикою є створення он-лайн курсів навчальних дисциплін у системі MOODL, особистих кабінетів для студентів та викладачів. Це полегшує процес

навчання, так як незважаючи на місцезнаходження особи, є можливість якісно здійснювати та проходити освітній процес.

Отож сучасні інформаційні технології та відповідне інформаційне забезпечення ними освітнього процесу дає змогу якісно та результативно підвищити ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти.

Перелік використаних джерел

1. Багрій К. Л. Наочність у викладанні та її значення в навчальному процесі. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2016. Вип. 1. С. 260–268.
2. Доброскок І. Інформаційне забезпечення освітнього середовища майбутніх соціальних педагогів як засіб активізації й інтенсифікації управління навчальним процесом у ВНЗ. *Рідна школа*. 2012. №89. С. 37–41.
3. Кізима Т.О., Ребуха Л.З., Письменний В.В., Коваль С.Л. Методика викладання фінансової грамотності. За ред. д.е.н., професора Кізими Т.О., д.пед.н., доцента Ребухи Л.З.; 2 вид., перероб. і доп. Тернопіль: Економічна думка, 2020. 220 с.
4. Rebukha, L., Kizyma, T., & Pysmennyi, V. Значимість інтерактивних та практико-орієнтованих ігор у процесі викладання фінансової грамотності в закладах освіти. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2020. Vol. 8(4), pp. 38–51.

Ірина Сафонова

кандидат педагогічних наук, заступник директора
з навчально-виховної роботи,
Херсонська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №36
Херсонської міської ради

РОЗУМІННЯ СУТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК: ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОГО ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Завдання учити дітей учитися в психології та педагогіці не нове. У розвитку системи навчання є минуле, сучасне і майбутнє. Оскільки освітні системи відкриті, то у своєму розвитку вони пов'язанні і залежні від середовища, його соціальних, економічних, інформаційних, культурних і інших характеристик. У наш час, час

інформаційного суспільства, підходи до розв'язання проблеми мають бути іншими. Це обумовлено і особистостями парадигми навчання:

– в центрі парадигми – особистість учня, його духовний розвиток, його система цінностей;

– ключове завдання – формування духовних і вольових якостей творчої особистості;

– навчальні заклади – школи, які вчать не думками, а думати.

Успіх розв'язання поставлених завдань залежить від сумісних зусиль педагогів та учнів, при підтримці з боку держави та батьків. Тому завдання педагогічних колективів – вивчити суть проблеми, шляхи її розв'язання, намітити основні аспекти її розвитку в умовах роботи кожного педагогічного колективу [2].

Мета статті – розглянути понятійний апарат загально навчальних інтелектуальних умінь та навичок та можливі шляхи їх формування.

У практиці роботи вітчизняної школи відомі три шляхи формування загально навчальних інтелектуальних умінь та навичок:

1) стихійний шлях (вивчають окремі навчальні дисципліни і не приділяють уваги цілеспрямованому формуванню інтелектуальних умінь і навичок);

2) опосередкований шлях (в процесі вивчення навчальних дисциплін учням пропонують спеціально складені завдання, спрямовані на формування окремих інтелектуальних умінь та навичок чи їх систем, але суть їх не розкривають);

3) прямий шлях (з учнями вивчають суть інтелектуальних прийомів, мету їх використання, застосовують спеціальні завдання на усвідомлення суті прийомів, а конкретний зміст навчального матеріалу засвоюється через застосування сформованих прийомів).

В умовах роботи сучасної школи, незалежно від її типу і специфіки, доцільним є опосередкований шлях формування інтелектуальних умінь та навичок. Тому важливо допомогти вчителю у складанні відповідних завдань. Це можливо при адекватному розумінні вживаної термінології, використання понятійного апарату тощо.

Так, говорячи про загально навчальні уміння, слід мати на увазі перш за все такі:

- 1) знайти причину будь-якого явища;
- 2) передбачити можливі наслідки певної події;
- 3) знайти шляхи розв'язання проблеми, шляхи досягнення бажаного (заданого) результату;
- 4) уміння порівнювати, класифікувати, виділяти головне та ін.;
- 5) знайти помилку чи неточність у міркуваннях і т.д.

Спинимось коротко на тлумаченні інтелектуальних умінь і навичок.

Інтелект – пізнання, розуміння, розум, здібність мислення, раціонального пізнання [4].

Розвиток інтелекту включає:

- розвиток розумових здібностей;
- забезпечення випускникам обсягу наукових знань на рівні світових стандартів;
- формування пізнавальних інтересів;
- раннє виявлення і розвиток індивідуальних творчих задатків і здібностей;
- орієнтація на позитивні життєві цінності, розуміння добра і зла, смислу життя [2, с.599].

У практиці навчання широко використовують уміння аналізувати. У літературі знаходимо таке тлумачення названих понять.

Аналіз – прийом мислення, при якому від наслідку переходять до причини, що породжують цей наслідок [1, с.46].

Синтез – прийом мислення, при якому від причини переходять до наслідку, породженого цією причиною [1, с.46].

Дослідження психологів показали, що аналіз і синтез виступають у різних формах процесу мислення:

- 1) аналіз типу «фільтр»;
- 2) аналіз через синтез.

У випадку аналізу типу фільтр, людина, що розв'язує задачу, діє безсистемно; хаотично, шукає способи розв'язання даної задачі, застосовуючи один спосіб за іншим і «відсіює» невиправдані спроби, Аналіз типу фільтрує корисним при розв'язуванні різних головоломок.

С.Л. Рубінштейн про аналіз через синтез писав так «...Це основна форма аналізу, основний нерв процесу мислення полягає у наступному; об'єкт в процесі мислення включається у все нові зв'язки і в силу цього виступає у все нових якостях, які фіксуються у нових поняттях і із об'єкта, таким чином, начебто вичерпується все новий зміст, об'єкт кожного разу мовби повертається іншою своєю стороною. В ньому виявляються все нові властивості» [3, с.88-89].

Аналіз через синтез є основою теоретичного мислення, яке ще називають науковим мисленням. Якщо емпіричному мисленню відповідає індуктивний шлях пізнання, то теоретичному – дедуктивний. При теоретичному мисленні проводять не елементарний аналіз, який дозволяє пізнати лише зовнішні зв'язки явищ, об'єктів, а поглиблений, спрямований внутрішніх суттєвих зв'язків і відношень розглядуваної системи об'єктів. Такий аналіз здійснюється через синтез. Іноді аналіз через синтез називають теоретичним аналізом.

Відомо, що загальне в природі, в суспільстві не існує самотійно без конкретного, окремого. Тому спільне, суттєве, що є закономірним в об'єктах, часто пізнається через визначення конкретного.

Ознайомлення вчителя з наведеним вище трактуванням понять допоможе розумінню значущих термінів, а в практичній діяльності – адекватному сприйняттю програмних вимог.

Виходячи з вище сказаного можна зробити висновок, що реалізація програмових вимог можлива при умові чіткого розуміння вчителем суті проблеми, знання її складових компонентів, шляхів і засобів поетапного формування.

Перелік використаних джерел

1. Леонтьев А.Н. Деятельность: Сознание. Личность. М. : Политиздат, 1977. 304 с.
2. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці. К. : Знання, 1989. 48 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 1999. – 720 с.
4. Педагогическая энциклопедия. / Глав. ред. И. А. Каиров. в 4 т. – М. : Сов. энциклопедия, 1968. Т. 4. 912 с.

Ірина Шкіцька
доктор філологічних наук, професор кафедри
інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету

ПРОБЛЕМА АКАДЕМІЧНОЇ НЕЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС КОМП'ЮТЕРНОГО ТЕСТУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

У зв'язку з глобалізаційними процесами та інтернаціоналізацією вищої освіти, зі змінами вимог до процедури акредитування освітніх програм ЗВО, посиленням уваги соціуму до якості освітніх послуг спостерігаємо підвищений інтерес представників академічної спільноти та стейкхолдерів до питань академічної доброчесності. Оскільки в умовах вимушеного дистанційного навчання комп'ютерне тестування є одним із найпопулярніших методів активізації навчальної діяльності студентів та доволі об'єктивною формою контролю їхніх знань [2; 1; 4; 3 та ін.], наукові розвідки, присвячені проблемі академічної нечесності під час його використання, є актуальними й відповідають запитам сучасних напрямів педагогіки та освітології.

Очевидно, що сама по собі дистанційна форма навчання дає більше можливостей для академічної нечесності здобувачів вищої освіти, зокрема під час проходження ними підсумкового тестування. Ідеться про несамотійне виконання студентами тестових завдань, використання ними режиму вікон на комп'ютері, а також мобільних пристроїв і навчально-методичних матеріалів для пошуку правильних відповідей на питання під час тестування, пояснення своїх незадовільних результатів «збоями» в роботі комп'ютерних програм, поганим інтернет-зв'язком тощо та прохання про надання додаткових спроб для проходження контрольного тестування. Відповідно викладачі намагаються запобігти такому академічному шахраюванню студентів різноманітними способами. Серед них – :

- ускладнення тестових запитань;
- лімітування часу на проходження тестування та встановлення дедлайнів;

- використання функцій «випадкового вибору запитань із банку тестових питань», «перемішування питань», «перемішування варіантів відповідей»;
- блокування «режиму вікон» на час тестування;
- відмова від оприлюднення переліку питань, винесених на контрольне тестування, та правильних відповідей на них;
- відеоідентифікація перед тестуванням на платформах на зразок ZOOM та ін.

Власний багаторічний досвід роботи зі студентською молоддю показує недоцільність самопозиціонування викладача як конфронтаційної зі студентом сторони. Цілком поділяємо думку про те, що найкращим способом запобігання академічній нечесності є мотивування здобувачів освіти до навчання [5, с. 41] та пропагування культу знань. Особливо важливим є мотивування студентів в умовах дистанційного навчання, оскільки брак безпосередньої комунікації, зокрема педагогічної, негативно позначається на розвитку їхнього емоційному інтелекту та психічному здоров'ї.

Зупинимося на деяких аспектах технічних налаштувань для комп'ютерного тестування. Під час проходження контрольного тесту студентам не варто виводити на екран інформацію щодо правильності/неправильності їхньої відповіді, оскільки ця інформація може порушити емоційну рівновагу студента і негативно вплинути на результат перевірки (щоправда, від згаданої функції не слід відмовлятися в тому разі, коли тестування є навчальним). На нашу думку, відповідно до принципів академічної доброчесності доцільно унеможливити доступ студента до інформації про результати тестування інших студентів.

Кількість спроб проходження контрольного тестування повинна визначатися низкою факторів: складністю теми і тестових запитань, рівнем підготовленості групи, кількістю проведених консультацій і занять, поінформованістю здобувачів освіти щодо правильних відповідей, ознайомленістю з переліком тестових питань тощо.

Якщо тема нескладна, а також у ситуації, коли студенти мали можливість бачити тестові питання до контролю, а також звірити правильні відповіді на них, достатньо дати одну спробу для

проходження тестування. При подальших технічних налаштуваннях комп'ютерного тестування викладачі повинні брати до уваги статистику проходження тестів студентами, звертати увагу на питання, які викликали труднощі в здобувачів освіти, а також питання, які залишилися без відповіді.

Студентам заочної форми навчання, а також студентам, що навчаються за індивідуальним графіком і мали обмежену кількість консультацій, варто давати дозвіл на декілька спроб проходження тесту та здійснювати оцінювання за найкращим результатом тестування (див. про це більше [6]).

Фактори, які потрібно враховувати під час визначення кількості спроб і визначення політики оцінювання, є значущими й потребують урахування при встановленні обмежень стосовно тривалості тестування та часу проходження тесту. Наприклад, якщо проходження комп'ютерного тестування обсягом 20 питань у добре підготовленого студента займає не більше семи хвилин, для групи варто зробити обмеження в 15-20 хвилин. Однак не слід забувати про те, що збільшення часу на проходження тесту або зняття часових обмежень роблять результати комп'ютерного тестування необ'єктивними та, безумовно, є приводом для академічного шахрайства.

Отже, для зменшення випадків академічної нечесності здобувачів освіти під час проходження комп'ютерного тестування викладачі повинні робити акцент на зміні світогляду студента і його ставлення до навчання, а не на пошуку технічних засобів виявлення академічного шахрайства. Грамотно складені тестові питання відповідної складності, відведення оптимального часу на проходження тесту, систематична підготовка здобувачів освіти до контрольного тестування, можливість його перескладання, запровадження пробних і поточних тестувань, а також демонстрування викладачем доброзичливого ставлення до студентів і пропагування культу знань є ефективним інструментарієм запобігання нечесної поведінки студентів під час проходження комп'ютерного тестування.

Перелік використаних джерел

1. Загребельний С. Л., Брус М. В. Адаптивне тестування як один із способів перевірки знань студентів у технічному вузі. *Научний вестник ДГМА*. 2017. №1 (22Е). С. 155-162.
2. Сиренко С. Н. Тестирование в системе методов контроля и оценки знаний в современном вузе. *Инновационные образовательные технологии*. 2010. №2. С. 44-51. URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/4980> (дата обращения 10.05.2021).
3. Смалько О. А. Переваги використання комп'ютерних технологій тестування знань у вищій школі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів: у 3-х томах. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Вип. 17. Т. 2. С. 75-76.
4. Тригуб Г. Я. Тестирование как метод обучения и контроля знаний в вузе *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2017. №53. 2 п.л. : URL: https://cyberleninka.ru/viewer_images/16985829/f/1.png (дата обращения: 05.05.2021).
5. Gandal Matthew, McGiffert Laura. The Power of Testing. *Educational Leadership*, Feb 2003, vol. 60, №5, pp. 39-42.
6. McDermott K. B. and others. Both multiple-choice and short-answer quizzes enhance later exam performance in middle and high school classes / McDermott K. B., Agarwal P. K., D'Antonio L., Roediger H. L. III & McDaniel M. A. *Journal of Experimental Psychology: Applied*. 2014. 20(1). pp. 3–21. URL: <https://doi.org/10.1037/xap0000004> (accessed 23.04.2021).

II. ІННОВАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: СТРАТЕГІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Kozlova Olena Gryhorivna

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Chair of
Educational Management and Higher School Pedagogy
A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University,

Lokhonya Mykola Mykolayovych

graduate student, specialty “011 Educational, pedagogical sciences”
A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University

Kozlov Dmytro Oleksandrovyh

Associate Professor, Doctor of Pedagogical Science
Associate Professor of the Department of Educational Management and
Pedagogy of Higher School
A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE HIGHER EDUCATIONAL IMAGE INSTITUTION AND PERSPECTIVE OF THEIR FEATURES PERCEPTION

At the end of the twentieth century a socio-economic situation has developed, in which there is a need to revive higher educational institutions to meet the increased demand of the higher educational institution's population. As objective socio-economic, political and socio-cultural prerequisites for this, various researchers distinguish:

- inflexibility, weak response of the state higher education system to the changing socio-economic situation and the society needs;
- the emergence of various organizational and legal forms due to the formation of market relations and the society democratization;
- the emergence of the need to develop new economic approaches to the educational system development;
- expansion of social needs for educational services, the emergence of a certain part of the interests' population in the educational institution's creation of a new type;

- availability of specialists interested in the development and implementation of their own innovative approaches to the educational process;

- insufficient provision by the public sector of niches that have appeared in higher education, such as business education, management, etc.

The higher educational institutions development dictates the search for solutions to the existing problems:

- the rapidly country developing economy, in which the state could not cope with its responsibilities to train the necessary specialists;

- the creation of new universities in large cities of the country, where state higher educational institutions were also concentrated, with the participation of teachers of state universities;

- a constant struggle for survival, active work of the founders of successfully functioning educational institutions that have achieved public recognition in the state system;

- heterogeneity, internal contradictions in the most non-state higher education, generated by the lack of experience and high rates of formation [1].

Thus, there was a need to develop the higher educational institution image, which included:

- initiative, activity and financial independence;

- flexibility and dynamism of development, taking into account the socio-economic and political conditions, the needs of various the population groups;

- accessibility, democracy, individual approach to students, emphasis on independent students' work and the atmosphere creation;

- active introduction into practice of innovations in the content, methods and forms of teaching;

- introduction of new forms of internal structure and management structure.

It is quite natural that the higher educational institution, which has its own image, includes distinctive features, the main of which is dynamism in taking into account and realizing social needs, focusing mainly on socio-economic and humanitarian areas of staff training. This naturally makes it

possible for the state to focus its efforts on supporting state universities that train staff in physical and mathematical, technical and natural science areas.

The functions listed above, which reveal the important social role of the development of the higher educational institution image, can be considered as directions for the further implementation of the possibilities of the higher education sector. At the same time, the implementation of these opportunities is determined by the characteristics of this sector, more precisely, its strengths and weaknesses, their condition, ratio, degree of manifestation, dynamics, as well as various external challenges.

The development of the higher educational institution image in modern conditions is faced with an urgent need to search for new ways of strategic development that will strengthen the objective and subjective prerequisites and conditions for their functioning, eliminate or minimize the effect of destabilizing factors.

The search for new directions of development is also conditioned by external challenges characteristic of the entire education system. The higher education sector in our country has already one common destiny today, they are characterized by both global and national development trends, consolidating and strengthening which universities of various organizational and legal forms jointly ensure the development of the human potential of our country, and through it – the state strengthening and development, raising the higher education prestige.

List of used sources

1. Kiselev, K.V. Lobbying and education. *University Management: Practice and Analysis*. 2000. No. 2 (13). P. 67–73. URL: <http://umj.ru/index.php/pub/inside/208>. (date of treatment 01/12/2014).

Віталій Біскуп
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету

Валентина Вербова
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ДЕБАТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН УПРАВЛІНСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Підготовка висококваліфікованих фахівців вимагає застосування різноманітних методик, підходів, педагогічних рішень з метою передачі не тільки теоретичного масиву знань, але й розвитку творчого мислення, опанування соціально-комунікативними компетентностями. Сьогодні на передній план висуваються такі вимоги до фахівця, які допомагатимуть йому швидко орієнтуватися у швидкоплинному середовищі, встановлювати контакти з різними групами людей, оперативно приймати рішення та наполегливо досягати поставлених цілей тощо. Отже, актуальним питанням є орієнтація освіти не лише на трансляцію необхідних для виконання вузькопрофесійних завдань, а й залучення дієвих механізмів в системі розвитку навичок, які будуть в нагоді оперативно реагувати на посталі несподівані виклики.

Застосування різноманітних педагогічних технологій сприяє урізноманітненню навичок, необхідних для виконання типових, а, також, здебільшого, несподіваних й невизначених у часових межах та неструктурованих ситуаціях завдань. Застосування творчих методів споріднюється із новітніми баченнями підготовки фахівця, який володіє необхідними знаннями у багатьох сферах професійної комунікації. Оскільки формат може різнитися, дебати у навчальній діяльності, які спрямовані на результативне опанування управлінських якостей, у них рекомендуються включати чотири концептуальні компоненти: розвиток ідей з описом, поясненнями та

демонстрацією проблемної ситуації; зіткнення думок, підкріплених аргументами та доказами; висунення контраргументів, які спростовують чи заперечують висловлену опонентом позицію; конструювання перспективи вирішення проблемної ситуації, здійснення процесу зважування ідей та пропозицій з метою прийняття логічного рішення.

Саме ігрові технології, побудовані на засадах інтеграції теоретичного матеріалу та життєвих практичних ситуацій, уможливають глибоке взаємопроникнення у живу реальність, сповнену парадоксальних викликів й несподіваних запитів. За свідченням фахівців, практика свідчить, що використання ігрових технологій у процесі навчання не тільки впливають на якість навчання, але й збільшують зацікавленість та мотивацію студентів. Це зумовлено тим, що процес навчання під час упровадження ігрових методик максимально наближений до реальної практичної діяльності [1, с. 10].

Проте ігрові технології володіють власною специфікою у залежності від спрямування дисциплін на яких вони використовуються. На наш погляд застосування таких технологій у викладанні дисциплін управлінського спрямування притаманні декілька тематичних напрямків:

1. Орієнтація на формування комунікативної компетентності.
2. Розвиток лідерських якостей.
3. Управління часом та майстерність ставити реалістичні завдання й досягати їх.
4. Поглиблення розуміння різних стилів управління відповідно до конкретної виробничої ситуації.

Основною місією освітньої системи є надання студентам можливостей отримати практичну та корисну підготовку для створення поля мислення та підвищення їх соціальних здібностей [2, с. 212]. Відповідно реалізація зазначених програмних завдань вимагає дієвих засобів і педагогічних прийомів, за сприяння яких відбуватиметься ефективна трансляція знань. Науковці пропонують численну кількість технологій, з-поміж яких: ігри-вправи, ігрова дискусія, ігрова ситуація, рольова гра, ділова навчальна гра [3].

Вважаємо доповнити цей перелік такою ігровою технологією як метод дебатів, за сприяння якої відбуватиметься розширення й удосконалення запропонованих тематичних напрямків у викладанні дисциплін управлінського спрямування.

Оскільки формат може різнитися, у дебати, які спрямовані на результативне опанування управлінських якостей, рекомендуються включати чотири концептуальні компоненти:

- розвиток ідей з описом, поясненнями та демонстрацією проблемної ситуації;
- зіткнення думок, підкріплених аргументами та доказами;
- висунення контраргументів, які спростовують чи заперечують висловлену опонентом позицію;
- конструювання перспективи вирішення проблемної ситуації, здійснення процесу зважування ідей та пропозицій з метою прийняття логічного рішення.

Дебати є ефективним способом вдосконалення мовленнєвих навичок і особливо корисний для отримання досвіду у конструюванні переконливих аргументів. Важливими навичками у процесі дебатів є вправність розмовляти в темпі, який є має бути досить швидким та переконливим. Дебати надають можливість удосконалити та розвинути майстерність коротко і чітко висловлювати складні питання. Дебати компонують у собі й інші освітні технології, такі як мозковий штурм, розгляд конкретних практичних ситуацій, рольовий розподіл між учасниками дискусії різних представників соціальної спільноти.

Отже, вважаємо, що метод дебатів, як освітньо-технологічний інструмент підготовки фахівців управлінського спрямування, є дієвим механізмом отримання комплексу практично-орієнтованих навичок у системі освіти та відповідає потребам ринку праці.

Перелік використаних джерел

1. Алексеева Г. М., Кравченко Н. В., Антоненко О. В., Горбатюк Л. В. Використання ігрових технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського* : зб. наук. пр. 2017. №6. С. 7-13.

2. Mohammad N., Zohre M., Hassanali B., Kamal N. Debate learning method and its implications for the formal education system. *Educational Research and Reviews*. 2016. 11(6). P. 211-218
3. Кравець Н. М. Ігрові технології навчання як одна з інноваційних форм навчально-виховного процесу. *ВНЗ Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*, Вінниця, 22-24 березня 2017 р. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2013>.

Антон Климчук
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Лілія Ребуха
д. пед. н., доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ СТРАХУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нинішнє страхування є важливим та визнаним у світі елементом ринкової економіки. Це спосіб перенесення підприємствами та громадянами за певну плату відповідальності за шкоду, яка спричинена реалізацією ризиків природного або антропогенного характеру, обумовлених договором або передбачених чинним законом на спеціалізовані професійні фінансові установи, якими є страхові компанії.

Страхування дає можливість юридичним особам оптимізувати витрати на убезпечення від даних ризиків, швидше усунути їх результати, а фізичним особам, окрім цього, нагромадити грошові кошти у випадку хвороби, каліцтва, втрати годувальника чи іншої страхової події. Однак, в Україні розвиток страхування за показником суми страхової премії на одного громадянина на порядок відстає від середнього рівня у світі [1, с. 151]. В українському страхуванні є проблеми теоретичного, методологічного і практичного характеру, які вимагають власного наукового осмислення і вирішення, без чого немає можливості рухатися вперед [2, с. 5].

Розвиток страхування потребує оволодіння його учасниками засадами теорії, методики та практики страхового бізнесу. Для того, щоб дані знання збільшувалися та трансформувалися на юридичні і фізичні особи, та передусім на страхові компанії, необхідно активно розвивати освіту та науку зі страхової справи. Зараз в Україні вийшли з друку цікаві роботи вітчизняних науковців зі страхової справи [1, с. 152].

Західноукраїнський національний університет (ЗУНУ) у Тернополі увесь час намагається зберігати і поширювати найкращі освітні традиції в сфері страхування. Зокрема діяльність кафедри освітології і педагогіки ЗУНУ зорієнтована на підготовку висококваліфікованих педагогів з управління закладами освіти, які мають глибокі знання і організаторські вміння в сфері страхування та сповна володіють страховою культурою. Цієї мети можна досягти лише шляхом посилення науково-дослідницької та її практичної спрямованості, що передбачають поглиблене змістове наповнення навчальних дисциплін на рівні кращих світових стандартів освіти [3, с. 124–125; 4].

Вивчення студентами навчальної дисципліни «Методика викладання фінансово-економічних дисциплін» дає змогу студентам отримати нові знання щодо підвищення майбутньої конкурентоспроможності на ринку страхування з метою залучення страхового ринку до вирішення питань економічного розвитку.

Таким чином, розвиток страхового ринку в Україні вимагає забезпечення його достатньою кількістю висококваліфікованих працівників. З цією метою доцільно наблизити навчання студентів до практичних реалій й тим самим удосконалити наукове та кадрове забезпечення страхової діяльності. Це сприятиме ефективній мотивації майбутніх фахівців до кращого виконання власних функціональних обов'язків зі страхової діяльності.

Список використаних джерел

1. Осадець С. С. Науковий супровід розвитку страхування. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/197235904.pdf> (дата звернення: 07.05.2021).

2. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія. К. : КНЕУ, 2009. 283 с.
3. Ребуха Л. З. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: проблемні підходи. *Проблеми реформування педагогічної науки та освіти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1–2 груд. 2017 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 124–125.
4. Журавка О. С., Лопатченко С. Г. Страхова культура як один із чинників впливу на розвиток страхування. *Ефективна економіка*. 2015. №5. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4102> (дата звернення: 07.05.2021).

Анетта Крижановська

викладач кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет

Діана Калитюк

здобувачка 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У науковій літературі зустрічаються різні підходи до визначення технології кейс-стаді. Нині часто доводиться зустрічатися з такими підходами, як метод вивчення ситуацій, ділових історій і просто метод case-study. На сьогоднішній день кейс-стаді переросла рівень методу навчання і вийшла на рівень педагогічної технології [1, с. 422–424].

Науковці в сфері інноваційних технологій вважають, що кейс-технологія розглядається нині як:

– специфічний різновид проектно-дослідницької технології, так як включає в себе операції дослідного процесу, аналітичні процедури, які передбачають осмислення проблеми і пошук її шляхів вирішення на підставі кейса, який виступає одночасно в якості технічного завдання та джерела інформації;

– технологія колективного навчання, найважливішими складовими якої виступають робота в групі (або підгрупах) і взаємний обмін інформацією;

– технології розвиваючого навчання, які містять процедури індивідуального, групового і колективного розвитку, що спрямовані на формування різноманітних особистісних якостей учнів;

– технологія, що дає змогу самостійно розібратися в запропонованій проблемі за допомогою відомих їм способів діяльності, визначити ефективність цих способів і, в разі необхідності, освоїти нові [3, с. 19–22].

Досягнення успіху є однією з головних рушійних сил і формує стійку позитивну мотивацію і зростання пізнавальної активності студентів у вищій школі. Використання кейс технологій має певні переваги. Вони допомагають підвищити інтерес до досліджуваної проблеми, розвивають соціальну активність, комунікабельність, вміння слухати і грамотно викладати свої думки [2, с. 156].

Акцент навчання переноситься на вироблення знань, умінь і навичок, а не на оволодіння готовими знаннями. Даний метод а дає можливість майбутнім фахівцям не тільки активно включатися в їх розгляд, але і в складання кейсів. Кейс-технології об'єднують в собі одночасно і рольові ігри, і метод проектів, і ситуативний аналіз. Кейси відрізняються від звичайних освітніх завдань (завдання мають, як правило, одне рішення і один правильний шлях, що приводить до цього рішення, кейси мають кілька рішень і безліч альтернативних шляхів, що призводять до нього).

У кейс-технології проводиться аналіз реальної ситуації (певних первинних даних) опис якої одночасно відображає не тільки будь-яку практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні даної проблеми. Зазначені технології допомагають підвищити інтерес учнів до досліджуваного предмета, розвивають у школярів такі якості, як соціальна активність, комунікабельність, вміння слухати і грамотно викладати свої думки.

В процесі використання кейс-технологій у студентів відбувається:

- розвиток навичок аналізу і критичного мислення;
- об'єднання знань із теорії і практики;
- демонстрація різних позицій і точок зору;
- формування навичок оцінки альтернативних варіантів в умовах невизначеності.

Крім того, у процесі застосування викладачем кейс-технологій студенти отримують ефективні презентаційні вміння та комунікативні навички. У них змінюється мотивація до навчання; формуються інтерактивні вміння, що дозволяють ефективно взаємодіяти і приймати колективні рішення; навчаються самостійно шукаючи необхідні знання для вирішення ситуаційної проблеми.

Отже, кейс-технологія слугує інтерактивною технологією навчання, що вибудовується на основі реальних чи вигаданих ситуацій й спрямована не стільки на освоєння знань, скільки на формування в майбутніх фахівців нових якостей та умінь.

Список використаних джерел

1. Пустовойт Б., Федяй І. Кейс-технологія як один із сучасних методів викладання у закладах вищої освіти для формування компетентності майбутніх фахівців. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2018. №1(43), С. 422–430. URL : <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/11959>
2. Ребуха Л. З. Характеристика засобів інноваційних технологій для фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності: зб. наук. праць*. Львів, 2018. №17. С. 156–161.
3. Сурмін Ю. П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. №2. С. 19–28. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_2_5

Лілія Ребуха

д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет

Чень Жунхао

аспірант першого року навчання
спеціальності "Освітні, педагогічні науки"
Західноукраїнський національний університет

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ

Нині в умовах стрімких змін суспільного життя за традиційної освіти студенту непросто оволодіти новітніми науковими надбаннями людства. Викладачам закладів вищої освіти треба вчасно здобути і

осягнути нову інформацію й відтак трансформувати її в зміст відповідної навчальної дисципліни, а також розробити її якісне навчально-методичне забезпечення для подальшого доступного розуміння студентами. Незважаючи на трудомістку й оперативну роботу викладачів, зміст дисциплін швидко стає застарілим, що й спричинює неодмінне відставання професійної підготовки фахівців від потреб сучасного суспільства [2]. Вирішити зазначену комплексну проблему покликані освітньо-педагогічні інновації, які б сприяли навчанню майбутніх фахівців з управління закладами освіти самостійно та швидко адаптуватися до постійно-змінних соціальних умов на засадах творчої універсализації загально-методологічних знань, умінь, норм і навичок.

Змістом освітніх інновацій нині виступають:

а) науково-теоретичні знання, що визначаються певною новизною;

б) нові результативні освітні технології;

в) розроблений та технологічно описаний проект дієвого інноваційно-педагогічного досвіду, який готовий до впровадження.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» до основних завдань вищої освіти належить «забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності» [6]. Водночас «інновація» використовується в освітній діяльності у декількох помітно-важливих значеннях як:

– переміна освітнього клімату в закладі, що зумовлена модернізованими цілями та цінностями самого навчання;

– впровадження і розповсюдження готових і повністю розроблених інноваційних педагогічних систем;

– опрацювання вже задіяних в освітній практиці нових технологій навчання тих закладів, які впроваджують інновації, але з різних причин вимушені повсякчас долати суперечності, що виникають;

– втягування інноваційними установами нових соціокультурних, інформаційних та ін. структур та механізмів;

– педагогічна діяльність викладача, що означається як постійна в часі творча та позитивно впливаюча на всі складові освітнього процесу діяльнісна практика [7, с. 112–116].

Одночасно теоретичні напрацювання сьгоднішніх вчених-освітян дозволяють здійснити класифікацію освітніх технологій за змістовим критерієм та критерієм способу передачі інформаційних повідомлень й виокремити такі її види: особистісно-орієнтовану, інтерактивну, інформаційно-комунікативну, технологію навчальних проектів, інтегровано-розвивальну та модульно-рейтингову [3, с. 36].

Іншою, зокрема, є класифікація освітніх технологій за А. Савельєвим. Науковець згрупував їх відповідно до спрямованості дії студентів та викладачів; мети навчання; предметно-змістового середовища (соціогуманітарні, природничі дисципліни тощо); використовуваних технічних засобів (аудіо- та відеовізуальні, комп'ютерні тощо); організації навчального процесу (індивідуальні, колективні) та методичних завдань [4, с. 18].

З огляду на актуалізацію ідей гуманістичної педагогіки, пріоритетною стає особистісно-зорієнтована технологія навчання, яка передбачає реалізацію методологічних підходів до навчання, максимальне врахування потреб та інтересів студентів [3, с. 36].

Для сучасного суспільства оволодіння «високими педагогічними технологіями» [1, с. 71–74] стає загально-пріоритетною потребою кожного випускника, яка визначає напрями опанування ними професійних знань, умінь і навичок, котрі в подальшому враховуються при оцінках його професійних якостей. Набуває актуальності застосування в освіті сучасних прагматичних педагогічних технологій, котрі краще адаптовують майбутнього фахівця до складних обставин у перманентно нестабільному соціальному середовищі. Отримані студентами у ЗВО знання набувають конкретного прагматичного та продуктивного змісту і постають джерелом прибутку, самовираження, самовдосконалення, особистісного зростання тощо.

Нині в науково-педагогічній практиці постають три відмінні між собою технологічні схеми організації освітнього процесу:

1. Продуктивна технологія, або предметно-зорієнтована. Головною метою даної технології є засвоєння навчального матеріалу, яке починається з предмета вивчення і розгортається за чіткою схемою: матеріал – студент – результат. Основним критерієм

навчання є досягнення запланованої мети на встановленому рівні у конкретні терміни. У технології ігнорується особистість студента, оскільки контроль якості засвоєних знань зводиться до контролю засвоєного матеріалу з навчальної дисципліни. Водночас предметно-орієнтована технологія гарантує високий рівень освіченості [5, с. 67].

2. Технологія особистісно-зорієнтованого навчання, яку науковці іменують «поблажливою», направлена на задоволення індивідуальних потреб особистості. Навчання спрямоване на створення умов для самореалізації й прогресивні особистісні зміни. Його показником є розвиненість, незалежність думок, свобода у власному «Я», самопізнання, самовизначення, самостійність тощо. Ця технологія доцільна у використанні на ранніх етапах соціалізації особистості [5, с. 70].

3. Партнерська технологія (технологія співпраці) оптимально поєднує предметно-орієнтовану і особистісно орієнтовану технології навчання, яка перед викладачем ставить за мету зреалізувати триєдине завдання:

- навчити так, щоб майбутні фахівці засвоїли щонайбільше знань, умінь і навичок у ЗВО;

- розвинути та сформувати в студента власну Я-концепцію, особистісні оцінкові судження та створити належні умови для самореалізації та становлення професіонала;

- виховати в майбутніх фахівців особистісні та суспільно важливі професійні якості.

Зазначена технологія найважча для практичного зреалізування викладачем, оскільки передбачає чітке дотримання спроектованої програми і вимог до знань, умінь і навичок випускників ЗВО.

Отже, освітні технології опираються на різні форми навчальної співпраці, які допомагають у досягненні спільної дидактичної мети та одержанні запланованих результатів. Освітня технологія відображає структурно-логічне й алгоритмізоване поєднання різних методик діяльності й передбачає сукупність взаємозумовлених дій викладача і студентів та характеризується алгоритмічністю, яка враховує і передбачає творчість в аудиторії та діє за схемою: «ідея – процес – результат».

Список використаних джерел

1. Андрущенко В., Олексенко В. Високі педагогічні технології. *Вища освіта України*. 2007. №2. С. 70–76.
2. Бардус І. О. Філософські засади концепції фундаменталізації професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2016. №52–53. С. 7–17.
3. Кошечко Н. Інноваційні освітні технології навчання та викладання у вищій школі. *Педагогіка*. 2015. №1 (1). С. 35–38.
4. Кошечко Н. В. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. 115 с.
5. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології: інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 №1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Ребуха Л. З. Инновационные технологии в профессиональной подготовке будущих социальных работников. *Теория и методика профессионального образования*. 2017. Вып. 4. Ч. 1. С. 112–117.

Лілія Ребуха

д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет

Вікторія Ковальчук

здобувачка 1 курсу магістратури,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

ІНТЕГРАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПОНЯТІЙНЕ ПОЛЕ

Впровадження в освітній процес підготовки фахівців з управління закладами освіти потребує впровадження інтегративних педагогічних технологій. Такі зміни в освіті зумовлені потребою суспільства та вимогами, що ставляться до майбутнього фахівця. Тому в світовому досвіді університетської освіти відбулися значні трансформації щодо її розуміння. Нині – вища школа це багатофункціональний соціальний інститут, який цілеспрямований на розвиток особистості та її індивідуальних і професійних потреб. Відповідно подолання

традиційно-сформованих суджень про професійну підготовку як освітню систему, яка чітко орієнтує магістрів з управління закладами освіти на конкретну професійну сферу соціогуманітарних знань, сприяє ефективному формуванню у них фахово-спрямованих компетентностей, котрі направлені на саморозвиток, вчинкову відповідальність, професійну самосвідомість та ін.

Інтеграція педагогічних технологій здатна розв'язати проблеми вищої школи щодо професійної підготовки майбутніх управлінців закладів освіти, так як має змогу подужати низький рівень професійної мотивації та соціальної відповідальності [4, с. 112; 5, с. 35]. Вона спричинює формування внутрішньо-особистісної потреби в саморозвитку та самоосвіті, долає суперечності між високоякісною професійною освітою і вузькоспеціалізованою традиційною підготовкою, нівелює пасивність та жорстку регламентацію діяльності магістрів.

Проблеми інтеграційних освітніх процесів досліджувалися та аналізувалися багатьма відомими дидактами-науковцями та дидактами-практиками: Р. Арцишевським, С. Гончаренком, О. Дубасенюком, І. Козловською, І. Мельничук, Л. Ребухою та ін. Водночас більшість науковців та дослідників-практиків наголошують на значимості в освітньому процесі вищої школи інтеграційного підходу й вказують на його велику роль у розвитку педагогічного знання в майбутньому.

Розуміння педагогічних нововведень потребує розгляду понять «інтеграція» та «педагогічна інтеграція», оскільки в сучасній педагогічній літературі спостерігається неоднозначне їх тлумачення. Так у тлумачному словнику української мови інтеграція (лат. *integer* – єдиний, цілий) позначається як «об'єднання чого-небудь в єдине ціле» [2, с. 237]. Науковці І. Козловська, Л. Загорулько поняття «інтеграція» розглядають як сукупне взаємопронизування складових/елементів одного об'єкта в структуру іншого. Результатом такого процесу є поліпшення певних якостей цих об'єктів, які постають як цілком новий об'єкт із власно-утвореними властивостями [1, с. 9].

Поняття «інтеграція» нероздільне із словосполученням «педагогічна інтеграція», що тлумачиться як форма прояву єдності мети, принципів, змісту, форм організації процесу навчання і виховання [6, с. 36]. Педагогічна інтеграція як різновид наукової інтеграції, здійснюється в межах педагогічної теорії і практики. Основою інтеграції педагогічних технологій, на переконання О. Мариновської, слугує побудова освітнього процесу на засадах виявлення в різних навчальних дисциплінах подібних елементів і поєднання їх у якісно нову цілісність для результативного формування життєво-важливого професійного образу майбутнього фахівця з управління закладами освіти [3, с. 4]. Наслідком такого об'єднання є інтегративна інноваційно-педагогічна технологія.

Головна роль інтеграції педагогічних технологій полягає в якісному підвищенні освітнього процесу, що вчиняється на основі спільної педагогічної реалізації всіх уможливлених складників педагогічних технологій, які максимально повно зреалізуються у навчанні магістрів.

Отже, у професійній підготовці майбутніх фахівців з управління закладами освіти інтеграція педагогічних технологій спрямована на гнучке та ефективно управління освітнім процесом. Разом з тим для результативного проходження студентами повного освітнього циклу інтеграція педагогічних технологій проектується і, відповідно, реалізовується викладачем в навчальній аудиторії з метою формування в магістрів якісних міждисциплінарних знань, практико-зорієнтованих умінь і навичок.

Перелік використаних джерел

1. Бабенко А. Л. Сутність і зміст понять «інтеграція» та «інтеграційне заняття». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. 2015. №37. С. 9–12.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Мариновська О. Інтегральна технологія навчання: від теорії до практики. *Початкова освіта*. 2011. №32 (608). С. 3–5.
4. Ребуха Л. З. Инновационные технологии в профессиональной подготовке будущих социальных работников. *Теория и методика профессионального образования*. 2017. Вып. 4. Часть 1. С. 112–117.

5. Ребуха Л. З. Інноваційні процеси вищої школи: технологічний аспект. *Теорія і практика розвитку наукових знань (частина III)* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28-29 груд. 2017 р.). Київ: МЦНД, 2017. С. 35–36.
6. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / уклад. О. Є. Антонова. вид. 2-ге, доп. і перероб. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.

Віталій Чернявський

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:

Лілія Ребуха

д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА

Якість життя українського суспільства залежить нині від рівня освіти і культури населення, його світоглядної позиції і духовного розвитку, можливості отримувати і використовувати необхідну освітню інформацію. Тому освіта повинна відповідати сучасним потребам суспільства й виступати сильним адаптивним потенціалом швидкоплинного трансформуючого суспільства сучасних соціоекономічних реалій [3, с. 124–125].

Відповідно інноваційна політика вищої школи охоплює всі види діяльності закладу вищої освіти та відповідає за його розвиток і підвищення конкурентоздатності. Її багатогранність формування і впровадження підлягає певним формуючим принципам, котрі забезпечують поступальність та самодостатність, а разом з тим – ефективність інноваційного розвитку.

До таких принципів нами віднесено:

– єдність наукового і освітнього процесів, управлінської діяльності в цій царині та її спрямованість на економічний, соціальний і духовний розвиток суспільства;

– оптимальне поєднання державного регулювання і самоврядування;

– формування інноваційних проектів за пріоритетними напрямками досліджень, що визначаються державною і регіональною інноваційною та науково-технічною політиками;

– підтримка та розвиток науково-технічної творчості молоді;

– проведення повного циклу досліджень і розробок та готових освітніх послуг;

– інтеграція науки і освіти в міжнародне співтовариство.

Узагальнюючи різні підходи до тлумачення даної дефініції, зазначимо, що поняття «педагогічна інновація» визначається і як новизна (виступає як засіб), і як процес уведення цієї новизни (цього ж засобу) в практику, і як результат (кінцевий продукт чи освітня послуга) процесу створення нового, завдяки чому відбуваються позитивні зміни й досягається поставлена освітня мета [2, с. 74–78].

У сфері освіти існують такі види інновацій, які є необхідною умовою конкурентоспроможності закладу щодо надання освітніх послуг:

– інновації, що стосуються змістового наповнення навчальних дисциплін, які пропонує навчальний заклад;

– інновації, що мають місце в педагогічному процесі;

– інновації, що задіюються в організаційних структурах вищої освіти; інновації в діяльності та відносинах між викладачами і студентами;

– інновації у сфері освітніх послуг, розвиток співпраці з соціальними партнерами, замовниками кадрів;

– інновації в галузі міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів .

Важливо, що інновації в освіті класифікуються за:

– об'єктом впливу (педагогічні, соціально-психологічні, організаційно-управлінські). Результатами педагогічних новацій є якісні зміни в освітньому процесі молодого покоління. Запровадження інновацій соціально-психологічного спрямування допомагає покращити мікроклімат освітнього середовища, формує у майбутніх фахівців високий рівень міжособистісної культури між

суб'єктами. Інновації організаційно-управлінського різновиду забезпечують запровадження сучасних форм і методів управління, сприяють подоланню стереотипів консервативного стилю керівництва, формують нові партнерські відносини;

– рівнем поширення (системно-методологічні та локально-технологічні). Поширення інновацій системно-методологічного рівня запроваджуються у межах загальної системи. Локально-технологічний рівень інновацій передбачає апробацію особистісно-орієнтованих інноваційних методичних систем на окремих освітніх об'єктах;

– інноваційним потенціалом нового (радикальні, модифікаційні, комбінаторні). Радикально нові ідеї запроваджуються на основі кардинально нових засобів (інформаційно-комп'ютерних технологій та ін.). Модифікаційними називають інновації, що спрямовані на удосконалення змісту, форм, методів навчально-виховного процесу та самої організації навчання. Комбінаторними іменують осучаснені новації – освітні й педагогічні традиції, адаптовані до нового соціокультурного середовища [1, с. 31–34].

Отже, сучасні реформи вищої освіти потребують оновлення інноваційних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців. Нововведення повинні відбуватися у всіх сферах діяльності закладів вищої освіти на організаційному, змістовому та технологічному рівнях. Лише такий підхід сприятиме якісній підготовці майбутніх фахівців до діяльності в майбутньому.

Список використаної літератури

1. Буркова Л. Ключ до управління: класифікація педагогічних інновацій як елемент механізму керування інноваційним процесом в освіті. Директор школи, ліцею, гімназії. 2000. №1. С. 31–37.
2. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.
3. Ребуха Л.З. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: проблемні підходи. *Проблеми реформування педагогічної науки та освіти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1–2 груд. 2017 р.)*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 124–125.

Анастасія Яновська
здобувачка 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Лілія Ребуха
д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет

СУТНІСТЬ МОДЕЛЮВАННЯ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Сучасна управлінська діяльність, як один із напрямів роботи викладача вищої школи знаходиться в стадії активного розвитку та формування. Із кожним роком з'являється все більше досліджень пов'язаних з моделюванням понятійних, процесуальних, структурних і концептуальних характеристик педагогічної практики. Освітній процес унеможливлений без послідовних, взаємопов'язаних управлінських дій та функцій педагога: педагогічного аналізу, цілепокладання, планування, організації, контролю та регулювання [8, с. 263].

Моделювання, як метод пізнання, часто використовується у сучасних науково-педагогічних дослідженнях. Він сповна описаний в наукових працях В. Гриньова, О. Дубасенюка, Н. Ничкало, В. Чайки, В. Чернілевського та ін. й здатний відобразити цілісний процес управління та його проектування. На думку В. Сімонова, за правильно організованого освітнього процесу, будь-який викладач є управлінцем навчально-пізнавального процесу (як суб'єкт управління ним), а керівник навчального закладу – управлінцем освітнього процесу в цілому (як суб'єкт управління цим процесом) [2, с. 3; 3; 4].

Процес моделювання слугує відтворенням характеристик одного об'єкта на іншому, спеціально створеному для їх вивчення. Сама ж модель характеризується чітко визначеними компонентами, які складають систему із схематично поданими зв'язками між компонентами, які генерують і породжують порівняльне вивчення різних галузей явища або процесу [5, с. 2].

Метод моделювання є інтегрованим, оскільки об'єднує емпіричні та теоретичні знання для глибокого проникнення в сутність об'єкта дослідження. Він дозволяє побачити його основні складові, встановити зв'язки між ними, відслідкувати їхню цілісність, а також уможливорює вивчення процедури зреалізування моделі на практиці [6, с. 79–80; 7, с. 70–72].

Моделювання у педагогічній практиці управління застосовується для прогнозування управлінської діяльності, тому простежується наступна логіка пізнання: модель → прогнозування → експериментальне дослідження → нова модель. Отож сама модель є своєрідною формою відображення інформації про об'єкт пізнання [8, с. 146].

Науковці переконані, що моделювання глибоко проникає в мисленнєву та практичну діяльність викладача вищої школи. Моделювання в педагогічній практиці, зокрема в управлінській діяльності викладача, характеризується декількома підходами до застосування:

– гносеологічний, у якому модель відіграє роль проміжного об'єкта у процесі пізнання певного явища;

– загальнометодологічний, який дозволяє оцінювати взаємозалежності між характеристиками стану різних елементів управлінського процесу;

– психологічний, що дозволяє вести опис навчальної, педагогічної та управлінської діяльності і виявляти на цій основі психолого-педагогічні закономірності [8].

Важливо у моделюванні враховувати те, що управлінська діяльність педагога виступає одночасно як циклічний і безперервний процес, що створюється одночасним і послідовним виконанням багатьох циклів управління. Управлінський цикл починається з постановки мети і визначення завдань, а завершується їхнім вирішенням, досягненням поставленої цілі. По досягненні мети ставиться нова і управлінський цикл повторюється. Ціль → дія → результат → нова ціль – це є основна схематична картина безперервного управлінського процесу викладача закладу вищої освіти [1].

Завдання педагога вищої школи в царині управлінської діяльності полягають у зміні стану керованого процесу, доведенні його до задалегідь запланованої мети. Відповідно управління передбачає моделювання проблемної ситуації та подальше встановлення ролі кожного учасника, його функцій, прав і обов'язків, створення сприятливих умов для найкращого виконання ними поставлених завдань [9].

Тому, можна стверджувати, що управління освітнім процесом із використанням методу моделювання відкриває для викладача закладу вищої освіти нові можливості в розв'язанні проблем переходу з одного рівня функціонування на інший, з однієї філософії управління на іншу.

Список використаних джерел

1. Галдецька І. Г. Організаційно-управлінська діяльність викладача вищого навчального закладу системи МВС України. URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00856242_0.html
2. Мармаза О. І. Менеджмент освітньої організації. Х. : ТОВ «Щедра садиба», 2017. 126 с.
3. Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів: моногр. За ред. С. С. Вітвицької. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. 304 с.
4. Набока Б. С. Сутність та зміст моделювання в управлінні загальною середньою освітою: національний та світовий досвід. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* №101. С. 196–208.
5. Павлютенков Є. М. Моделювання педагогічних процесів. *Управління школою.* 2007. №10. С. 2–19.
6. Ребуха Л. З., Загоруйко Ю. В. Розвиток освітньої моделі вищої школи в умовах пандемії Covid-19. Розвиток освітньої моделі вищої школи в умовах пандемії COVID-19. *Лікарська таємниця в умовах пандемії: законодавчі, правозастосовчі, соціальні та психологічні аспекти:* зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. он-лайн конф. (Тернопіль, 15 трав. 2020 р.), Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2020. С. 79–81.
7. Ребуха Л. З. Гносеологічні основи мислєдїяльності майбутніх фахівців-управлінців закладів освіти. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку* : зб. наук. праць : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф.(Переяслав, 12 лют. 2021 р.) Переяслав. 2021. Вип. 67. С. 70–72.
8. Семез А. А. Теоретичні та технологічні аспекти моделювання діяльності менеджера освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* №101. С. 261–271.

9. Султанова Л. Ю. Обґрунтування методу моделювання у дослідженні процесу розвитку полікультурної компетентності майбутніх викладачів. *Витоки педагогічної майстерності. Педагогічні науки*. Вип. 17. С. 169–174.

Елеонора Ященко

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

Марія Радь

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах сучасних трансформації та змін на ринку праці особливої уваги надається проблемі формування готовності фахівців до діяльності в конкурентноспроможному середовищі. Її вирішення уможлиблюється завдяки створенню відповідних психолого-педагогічних умов розвитку особистісних та професійних якостей, оптимізації творчого ресурсу, успішної адаптації до виробничої діяльності.

Діяльність педагога спрямовується на розв'язання низки завдань теоретичної та практичної площин. З одного боку, зреалізуються завдання освітнього процесу, завдяки якому студенти засвоюють знання та оволодівають вміннями і навичками, нормами та цінностями, з іншого – навчаються педагогічному проектуванню та моделюванню педагогічної діяльності, знайомляться із методичною складовою освітнього процесу, доцільним доббором методів, форм, прийомів навчання та виховання в контексті майбутньої професійної діяльності. Також засади психолого-педагогічної готовності майбутнього фахівця містять розуміння засад діагностики, формування і розвитку особистості в процесі підготовки, її зростання за умов інноваційних процесів суспільства. Готовність до діяльності

містить як мотиви, так і ціннісні орієнтації особистості. Вагомим для ефективного зrealізування окресленої проблеми є практико-зорієнтований підхід, який в повному обсязі забезпечує навчання, виховання і розвиток особистості з метою гармонійного формування готовності майбутніх фахівців.

Загальне поняття «готовності до діяльності» розглядалося в наукових працях О. Асмолова, С. Максименка, О. Мороза, А. Прангішвілі, С. Рубінштейна, Л. Кандибовича, М. Дьяченка, М. Дурай-Новакової, О. Пелеха, І. Кона, В. Лісовського, А. Ліненка, Д. Узнадзета ін. процесів у сфері виробництва. Так, поняття «готовності до професійної діяльності трактується вченими як складне психологічне утворення, що охоплює такі компоненти, як: мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінювальний [1]. Мотиваційний містить інтерес та позитивне ставлення до професії, а також інші професійні мотиви; орієнтаційний – знання та уявлення про особливості й умови до професійної діяльності та її вимоги до особистості; операційний – здатність до володіння способами та прийомами професійної діяльності, процесами аналізу, порівняння, узагальнення та необхідними знаннями й навичками, вольовий – самоконтроль та управління власними професійними діями; оцінювальний – рефлексію та самооцінку власної професійної підготовки [1].

Зовнішніми умовами формування готовності до професійної діяльності є соціальне середовище та впливи, які викликають потребу займатися відповідною справою. Внутрішніми – захоплення професією, схильність, здібності, позитивне ставлення до неї та бажання саморозвиватися і самореалізовуватися, задовольняючи як матеріальні, так і духовні власні потреби [2;3].

Аналізуючи психолого-педагогічні детермінанти готовності майбутніх фахівців до виробничої діяльності, вважаємо, що пошук та ствердження власного особистого професійного шляху залежить від потребово-мотиваційної сфери особистості, спрямованості, інтересів і потреб особистості, здібностей, розуміння соціальних ролей та установок з метою самореалізації. Окреслена наукова проблема в контексті формування високого рівня психолого-педагогічної

готовності зумовлена об'єктивними потребами в галузі виробництва та потребує подальших подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Маятіна Н. В. Формування готовності майбутніх фахівців до професійної самореалізації як психолого-педагогічна проблема. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2018. Вип. 7/1. С. 169–182.
2. М'яленко В. В. Психологія професійної самореалізації молоді : монографія. Київ : Міленіум, 2016. 104 с.
3. Пуховська Л. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах. *Шлях освіти*. 2001. №1. С. 21–25.

Елеонора Яценко

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

Христина Зубик

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Перед освітянами закладів вищої освіти постають завдання якісної підготовки майбутнього фахівця, які розкриватимуться у різноманітних сферах соціальної життєдіяльності людини. Це стосується, без виключення, усіх ЗВО, а особливо – класичного університету. Власне, такі заклади вищої освіти впливають на всі процеси, що відбуваються як у державі, так і у суспільстві, удосконалюють підготовку випускників та презентують власні наукові дослідження, впроваджують прикладній дослідницько-конструкторські розробки у низку галузей суспільного життя України.

Оскільки класичні університети мають більше досвіду в реалізації принципів інтеграції вищої професійної освіти і фундаментальної науки, практико-зорієнтованих підходів освітньої діяльності, то саме тут науково-педагогічні працівники та стейкхолдери можуть ефективно та якісно готувати фахівців для наукоємних виробництв. Це університети, які розвиваються в нових умовах та активно шукають інноваційні форми освітньої і наукової діяльності, залучають різні форми взаємодії з регіонами та володіють підходом підприємницької організації ЗВО.

Сьогодні вчені фіксують той факт, що класичні університети стають інформаційними, координаційними, експертними центрами в науково-освітній і технологічних сферах, центрами міжнародної співпраці та прагнуть стати “ядром” освітніх систем регіонів [4]. А значить, мають закладені великі ресурси щодо формування особистості здобувачів вищої освіти, їхніх цінностей, носії яких сприятимуть позитивним змінам у соціально-економічному житті нашої країни.

Сьогодні науковці зазначають, що професійно-ціннісні орієнтації є складовою поняття «ціннісні орієнтації» та конкретизують ті загальні характеристики ціннісних орієнтацій, що стосуються конкретних професії, майбутньої професійної діяльності [1]. Система ціннісних орієнтацій виступає своєрідною «згорнутою» програмою життєдіяльності й слугує підґрунтям для реалізації освітньої діяльності здобувачів вищої освіти [3].

Сприйняття ціннісних орієнтацій, на думку Р. Вдовиченко, залежить від ступеня поінформованості про цінності освіти та ціннісні орієнтації фахівця, від сформованих знань і рівня розвитку ціннісного ставлення до них. Оскільки цінності є тими знаннями, які охоплюють культурологічні, інтелектуальні, моральні, естетичні, правові, соціологічні, екологічні, гуманітарні ціннісні надбання, то вони і визначають ставлення майбутнього фахівця до оточуючої дійсності, формують розвинуту особистість [2].

В такому контексті класичний університет виконує і функції центру культури, акумулятора ментальної спадщини своєї країни і світу, виховання здобувачів вищої освіти, формування їхньої

особистості. Таким чином, специфіка освітньої діяльності класичного університету пов'язана із передачею інтегрованих знань, вмінь, навичок і норм про природу, особу і суспільство, майбутню професійну діяльність, формуючи на цьому підґрунті осіб із високим рівнем прояву етичних, духовних якостей та особистісної й професійної культури.

Також професійно-ціннісні орієнтації містять комплекс компонентів професійної спрямованості особистості, які забезпечать успішність професійної діяльності, швидкість процесів соціально-професійної адаптації та оволодіння майбутнім фахівцем інноваційними технологіями. Професійно-ціннісні орієнтації є сукупністю професійно-значущих цінностей (знань, умінь і відносин майбутнього фахівця), що сприяють професійно-особистісному самовдосконаленню і здійсненню ефективної діяльності [1].

Професійне становлення та самовизначення майбутнього фахівця в поєднанні індивідуально-особистісних та професійних цінностей є необхідною передумовою інноваційної моделі розвитку національної економіки України сьогодення. Тому класичний університет є потенційним ресурсним осередком формування системи професійно-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в процесі їхньої підготовки.

Перелік використаних джерел

1. Белан Т. Г., Носовець Н. М. Формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів технологій. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 4 (160). Чернігів: НУЧК, 2019. С. 130–133.
2. Вдовиченко Р. Формування системи професійно-ціннісних орієнтацій студентів університету як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2019. Вип. 3. С. 24-30
3. Дубінка М. Орієнтація викладача на професійні цінності – основа його педагогічної майстерності. *Витоки педагогічної майстерності*. Полтава, 2016. Випуск 18. С. 101-108

4. Жижко Т. А. "Класичний" і "не класичний" університет в умовах розвитку національної освіти. *Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 99. С. 62-72.

III. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Максим Бурій

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Марія Корман

кандидат історичних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Швидкоплинність соціальних і економічних змін нашого сьогодення призвела до дефіциту кваліфікованих кадрів, які здатні після здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня знайти своє місце на ринку праці, адаптуватися до невизначеної національної економіки, розв'язувати складні сучасні задачі підприємства на високому професійному рівні. Зміна середовища умов життєдіяльності майбутніх фахівців економічного профілю вимагає зміни технологій та інструментарію їхньої професійної підготовки.

Аналіз науково-педагогічних досліджень вітчизняних вчених: І.А. Зимньої, В.М. Мадзігона, М.В. Вачевського, Ю.Г. Татур, А.В. Хуторського та ін. свідчить, що проблема організації навчальної діяльності залишається актуальною.

Серед низки проблем важливою є проблема організації практико-орієнтованої діяльності студента. Для прийняття раціональних рішень, прогнозування, ускладнення технологічних і виробничих процесів досить часто необхідна побудова теоретико-ігрових моделей процесів і систем навколишнього світу, які вимагають використання

різних сфер знань, застосування інформаційних технологій і аналізу інформації в великих обсягах.

Метою нашої роботи є аналіз теоретико-ігрового моделювання, як ефективного методу підготовки майбутніх економістів.

З упровадженням ігрових технологій у педагогічний процес вищої школи дедалі ширшого застосування набуває ігрове моделювання. Ми розглядаємо його як проектування моделей реальних ситуацій, які дають змогу студентам під час гри максимально зануритись у професійну діяльність, що сприяє розвитку пізнавального інтересу майбутніх економістів, їхнього творчого потенціалу, культури тощо. На наш погляд, таке моделювання є важливим елементом як теоретичної, так і практичної складових професійної підготовки майбутніх економістів під час вивчення навчальних дисциплін та проходження різних видів економічної практики. У цьому сенсі слушно вважаємо думку А. Панфілової про те, що ігрове моделювання сприяє розв'язанню в освітньому процесі таких значущих педагогічних цілей і завдань:

- створення у студентів цілісного уявлення про професійну компетентність, її динаміку і місце в реальній діяльності;
- набуття на матеріалах, що імітують професійну діяльність, соціального досвіду, зокрема міжособистісної та групової взаємодії для колективного ухвалення рішень, здійснення співпраці;
- розвиток професійного теоретичного і практичного мислення;
- формування пізнавальної мотивації, створенню умов для появи особистісної психологічної установки і мотивації;
- виявлення нових сенсів спілкування і взаємодії з діловими партнерами;
- закріплення знань у сфері професійного ділового спілкування;
- формування комунікативної і інтерактивної компетентності [3, с. 52].

З погляду формування культури професійного мислення майбутніх економістів сутність ігрового моделювання в навчанні чітко визначає Е. Рапацевич, слушно виокремлюючи у ньому два головні аспекти:

1) зміст, що має бути засвоєний студентами у процесі навчання; спосіб пізнання, яким вони повинні оволодіти;

2) основні навчальні дії, що є складовими елементами навчальної діяльності (дослідження місця і форм використання моделювання як вищої й особливої форми впровадження ігрових технологій навчання для виявлення та фіксації істотних особливостей явищ, що вивчаються, а також формування вмінь використовувати моделювання для побудови і фіксації загальних схем дій та операцій, які повинні бути виконаними у процесі вивчення складних абстрактних понять) [4,с. 322–323].

Отже, метод теоретико-ігрового моделювання, як один з провідних методів, розкриває широкі можливості для проведення імітаційного моделювання ситуацій, процесів, систем навколишньої дійсності і побудови прогностичних рішень у майбутній економічній діяльності.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підруч. для педагогів. К.: Українська видавнича спілка, 1997. 441 с.
2. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 608 с.
3. Ковальчук Л. Практикум з педагогіки: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 253 с.
4. Панфілова А. П. Ігрове моделювання в діяльності педагога: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Мн.: Академія, 2006. 368 с.
5. Педагогіка: Велика сучасна енциклопедія. – Мн.: Современ. слово, 2005. – 720 с.

Оксана Коваль
к. п. н., доцент кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет

Вадим Рахліс
викладач кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРОФЕСІЙНИХ ПЕРЕМОВНИКІВ У КОНТЕКСТІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, динамізм соціально-економічних і соціокультурних процесів, їх інтеграція й глобалізація засвідчують важливість проходження фахівцями різних напрямів спеціальної професійної підготовки з метою побудови конструктивних безконфліктних взаємин. Усе актуальнішими в світі стають професійні навички перемовника – фахівця з управління перемовинами, здатного організувати ефективну комунікацію між сторонами конфлікту, забезпечити між ними відносини співпраці для вирішення існуючої проблеми й спільного пошуку рішення, яке максимально враховувало б інтереси і бажання сторін, а також скоординувати сам перебіг перемовин задля досягнення заздалегідь визначеної цілі [3].

Люди можуть мати безліч дипломів, уміти красиво говорити, але зовсім не вміти домовлятися. Ця проблема найбільш гостро торкається фахівців кризових професій, яким вкрай потрібно мати навички ефективного ведення перемовин, особливо в екстремальних умовах та ситуаціях стресу.

Серед науковців, які вивчали досліджуване питання, виокремлюємо праці Н. Боженко, Д. Ван Скута, О. Демидович, Д. Джеймса, Г. Єрьоменко, Н. Калашник, О. Карман, К. Коберна, С. Коношенко, О. Малоці, А. Мара, С. Омельченко, Т. Орабіної, О. Павленко, А. Пекара, С. Сейднер, І. Трубавіної, Х. Чарльза [1; 2].

Сьогодні в Україні спостерігається нагальна потреба як у фахівцях із проведення перемовин, так і в концептуальному

обґрунтуванні їхньої професійної підготовки. Ефективні перемовини ґрунтуються на тих самих принципах, що й еволюція і прогрес: умінні зосереджуватися на визначеній меті, пристосовуватися, змінюватися за потреби, добре пам'ятати про минуле. Успішні перемовини вимагають стратегії, орієнтованої на досягнення мети. Для її вироблення необхідно мати позитивну установку, яка включає: демонстрацію поваги до протилежної сторони; позицію «виграш-виграш»; терпіння і вміння відчувати ситуацію; відмову від боротьби з опонентом.

Актуальність і доцільність зазначеної проблеми, необхідність її ґрунтовного вивчення зумовлені теоретико-практичною значущістю проблеми підготовки вузькопрофільних спеціалістів, формування компетентностей у неперервній професійній освіті для сучасної української науки.

Виходячи з усього вищевикладеного, у Західноукраїнському національному університеті відкрито міждисциплінарну освітньо-наукову магістерську програму «Перемовини та врегулювання конфліктів». Поштовхом для створення даної програми стало прагнення здійснити інноваційний внесок, своєрідний освітній прорив у суспільні трансформації в Україні через започаткування підготовки висококласних фахівців нової формації «Master Conduct Negotiation», які у своїй діяльності спиратимуться на теоретико-практичний досвід так званого академічного перехрестя психології, політології і менеджменту та професійно володітимуть портфелем ключових компетенцій використання інтерактивних інструментів і нових підходів до успішного ведення політичних, військових, торгівельних, гуманітарних та кризових перемовин в екстремальних умовах.

Взірцем для створення освітньої програми стали перші у світі міждисциплінарні програми такого типу Оксфордського університету, Єльського університету та магістерські програми підготовки професійних перемовників Колумбійського та Каліфорнійського університетів. Широка теоретична рамка, яку пропонують Британські та Північноамериканські університети, передбачає насамперед міцне психологічне підґрунтя для розвитку цінних навичок управління конфліктами, які можуть бути застосовані у роботі психологічного

консультанта, чи психотерапевта, у сфері управління людськими ресурсами, для розв'язання міжкультурних та громадських конфліктів, при укладанні корпоративних контрактів тощо. Цей досвід покладено в основу наповнення ОНП.

Програма готуватиме нових лідерів-миротворців не лише для України, а й світу, які в своїй професійній діяльності орієнтуватимуться на моральні цінності та принципи, психологічні техніки та закони; які готові через інноваційну діяльність, спираючись на розуміння міждисциплінарних зв'язків, здійснити власний внесок в трансформацію суспільного життя в Україні та за її межами.

Професійний перемовник повинен справляти бути стресостійким, мати навички медіатора, концентруватися на практичних питаннях врегулювання конфлікту, уникати політичних і релігійних диспутів зі своїми опонентами, прагнути до налагодження особистого контакту. Важливою навичкою для перемовника є вміння «активно слухати і чути», він повинен уміти спрямовувати діалог і керувати ним, концентруватися на виконанні необхідних деталей.

Ці та інші навички ведення кризових перемовин студенти ЗУНУ здобуватимуть, пройшовши попередній відбір та опанувавши програму «Перемовини та врегулювання конфліктів». По закінченні програми випускники можуть працювати кризовими психологами-перемовниками, радниками керівників силових структур, викладачами з ведення перемовин та управління конфліктами, директорами з продажу, комерційними, регіональними директорами, тренерами, експертами з коучингу перемовин, радниками акціонерів, стейкхолдерів, топ-менеджерів, експертами з примирення громадян при адміністраціях, арбітрами, фасилітаторами, політрадниками, перемовниками Національної поліції зі звільнення заручників та попередження терактів, перемовниками при МВС України зі звільнення полонених.

Сьогодні в Україні сформувалися всі умови як для визнання перемовників як представників окремої професії (потреба в таких фахівцях на державному рівні та в приватному секторі економіки, підприємницької діяльності), так і для формування системи їхньої

фахової підготовки, яка має бути забезпечена державою Україна для гарантування якості надання освітніх послуг у цій сфері [2].

Виходячи із вище викладеного, доцільно здійснювати спеціальну підготовку груп ведення переговорів за магістерською програмою, яка передбачає необхідну кількість годин аудиторних занять, проведення різних організаційно-діяльнісних ігор, залучення вітчизняних та зарубіжних практиків до навчального процесу, організація літніх шкіл, моделювання різноманітних сценаріїв розвитку переговорного процесу і використання можливостей соціально-психологічних тренінгів за різними напрямками, з метою формування в Україні переговорної культури.

Перелік використаних джерел

1. Вахнина В. В. Психологические особенности кризисных ситуаций переговорной деятельности сотрудников ОВД в рамках системно-ситуативного подхода. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. Омск. №3 (58). 2014.
2. Рахліс В. Л. Компетентнісний підхід до фахової підготовки перемовників як представників інтегрованих професій. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2018. №2. С. 57–61.
3. Рахліс В. Л. Формування індивідуального стилю професійної діяльності як завдання системи фахової підготовки перемовника. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 3–4. Чернігів: НУЧК. 2018. С. 19–23. (Серія: педагогічні науки).

Марія Корман
к. і. н., доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

Ольга Яремчук
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

ЕТИЧНІ НОРМИ ТА ПРИНЦИПИ ДІЛОВИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Ділові комунікаційні процеси – невід’ємна частина освітнього середовища, одним із головних регуляторів котрих виступають етичні норми, в яких виражені наші уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, правильність або неправильність дій учасників взаємодії.

Адже, спілкуючись в діловій співпраці зі своїм колегами, керівниками, студентами, ми так чи інакше, свідомо чи несвідомо спираємося на ці поняття. Тому, в залежності від того, як людина розуміє моральні та етичні норми, який зміст в них вкладає, в якій мірі враховує їх у спілкуванні, це може як полегшити ділове спілкування, зробити його більш ефективним, допомогти у вирішенні поставлених завдань і досягненні цілей, так і утруднити це спілкування або навіть зробити його неможливим.

Проблему етики ділової комунікації піднімають багато вітчизняних авторів С. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко, Я. І. Юрків, О. Й. Лесько, М. Д. Прищак, О. Б. Залюбівська, Г. Г. Рузаков, та здебільшого вони розглядають це питання у галузі управління. У закладах вищої освіти, звичайно, також розглядається проблема етичних відносин «керівник – підлеглий» та, на нашу думку, саме в освітньому середовищі ця проблематика має набагато ширше значення і ще недостатньо вивчена.

Тому, метою нашої роботи є визначення багатовекторності етики ділових комунікаційних процесів у закладах вищої освіти та виокремлення основних етичних норм і принципів у діловій взаємодії.

У широкому значенні етика – це набір моральних принципів і цінностей, що керують поведінкою людини чи групи людей і визначають позитивні та негативні сторони їхніх думок та дій. Це внутрішній кодекс законів, що визначає, як потрібно поводитися, які рішення приймати, де проходить межа між добром і злом. Етика пов'язана з внутрішніми цінностями, а вони, відповідно, є частиною корпоративної культури і впливають на прийняття рішень, визначають їхню соціальну припустимість у межах зовнішнього середовища. Етична проблема виникає у тому випадку, коли дії окремої людини чи організації можуть завдати шкоди іншим, що вважається недопустимим у закладі освіти.

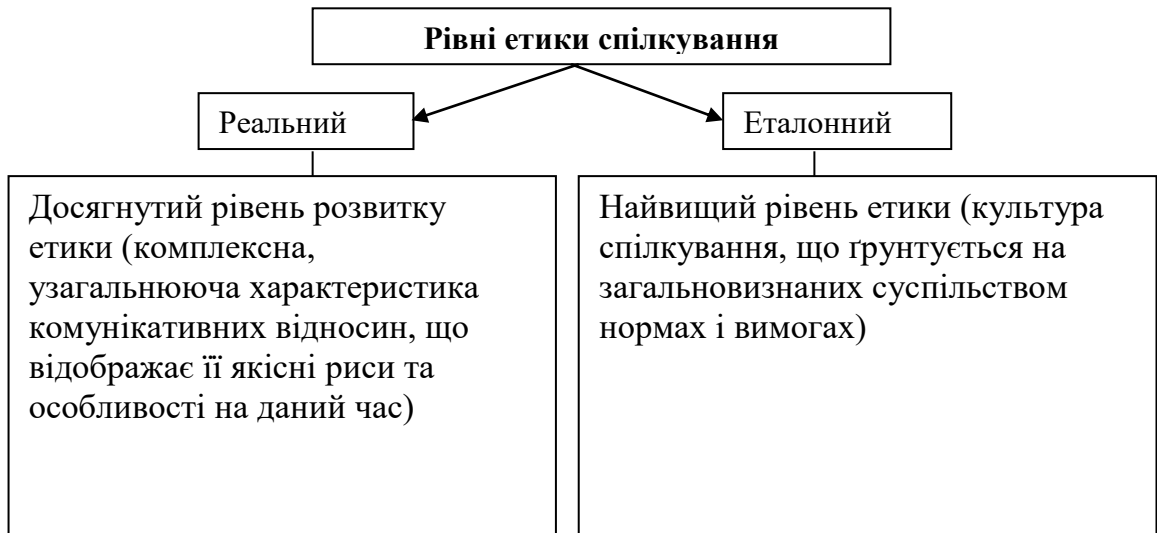
Етика – це уявлення про правильну або неправильну поведінку під час досягнення конкретної мети. Відповідно, етика ділового спілкування – це система загальних етичних норм і правил спілкування та взаємодії суб'єктів діяльності. Вона проявляється як на мікрорівні (моральні відносини в організаціях), так і на макрорівні (моральні відносини між суб'єктами діяльності). У середовищі вищого навчального закладу суб'єкти взаємодії та діяльності реалізується у взаємовідносинах: керівник – керівник, керівник – співробітники, співробітник – співробітник, викладач (керівник свого курсу, куратор...) – студент, студент – студент. Тому, багатовекторність впливу на формування моралі, культури, етики майбутніх поколінь покладає велику відповідальність на учасників освітнього процесу, адже рівень етики спілкування в певній організації безпосередньо впливає на окрему людину, на її розуміння дозволеного і недопустимого.

Етика спілкування – це ефективна організація комунікаційного процесу, що реалізується у використанні останнім найраціональніших засобів, форм та методів спілкування, в яких відображається загальний рівень етики суспільства.

В освітніх закладах норми моралі отримують своє ідейне вираження в загальних допустимих правилах та принципах записаних у «Етичних кодексах». Однак в моралі необхідне не завжди збігається з наявним, з фактичними нормами поведінки людей. У цьому протиріччі між необхідним і наявним полягає суперечлива сутність мотивації спілкування (в тому числі і ділового спілкування, і

поведінки людини). З одного боку, людина знає, як повинна поводитися належним чином, а з іншого – їй необхідно задовольнити свої потреби, реалізація яких дуже часто пов'язана з порушенням моральних норм.

Відтак, можна виділити два рівні етики спілкування: реальний та еталонний (рис.1.).

Рис. 1. Рівні етики спілкування

Високий рівень етики спілкування у закладах вищої освіти – це певний рівень ефективності спілкування, що досягається за рахунок високої культури керівників, організаційної культури та формується на основі культури загалом.

У діловій взаємодії слід дотримуватись певних етичних норм і принципів.

Таблиця 1

Етичні норми і принципи у діловій взаємодії	
Ефективне використання влади	Не допускати переоцінювання своєї влади та посади (впливати на співрозмовника можна не тільки за допомогою адміністративних методів, а й шляхом виявлення особистих якостей).
Коректність	Важливо пам'ятати, що хвалити людей потрібно при всіх, а критикувати наодинці. При виникненні проблем і труднощів, пов'язаних з недобросовісністю, керівникові слід з'ясувати її причини. Робити зауваження слід віч-на-віч – необхідно поважати гідність і почуття людини. Критикувати потрібно дії і вчинки, а не особистість. Завершувати розмову необхідно на дружній ноті і незабаром знайти час поговорити з людиною, щоб підтвердити своє

	доброзичливе ставлення.
Справедливість	До всіх співробітників потрібно ставитись як до рівноправних членів однаково.
Професіоналізм.	Якщо керівник хоче зберегти повагу підлеглих, ніколи не слід давати їм можливості відчути, що він не володіє ситуацією
Підтримка	Керівник зобов'язаний заохочувати свій колектив, навіть у тому разі, якщо успіх досягнутий переважно завдяки успіхам керівника.
Довіра	Довіра до співробітників і визнання власних помилок у роботі підвищують авторитет керівника. Приховування помилок – вияв слабкості й непорядності.
Відданість	Якщо керівник захищатиме підлеглих перед вищим керівництвом, навіть у разі їхньої неправоти, вони відповідатимуть йому тим самим.
Субординація	Витримування дистанції у діловому спілкуванні, розмежовуючи особисте і службове, не допускаючи панібратства.
Відсутність дискримінації	Привілеї, які керівник робить собі, мають поширюватись і на інших членів колективу.
Привітність	Звертатися до співрозмовника на «Ви», за іменем, що свідчитиме про його високу культуру та повагу до того, до кого звертаєтесь.
Турбота	Забезпечення охорони здоров'я та техніки безпеки працівників, застосування програм оздоровлення та стрес-менеджменту.
Рівність	Потрібно пам'ятати про рівнозначність становища і не вимагати до себе особливого ставлення або привілеїв.
Чітке розподілення прав і відповідальності.	Важливим є досягнення чіткого розподілу прав і відповідальності у виконанні загальної роботи.
Порядність	Не можна ставитись до своїх колег упереджено, необхідно відкидати забобони і плітки в спілкуванні з ними.
Доброзичливість.	Використання різних прийомів і засобів для створення сприятливих відносин із співбесідником забезпечують результативність вирішення справи.
Адекватність.	Не слід перебільшувати власну значущість і ділові можливості.
Відповідальність.	Не давайте обіцянок, які не можете виконати.
Повага	Колег по взаємодії необхідно розглядати як особистостей, яких потрібно поважати, а не як засіб для досягнення власних цілей.

Рівень рівноправного партнерства передбачає вирішення ділових проблем за умови однакових можливостей. При цьому дуже важливо знайти правильний тон і прийнятні етичні норми взаємодії. Та

система цінностей, згідно з якою діє керівництво по відношенню до підлеглих, колеги – до колег, викладачі – до студентів впливає відповідно на формування системи цінностей учасників освітнього закладу.

Відтак, успіх управлінської діяльності полягає не тільки у наявності у керівника високого рівня професійних знань, умінь та навичок, а й від його здатності налагоджувати ефективні взаємостосунки з колегами по роботі, партнерами, що можливе за умови високого рівня його комунікаційних умінь та дотримання етики ділового спілкування.

Перелік використаних джерел

1. Брич В.Я., Корман М.М Креативний менеджмент: підр. для студ. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 220 с.
2. Брич В. Я., Корман М. М. Психологія управління: навч. посіб. Київ: Кондор-Видавництво, 2013. 384 с.

Наталія Лиса

кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет

Оксана Кричківська

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
та інформаційно-комунікаційних технологій,
Західноукраїнський національний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Кардинальні зміни, які відбуваються у світі, а також збільшення кількості категорій населення, які потребують захисту обумовлюють зростання вимог до професійної підготовки соціальних працівників. Процеси інтеграції та модернізації вищої освіти актуалізують аналіз освітньої сфери та перегляд змісту професійної підготовки соціальних працівників. Глобалізація та інтеграція, а також швидке зближення

народів на світовій арені, стали передумовою для аналізу та запозичення передового досвіду суспільствотворення розвинутих країн світу, в тому числі і соціальної роботи.

На прикладі програми курсу “Соціальна робота з різними групами клієнтів” [1], розробленого у Тернопільському національному економічному університеті (зараз – Західноукраїнський національний університет), бачимо, що даний курс є базовою і ключовою дисципліною у підготовці спеціалістів зі спеціальності “Соціальна робота” у вищому закладі освіти. У процесі створення курсу, задля підвищення ефективності діяльності майбутнього соціального працівника, вивчалися новітні зарубіжні ідеї, які надали можливість глибше осмислити специфіку соціальної роботи, були враховані концепції, які пройшли випробування часом, поєднувалась теорія і практика, міждисциплінарна інтеграція та впроваджувалися і застосовувалися інноваційні технології. Однак, з метою підвищення ефективності курсу, можемо зазначити існування недостатньої кількості годин, виділених на його опрацювання.

Особливістю курсу є його інтеграційний і аналітичний характер. Вивчення цього курсу студентами спирається на цілий комплекс інших дисциплін, що входять до системи підготовки спеціаліста з соціальної роботи, ключовою метою якого має бути “...створення найбільшого психологічного комфорту та захисту молодій особистості, і в процесі досягнення цієї мети необхідно об’єднувати зусилля всіх фахівців соціально-педагогічної та соціальної сфери. Результатом діяльності соціальних працівників повинна бути не тільки ефективна система соціального захисту та допомоги, але й забезпечення процесу саморозвитку особистості” [1]. Однак, як зазначає у своєму дослідженні Г. Скачкова [3, 114–117], проблема поєднання гуманітарних та професійних предметів у навчальних планах є неоднозначною, з одного боку, університетська система підготовки потребує універсальності, з іншого – на сьогоднішній день соціальній сфері та суспільству необхідні практико-орієнтовані спеціалісти, які володіють не тільки базовими цінностями та функціями, а й мають чіткі знання та практичні навички з вирішення тієї чи іншої соціальної проблеми.

Як бачимо, у програмі курсу зазначено, що його завданням є підвищення теоретичного розуміння соціальної роботи як науки, навчальної дисципліни й особливої сфери діяльності, а також вивчення зарубіжних прийомів та методів роботи з індивідами та групами клієнтів соціальних сервісів; надання студентам відомостей щодо принципів, змісту та технології соціальної роботи з різними групами клієнтів, що свідчить про дякую міру теоретизації навчання. Основний акцент зроблено на вивченні соціального досвіду зарубіжних країн і можливості його впровадження в нашій державі. Аналізуючи мету курсу, розуміємо, що у даному курсі існує баланс між вивченням теорії та її практичним застосуванням на практиці, оскільки метою курсу є “...доведення принципів, змісту, методів і технологій соціальної роботи з різними категоріями клієнтів до рівня професійного інструментування у практиці соціальної роботи” [1].

Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах неможлива без визначення змісту професійної діяльності майбутнього спеціаліста та загальних і спеціальних компетентностей випускників спеціальності “Соціальна робота”. Така діяльність передбачає серйозну теоретичну та практичну підготовку спеціалістів у вищих навчальних закладах України. Результати аналізу нормативно-методичних документів, зокрема існуючих стандартів підготовки соціальних працівників та проекту нових стандартів, дають підстави констатувати, що до загальних компетентностей випускників відносять: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; застосування знань у практичних ситуаціях; здатність планувати та управляти часом; знання та розуміння предметної області та професійної діяльності; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; здатність до пошуку, оброблення інформації з різних джерел, тощо [3, 128–133].

Серед спеціальних (фахових) компетентностей виділяють: здатності до аналізу та оцінки соціально-політичних процесів; психічних властивостей, станів і процесів, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади; проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів

клієнтів, тощо. Тобто майбутній фахівець із соціальної роботи має володіти знаннями із психології, соціології, політології, медицини, менеджменту, юриспруденції та інших дисциплін, що показує мультидисциплінарність даної професії. Через це професійна підготовка соціальних працівників також має здійснюватися комплексно [3, 128–133].

Як бачимо із робочої програми курсу “Соціальна робота із різними групами клієнтів”, він забезпечує формування наступних компетентностей у соціальних працівників:

1. Теоретико-аналітичні компетенції: базові уявлення про філософські, психолого-соціологічні та педагогічні основи зарубіжної соціальної роботи, теорій, технологій та моделі соціальної роботи з різними групами населення;

2. Техніко-технологічні компетенції: знання і вміння використовувати методи соціальної діагностики і профілактики, навички організаційної та реабілітаційної роботи з різними категоріями населення, методики та форми роботи з вразливими групами клієнтів;

3. Компетенції соціальної толерантності: засвоєння методів роботи з різними категоріями клієнтів, спрямованих на розвиток соціальної толерантності, взаєморозуміння, забезпечення допомоги, мінімізації шкоди від негативних проявів поведінки як для самих груп, так і для суспільства в цілому [1].

По закінченню курсу майбутній соціальний працівник повинен: знати напрями і форми соціальної роботи та основні моделі соціальної роботи; взаємозв'язок соціальної роботи, соціальної політики та соціальної педагогіки; знати особливості соціально-психологічної роботи з різними групами клієнтів; досконало володіти системою професійної підготовки спеціалістів в галузі соціальної роботи; компетентно визначати шляхи і способи оптимального вирішення соціальних проблем; орієнтуватися у просторі специфічних соціальних взаємин [1]. Курс складається із двох частин (змістових модулів) – теоретичної і практичної. Саме практична частина є надзвичайно цінною для формування майбутнього соціального працівника, оскільки в її основі – практичний аналіз

роботи із групами-ризиком, які найбільше потребують допомоги соціальних працівників.

Слід звернути увагу на форми організації освітнього процесу. В українських вищих навчальних закладах спостерігається домінування традиційних видів навчальних занять, за допомогою яких готуються фахівці – класичні лекції, семінари, самостійна підготовка. Розглядаючи лекцію як метод викладання дисциплін при навчанні соціальних працівників відзначимо, що ця форма організації навчального процесу виступає однією із провідних. За допомогою лекції викладач надає студентам систематизовану, необхідну і актуальну інформацію [1; 3, 128–133]. Аналізуючи лекцію як форму організації навчального процесу, слід звернути увагу, що у вітчизняних ВЗО, які готують соціальних працівників, можна спостерігати використання не тільки класичних лекцій, а і лекцій-дискусій, відео-, телелекцій тощо. Впровадження таких нетрадиційних лекційних занять поки що є рідким явищем в сучасній освітній підготовці соціальних працівників. Проте їх застосування сприятиме ефективному та цікавому навчанню студентів спеціальності “Соціальна робота”. Звертаючи увагу на організацію та ведення семінарських занять під час навчання на спеціальності “Соціальна робота” в українських вищих навчальних закладах, відзначимо, що вони проводяться у формі викладення підготовленого матеріалу студентом, повторювання пройденого лекційного матеріалу, а також шляхом впровадження дискусій і діалогу із викладачем та аудиторією.

У контексті вивчення курсу “Соціальна робота із різними групами клієнтів”, під використовуються така форма організації навчального процесу як тренінг “Профілактична робота з дітьми з девіантною поведінкою”. Як індивідуальні завдання студентам спеціальності “Соціальна робота” пропонується створення соціальної реклами, соціальних проектів, розробка програм роботи з різними групами клієнтів, підготовка презентацій. Такі неklasичні форми організації навчання майбутніх соціальних працівників дозволяють подолати розрив між теорією і практикою в українській системі професійної підготовки фахівців спеціальності “Соціальна робота”, а також

підвищити мотивацію студентів та викладачів. Їх впровадження в освітній процес дозволяє підвищити конкурентоспроможність вищих навчальних закладів, які готують соціальних працівників за умови, що при проведенні профорієнтаційної діяльності увага абітурієнтів буде звертатись не тільки на майбутнє працевлаштування, а саме на цікавий, нетрадиційний процес організації навчання.

Процеси інтеграції та модернізації вищої освіти актуалізують аналіз освітньої сфери та перегляд змісту професійної підготовки соціальних працівників. Питання підготовки соціальних працівників вивчаються як у вітчизняній так і у зарубіжній педагогічній науці. Навчально-методичне забезпечення дисципліни базується на державному стандарті (освітньо-професійній програмі та освітньо-кваліфікаційній характеристиці дисципліни), навчальний зміст модулів підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи залежить від окремого вищого закладу освіти.

Курс “Соціальна робота з різними групами клієнтів” вважається одним із курсів підготовки соціальних працівників в Україні. У процесі його створення, задля підвищення ефективності діяльності майбутнього соціального працівника, вивчалися новітні зарубіжні ідеї, які надали можливість глибше осмислити специфіку соціальної роботи, були враховані концепції, які пройшли випробування часом, поєднувалась теорія і практика, міждисциплінарна інтеграція та впроваджувалися і застосовувалися інноваційні технології. Курс “Соціальна робота із різними групами клієнтів” забезпечує формування теоретико-аналітичних, техніко-технологічних та компетенцій соціальної толерантності у майбутніх соціальних працівників, складається із двох частин (теоретичного і практичного змістового модулів).

По закінченню курсу майбутній соціальний працівник має: знати напрями і форми соціальної роботи та основні моделі соціальної роботи; взаємозв'язок соціальної роботи, соціальної політики та соціальної педагогіки; знати особливості соціально-психологічної роботи з різними групами клієнтів; досконало володіти системою професійної підготовки спеціалістів в галузі соціальної роботи; компетентно визначати шляхи і способи оптимального вирішення

соціальних проблем; орієнтуватися у просторі специфічних соціальних взаємин. Курс передбачає використання традиційних і нетрадиційних форм проведення занять зі студентами (лекцій-дискусій, відео- та теле-лекцій), тренінги, виконання контрольних індивідуальних завдань, та ін.

До тенденцій розвитку професійної підготовки соціальних працівників в системі вищої освіти відноситься впровадження зарубіжного досвіду із залученням іноземних фахівців з соціальної роботи, які мають досвід практичної діяльності із вирішення суспільних проблем; збільшення кількості та видів інтерактивних методів навчання; організація співпраці із роботодавцями різних установ та організацій для проходження виробничої практики студентами, що навчаються а спеціальності «соціальна робота».

Перелік використаних джерел

1. Робоча програма з дисципліни «Соціальна робота з різними групами клієнтів». URL: https://www.wunu.edu.ua/opp/uf/socialna_robota/socialna_robota_bakalavr/soc_robota_z_riznum_hrup_klientiv/work.pdf
2. Рябова Ю. М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до міжнародної професійної діяльності. *Наукові праці: науково-методичний журнал*. Вип. 203. Т. 215. Педагогіка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. С. 114–117
3. Скачкова Г. С. Особливості сучасної професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць*. 2016. №3 (48). С. 128–133.

Галина Ляхович
д.е.н., професор, професор кафедри
управління та адміністрування ІФННІМ ЗУНУ

Валентина Біланинець
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ

Політичні, економічні та соціальні реформи в країні за останні роки привели до істотних змін і в системі освіти. Система освіти як складова частина соціального середовища постійно потребує досягнення якісно нових, більш високих результатів освіти і підвищення конкурентоздатності. Саме тому в процесі модернізації системи освіти однією з найважливіших проблем є формування інноваційних механізмів і управління ними.

В найбільш загальному розумінні інновацію можна розуміти як нововведення, кінцевий результат діяльності, що одержав втілення у вигляді вдосконаленого технологічного процесу. Інноваційну діяльність в освіті слід розглядати як систему взаємопов'язаних дій, спрямованих на перетворення сформованої практики освіти, на вирішення наявних в системі освіти проблем.

Як зазначає доктор філософських наук Г. Клімова, інновації розуміються у двох аспектах: як явище та як процес [1]. У першому випадку інновація розуміється як ідеалізований чи удосконалений стан якого досягають завдяки розвитку, трансформації, змінам. У другому випадку інновація - це певний структурований набір дій, здійснюваний поетапно за для досягнення удосконалення.

Розвиваючись, інноваційна система включає в себе алгоритмічну послідовність інноваційних процесів - від задуму до результату впровадження його в освітній процес. Сукупність об'єктів і суб'єктів інноваційної діяльності складає інноваційну систему. Ці об'єкти і суб'єкти взаємодіють в процесі реалізації інноваційної продукції та здійснюють освітню діяльність в рамках проведеної державою

політики в галузі розвитку інноваційної освітньої системи. Варто зауважити, що інноваційна діяльність у освітній сфері може розглядатись як на національному рівні, на регіональному рівні, так і на рівні конкретної установи чи організації.

Сукупність дій які застосовуються з метою підготовки, упровадження та моніторингу інновацій складають систему управління інноваційними процесами. В освітній установі систему управління інноваційними процесами можна розглядати як планомірне, прогнозоване і технологічно забезпечене управління, спеціальний комплекс практичних заходів, заснований на досягненнях науки і професійного педагогічного досвіду, спрямований на всебічне підвищення компетенції та професійної майстерності педагога. Інноваційний процес в освітній сфері володіє певними особливостями, пов'язаними зі специфікою діяльності освітніх установ. Перш за все, це стосується вищої освіти. Як правило, освітній заклад являє собою замкнуту систему, яка створює і впроваджує інновації в області здійснення своєї освітньої діяльності.

Відповідно, запровадження інновацій у навчальній установі можна представити у вигляді послідовності трьох видів діяльності:

- на першому етапі інноваційного процесу забезпечується концептуальне рішення проблеми створення інновації через проведення різного роду досліджень;

- на другому етапі інноваційного процесу забезпечується технічне забезпечення для створення інновації шляхом прикладних досліджень, дослідно-експериментальних розробок, застосування нових технологій, створення макетних і пробних зразків;

- на третьому етапі інноваційного процесу завершуються процеси розробки інтелектуальної продукції, вирішуються проблеми інвестицій, проводяться маркетингові дослідження, поширюється досвід, забезпечуються дифузії нововведень.

В освіті дуже широко представлений діапазон інновацій. До них можна віднести:

- модернізовані структури управління,
- нові форми навчання;

- нові навчальні програми, навчальні посібники, технології навчання тощо;
- цілеспрямовану маркетингову роботу з підприємствами і з випускниками;
- інтеграційна взаємодія з науково-промисловим комплексом;
- нові форми організації функціонування і фінансування освіти;
- широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій на всіх рівнях освітньої діяльності та ін.

Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки [2] визначено, що в основі концептуальної моделі інноваційної вищої освіти України має бути покладений кібернетичний принцип необхідного розмаїття, тобто урізноманітнення елементів системи освіти.

Водночас, впровадження інноваційної діяльності у сфері освіти у сутнісному вимірі передбачає перенесення акценту з процесу навчання на його результати; трансформацію відносин педагог-учень чи викладач-студент у напрямку відкритості, співпраці, ефективної взаємодії; особистісний підхід до учня чи студента із забезпеченням його продуктивної пізнавальної діяльності; сутнісні перетворення у цінностях, цілях, засобах та інструментах навчання; створення психолого-педагогічних, дидактичних і методичних умов для забезпечення конструктивної взаємодії у навчальному процесі та ряд інших завдань, які потенційно впливають на удосконалення системи освіти та навчання.

Перелік використаних джерел

1. Клімова Г.П. Інноваційний розвиток вищої освіти України: методологічний аспект аналізу. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2013/04/Klimova.pdf> (дата звернення: 02.05.2021).
2. Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. Міністерство освіти і науки України. Київ. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 05.05.2021).

Надія Магльована
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник

Лілія Ребуха
д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет

ЕФЕКТИВНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СИСТЕМА ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ

Досить швидкі трансформаційні події останніх років пов'язані з низкою подій, які певним чином, безумовно, вплинули на життєдіяльність сучасних суспільств: загальна глобалізація, інтеграція націй, народів, держав, економік, політик, освітніх систем змусило всіх нас прийняти у своє життя наукові та інформаційні технології, які ґрунтуються на інтелектуальній власності, знаннях і детермінуються рівнем наукового потенціалу країни. Наша держава також має визначати своє місце у системі європейської інтеграції. Звичайно, цей процес має відбуватися з чіткою орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури.

Безпосередньо, у цьому контексті усі соціальні інститути зазнають значних змін і вимушені перебудувати не лише свої структури, а й переглядати принципи свого функціонування. Реформи не оминули і освіту в цілому, і зокрема вищу школу, у якій останнім часом намітилися тенденції переходу до динамічної ступеневої підготовки фахівців та запровадження двоциклової підготовки (бакалаврат, магістратура), оволодіння ними сучасними інноваційними технологіями.

Звичайно, значні кроки у цьому напрямку вже зроблені, але ще залишається доволі велике коло питань, які потребують докладного вивчення. Так, насамперед, є значна потреба модернізації теоретико-методичних засад вищої освіти, підготовки нової засадничої бази науково-методичного забезпечення тощо. Окремим напрямком дослідження зазначеної проблематики є перегляд ефективної системи

підготовки викладачів ЗВО, зокрема в контексті підвищення вимог до освітньої системи та професійної підготовки висококваліфікованих фахівців.

Перехід вищої школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення змісту базової педагогічної освіти бакалаврів та магістрів, а також вдосконалення змісту, форм і методів їх фахової педагогічної підготовки. З одного боку, це гарантує забезпечення в найближчому майбутньому закладів вищої освіти кваліфікованим персоналом, а з іншого – дасть можливість оновити склад науковців з різних галузей науки.

Саме процес підготовки нової генерації науковців, котрі в подальшому будуть визначати пріоритетний вектор розвитку нашої держави та впливати на весь суспільний розвиток, потребує зростання якості знань, збереження національної культури, докорінного оновлення професійно-педагогічної підготовки викладачів ЗВО.

Відтак, розвиток та трансформація сучасної педагогічної школи в Україні – складний та поліаспектний процес, котрий має наблизити її до європейського рівня соціальних, політичних, педагогічних вимог [1; 3].

На сьогоднішній день, одним з головних критеріїв якості роботи навчального закладу є ефективний рівень підготовки його випускників, який гармонійно поєднує не тільки систему теоретичних знань, але і з вмінням їх застосовувати у практичній діяльності. Тому це вимагає постійного пошуку актуальних та ефективних освітніх підходів, форм і методів навчання, удосконалення планів, програм, підготовку та впровадження у реальний процес інноваційних навчально-методичних матеріалів (посібників, підручників тощо).

Відтак, проголошений курс на Болонську систему, пріоритетом якої є активність, самостійність студентів, їх здатність до конструктивного діалогу, критичність мислення, включеність у дослідно-експериментальну діяльність тощо, має підтримати демократизацію, диверсифікацію та диференціацію освіти, гуманістичну спрямованість виховання, використання інноваційних форм і методів навчання.

Діяльність викладача сучасної вищої школи досить складний та одночасно багатоаспектний чинник у сучасному світі. Суспільство завжди розглядає діяльність викладача як покликання, а до особистості викладача висуває особливі моральні й етичні вимоги. Головною особливістю викладача вищої школи, котрий постає як суб'єкт педагогічної діяльності, є те, що він взаємодіє із навколишнім середовищем, та ставить перед собою певні завдання, та шукає всі шляхи досягнення їх у навчальному просторі [2; 3; 4].

На сьогоднішній день сукупність професійно-обумовлених вимог до сучасного викладача можна розглядати як професійну готовність до педагогічної діяльності в умовах сучасного типу ЗВО. З одного боку, її складові – психофізіологічна, психологічна та фізична готовність, а з іншого – науково-теоретична і практична підготовка як головний чинник професіоналізму.

Враховуючи усе вищезначене зауважимо, що при підготовці викладачів ЗВО необхідно враховувати декілька системних положень, які принципово відрізняють їх від інших видів професійного навчання:

– по-перше, в діяльності викладача вищої школи, на відміну від вчителя середньої школи, спостерігається єдність навчального і наукового початку: він навчає і дуже часто виступає активним дослідником у своїй галузі знання;

– по-друге, у вищій школі набагато сильніше, ніж в середній школі, відбувається проникнення ідей професіоналізації у викладанні всіх наук [2].

Отже, сьогодні зрозуміло, що звична система підготовки викладачів вищої школи вже не задовольняє існуючі соціальні потреби на необхідному рівні, а тому потрібно шукати нові підходи та форми їх навчання. Завдяки цьому стане можливим розроблення реального і універсального механізму конструювання змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців ЗВО на такому рівні, щоб уся освітня система працюючи на випередження, давала змогу підготувати особистість, яка буде перебувати в гармонії з собою та навколишнім середовищем і здатну на високому рівні розв'язувати професійні завдання майбутньої педагогічної діяльності.

Перелік використаних джерел

1. Атаманчук П. С. Важные предпосылки компетентностного становления будущего педагога. «Issues of upbringing and teaching in the context to modern conditions of objective complication of the person's social adaptation processes». Peer-reviewed materials digest (collective monograph published following the results of the CXXXVIII International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in Psychology and Educational sciences (London, February 9 – February 15, 2017). London : IASHE, 2017. P. 11 – 16.
2. Білик Р. М. Про особливості підготовки майбутніх фахівців технологічної галузі з дисциплін без пекового циклу URL: file:///C:/Users/Sergij/Downloads/151417-327035-1-SM.pdf
3. Пискунов А. И. Педагогическое образование: концепция, содержание, структура. *Педагогика*. 2001. №3. С. 41-47.
4. Ребуха Л. З. Теоретичні і методичні засади фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Хмельницький, 2019.

Інна Малішевська

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:

Лілія Ребуха

д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет

НЕПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Нині неперервна педагогічна освіта в закладі вищої освіти характеризується конкурентоспроможністю, нелінійністю, системністю, багатовекторністю, варіативністю, відкритістю, практико-зорієнтованістю, суб'єктністю та ін. [2; 3]. Відповідно процес підготовки педагогічних кадрів передбачає у такому поєднанні поетапне опанування суб'єктами освіти потрібних професійних компетентностей.

Набуття необхідних компетентностей уможливорює ефективне здійснення професійної діяльності в освітніх закладах та установах,

що пов'язані з навчанням, вихованням і розвитком особистості, на високому професійному рівні. Таким навчально-методичним освітнім центром є сучасний університет. Саме Університет має змогу зреалізувати всі завдання неперервної педагогічної освіти шляхом варіативності та координації професійної підготовки педагога у різних інституційних формах; подолати існуючий вузько-функціональний підхід до професійної педагогічної підготовки особистості фахівця для постійного самовдосконалення упродовж життя; забезпечити баланс між теоретичною та практичною складовими професійної підготовки для посилення практико-зорієнтованої компетентнісної складової; розробити змістове ядро педагогічної освіти на різних рівнях її здобуття; визначити перспективні шляхи професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Цільове призначення неперервної педагогічної освіти спрямоване на забезпечення багаторівневої та варіативної підготовки професійних кадрів, удосконалення змістового наповнення навчальних дисциплін, подолання лінійного підходу до побудови фахової педагогічної освіти [1, с. 80]. За своєю структурою неперервна педагогічна освіта має наскрізну природу і цільову спрямованість й передбачає декілька етапів її здійснення: допрофесійний, адаптаційно-професійний, системно-професійний, акме-професійний. Кожний зазначений етап неперервної педагогічної освіти, як зазначають науковці Л. Хоружа та М. Братко, характеризується гнучкістю і цілісністю й, відповідно до зазначених етапів, має такі різновиди:

- початковий рівень вищої освіти;
- пролонгована неперервна педагогічна освіта;
- пролонгована педагогічна освіта варіативного характеру;
- педагогічна освіта як спеціалізація до основного фаху;
- педагогічна освіта як доповнення до вищої непедагогічної освіти повного циклу;
- педагогічна освіта як підвищення кваліфікації або перепідготовка;
- неформальна та інформальна педагогічна освіта як безперервний професійний розвиток;

– наукова педагогічна освіта [3, с. 9].

Отже, реалізація кожного з етапів неперервної педагогічної освіти в Університеті відбувається за ефективного використання варіативних форм навчання. Це слугує ефективною умовою забезпечення результативної підготовки фахівців на різних рівнях педагогічної освіти й дає змогу зберегти баланс між теоретичною та практичною складовими освітнього процесу. Особливістю зазначеного поетапного сходження викладача до педагогічної професії є постійне набуття ним нових професійних знань, умінь, навичок і досвіду продовж професійної діяльності.

Перелік використаних джерел

1. Локшина О. І. Відкрита освіта в Європейському просторі: стратегія розбудови. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. №2 (76). С. 75–86.
2. Ребуха Л. З., Салко В. С. Формування управлінської компетентності у майбутнього фахівця закладу освіти: технологічний аспект. Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф.(Переяслав, 23 берез. 2021 р.) Переяслав. 2021. Вип. 68. С. 115–116.
3. Хоружа Л., Братко М. Модель педагогічної освіти сучасного університету. *Неперервна професійна освіта: сучасні тенденції розвитку*. 2018. Вип. 3–4 (56–57). С. 7–13. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2018_3-4_3

Лілія Ребуха

д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет

Тетяна Павлусик

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ

Управління закладами освіти ґрунтується на дотриманні певних принципів [3, с. 70; 4]. Принципи управління слугують

основоположними ідеями щодо здійснення управлінських функцій. Вони також відображають закономірності управління [2, с. 63].

До основних принципів внутрішнього управління освітніми закладами науковцями (Ю. Барабаш, В. Зверева, В. Луговий, О. Мармаза, Н. Ничкало, О. Огієнко, Н. Родіонова та ін.) віднесено:

а) Демократизацію та гуманізацію управління. Принцип демократизації і гуманізації управління передбачає розвиток самостійної діяльності та ініціативи усіх учасників освітнього процесу (керівника закладу, викладачів та студентів), залучення їх до відкритого обговорення і колективної підготовки управлінських рішень. Демократизація освітнього процесу розпочинається із впровадженням в практику освітнього закладу системи демократичних виборів керівника-управлінця, введення механізму конкурсного обрання та контрактної системи у підборі керівних кадрів і педагогічних працівників. Демократизація управління закладом реалізується шляхом регулярних звітів адміністрації закладу перед колективом та громадськістю, останній з яких передбачає гласність прийнятих рішень.

б) Системність і цілісність. Цей принцип в управлінні педагогічними системами визначається системною природою педагогічного процесу. Системний підхід в управлінні педагогічними системами спонукає керівника освітнього закладу та інших учасників управлінської діяльності здійснювати її в системі, в єдності і цілісності всіх взаємодіючих компонентів і підсистем. Водночас рівень цілісності системи залежить від її цілеспрямованості, повноти набору компонентів, якості кожного компонента і щільності взаємозв'язків як між компонентами, так і між кожним з них і цілим. Отож, реалізація даного принципу сприяє наданню управлінської діяльності послідовності, цілісності, логічності, гармонійності та ефективності.

в) Раціональне поєднання централізації і децентралізації. Надмірна централізація управлінської діяльності неминуче веде до посилення адміністрування, нівелює ініціативу підлеглих, котрі стають простими виконавцями управлінської волі. В умовах надмірної централізації часто відбувається дублювання управлінських

функцій, що призводить до втрат тимчасових, фінансових та інших ресурсів, перевантаження всіх учасників освітнього процесу від керівників школи до учнів. А утім надмірне захоплення децентралізацією призводить до виникнення помітних проблем в діяльності колективу, до виникнення міжособистісних конфліктів, непорозумінь та неприйняття, невиправданого протистояння адміністрації освітньою установою. Оптимальне поєднання централізації і децентралізації в управлінні освітнім закладом забезпечує оптимальну взаємодію керуючої та керованої підсистем на професійному рівні в інтересах досягнення спільної мети.

г) Наукова обґрунтованість управління. Даний принцип передбачає побудову системи управління на новітніх досягнень науки управління. Керівник повинен розуміти і враховувати закономірності та тенденції розвитку суспільства, педагогічних систем. Він повинен приймати рішення з урахуванням досягнень науки у цій царині. Таким чином керівник закладу освіти відповідає за провадження освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності у закладі вищої освіти [2].

Крім розглянутих вище принципів управління закладами освіти, виділяють й інші, не менш важливі:

– принцип відповідності. Його сутність полягає в тому, що виконувана робота повинна відповідати інтелектуальним можливостям виконавця;

– принцип автоматичного заміщення відсутнього;

– принцип першого керівника. Так в процесі організації та виконання важливого завдання контроль за роботою завжди залишається за першим керівником;

– принцип нових завдань та бачення перспектив розвитку освітньої організації;

– принцип зворотного зв'язку. Даний принцип націлює на оцінку результатів діяльності;

– принцип утворення меж керованості. Він окреслює оптимізацію кількості педагогічних працівників, підлеглих безпосередньо керівнику.

Отже, управління закладами освіти, створення її освітньо-наукової платформи потребує впровадження принципів управління. Вони сприяють створенню сприятливого освітнього середовища, де поєднується довіра, відповідальність, прозорість, цілісність та конкурентоспроможність закладу на ринку освітніх послуг.

Перелік використаних джерел

1. Кондур О. Корпоративне управління закладом вищої освіти в умовах її модернізації. *Освітній простір України*. 2017. №11. С. 63–70.
2. Про вищу освіту. Закон України. Поточна редакція від 24.07.2020. URL: <https://cutt.ly/ksZOЕНК>
3. Ребуха Л. З. Гносеологічні основи мислєдїяльностї майбутніх фахівцїв-управлїнцїв закладїв освїти. *Вїтчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку* : зб. наук. праць : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф.(Переяслав, 12 лют. 2021 р.) Переяслав. 2021. Вип. 67. С. 70–72.
4. Юрчишена Л. В. Принципи корпоративного управління: міжнародний досвід та впровадження в університетах. *Ефективна економіка*. 2020. №8. (електрон. наук. фах. видання). URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/pdf>

Ірина Левандовська

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

Ірина Роговська

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 015 Професійна освіта,
освітньо-професійна програма «Інформаційне забезпечення»
Західноукраїнський національний університет

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах економічного розвитку країни питання підвищення ефективності професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів стало особливо важливим та актуальним. Це питання є вирішальним для більшості університетів країни. В даний час створена та успішно функціонує система професійної підготовки студентів державних та недержавних університетів, а також

посилюються їхні міжнародні професійні контакти. Основним результатом діяльності університетської освіти є збереження традиційних вітчизняних послуг професійної освіти та підвищення ефективності та якості професійної підготовки. Тому вивчення методів підвищення ефективності процесу професійного навчання студента у сучасній реальності має особливе значення для педагогічної науки і практики [1].

Однак існують певні труднощі та невирішені проблеми у професійній підготовці студентів вищих навчальних закладів. До них належать: низький престиж певних професійних та освітніх послуг в університетах; недостатня національна, матеріальна та моральна підтримка; внутрішня ізоляція та "самодостатність" у процесі професійної підготовки студентів; слабка інвестиційна привабливість наданих професійних та освітніх послуг тощо. Ці проблеми та багато інших невирішених проблем вказують на необхідність подальшого розвитку навчальної бази для підвищення ефективності професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах.

На сьогодні дослідження професійної підготовки студентів становлять близько чверті всіх педагогічних досліджень, що проводяться в рамках вищої освіти. Професійну підготовку майбутніх фахівців досліджували А.В. Барабанщик, С.Я. Батишев, В.П. Беспалько, І.Д. Бех, А.Н. Веселов, Б.С. Гершунській та ін. Завдяки цим дослідженням створена надійна теоретична та методологічна база для розкриття сутності та змісту основних історичних та навчальних тенденцій формування та розвитку навчального процесу студентів вищих навчальних закладів. Проте, у процесі професійної підготовки студентів університету, необхідно регулярно вирішувати такі наукові завдання, як: перегляд суті, змісту, структури та методів навчання для підвищення ефективності цього процесу.

Завданням нашого дослідження є розробка та перевірка сутності, змісту, структури та методів навчання з метою підвищення ефективності процесу професійного навчання студентів у вищих навчальних закладах, що має велике значення для педагогіки вищої школи.

Для досягнення мети дослідження було висунуто припущення, що в умовах сучасної вищої професійної освіти якісні зміни в її організації, змісті та методах об'єктивно підвищують вимоги до процесу професійної підготовки студентів у вузах; були скориговані науково-практичні розуміння про суть, зміст і структуру.

Однак, статус-кво теорії професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів не може повністю відповідати сучасним вимогам. Їм бракує чіткої методології та теоретичних вказівок щодо реформування системи вищої професійної освіти, а в даний час їм бракує теоретичного розуміння структурних складових процесу виховання майбутніх професіоналів [3]. Вирішити це протиріччя можна такими основними способами: виховання мотивації професійного навчання студентів та розвиток їх технічної бази під час навчання у ВНЗ.

Досвід показав, що професіоналізм майбутніх фахівців значною мірою залежить від якості та ефективності процесу професійного навчання студентів вищих навчальних закладів. Завдання, з якими стикається вища освіта на сучасному етапі реформування системи професійної освіти, є складними та відповідальними. Одночасно з формуванням вищої освіти, необхідно сформувати відповідний процес професійної підготовки студентів, який відповідає новій структурі та цілям державних та недержавних університетів, а також практичним можливостям науково-педагогічних працівників.

Визначення вимог до процесу професійного навчання є важливою передумовою викладання для підвищення його ефективності та відіграє фундаментальну роль у підготовці студентів до якісної професійної діяльності. Вимоги до професійної підготовки відображаються на внутрішніх та зовнішніх відносинах університетів, відображаючи різні взаємозв'язки між цими відносинами. Тому необхідно їх розділити на дві основні групи.

Через *зовнішні зв'язки* університету перша категорія вимог включає: соціально-економічні вимоги до навчання; професійні вимоги до процесу; законодавчі вимоги до студентів і їх професійної підготовки; вимоги до психологічних та викладацьких умов; професійні вимоги до фахівців через наукові умови навчання; вимоги

до поєднання професійної підготовки з національною системою освіти; вимоги до матеріально-технічних умов у процесі професійної підготовки студентів вищої школи [2].

Другий набір вимог обумовлених *внутрішніми зв'язками* процесу підготовки професійних кадрів, повинен включати: доцільність, стабільність, незмінність, універсальність, інформаційність, керованість, адаптивність [2].

Опитування та анкетування університетських науково-педагогічних працівників та студентів, а також дослідження їх професійної діяльності можуть підтвердити суть процесу професійної підготовки студентів та довести, що зміст і структура являють собою єдиний, інтегрований та систематизований навчальний процес, який може визначати методи навчання та методи підвищення його ефективності у вищій освіті. Аналіз наукових ресурсів та практична професійна діяльність визначає суть професійної підготовки як цілеспрямований та організований навчальний процес, студенти можуть оволодіти системою професійних знань, умінь та навичок відповідно до своєї роботи, формування особистих якостей та цілей пов'язаних з якісними професійними завданнями.

Таке розуміння сутності процесу професійного навчання студентів визначає особливий характер його психологічної та навчальної структури і структурних елементів. Його структура - це сукупність тем і об'єктів, цілей і завдань, змісту, методів і форм реалізації, результатів і методів підвищення ефективності цього процесу. Всі елементи процесу професійної підготовки студентів взаємопов'язані та взаємозалежні. Такий загальний навчальний процес і має на меті забезпечити випускників університетів всебічною підготовкою для майбутньої професійної діяльності.

Результатом цього процесу є професійна підготовка випускників вузів як майбутніх професіоналів, що є невід'ємною частиною психології та педагогіки, її основою є сукупність професійних знань, умінь та навичок, розвинене професійне мислення та професійна культура. У поєднанні з провідними якостями майбутніх фахівців ці компоненти професійної підготовки студентів забезпечують успішне вирішення проблем сучасної професійної діяльності.

Освітній досвід показує, що мотивація професійної підготовки студентів повинна розвиватися за таких умов: вказати на важливість професійної підготовки у засвоєнні змісту професійної діяльності студентів; активізувати пізнавальну діяльність студентів у процесі професійної підготовки; виховувати інтерес студентів до обраної професії; вдосконалення організації виробництва та інших видів практики; виховання у студентів впевненості в соціальній значимості обраної професії [1].

Розробка технічної основи для професійної підготовки студентів університету повинна відповідати таким умовам викладання: перевірити його суть та підтримку; вибрати стратегії професійного навчання фахівців вищої освіти; досягти найкращого поєднання в процесі підготовки базових та професійних компонентів; постановка конкретних цілей і завдань процесу підготовки студентів до професійної діяльності та ін.

Тому, найефективнішим способом вдосконалення професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах є розвиток мотивації студентів до професійної діяльності та розробка технічних основ професійної підготовки у ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Вітвіцька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підруч. К.: ЦУЛ, 2018. 384 с.
2. Демидова Л.А. Педагогика: уч. пос. М.: МГЭИ, 2002. 122 с.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2019. 472 с.

Вадим Швед
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:

Лілія Ребуха
д. пед. н., доцент,
завідувач кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Зміна освітньої парадигми сьогодення, зокрема сукупності переконань, цінностей, технічних засобів та ін., визначає потребу введення поняття компетентності. Така необхідність викликана світовою та загальною європейською тенденцією інтеграції, глобалізацією світової економіки, стандартизацією європейської освіти на основах Болонської угоди. Відповідно до змін у світовій ринковій економіці і господарстві тепер зростають вимоги до фахівця, які забезпечують конкурентоспроможність на ринку праці, успішність в професійній самореалізації і кар'єрі. За подібних умов якісна професійна освіта має забезпечувати формування сукупності інтегрованих вмій і знань, якостей особистості – професійну компетентність фахівця.

Існуючий зарубіжний та вітчизняний досвід розвитку педагогічної думки свідчить про актуальність потреби у розробленні теоретичних засад і практичних шляхів формування професійних компетентностей майбутнього фахівця. Однак, залишається багато невивчених аспектів даного питання зокрема, при підготовці фахівців економічної галузі. Так, недостатньо висвітлено фактори, які впливають на формування професійних компетентностей, недостатньо уточнено категоріальний інструментарій і педагогічні умови формування професійних компетентностей [1].

Теоретичний аналіз різноманітних підходів до розуміння сутності професійної компетентності надав можливість зробити висновок про

те, що змістове наповнення терміну «професійна компетентність» вимагає уточнення і деталізації.

Доволі вдалим видаються визначення компетентності як достатнього рівня професійних знань, умінь і навичок та сукупності особистісних можливостей і досвіду фахівця [2].

Проблема узгодження вітчизняної педагогічної термінології та науки загалом із компетентнісним підходом полягає в тому, що вчені переважно користуються традиційною і зрозумілою тріадою «знання-уміння-навички», з якої виходить цілий ряд понять і категорій. Однак, поняття «компетентність» є ширшим, ніж знання або вміння, і передбачає здатність фахівця використовувати в конкретній ситуації набуті знання, уміння, навчальний і життєвий досвід, знання ним методів пошуку потрібної інформації, уміння її аналізувати, бачити проблеми та шляхи їх розв'язання, самоефективність, а також розуміння потреби навчатися на протязі всього життя [3]. Таким чином, компетентність виражає важливість звичної тріади «знання-уміння-навички», з'єднуючи їх у єдиний комплекс.

Г. О. Копил у власному дисертаційному дослідженні визначає наступні компоненти професійних компетентностей фахівців з міжнародної економіки:

- мотиваційно-ціннісний компонент;
- інформаційно-перцептивний компонент;
- операційно-дієвий компонент [4].

На основі узагальнення літературних джерел з проблеми дослідження Н. М. Самарук визначено структуру професійних компетентностей майбутніх фахівців економічної галузі, що має такі компоненти [1]:

- 1) компетенції в галузі економічної діяльності;
- 2) компетенції в інших галузях професійної діяльності;
- 3) інформаційно-комп'ютерна компетенція;
- 4) комунікативна компетенція;
- 5) компетенція в галузі самовизначення та саморегуляції особистісних якостей;
- б) виробничо-діяльнісна компетенція.

Ефективність формування професійних компетентностей майбутнього фахівця залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів. До зовнішніх факторів належать: рівень розвитку технології, науки, техніки, економіки, освіти; процеси, які відбуваються в суспільстві; суспільне замовлення, яке відображає загальний рівень суспільно-економічного розвитку суспільства, людської цивілізації в цілому [5]. Внутрішніми факторами є: рівень таких особистісних якостей, як мотивація досягнення успіху, рівень самооцінки особистості [6].

Дієвість компетентнісного підходу у професійній підготовці фахівця економічної галузі забезпечується рядом педагогічних умов, які можна об'єднати у чотири взаємопов'язані між собою блоки [1]: 1) організаційні педагогічні умови передбачають організацію навчального процесу з метою підвищення рівня компетентності; 2) методичні; 3) технологічні; 4) акмеологічні (психолого-педагогічні).

Отже, конкурентоспроможність майбутнього економіста у значній мірі залежить від якості оволодіння ним новітніми економічними знаннями, рівня економічної та інформаційної культури, вміння мислити та діяти в категоріальній системі ринкової економіки [7]. Відтак, оволодіння професійною компетентністю фахівцем економічної галузі неможлива без загальноосвітньої компетентності – це одна з основних і найбільш важливих умов досягнення професіоналізму фахівців у галузі економіки, їх конкурентоздатності на ринку праці. У цьому зв'язку формування професійної компетентності студентів є однією із головних задач закладу вищої освіти, який має створити для цього усі потрібні умови [8, с. 58].

Перелік використаних джерел

1. Самарук Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. Вип. 2. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/> (дата звернення: 07.05.2021).
2. Горкуненко П. Формування професійної компетентності викладача педагогічного вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації в контексті загальноєвропейської інтеграції. *Нова педагогічна думка*.

2010. №1. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2010_1/Gorkunen.pdf. (дата звернення: 07.05.2021).
3. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2006. 227 с.
  4. Копил Г. О. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2007.
  5. Чаплак М., Котова С. Сучасні тенденції формування професійної компетентності майбутніх педагогів. *Современные вопросы мировой науки* – 2010: матеріали конференції. URL: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Pedagogica/58932.doc.htm. (дата звернення: 08.05.2021).
  6. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2005. 311 с.
  7. Шостаківська Н. М. Основа професійної компетентності майбутнього економіста – загальнонаукова компетенція. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. Вип. 16. С. 197-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2017_16_61. (дата звернення: 08.05.2021).
  8. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностноориентированного образования. *Народное образование*. 2003. №2. С. 58–64.

IV. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Mgr Agata Jakiela
KU Ruzomberok

ZDALNE NAUCZANIE – PRZYSZŁOSC EDUKACJI

Wprowadzenie E-learning — uczenie się na odległość (przez internet) — jest obecnie coraz popularniejsze. W erze nowoczesnych technologii nauka może z powodzeniem odbywać się na odległość i praktycznie w każdym miejscu. Wiele osób korzysta z Inter netu, który w dużej mierze stał się współcześnie jednym z wielu źródeł informacji czasów i pomaga rozwijać umiejętności oraz wiedzę. E-learning na dobre zatem zagościł w szkołach i na uczelniach. O powodzeniu zdalnego nauczania decyduje zbiór elementów, w którego skład wchodzi: dostępna technologia, zasoby dydaktyczne, nauczyciele, administracja, ale przede wszystkim potrzeby i postawy osób uczących się. Tak więc internet jest już nie tylko źródłem rozrywki, ale coraz częściej służy do nauki, na co niemały wpływ ma rozwój idei lifelong. Nowe technologie modyfikują rynek pracy, zmniejszając permanentnie liczbę miejsc pracy. Pewne zawody zanikają, na ich miejsce pojawiają się nowe, wymagające jednak wyższych, nie rzadko wysokospecjalistycznych kwalifikacji. Zmieniają one naturę i organizację funkcjonowania społeczności na różnych szczeblach.

Kształcenie ustawiczne ma przede wszystkim związek z globalnym dostępem do informacji bez względu na czas i miejsce. Nowe technologie sprawiają, że człowiek może się kształcić i doskonalić w każdym momencie swego życia, korzystając bez ograniczeń z najnowszych źródeł informacyjnych w dowolnym zakątku świata. Kształcenie ustawiczne traktuje się więc przede wszystkim ja-ko instrument podnoszenia ogólnego poziomu wiedzy oraz umiejętności adekwatnie do zmieniających się warunków, a także jako sposób stymulowania aktywności i samej obecności ludzi w życiu społecznym, ekonomicznym, politycznym i kulturalnym. Inicjatywa kształcenia ustawicznego opiera się przede wszystkim na tworzeniu możliwości edukacji w każdym wieku i na

wszelkich poziomach, począwszy od szkół po placówki, instytucje i inicjatywy pozaszkolne. Wraz z wiekiem zmieniają się potrzeby implikujące, wymuszające naukę. W dzieciństwie uczymy się, ponieważ oczekują tego od nas rodzice oraz wymaga prawo. W okresie dojrzewania zdobywamy wiedzę także po to, aby rozwijać swoje zainteresowania. Po wkroczeniu w dorosłość uczymy się, by osiągać sukcesy zawodowe. Po zakończeniu kariery zawodowej uczenie się pozwala nam natomiast zachować sprawność umysłu. Nowe trendy w edukacji związane z rozwojem technik informatycznych i telekomunikacyjnych nie są podyktowane ani chwilową modą ani też wyłącznie chęcią uatrakcyjnienia przestarzałych form edukacji szkolnej. Należy je raczej traktować jako odpowiedź na wymagania zmieniającej się gospodarki i kultury.

Марія Барилко
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Оксана Коваль
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

ТРЕНІНГ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

Сучасне суспільство постійно перебуває в умовах змін та перетворень, які захоплюють усі сфери життєдіяльності людей. Тому актуальним постає питання пошуку інноваційних форм навчання. Однією із таких форм виступає тренінг, який має суттєві відмінності із традиційними формами навчання. Тренінг – динамічна форма навчання, під час якої особистість активно засвоює нові знання, вміння та навички, які відповідають умовам сучасного життя.

Тренінг – це форма соціально-педагогічної діяльності, спрямована на набуття життєвої компетентності шляхом збагачення як знаннями,

так і життєво-практичним та емоційно-особистісним досвідом завдяки використанню інтерактивних засобів навчання [1].

Тренінг виступає ефективною формою навчання, адже він зорієнтований на розвитку активної творчої особистості. Тренінгові заняття в освітньому середовищі стали популяризуватись вже більше як десятиліття. Вони передбачають застосування активних форм навчання, орієнтованих на груповий процес, міжособистісну взаємодію та вироблення конкретного досвіду. Світовий досвід використання тренінгових технологій започаткований американськими дослідниками у середині ХХ ст. у сфері комунікацій та групової взаємодії. Перші тренінгові програми були спрямовані на підвищення компетентності спілкування. В Україні тренінги застосовуються порівняно недавно, проте, цей вид інтерактивного навчання активно розвивається та впроваджується у різних сферах [3].

Так само, як і будь-яке навчальне заняття, тренінг має свою мету. А саме: набуття учасниками нових професійних умінь та навичок; засвоєння нових технологій в професійній сфері; зміна поглядів на проблему чи на процес навчання. Під час тренінгового заняття широко використовуються методи, які спрямовані на міжособистісну взаємодію учасників.

Тренінг має свої «атрибути». Одним із яких є тренінгова група - це спеціально створена група, учасники якої за сприяння ведучого (тренера) включаються в інтенсивне спілкування, спрямоване на досягнення визначеної мети та вирішення поставлених завдань. Зазвичай група включає 15 – 20 осіб. Така кількість людей дозволяє оптимально використовувати час та ефективно навчати членів групи. Тренінгові заняття можуть бути різними за тривалістю та структурою, але головним елементом який забезпечує сприятливу атмосферу для навчання є правила. Основні з них: цінування часу; увічливість; позитивність; розмова від свого імені; добровільна активність; конфіденційність; зворотний зв'язок тощо [2].

На мою думку, саме тренінг є найбільш вдалою формою заняття, що стимулює пізнавальну активність, творче мислення, креативність, самостійність у пошуку й виборі завдань. У ході тренінгу

створюються найбільш комфортні умови навчання, де кожен із учасників є успішним, рівноправним, має змогу оцінювати й бути оціненим. Керівникові (модератору) тренінгу надається унікальна можливість побачити учасників із іншого боку, провести моніторинг наявного рівня складових педагогічної майстерності (а в підсумку – і педагогічної майстерності загалом), адже під час такого тренінгу кожен із учасників розкривається зовсім по-іншому: активізується пам'ять, увага, мислення, учасники демонструють нестандартні рішення, свої здібності, уподобання, таланти тощо. Це у свою чергу має в подальшому відігравати провідну роль у плануванні та здійсненні методичної роботи в закладі.

Отже, тренінг – це форма соціально-педагогічної діяльності, спрямована на набуття життєвої компетентності шляхом збагачення як знаннями, так і життєво-практичним та емоційно-особистісним досвідом завдяки використанню інтерактивних засобів навчання.

Перелік використаних джерел

1. Безпалько О. В. Тренінг як інноваційна форма соціально-педагогічної роботи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2004. №1. С. 22–28.
2. Основні положення щодо проведення тренінгів. URL : <https://ukrreferat.com/chapters/pedagogika/osnovni-polozhennya-shhodo-provedennya-treningiv-referat.html>
3. Цюман Т. П. Тренінг як форма підготовки соціальних педагогів допрофесійної діяльності. *Проблеми педагогічних технологій*. Вип. 3–4. 2004. С. 166–171.

Олег Боков
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Марія Корман
кандидат історичних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО КОУЧИНГУ

Освітній коучинг є надзвичайно актуальною проблемою з огляду на сучасні соціальні та освітні потреби як за кордоном, так і в Україні, оскільки його феномен полягає не лише розширенні навчальних можливостях, а й у формуванні соціальної культури саморозвитку та самовдосконалення особистості.

Коучинг як чинник розкриття потенціалу особистості у різноманітних галузях досліджували Т. Голві, М. Аткинсон, М. Дауні, С. Бетлі, Д. Уїтмор та ін. Як технологію в освіті розглядали зарубіжні вчені А. Браун, Дж. Джеймсон, К. Колет та вітчизняні Т. Борова, О. Бородієнко, Н. Горук, С. Романова, однак на сьогодні тема освітнього коучингу залишається недостатньо вивченою.

Метою нашого дослідження є визначення суті освітнього коучингу.

Термін коучинг (coaching) прийшов з англійської мови, де він відповідав процесу підготовки студента до сесії (в буквальному перекладі означає «тренування», а коуч - відповідно, тренер). В системі навчання Оксфордського університету коучем (coach) називали людину, яка допомагала готуватися до іспитів. Важливо зазначити, що коуч не навчав, а тільки допомагав готуватися до здачі іспиту.

Коуч-тренер - це фахівець, що професійно допомагає своїм клієнтам досягати поставлених цілей:

- працює з особистістю над визначення її власного потенціалу;
- вчить правилам саморегуляції;

– мотивує людину на особистісний та професійний ріст.

Досягнення будь-якої людини залежать від її мислення. Саме формування мислення, спрямованого на використання закладених в людині здібностей, можна вважати основною метою коучингу (це відрізняє його від наставництва, менторства та інших методик), тому методики коучингу успішно застосовуються в освіті. Учень розкриває свій потенціал, досягає високих результатів у навчанні без примусу. Учителі теж отримують користь від коучингу. Вони по-новому дивляться на процес навчання, орієнтуючись на вільну реалізацію нестандартних підходів. Педагог допомагає формуванню відповідальної особистості [1].

Можна виділити основні компетенції коуча, що відповідають професійним стандартам і вимогам навчання:

– компетентність у сфері особистих якостей (вміння бачити сильні сторони і перспективи розвитку кожного учня, вміння створити довірчі відносини, вміння організувати діяльність на досягнення результатів, здатність зберігати самовладання в ситуаціях з високим емоційним рівнем стресу, розвивати почуття професіоналізму і індивідуальності) [2];

– компетентність у постановці навчальних цілей і завдань (здатність залучати учнів до постановки цілей і завдань навчання, формування бачення найкращого результату навчання і шляхів його досягнення);

– компетентність у сфері мотивації (вміння створити умови для успіху кожного учня, вміння активізувати творчі можливості, заохочувати вихід за рамки вимог програми, надавати можливості для постановки і рішення проблем, пов'язаних з високим ступенем свободи і відповідальності за створення умов для розширення горизонтів знань);

– компетентність в організації навчального процесу (враховувати і брати до уваги думки учнів, при прийнятті педагогічних рішень враховувати думку колег, вміння налагоджувати співпрацю з учнями і колегами, надавати психологічну та педагогічну підтримку учням через коучинговий підхід;

– компетентність у галузі управління інформацією в ході навчально-виховного процесу (володіння сучасними методами особистісно-орієнтованого навчання, використання коучингових інструментів для досягнення бажаних результатів). [1].

Говорячи про впровадження коучингу в навчання, слід зазначити, що вчитель-коуч повинен дотримуватися вимог Міжнародної Федерації коучів (ICF), яке визнає особистий та професійний досвід учня і відноситься до кожного учня як до важливого творчого ресурсу і цілісної особистості. Відтак, учителі в рамках коучингового підходу повинні брати на себе відповідальність за:

- підтримку учнів в проясненні ними поставлених цілей;
- створення ситуацій, в яких учні досягають успіху за допомогою самостійних відкриттів;
- визначення для учнів стратегій і рішень для розвитку;
- наділення і розширення відповідальності учнів.

Отже, коучинговий підхід допомагає створити в освітній організації атмосферу, сприятливу для розкриття особистісного потенціалу учнів, відкриття в собі нових можливостей для зростання і самореалізації, постановки і прояснення власних цілей, самостійного вироблення стратегій їхньої реалізації.

Перелік використаних джерел

1. Афанасьєв В. В., Іскуменко М. А. Тьюторський супровід студентів в процесі організації навчально-виховного процесу в сучасній освітній організації. *Фундаментальні та прикладні науки сьогодні: Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції: в 3-х томах.* - North Charleston, USA: CreateSpace, 2016. С. 42-46.
2. Зеленко Н. В., Ковальова Ю. Ю. Коучинг як інноваційна технологія управління індивідуально-особистісним розвитком учнів. *Технологіко-економічна освіта*, 2018. №9. С. 23-27.

Лариса Григор'єва
заступник директора з навчально-виховної роботи
Тернопільська ЗОШ I-III ступеня №11

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРЕДМЕТНОМУ НАВЧАННІ

Стрімкий розвиток суспільства диктує необхідність змін в технологіях і методиках навчального процесу. Випускники освітніх закладів повинні бути готові до тенденцій мінливої сучасності. Тому впровадження технологій, спрямованих на індивідуальний підхід, мобільність і дистанційність освіти є необхідною і неминучою.

У шкільній освіті застосовуються найрізноманітніші педагогічні інноваційні методики. У їхньому виборі величезну роль відіграє профільна спрямованість навчального закладу, його традиції і стандарти. Одним, із найбільш поширених нововведень в процесі шкільної освіти є інформаційно-комунікативні технології (ІКТ).

Впровадження ІКТ в зміст освітнього процесу має на увазі інтеграцію різних навчальних предметів з інформатикою, що веде до інформатизації свідомості учнів і розуміння ними процесів інформатизації в сучасному суспільстві загалом. Суттєве значення має усвідомлення тенденцій процесу інформатизації школи: від освоєння школярами початкових відомостей про інформатику до використання комп'ютерних програмних засобів при вивченні загальноосвітніх предметів, а потім до наповнення елементами інформатики структури і змісту освіти, здійснення докорінної перебудови всього навчально-виховного процесу на основі використання інформаційних технологій. В результаті в шкільній методичній системі з'являються нові інформаційні технології, а випускники шкіл підготовлені до освоєння нових інформаційних технологій в майбутньому: під час продовження навчання у вузах та у трудовій діяльності.

Даний напрямок реалізується за допомогою включення в навчальний план нових предметів, спрямованих на вивчення інформатики та ІКТ. Результатом чого є:

а) інформаційне середовище школи відкритого типу, що включає різні форми дистанційної освіти, істотно підвищує мотивацію учнів до вивчення предметних дисциплін, особливо з використанням методу проектів;

б) інформатизація навчання приваблива для учня в тому, що знімається психологічна напруга шкільного спілкування шляхом переходу від суб'єктивних відносин «учитель-учень» до більш об'єктивних відносин «учень-комп'ютер-вчитель», підвищується ефективність учнівської праці, збільшується частка творчих робіт, розширюється можливість в отриманні додаткової освіти по предмету в стінах школи, а в майбутньому усвідомлюється цілеспрямований вибір вузу, престижної роботи;

в) інформатизація викладання приваблива для вчителя тим, що дозволяє підвищити продуктивність його праці, підвищує загальну інформаційну культуру вчителя.

Отже, як засвідчує практика, інформатизація освіти має такі переваги:

– формування в особистості інформаційної культури – характерної риси та необхідної умови існування інформаційного суспільства наразі та в майбутньому;

– створення нових і додаткових (завдяки і на основі впровадження ІКТ) умов підвищення якості освіти;

– розвиток нових форм освіти і навчальних технологій, які принципово базуються на ІКТ, реалізація на цій основі концепції відкритої і дистанційної освіти, підвищення її доступності;

– удосконалення управління освітою, зокрема створення автоматизованих систем управління на всіх організаційних рівнях;

– підвищення рівня координації, ефективності та керованості, забезпечення екстериторіальності та методів, засобів і технологій управління проектами, формування сучасного наукового інструментарію й розширення активного простору наукового експерименту [2, с. 71–72].

Список використаних джерел

1. Нестеренко О. В. Від інформатизації освіти до інформаційного суспільства. Нова педагогічна думка. Тематичний спецвипуск

- «Стратегія управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства». 2002. №3–4. С. 214–221.
2. Черниш Л. І. Сучасні інформаційні технології як засіб модернізації вищої освіти. *Проблеми освіти: наук. зб.* К. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2008. Вип. 55. С. 69–73.

Віктор Гунько
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Ростислав Баран
к.е.н, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки,
маркетингу та менеджменту ІФНІМ ЗУНУ

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМИ ВНЗ НА БАЗІ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ

На сучасному етапі розвитку освітніх установ підвищення її якості є однією із актуальних проблем. В умовах посилення конкуренції закладів освіти проблеми управління вищими навчальними закладами (ВНЗ) набувають найважливішого значення. Їх складність і актуальність визначає багатофункціональність діяльності ВНЗ, різноманітність джерел фінансування, форм і видів навчальної, наукової, виробничо-господарської діяльності, необхідність постійного моніторингу ринку освітніх послуг та ринку праці (зокрема, необхідність працевлаштування випускників), а також необхідність пристосування до безперервних змін в функціонуванні економіки.

Розвиток педагогічних технологій в даний час також обумовлено низкою чинників, серед яких до основних належать окрім, швидкого зростання суми знань, необхідних сучасній людині; інтернаціоналізації освітніх процесів і зростаючої мобільності людей у процесах одержання освіти, також широке розповсюдження складних професійно-орієнтованих інформаційних систем, що постійно удосконалюються, виявляючи тенденції до уніфікації,

глобалізації і стандартизації методів та засобів обробки інформації [1].

Одним з інструментів ефективного управління вузом є інформатизація наукової та навчальної діяльності. Крім того, ступінь інформатизації вузу – один з найбільш значущих чинників при визначенні конкурентоспроможності ВНЗ. Розвитку їх інформатизації сприяє також широке поширення мережевих технологій, зокрема, Інтернет-технологій.

Основні компоненти існуючих інформаційних систем ВНЗ реалізуються на базі інтеграції навколо web-системи і між собою (табл. 1).

Таблиця 1

Основні компоненти інформаційних систем управління сучасними ВНЗ

Підсистема	Опис систем
Інформаційно-аналітична підсистема	Підтримка процесів управління навчальною, науковою та іншими видами діяльності університету і відповідний інструментарій ефективного виконання співробітниками професійних обов'язків
Підсистема e-learning	Доступ до електронних навчальних матеріалів, система дистанційного навчання, тренінг, тести, білінг і трекінг процесу навчання
Підсистема «Приймальна комісія»	Автоматизоване формування і ведення бази даних абітурієнтів, автоматизований розрахунок прохідних балів для всіх спеціальностей та формування наказів про зарахування студентів
Web-система	Інформування світової спільноти про всі види діяльності; є засобом зворотного зв'язку і інструментом підвищення якості бізнес-процесів університету
Інформаційно-бібліотечна система	Доступ студентів, викладачів і науковців до інформаційних матеріалів, навчальних та наукових видань; депозитарій наукових праць, міжнародні і національні інформаційно-пошукові системи.
Інформаційна система електронного документообороту	Підтримка функцій створення, зберігання, пошуку і контролю виконання документів і прискорення процедур документообігу, підвищення ефективності управлінської діяльності; внутрішньо університетська нормативна база
Open Course Ware (OCW)	Система відкритих електронних навчальних матеріалів
Система Вебо-метричного рейтингування	Побудова внутрішньо університетського рейтингу підрозділів, вебометрика та інформетрика

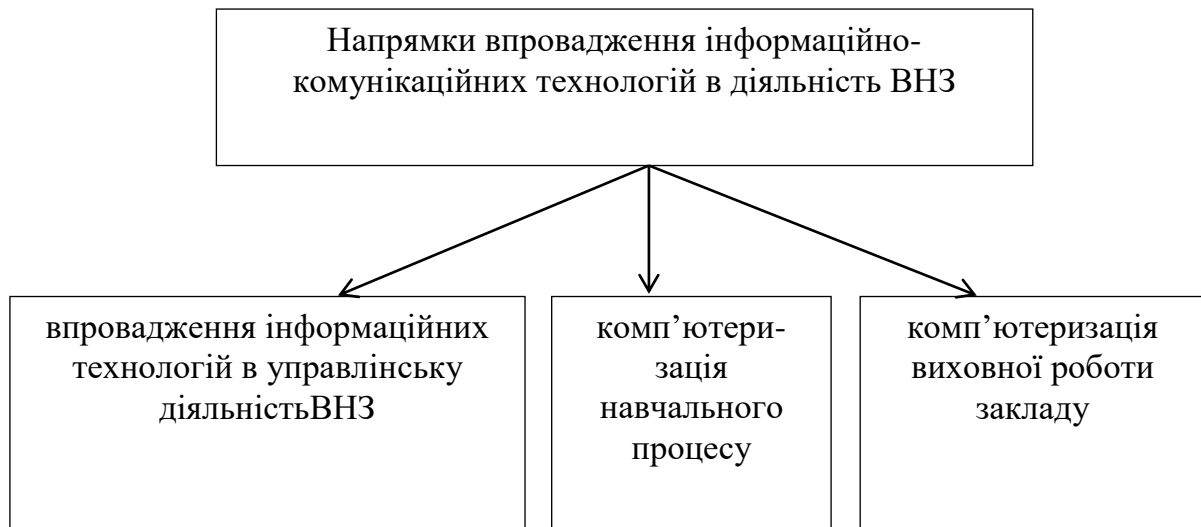
Складено на основі [2]

Використання інформаційних, зокрема, Інтернет-технологій зумовило такі основні фундаментальні зміни у педагогічних технологіях[1]:

– широке застосування ефективних інформаційних технологій, зорієнтованих не тільки на аудиторну роботу, але й на індивідуальну роботу вчителя з учнем, а також самостійну роботу учня;

– широке використання дистанційних форм навчання на основі Інтернет-технологій не тільки у ВНЗ, а й в загальноосвітній та професійній школі.

Новий якісний етап у розвитку освіти можливий лише за умови інтенсивного запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в управлінську та навчально-виховну діяльність загальноосвітнього закладу. Така діяльність проводиться у наступних напрямках (рис. 1).

Рис. 1. Напрямки запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в діяльність ВНЗ

Складено на основі [3]

Таким чином, у сучасному ВНЗ інформація стала однією із обов'язкових складових їх управлінських процесів, оскільки виробництво, передавання і споживання інформації стало запорукою ефективного функціонування усіх сфер життя суспільства. І від

правильності формування та використання інформаційних потоків залежатиме результат діяльності закладів системи освіти.

Перелік використаних джерел

1. Львов М. С., Співаковський О. В., Щедролосьєв Д. Є. Інформаційна система управління вищим навчальним закладом як платформа реалізації управління академічним процесом. *Вісник Харківського національного університету*. Серія «Математичне моделювання. Інформаційні технології. Автоматизовані системи управління». 2005. URL: <http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/97>
2. Шавга Л., Пивень А. Направления совершенствования университетской информационной системы в Молдове и Украине в соответствии с европейскими стандартами качества образования. *Електронні засоби та дистанційні технології для навчання протягом життя* : тези доповідей X Міжнародної науково-методичної конференції, м. Суми, 13–14 листопада 2014 р. Суми : Сумський державний університет, 2014. С. 7–11.
3. Використання інформаційних систем управління в діяльності вищого навчального закладу. *Учбові матеріали*. URL: <http://um.co.ua/6/6-11/6-115701.html>

Ірина Заліпська

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ДИСТАНЦІЙНО

XXI століття стало викликом для освітнього процесу, зокрема для вищої школи. Пандемія змусила змінити форми, методи та технології навчання. Очну форму навчання замінила дистанційна. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-

комунікаційних технологій [3]. Пошук нових форм організації навчального процесу вмотивовує актуальність дослідження.

Мета наукової розвідки – проаналізувати сучасні методи та технології під час вивчення української мови як іноземної студентами медичних спеціальностей у період дистанційного навчання.

Веремчук А. зазначає, що для вирішення проблеми якості освітніх послуг, які отримують студенти дистанційної форми навчання, викладачі мають розвивати і впроваджувати інформаційні технології. Дистанційне навчання в університеті дає студентам можливість цілодобового доступу до навчальних матеріалів, постійну підтримку й консультації викладачів та методистів, on-line відеолекції, віртуальні тренажери та інші технологічні рішення для забезпечення ефективного процесу навчання [1, 324]. Зауважимо, що Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України (ТНМУ) постійно розвиває та удосконалює інформаційні ресурси, адже ще до пандемії активно впроваджувалася робота у системі Moodle, позитивно зарекомендували себе електронні журнали. Для ефективної дистанційної навчальної роботи й організаційно-кадрової роботи ТНМУ зараз застосовує програму Microsoft Teams. Програма Microsoft Teams – це об'єднання робочого середовища, яке інтегрує спілкування користувачів за допомогою створених нарад, обмін інформацією через чат та файлообмінник, а також корпоративних програм. Таким чином, використання інформаційних ресурсів й он-лайн навчання сприяють пошуку нових методів та технологій [2, 111].

Під час вивчення української мови як іноземної студентами медичних спеціальностей у період дистанційного навчання найважливішу роль відіграє модель «викладач–студент», тому традиційне пояснення нового матеріалу вважаємо найбільш дієвим. Наприклад, лексичний матеріал легко представити за допомогою ілюстрацій, а граматичний за допомогою таблиць та схем.

Робота у парах витіснила роботу у групах. Це пов'язуємо з специфікою навчання наживо, адже колективна взаємодія створює зайві проблеми у спілкуванні і неможливість обговорення поставленого питання у групах. Отже, модель «студент–студент»

найкраще працює при складанні усних діалогів, тренуванні запам'ятовування нових синтаксичних конструкцій.

На нашу думку, під час дистанційного навчання з'явилася нова модель навчання «викладач–студент–чат». За допомогою такої технології найкраще перевірити рівень знань студента з граматики та орфографії. Викладач формулює завдання студенту, а студент виконує його письмово, фотографує і надсилає відповідь в особистий чи загальний для групи чат. Крім того, викладач може вказати час виконання.

Доцільно згадати ще про одну технологію – це робота з Whiteboard. Модель «викладач–студент–Whiteboard» позитивно зарекомендувала себе у виконанні завдань на швидкість. Наприклад, викладач формулює проблему, відкриває спільний доступ до Whiteboard і студенти у заздалегідь обговореному порядку дають відповіді. Для більш ефективної та швидкої роботи викладачеві варто створювати завдання, які потребують лаконічної відповіді або ж лише позначок «правильно» чи «неправильно» («+» чи «-»).

Таким чином, дистанційне навчання створило нові виклики та труднощі для роботи, проте використання інноваційних методів навчання, платформ, інформаційних ресурсів допомагають викладачеві досягти поставленої мети. Робота у Microsoft Teams забезпечує навчання за такими моделями: «викладач–студент», «студент–студент», «викладач–студент–чат», «викладач–студент–Whiteboard». Традиційні та нові методи і технології навчання позитивно себе зарекомендували. Вважаємо, що застосування програми Microsoft Teams під час дистанційного вивчення української мови іноземними студентами медичних спеціальностей є ефективним і потребує перманентних досліджень.

Перелік використаних джерел

1. Веремчук А. Проблеми і перспективи дистанційного навчання у ВНЗ. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. №7. С. 319–325.
2. Заліпська І. Я. Сучасні інформаційні технології під час вивчення української мови іноземними студентами медичних спеціальностей. *Сучасні інформаційні технології в освіті і науці : III Всеукр. наук. Інтернет-конф., 26-27 березня 2021 р. : (зб. матеріалів) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ін-т*

інформаційних технологій і засобів навч. НАПН України [та ін.] ; [редкол.: Медведєва М. О. (голов. ред.), Ткачук Г. В., Жмуд О. В., [та ін.]. Умань :Візаві, 2021. С. 110–111.

3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» 25.04.2013 №466: Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за №703/23235.

Анна Кирилюк
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Тетяна Надвинична
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету

КОМПЛЕКСНА ДІЛОВА ГРА ЯК ОСНОВА СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

В умовах модернізації сучасного суспільства одним із пріоритетних завдань вищої освіти стає підготовка нового типу фахівця – не просто трудової одиниці, а цілеспрямованої, освіченої, високоморальної соціально активної особистості з високим рівнем професійної компетентності, яка охоплює всю сукупність фізичних, інтелектуальних й ділових навичок і функцій.

Заклад вищої освіти сьогодні – базис соціально-економічного розвитку суспільства, основа науково-технічного прогресу, багатьох сфер життєдіяльності держави, засіб формування конкурентоспроможної особистості. В якості одного з важливих засобів підвищення його ефективності в науково-педагогічній літературі розглядається застосування сучасних освітніх технологій, заснованих на застосуванні активних методів навчання. Спектр таких методів досить різноманітний: розв’язування проблемних задач, дискусії, «круглі столи», «мозковий штурм» тощо [1; 2].

Особливе місце серед них належить ігровим методам, в тому числі діловій грі [3; 4]. Незалежно від конкретної спрямованості їх

застосування – в навчальних цілях або для вирішення реальних наукових, виробничих, організаційних завдань, ділові ігри дають можливість найбільш повно освоювати і розвивати професійні навички та функції фахівця. Їх використання орієнтує на колективне, публічне обговорення проблем, інтенсивну взаємодію, активний обмін думками між учасниками, вироблення правильного розуміння змісту досліджуваної теми, її зв'язку з життєвою та професійною практикою.

Ділову гру можна розглядати як моделювання реальної діяльності фахівця в тих чи інших спеціально створених навчальних або фахових ситуаціях. Вона виступає як засіб і метод підготовки і адаптації до професійної діяльності і соціальних контактів. Відмінність ділової навчальної гри від традиційних методів навчання полягають, насамперед, у тому, що в грі відтворюються основні закономірності руху професійної діяльності та професійного мислення під час спеціально зорганізованої освітньої взаємодії, яка є динамічною за своїм характером та вимагає залучення колективних зусиль для розв'язання навчальної ситуації.

Грунтовний аналіз низки наукових джерел [1 - 4] уможливив наступні висновки:

1. Комплексна ділова гра – це психолого-педагогічний, дидактико-технологічний феномен, що виражається в імітації в ігровій формі навчально-пізнавальної, практико зорієнтованої ситуації, вирішення якої спрямовано на формування значущих умінь і навичок учасників.

2. Особливостями ділової гри в системі підготовки фахівців під час навчання у ЗВО є: комплексність розв'язуваних в ході гри дидактичних завдань; інтеграція навчальних дисциплін (курсів, модулів, тематичних розділів); етапність організації і змісту гри; органічна єдність всієї сукупності компонентів гри.

3. Ігрові форми навчання дають змогу використовувати всі рівні засвоєння знань: від відтворюючої діяльності через перетворюючу до головної мети – творчо-пошукової, яка є основою для формування нестандартної креативної особистості майбутнього фахівця.

Отож, однією з найбільш значимих переваг ділових ігор є те, що вони дають можливість безпосередньо поєднувати теорію і практику, сприяючи формуванню в тому числі і професійних знань, і практичних умінь. При цьому ігри підвищують інтерес до досліджуваного предмета, так як вони супроводжуються позитивними емоціями.

Перелік використаних джерел

1. Абрамов Н.И., Мартиров В.Б. Игровые методы и проектирование. Активные методы обучения и качество подготовки специалистов в вузе. Л., 1990. С. 168 – 170.
2. Надвинична Т. Л. Використання інтерактивних методів при здійсненні психопрофілактичних заходів фахівцями психологічної служби університету. *Український психолого-педагогічний збірник*. 2014. №3. С. 147 – 152.
3. Платонов В. Я. Деловые игры: разработка, организация, проведение. М.: Изд-во Московского ун-та, 1991. – 548 с.
4. Фурман А. В., Шандрук С.К Сутність гри як учинення: [монографія]. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 120 с.

Крупа Олександр

здобувач 1 курсу магістратури спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти», Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Елеонора Яценко

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В умовах сьогодення дистанційне навчання в Україні може повноцінно та успішно розвиватися за наявності таких його основних складових: нормативно-правової бази; навчальних закладів, а саме: центрів, кафедр, факультетів, інститутів і університетів дистанційного навчання; контингенту студентів; кваліфікованих викладачів;

навчальних програм і курсів; відповідної матеріально-технічної бази, апаратного і програмного забезпечення та високошвидкісних ліній зв'язку; фінансової підтримки; розробки критеріїв якості тощо.

Слід відзначити, що система дистанційного навчання розрахована переважно на людей достатньо свідомих, які не потребують постійного контролю з боку викладача. Тому важливу роль при дистанційному навчанні відіграє мотивація студентів, їхня здатність до самоорганізації.

Також важливого значення набуває один із структурних елементів дистанційної освіти – кваліфікований викладацький склад, від якого залежить ефективність освітньої діяльності студентів. Дистанційне навчання вибудовується на основі індивідуалізованої взаємодії викладача і студента, що володіють високим рівнем самостійності, розділених між собою простором і часом.

Критерії підбору викладачів для програм дистанційної освіти мають бути, перш за все, академічними. Такі викладачі повинні вміти користуватися комп'ютерами для групових занять он-лайн і асинхронних групових обговорень, а також перевіряти і коментувати роботи студентів та повертати їх за допомогою електронної пошти.

Але далеко не всі викладачі, які мають величезний педагогічний досвід, здатні працювати в нових умовах сучасного інформаційного суспільства. У значній мірі це пов'язано з недостатнім рівнем сформованості відповідних професійно значущих і особистісних якостей, необхідних для роботи в дистанційному навчанні, а іноді і з повною їх відсутністю. Для успішної організації освітнього процесу за умов дистанційного навчання важливим завданням є визначення основних професійно значущих якостей викладача закладу вищої освіти в системі їхньої професійної підготовки

Дистанційне навчання висуває нові вимоги до особистості викладача, його професійних якостей, компетентностей, що дозволять реалізувати даний вид навчання на високому рівні. Важливо зазначити, що частину традиційних функцій викладача під час дистанційного навчання виконують інформаційно-комунікативні технології та, незважаючи на це, викладач здійснює ряд важливих професійних функцій, серед яких: розробка курсу навчальної

дисципліни (що включає підготовку цікавого, актуального, структурованого, інтерактивного навчального матеріалу); власне організація навчальної діяльності студентів, (якамістить активізацію пізнавальної діяльності та творчості студентів в процесі вивчення навчальної дисципліни); управління та координація самостійної роботи студентів, аналіз занять та підведення підсумків; організація взаємодії між студентами за допомогою відеоконференцій з передбаченими груповими завданнями та диспуатами на запропоновані актуальні проблеми навчальної дисципліни в режимі реальної конференції та в режимі «off-line»; організація оптимального режиму індивідуальної взаємодії між викладачем та студентом з використанням електронної пошти, телеграм-повідомлень та інших інформаційно-комунікативних засобів; мотивування та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою активних методів навчання, а також контроль та корекція результатів навчання [1].

Крім зазначених функцій, діяльність викладача має бути зорієнтована на створення комфортних та сприятливих умов для розвитку особистості студентів.

Незважаючи на те, що формат дистанційного навчання суттєво відрізняється від традиційної форми навчання, насамперед опосередкованою взаємодією, викладач з його особистісними характеристиками безпосередньо впливає на ставлення студентів до предмету і до навчання загалом.

На нашу думку, до даного блоку відносяться такі особистісні характеристики як показники ціннісно-мотиваційної сфери, наявність та ступінь розвитку морально-етичних норм поведінки, доброзичливість, гуманність тощо. Ряд дослідників зазначає, що для успішного здійснення науково-педагогічної діяльності важливими та професійно значущими можна вважати також наступні особистісні якості: самоконтроль, емоційна стійкість, рефлексивність, гнучкість, креативність, відкритість, моральність [2; 3]. Водночас особистісні особливості кожного викладача визначаються певною системою взаємодій, що істотно відбивається як на самому викладачеві, так і на його професійній діяльності та її результатах.

Успішне впровадження дистанційної освіти в Україні сприятиме підвищенню якості і рівня доступності вищої освіти, інтеграції національної системи освіти в наукову, виробничу, соціальну, культурну та інформаційну інфраструктуру світового співтовариства. За умов дистанційного навчання ефективність виконання викладачем своїх функцій залежатиме від сформованості професійно значущих якостей, які утворюють інформаційно-комунікативну, комунікативну та психолого-педагогічну компетентності. Викладач повинен володіти методикою проведення різних видів навчальних занять та контрольних заходів, бути обізнаним з критеріями і засобами контролю якості дистанційного навчання, на рівні користувача володіти програмним забезпеченням спеціального призначення для створення, збереження, накопичення та передачі веб-ресурсів, а також для забезпечення авторизованого доступу суб'єктів дистанційного навчання до цих веб-ресурсів, для організації навчального процесу та контролю за навчанням через Інтернет та локальну мережу. Особливого значення також набувають особистісні якості викладача, оскільки вони зумовлюють працездатність, задоволеність працею, життєстійкість та самоактуалізацію.

Отже, формування професійно значущих якостей у викладачів дистанційного навчання в системі професійної підготовки здобувачів вищої освіти – це важлива соціальна та психолого-педагогічна проблема, зумовлена об'єктивними потребами в галузі вдосконалення професійної підготовки науково-педагогічних кадрів, яка потребує всебічного розв'язання і може стати напрямком подальших наукових пошуків.

Перелік використаних джерел

1. Дистанційне навчання: плюси й мінуси. URL: <https://kpi.ua/805-9>
2. Ребрина В. А. Лекція на тему: Цифрова культура педагога. ІКТ – компетентності сучасного педагога. URL: <http://dn.hoipro.km.ua/skr/skr.pdf> (дата звернення: 13.01.2021).
3. Сингаївська І. В. Особистісні якості викладача як передумова його професійної успішності. Організаційна психологія. Економічна психологія, 2015. №2. С. 86-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ophep_2015_2_14 (дата звернення: 13.01.2021)

Галина Ляхович
д.е.н., проф., професор
кафедри управління та адміністрування ІФННІМ ЗУНУ

Алмаз Герєга
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК СКЛАДОВА ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

В контексті інформатизації практично всіх сфер суспільного життя та в умовах сучасних викликів й загроз впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні освітньою організацією є чи не найголовнішою складовою перспективного її розвитку. Базовими нормативно-правовими документами у системі освіти, зокрема Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 рр. [1], законами України «Про освіту» [2], «Про вищу освіту» [3] основними цілями визначено саме формування єдиного освітнього інформаційно-комунікаційного простору, цифровізацію усіх освітніх процесів, інтернаціоналізацію та застосування нових технологій у здійсненні освітньої діяльності.

Інформатизація освіти – процес забезпечення сфери освіти методологією і технологією розробки і застосування сучасних інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), спрямованих на реалізацію цілей навчання, виховання і розвитку. Оскільки робота з інформацією відіграє найважливішу роль в управлінні освітньою організацією, оптимізація цієї діяльності передбачає в першу чергу організацію її інформаційного забезпечення, зокрема, введення ІКТ в освітню та управлінську діяльність.

Організувати інформаційне забезпечення процесу управління навчальним закладом з використанням ІКТ доцільно шляхом формування базових інформаційних систем. Інформаційна система –

це координована сукупність засобів, методів, інструментів застосовуваних для зберігання, обробки і передачі інформації з метою досягнення поставленої цілі. Для формування інформаційної системи важливо враховувати сукупність технологій інформаційного забезпечення, тобто комплекс технічних засобів, призначених для роботи інформаційної системи. Ефективна педагогічна та управлінська діяльність навчального закладу безпосередньо залежить від того, в якій мірі керівник і його заступники володіють інформацією, як швидко вони можуть обробити інформацію та довести її до відома учасників освітнього процесу, тобто від рівня сформованості їх ІКТ-компетентностей. Актуальним є також рівень ІКТ-компетентностей самих педагогів. Водночас вагому роль відіграють ряд зовнішніх факторів, зокрема система інституційного та нормативно-правового регулювання якості управління, соціально-економічні фактори, демографічні, культурні та інші чинники, що впливають на рівень формування інформаційної системи.

В умовах «тотальної» інформатизації суспільства широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в процесі управління навчальним закладом дозволяють досягати таких цілей:

- скоротити час отримання, обробки, передачі інформації;
- виключити зайву і повторювану роботу;
- оптимізувати використання людських та матеріальних ресурсів;
- підвищити якість управління через узагальнення інформаційних потоків, систематизацію, класифікацію та обмін інформацією;
- оптимізувати своєчасність, точність, ефективність та всеохоплюваність прийняття управлінських рішень;
- забезпечення мобільності інформаційно-комунікаційних відносин;
- забезпечення доступу до значно більшої кількості баз даних, можливість накопичення та опрацювання значних обсягів цифрових даних, формування та використання електронних інформаційних баз і систем;
- формування ефективної системи управління знаннями в межах навчального закладу.

Однак, основними викликамефективного впровадження ІКТ в процес управління освітніми закладами є політико-економічна нестабільність; недостатність та недосконалість технічного оснащення;недолік необхідних знань і умінь в управлінських кадрів в сфері інформаційних технологій; несформованість єдиних моделей по реалізації повногоуправлінського циклу в діючих системах інформаційногозабезпечення; «цифрова нерівність» у різних регіонах України; недосконалість системи гарантування безпеки та протидії загрозам в Інтернет-просторі.

Перелік використаних джерел

1. Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 рр. Міністерство освіти і науки України. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 08.05.2021).
2. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради. 2017. №38-39. с.380. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 08.05.2021).
3. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради. 2014. №37-38. с. 204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 08.05.2021).

Ірина Левандовська

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

Вадим Медвідь

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 015 Професійна освіта,
освітньо-професійна програма «Інформаційне забезпечення»
Західноукраїнський національний університет

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВАЦІЙНИХ ІДЕЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Сучасний характер глобалізації, стан соціально-економічних перетворень в Україні зумовлюють необхідність пошуку оптимальних шляхів удосконалення різних сторін життя суспільства і, зокрема,

професійної освіти, на розвиток якої впливає недостатньо ефективний і розбалансований вітчизняний ринок праці.

Саме тому професійна освіта має стати поліпрофесійною, що сприятиме кожному випускнику в майбутньому бути інтелектуально, соціально та професійно мобільним на ринку праці. Таких фахівців, які володіють трьома, чотирма, а іноді, й п'ятьма суміжними професіями, ще називають гнучкими. Вони швидше знаходять собі роботу, іноді навіть в іншій сфері професійної діяльності. Такий характер глобалізації виробничої діяльності потребує від фахівців уніфікації багатьох трудових функцій, а, отже, наявності значного обсягу компетенцій, готовності розв'язувати виробничі завдання в нових умовах.

Взаємодія суб'єктів ринку праці, освітніх послуг та соціального діалогу відповідає характеру сучасної конкуренції, оскільки дає змогу оптимальніше визначати специфічні вимоги до якості освітньої продукції, послуг, кваліфікації працівників, результативніше впроваджувати сучасні виробничі та педагогічні технології та багато іншого, що впливає на підвищення продуктивності праці, економічної ефективності підприємств і професійної підготовки кваліфікованих фахівців.

З метою задоволення потреб регіональних ринків праці у кваліфікованих фахівцях, з актуальних на даний час професій, створюються багаторівневі і багатопрофільні професійні навчальні заклади типу професійні коледжі та регіональні центри професійної освіти. Зокрема, професійні коледжі, створені на базі вищих професійних училищ і технікумів, забезпечуватимуть підготовку кваліфікованих робітників з укрупнених (інтегрованих) професій, а також молодших спеціалістів – майбутніх фахівців середньої ланки (техніків).

У контексті сталого розвитку суспільства, професійна освіта зміцнюватиме зв'язки з бізнесом і виробництвом на засадах партнерства і взаємодії. Зокрема, бізнес-компанії з метою просування на ринку товарів своєї продукції уже сьогодні відкривають на базі професійних навчальних закладів навчально-виробничі центри, в яких учнівська молодь і педагогічні працівники ознайомлюються зі

специфікою нових матеріалів, обладнання, інструментів, оволодівають сучасними виробничими технологіями. Сучасні програмні засоби, а також методи роботи з інформацією, розміщеною в Інтернеті, дають можливість розв'язувати педагогічні задачі повному, що сприяє формуванню в учнівської молоді умінь самостійно працювати з інформаційними потоками, аналізувати техніко-технологічні ситуації на виробництві.

Узагалі, інформаційно-комунікаційні технології можна визначити як сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження та управління інформацією.

Певний відсоток педагогічних працівників, яким притаманні лідерські позиції у використанні нових педагогічних технологій і вимогливість до підготовки кваліфікованих робітників, не задовольняється відсутністю навчально-методичних комплексів і педагогічних програмних засобів, створених на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій. На основі системного підходу вони здійснюють пошук і відбір сучасних програмних засобів, які доцільно використовувати для оптимізації навчального процесу.

Підвищення якості професійної освіти на засадах фундаменталізації дає змогу здійснювати підготовку професійно мобільних і конкурентоспроможних фахівців з високим рівнем інтелектуального і творчого потенціалу, наукової культури мислення і професійної діяльності на основі посилення загальноосвітньої і наукової компоненти змісту навчального матеріалу, забезпечення дослідницького характеру знань, їх практичної спрямованості.

Інформатизація суспільства, як наголошується в сучасній літературі забезпечує: - активне використання інтелектуального потенціалу, що постійно розширюється, сконцентрованого в друкованому фонді, науковому, виробничому та іншому видах діяльності його членів; - інтеграцію інформаційних технологій з науковим, виробничим, ініціюючим розвитком усіх сфер суспільного виробництва, інтелектуалізацію трудової діяльності; - високий рівень інформаційного обслуговування, доступність будь-якого члена

суспільства до джерел достовірної інформації, візуалізацію представленої інформації, правдивість використаних даних.

Зміна політики і соціальних пріоритетів у освіті, і, зокрема, в незалежній Україні, сформувала принципово нову парадигму освіти та виховання – переходу від виховання громадянина країни до формування громадянина світу, людини відкритої, демократичної і відповідальної, освіченість, культура і мораль якої відповідають складності завдань глобалізованого світу. Сучасна освіта повинна готувати людину, котра здатна жити в динамічно змінному світі, сприймати його змінність як суттєву складову власного способу життя. Глобалізація, трансформаційні процеси та неперервна інформаційна змінність обумовлюють включення людини в дуже складну систему суспільних взаємовідносин, вимагають від неї здатності до нестандартних і швидких рішень. Тільки інноваційна за своєю сутністю освіта може виховати людину, яка живе за сучасними інноваційними законами глобалізації, є всебічно розвиненою, самостійною, самодостатньою особистістю, яка керується в житті власними знаннями і переконаннями.

Перелік використаних джерел

1. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2019. 240 с.
2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав, 2015. 302 с.
3. Кудашов В. І. Альтернативні державній професійній освіті: можливості і перспективи. *Професійна освіта в сучасному світі*, 2012. – №4. – С. 24–32.

Олександр Романовський
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Ростислав Баран
к.е.н, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки,
маркетингу та менеджменту ІФННІМ ЗУНУ

ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Процеси глобалізації, що відбуваються в світі в даний час, стали, водночас, каталізатором трансформаційних процесів традиційної системи освіти. Діяльність більшості закладів освіти реорганізується відповідно до розвитку використанням інформаційних та Інтернет-технологій в поширенні знань, що стає одним з головних завдань покращення якості надання освітніх послуг на даному етапі її розвитку. У підсумку відбувається формування єдиного світового ринку освітніх послуг.

Дистанційне навчання у своєму розвитку пройшло кілька етапів. Уже у XVIII столітті дистанційне навчання стало важливим елементом освіти. На сьогоднішній час концепція дистанційної освіти залишилася незмінною, однак, технології її реалізації постійно змінюються.

Сучасні дослідники аналізуючи розвиток дистанційної освіти виділяють в ньому такі основні етапи.

Перший етап – «дотехнологічний» – (з XVIII століття по 1960-і) одержав назву «кореспондентське навчання» і почався зі стенографістів. У 1728 році Калєб Філіпс оголосив в бостонській газеті про набір учнів (студентів) для вивчення стенографії у будь-якій точці країни шляхом обміну листів [1]. Це стало початком освіти на відстані. Доставка навчальних матеріалів з середини XIX століття стала здійснюватися з допомогою розгалуженої залізничної системи, а також державних поштових служб. Перше відділення дистанційного

навчання було засноване в Університеті Чикаго В. Харпером 1892 році [2].

В 1911 році дистанційне навчання з'явилося у Австралії, коли розпочали свою роботу курси університетського рівня у Квінслендському університеті, а у 1914 році для дітей, які живуть далеко від звичайних шкіл було організовано навчання за програмою початкової школи з надсиланням матеріалів поштою. Схожі системи для навчання школярів почали використовувати у Канаді і Новій Зеландії. В Франції, у 1939 році також було створено Державний центр дистанційного навчання для дітей, що не мають можливості відвідувати школу [2].

З винаходом радіо у 20-і роки ХХ століття, розпочалася “ера” теле- та радіо дистанційного навчання. З'явилися радіокурси, які іноді доповнювалися друкованими матеріалами чи аудиторними заняттями. Вважається, що першим університетом який в 1922 році впровадив радіо для навчання, був державний університет Пенсільванії. Незабаром після цього, в 1925 році, державний університет Айови почав пропонувати кредити для навчання протягом п'яти курсів радіомовлення. А в 1934 році цей же університет запустив перший в світі освітній канал, який працює і до наших днів [2].

Характерною рисою першого етапу є використання тільки однієї технології: друкована продукція і поштові відправлення, радіо чи телебачення. Активний розвиток навчання з допомогою радіо призвів до того, що студенти могли слухати лекції вдома точно в такому ж вигляді, в якому вони розповідалися в навчальному закладі. При цьому на пошту приходили паперові задачники та надруковані лекції. Навчальне радіомовлення створювало більший ефект залучення і збагачувало комунікацію між викладачем і студентами.

Наступний етап (з 1965 по 1980 рр.) передбачав використання кількох технологій без комп'ютерів, включаються нові способи передачі інформації: аудіо- та відеокасети, факси тощо. Період кінця 60-х – початку 70-х рр. минулого століття став найбільш плідним в теоретичному осмисленні дистанційного навчання. Головним досягненням розвитку дистанційної освіти у цей період стало усвідомлення того факту, що альтернативою денній формі навчання

може бути також самоосвіта громадян, що спрямовується і контролюється ВНЗ, і дозволяє принципово розширювати дидактичні рамки вищої освіти. Базовою моделлю для відкритих університетів у інших країнах став Відкритий університет Великобританії. Французький національний центр дистанційного навчання пропонує 2,5 тисячі навчальних курсів, 185 тисяч користувачів, філії у 120 країнах світу, а 5 тис. викладачів беруть участь в розробці навчальних курсів та освітньої діяльності [2]. Інші найстаріші центри дистанційної освіти у Європі – це Національний університет дистанційної освіти у Іспанії та Балтійський університет зі штаб-квартирою у Стокгольмі. У 1972 році у Китаї був створений Шанхайський телевізійний університет, який зараз об'єднує понад півмільйона 500000 студентів. У 1974 році у Німеччині створено Ферн (Хаген) – університет із програмами навчання з гуманітарних, соціальних, економічних і комп'ютерних наук, у якому навчається 55000 студентів [2].

Етап, який був пов'язаний з періодом розвитку дистанційного навчання зумовленим появою нових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) тривав з 1980 по 1995 роки. Стало можливим навчання «без відриву» від основної діяльності та залучення більшої кількості студентів з усього світу. Характерною рисою даного етапу стала пропозиція двостороннього зв'язкув найрізноманітніших формах (текст, графіка, звук, анімація) як у синхронному («у один і той ж час» – в вигляді відео чи аудіо графічних конференцій, однаково популярних у північноамериканських навчальних закладах), так і у асинхронному режимі («не у один і той ж час» – із використанням електронної пошти, Інтернету або телеконференцій) [2].

І, нарешті, етап, який триває в даний час, починаючи з 1995 року захоплює як технології попередніх поколінь, так і комп'ютерні технології, і, насамперед, Інтернет-технології з високою пропускнуою здатністю, а також високим ступенем візуальної присутності, зокрема, відео конференції та вебінари.

Наступним етапом в розвитку дистанційної освіти, буде відкриття багатофункціональних масових онлайн-курсів, які дозволять

забезпечити розвиток нових інформаційно-освітніх технологій на основі Інтернет, а дистанційна освіта стане відігравати щоразу важливішу роль, завдяки гнучкості і різноманітності форм.

Перелік використаних джерел

1. История развития дистанционного образования. *PATEG*. URL: <https://www.rateg.org.ua/istoriya-razvitiya-distantsionnogo-obrazovaniya>
2. Пилаєва Т. Історія розвитку дистанційної освіти в світі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер. : Педагогічні науки. 2016. Вип. 147. С. 114-118.

Оксана Чернявська

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ І СТРАТЕГІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Світ, в якому ми живемо називають світом VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) – мінливим, невизначеним, складним та неоднозначним. В цьому світі, щоб досягти успіху, не варто фокусуватися на новому (нове – вже старе!), а важливіше на теперішньому, актуальному. Серед таких – технологія гейміфікація, яка відома та активно застосовується в світі у різних сферах, зокрема, й в освіті на всіх її рівнях. Відомо, що гра, її процес та елементи – це кращий спосіб досягнення розуміння й ефективної комунікації. З п'яти трендів технологій, які змінять освіту, наведених журналом «Форбс», – дистанційна освіта, персоналізація, гейміфікація, інтерактивні підручники, навчання через відеоігри – чотири мають відношення до гейміфікації [2], що свідчить не тільки про актуальність даної технології, а й про її стратегічний потенціал в сфері освіти наподальший тривалий період часу.

Як технологія, гейміфікація дозволяє бути активними учасниками, мати сильну мотивацію та залученням до навчання всіх учасників освітнього процесу – і тих, хто навчає, і тих, хто навчається. Але, якщо у вітчизняній офлайн-освіті гейміфікація/ ігрофікація практикується активно і впевнено (на всіх рівнях, напрямках, профілях навчання,

формальній та неформальній, дуальній тв. неформальній освіті тощо), то e-learning її тільки опанує. Нажаль, дослідження свідчать, що в українській освіті гейміфікація до останнього часу не була серед найактуальніших напрямів. Основними причинами цього є слабка технологічна оснащеність університетів, некомпетентність професорсько-викладацького складу в інформаційно-комунікаційній сфері, «англомовність» більшості Інтернет-платформ, методологічні та методичні недоліки у використанні принципів гейміфікації [3; 4], а також обмеженість швидкісного Інтернет-покриття по всій території України.

Стрімкий розвиток ІТ-технологій / сервісів, світова пандемія Covid-19, що змусила змішане навчання поєднувати/ повністю переходити на дистанційне, специфіка поколінь Y, Z – лише стимулює цей процес.

Гейміфікація – це використання елементів гри й ігрових механік в неігровому контексті [1, с. 10]. Але основна ціль гейміфікації в побудові взаємодії між людьми яка б базувалась на ігровій логіці. Теорія і практика гейміфікації представлені в роботах К. Вербаха, Д. Хантера, Deterding S., Khaled R., Nacke L. E., Janaki K., Mario H, та інших, гейміфікація в освіті – Kapp K. M., Kiryakova G., Angelova N., Yordanova L. G, Павлов Я. Ю., Смагіна О. О., Ткаченко О. та інші. Гейміфікація в освіті – «використання ігор, ігрових технік та ігрових практик з освітньою метою» [3].

Дистанційне навчання – не нова форма освіти, особливістю якої, як відомо, є добре організована і контрольована освітня діяльність з використанням ІКТ, але головне в ній – постійне інтерактивне спілкування студента з викладачем за допомогою Інтернету або локальних мереж університету (ЗВО). Не менш важливою складовою дистанційного навчання є спілкування студентів між собою: виконання завдань у групах, проведення семінарів, презентацій та дискусій у режимі он-лайн. Без усіх цих інтерактивних форм навчання й спілкування освітній процес на відстані стає статичним і мало ефективним.

Головною перевагою дистанційної форми навчання, зокрема, над очною формою є її зручність: студент самостійно обирає час і місце

для навчання, що дозволяє йому працювати чи паралельно вчитися на стаціонарі в іншому місті чи навіть країні. Окрім того, заміна конспектів електронними ресурсами та новітніми методами навчання, а також постійні консультації з викладачем надають цій формі самоосвіти додаткові переваги перед заочною.

Серед основних недоліків: психологічна і «комп'ютерна» невідповідність викладачів, додаткові ресурси для забезпечення відповідною інфраструктурою і Інтернетом, відсутність системи прокторінгу при проведенні іспитів, студенти порушують принципи академічної доброчесності при виконанні навчальних завдань тощо. У більшості ВНЗ України до пандемії не пробачався повний перехід на дану форму, але, як показала практика, все це можна вирішити. Дистанційне навчання надало і далі надає широкий спектр можливостей і перспектив для зміни й вдосконалення освітніх систем, для яких критична ситуація створює форсовані умови. Тотальне дистанційне навчання стало вимушеним заходом з огляду на складну епідеміологічну ситуацію в країні та світі. В цих умовах викладачі в Україні впроваджували в навчання нові інструменти і використовували онлайн-платформи з метою максимального наближення формату дистанційного навчання до очного – це Moodle і GoogleClassroom з інтерактивними засобами проведення занять, GoogleMeet, Microsoft Teams, Zoom, Skype та іншими.

Найбільшим викликом як для студентів, так і для викладачів стали підтримка мотивації, активності, залученості до навчання, інформаційно-комунікативна ефективність освітнього процесу. Відсутність вербального контакту сильно знижує інтерес до навчання у студента, а відсутність віддачі, зацікавленості, емоційної зажуреності студентів – до викладання матеріалу у викладача.

Навчання «на відстані», передусім, передбачає сильну мотивацію й самоорганізацію, здатність студента працювати самостійно. Для когось це є перевагою, а для когось, навпаки, – недоліком, – все залежить від людини та її характеру, але багато наших студентів виявилось не готовими до навчання в нових умовах.

Гейміфікація процесу навчання – це відповідь на найбільший виклик. Технологія гейміфікації включає в себе велику групу

прийомів організації навчання. Основними компонентами гейміфікованого процесу навчання є: користувачі (всі учасники / студенти; завдання, які виконують користувачі, та прогрес у визначенні цілей; бали, що накопичуються в результаті виконання завдань; рівні, які користувачі передають в залежності від точок; бейджи (нагороди) за завершення дій; рейтинги користувачів відповідно до їхніх досягнень. До ігрових елементів, що формують ігрову механіку процесу гейміфікації відносяться: виклик (мета для досягнення); завдання, тести; співробітництво (виконання роботи над помилками, взаємодопомога при вирішенні задач); зворотний зв'язок (інформація про успіхи гравця); накопичення ресурсів (накопичення показників знань); винагороди (бонусні бали, нагороди, бейджики, віртуальна валюта); стан перемоги (шкала досягнень, сумарний показник балів, поточний показник знань з урахуванням бонусів, підсумкова оцінка, рейтинг).

Гейміфікований процес навчання може базуватися як на всіх цих компонентах разом, а також застосовувати тільки деякі з них. Реалізувати ці елементи гейміфікації в навчальному процесу можна за допомогою освітніх сервісів, які збільшуються з кожним роком (Kahoot!, Zombie-Based Learning, MinecraftEdu, WorldofClasscraft та інші) [3].

Гра і, відповідно, гейміфікована діяльність активізують увагу, розуміння, інтерес, сприйняття, мислення, взаємодію з навчальним матеріалом та іншим учасниками завдяки урізноманітненню навчального процесу, внести в нього елементи розваг за допомогою сучасних ІКТ та 3Dдизайну. Водночас, як слушно відмітили Переяславська С., Смагіна О., «існують і обмеження: «глибина» і «життєвий цикл» отриманих знань, часовий і технологічний ресурс для розробки ігор. Всі дії з впровадження гейміфікації повинні бути дуже чітко сплановані. Розробка кожного сценарію потребує наявності спеціаліста з великим досвідом. Гейміфікація часто вимагає індивідуального підходу до особистості кожного студента» [3].

Таким чином, наразі ігрофікація активно входить в більшість сфер нашого життя, зокрема, стає одним з ключових трендів освіти. В умовах світової пандемії та вимушеного тотального дистанціювання

навчання дана інноваційна технологія ще більше актуалізується. В цілому спектр застосування гейміфікації в освіті досить широкий, що дозволяє говорити про її стратегічні перспективи. Подальші дослідження слід зосередити на вивченні досвіду та практик впровадження гейміфікації в дистанційну освіту (в навчальний процес, управління, професійний розвиток викладачів тощо).

Перелік використаних джерел

1. Вербак К. Вовлекай и властвуй: игровое мышление на службе бизнеса. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2015. 223 с.
2. Левин М. Как технологии изменяют образование: Пять главных трендов. URL: <http://www.forbes.ru/tehnobudushchee/82871-kak-tehnologii-izmenyat-obrazovanie-pyat-glavnyh-trendov>
3. Переяславська С., Смагіна О. Гейміфікація як сучасний напрям вітчизняної освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2019. Вип. спецвип. С. 250-260. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=oeemu_2019_spetsvip._26
4. Ткаченко О. Гейміфікація освіти: формальний і неформальний простір. URL :<http://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/12/011-45.pdf>

V. РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН В ОСВІТІ

Петро Біловус

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Марія Корман

кандидат історичних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

ПРОБЛЕМА ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНОГО КОНФЛІКТУ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Ціннісно-мотиваційний конфлікт – один з видів внутрішньо особистісних конфліктів, що представляє стан значимої неузгодженості цінностей і мотивів у процесі мотивації, обумовлений групою особистісних, професійних і соціальних чинників [2].

Гене́за ціннісно-мотиваційного конфлікту обумовлена структурно-динамічними характеристиками ціннісно-мотиваційної сфери, в якій цінності визначають загальну архітектоніку, є регуляторами життєдіяльності, критеріями значущості матеріальних і ідеальних об'єктів, основою вибору сфер діяльності, життєвої стратегії, простору самореалізації, а мотиви забезпечують цілеспрямовану активність у конкретних життєвих і професійних ситуаціях. В основі виникнення ціннісно-мотиваційного конфлікту лежать особливості зіставлення цінностей і мотивів, які на різних етапах мотиваційного процесу можуть перебувати в узгодженому стані або бути неузгоджені. Перевищення певної міри неузгодженості між конкретним мотивом і цінністю, яка характеризується як міра внутріособистісної неузгодженості, призводить до появи ціннісно-мотиваційного конфлікту [5].

Ціннісно-мотиваційний конфлікт, будучи одним з видів внутрішньо особистісних конфліктів, відповідає всім його ознакам, має загальну динаміку, симптоми і наслідки, аналізовані в дослідженнях з проблематики внутрішньо особистісних конфліктів, який легко описується поняттями і схемою, розробленою в контексті єдиної теорії конфлікту [2; 5].

Специфічні ж риси пов'язані з різноманітністю структур, що формують його, локалізацією в ціннісно-мотиваційній сфері і здатністю витікати з ціннісних і мотиваційних конфліктів. Існує два типи ціннісно-мотиваційного конфлікту: дефіцитний (переважання цінності над мотивом) і профіцитний (переважання мотиву над цінністю). Ціннісно-мотиваційний конфлікт може мати позитивний або негативний вплив на процес мотивації і розвиток особистості в цілому.

Детермінанти ціннісно-мотиваційного конфлікту викладачів вищої школи носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Як детермінант суб'єктивного плану можна виділити особистісні та професійні цінності і мотиви в структурі ціннісно-мотиваційної сфери, особливості професійної Я-концепції, процеси професійного самовизначення, становлення і розвитку викладача як суб'єкта професійної діяльності. Як детермінант об'єктивного плану виступають специфічні риси і вимоги професійної діяльності, її умови та перешкоди на шляху реалізації формують його [3].

Дослідження ціннісно-мотиваційної сфери викладачів вищої школи виявляє певну ієрархію цінностей і мотивів в її структурі, на вершині якої стоять сфери життя «навчання / освіта», «професійне життя», термінальні цінності «духовне задоволення», «збереження індивідуальності», «матеріальне становище», мотиви соціальної корисності, соціальної активності і успіху.

Виявлені стійкі зв'язки в парах цінність-мотив, найбільшу кількість зв'язків формує сфери життя «навчання / освіта», «професійне життя», термінальні цінності «активність соціальних контактів», «матеріальне становище» і мотив влади, який утворює максимальне число ціннісно-мотиваційних зв'язків. У цілому,

ієрархію взаємозв'язків можна розглядати як ціннісно-мотиваційний ядро особистості [1; 4; 6].

Ціннісно-мотиваційний конфлікт формується під впливом ряду особистісних і професійних детермінант. Виявлений зв'язок ціннісно-мотиваційних конфліктів зі сферами життя, цінностями і окремими мотивами. Більшою мірою ціннісно-мотиваційні конфлікти пов'язані зі сферами життя, з яких найважливішими для викладачів є «професійне життя» і «навчання / освіта», цінності і ще менше мотиви.

З посиленням рівня внутрішньо особистісної конфліктності зростає рівень ситуативної мотивації, що, в першому випадку, призводить до зменшення розриву між значенням цінності і мотиву, а в другому – збільшує значення мотиву і веде до збільшення його розриву зі значенням цінності [2; 3; 5].

З віком рівень ціннісно-мотиваційної конфліктності змінюється, що узгоджується з фактом зниження значущості цінностей у міру збільшення віку. Життєві цінності і ціннісно-мотиваційні конфлікти взаємопов'язані і утворюють замкнену підсистему в рамках структури чинника, при визначальній ролі ціннісного компонента.

Перелік використаних джерел

1. Музика О.Л. Особистісно-ціннісна взаємодія як чинник розвитку педагогічної обдарованості. *Актуальні проблеми психології*. 2017. Вип. 13. Том VI. С. 6 – 19.
2. Партико Н. В. Психологія конфліктів. Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2019. 132 с.
3. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: підручник. К.: Каравела, 2014. 360 с.
4. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: навч. посіб. / за ред. І. Л. Холковської. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. 144 с.
5. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/25821>
6. Чубарук О. В. Мотиваційно-ціннісний компонент управління розвитком професійної компетентності вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3351

Ірина Левандовська
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

Діана Бружина
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Кожна епоха висуває свої вимоги до лідерів та керівників. Так, соціальний психолог Г.К. Гінс ще в 40-х роках ХХ століття, стверджував, що в історичному процесі типи підприємців змінювалися і, відповідним чином, змінювалася психологія підприємця. Кожна епоха видозмінює умови виявлення підприємництва та надає деяку своєрідність пануючому типу підприємця [2]. Так, до кінця 90-х років ХХ століття підвищився попит на більш обережних і відповідальних кандидатів на керівні посади, що є відмінним від початку 90-х років, коли був попит на ризикованих і часто безпринципних лідерів та керівників.

На даний час, психологи, серед якостей необхідних керівнику-початківцю, виділяють наступні: чесність, твердість, активність, прагнення підтримувати свій авторитет, відмова від зайвої фамільярності [3]. Сучасна ситуація характеризується дефіцитом кваліфікованих керівників. У зв'язку з цим стає ще більш актуальною задача відбору та підготовки керівників, що відповідають сучасним вимогам, з сучасним підходом до організації робочого процесу.

Управління сучасним освітнім закладом - це перш за все робота з людьми, тому, для досягнення успіху, керівнику необхідно володіти рядом відповідних якостей. Незважаючи на особливості і відмінності організаційних культур і структури освітніх установ, можна виділити ряд загальних, неспецифічних компетентностей, наявність яких є необхідною (але не достатньою) умовою для ефективної роботи менеджера освіти:

I. Професійна компетентність, інтелект, загальна ерудиція: здатність до навчання та інновацій; креативність (творча активність) і системність мислення; сприйняття, обробка та аналіз великих обсягів складної інформації; постійний особистісний та професійний розвиток; самоорганізація і вміння розподіляти час; організаторські і адміністративні здібності (планування, організація, делегування, контроль); позитивне мислення, оптимізм; гнучкість, адаптивність до нових ситуацій; ефективне вирішення проблемних ситуацій.

II. Особистісні можливості: комерційна і ділова орієнтація; завзятість, цілеспрямованість, результативність; надійність і відповідальність; самостійність та ініціативність; мотивація досягнення успіху; здатність до прийняття відповідальних рішень; стресостійкість, вміння «тримати удар».

III. Комунікативні здібності: товариськість, комунікабельність; здатність до співпраці та роботі в команді; авторитетність, здатність до переконання і впливу на співрозмовника; ефективно проведення переговорів і презентацій; корпоративне мислення [4].

Для успішного впровадження інновацій, сучасному керівникові закладу освіти необхідно розвивати в собі лідерські якості, готовність і здатність переконувати, володіти гнучким мисленням. Його професіоналізм – це постійно самозростаюча величина. Керівник сучасного освітнього закладу покликаний являти собою зразок підвищення рівня своїх професійних теоретичних знань і практичних навичок.

Таким чином, саме наявність цих якостей і бажання йти в ногу з часом дозволять сучасному керівникові навчального закладу впроваджувати та популяризувати інноваційні технології в освітній установі, при умові організації його функціонування і підвищення кваліфікації співробітників.

Перелік використаних джерел

1. Гинс Г. К. Предприниматель. Берлин: «Посев», 1992. 224 с.
2. Друкер Ф. Практика менеджмента. М., 2000. 388 с.
3. Кочеткова А. И. Психологические основы современного управления персоналом. М., 1999. 384 с.
4. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М., 1997. 704 с.

Владислав Буратинський
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Ірина Левандовська
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКА

На сучасному етапі розвиток і формування комунікативної культури особистості старшокласників є одним із актуальних освітніх векторів. Аналіз наукової літератури дозволяє зауважити той факт, що дослідження проблем формування комунікативної культури особистості, має місце в різних освітніх галузях, свідченням чого є експериментальні роботи таких сучасних вітчизняних вчених, як А. В. Аносова, А. В. Білоножко, В. П. Барковський, О. О. Гаврилюк, Т. І. Гончар, О. М. Корніяка, Г. В. М'ясоїд, Л. Е. Орбан-Лембрик, В. В. Садова, С. О. Сарновська, І. О. Татаріна, І. І. Тимченко, Є. Й. Юнусова, Н. В. Юрченко та ін.

У нашому дослідженні комунікативну культуру старшокласника розглядаємо, передусім, як особистісне утворення школяра, що віддзеркалюється в його переконаннях, поглядах, потребах, мотивах, почуттях, взаємовідносинах. Вона є інструментом самореалізації старшокласника у взаєминах з іншими людьми.

Зокрема, у юнацькому віці участь старшокласників у взаємодії визначається цілою низкою зовнішніх і внутрішніх чинників. Зі сторони зовнішніх чинників участь молодих людей у комунікації визначається їх статусом у колективі, бажанням колективу вступати з ними у взаємовідносини, умовами, що створюються дорослими стосовно старшокласника тощо. Внутрішні чинники – це стани, ставлення, якості особистості, коло умінь і навичок, необхідних для

вдалої взаємодії та комунікації. Серед них велика роль належить тому, наскільки розвинені комунікативні якості старшокласника: комунікабельність, здатність розуміти іншого, вміння швидко орієнтуватися у ситуації взаємодії з іншими людьми. Якщо ці якості сформовані, то можна вважати, що старшокласник має необхідну базу для соціального і комунікативного зростання, самовизначення.

Комунікативна культура, в контексті цього аспекту дослідження, розглядається як вибір і реалізація школярами способів взаємодії з оточуючим світом, пошук сенсу в цій взаємодії та виражається у єдності соціальних, комунікативних знань, умінь і навичок, нагромаджених у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

У зв'язку з цим, комунікативна культура старшокласників репрезентується через оволодіння ними певним досвідом, що складається із п'яти компонентів (рис. 1). Всі п'ять компонентів суб'єктивного досвіду складають цілісну систему життєвого досвіду старшокласника як суб'єкта взаємодії, спілкування, життєвого самовизначення. Виокремлення цього індивідуального досвіду школярами є необхідною умовою виховання у них комунікативної культури [3].

Відтак, комунікативна культура формується у процесі спілкування старшокласників і пов'язана із різноманітною діяльністю, що виражається в умінні вихованців використовувати у взаємодії та спілкуванні свої соціальні, комунікативні властивості; у вміннях, пов'язаних із розумінням, урахуванням у міжособистісній взаємодії, спілкуванні особливостей іншої людини, вмінні встановлювати, підтримувати контакт, передавати й перехоплювати ініціативу в спілкуванні, постійно стимулювати як власну активність, так і активність співрозмовника; прогнозувати можливий розвиток ситуації, в межах якої розгортається комунікація; вміти долати психологічні бар'єри; обирати адекватну манеру поведінки, жести, міміку тощо.

Рис. 1. Компоненти комунікативної культури старшокласників (оволодіння досвідом)

Отже, можна стверджувати, що комунікативна культура старшокласника визначається його ціннісними орієнтирами, моральними переконаннями, взаємовідносинами з оточуючими, здатністю діяти відповідно до соціально прийнятих норм поведінки. Вона відображає ставлення до себе, інших людей та оточуючого світу. Комунікативна культура пов'язує соціум і вихованця, презентуючи загальнолюдські цінності в емоційно закріпленій формі. Подальшим напрямком наших досліджень слугуватиме окреслення педагогічних умов формування комунікативної культури старшокласників в педагогічній системі загальноосвітньої школи.

Список використаних джерел

Гончар Т. І. Комунікативна культура в контексті психологічних теорій особистості. *Вісник книжкової палати*. 2003. №5. С. 42-44.

Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації: навч. посіб. Чернівці: Книги – XXI, 2010. 528 с.

Формування комунікативної культури старшокласників засобами телекомунікаційних проєктів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць УДПУ ім. П. Тичини*. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. Вип. 49. С. 110-117.

Заграбчук Світлана

магістрантка ННІ педагогіки

Науковий керівник:

О.А. Дубасенюк

докт. пед. наук, професор

Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ЗАСОБАМИ КАЗОК ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Актуальність проблеми. Одним із найважливіших завдань педагогічної науки на сучасному етапі розвитку освіти є формування творчої особистості школяра, оскільки розвиток у дітей творчого способу мислення є соціальною необхідністю.

Суспільству потрібні люди, які здатні приймати нестандартні рішення і вміють креативно мислити. У цьому розумінні початкова освіта займає пріоритетну позицію, є підґрунтям формування обдарованої та творчої молоді, яка буде сприяти розвитку суспільства і держави. Одним із завдань підвищення ефективності навчання в освітньому середовищі Нової української школи постають шляхи, форми та методи впровадження творчого підходу.

У зв'язку з цим досвід вітчизняного педагога-гуманіста В. Сухомлинського має велике теоретичне і практичне значення, оскільки він поєднує в собі досвід педагога, методиста-теоретика і словесника-практика.

Формування ціннісних орієнтацій дітей у спадщині Василя Сухомлинського стали предметом дослідження Н. Безлюдної, С. Заволоки, Г. Калмикова, В. Киричок, О. Савченко, В. Хайруліної та ін.

Педагогічні новації В. Сухомлинського впроваджуються в практику в далекому зарубіжжі, зокрема Австрії, Греції, Китаї, Німеччині, Польщі, Росії. США.

Створення Всеукраїнської асоціації імені Василя Сухомлинського, щорічне проведення Всеукраїнських педагогічних читань, які все більше пропагують і поширюють науково-практичний доробок ученого-гуманіста, засвідчують глибину, неординарність і дійовість педагогічних ідей В. Сухомлинського.

Досвід Павлівської середньої школи імені В. Сухомлинського щодо проблем розвитку творчості учнів початкових класів розкрито у дослідженнях О. Антонової, О. Дубасенюк, С. Максименка, В. Моляко, Г. Костюка та ін.

Мета статті – розкрити особливості розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку у моральному вихованні Павлівської середньої школи засобами казки.

Виклад основного матеріалу статті. У психолого-педагогічній літературі творча особистість розглядається як індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального.

«Творчістю, – відзначає Сухомлинський, – є діяльність, в яку людина вкладає немовби частинку своєї душі, і чим більше вона вкладає, тим багатшою стає її душа. Процес творчості характерний тим, що творець самою працею своєю і її наслідками справляє величезний вплив на тих, хто поряд з ними» [1, с. 207].

Спираючись на творчість В. Сухомлинського, ми стверджуємо, що великий український педагог уперше довів, що розвивати творчість людини необхідно починати з початкових класів. Він, працюючи у Павлівській середній школі, вивчав «потемні куточки дитячої душі». Видатний педагог досліджував ті умови та чинники, які цікавлять та захоплюють дітей. Педагог зазначав, що розвиток творчості учня, починаючи ще із дошкільного віку, зумовлює успішний розвиток пізнавальних процесів дитини, а також рівень її підготовки до школи. В. Сухомлинський давав рекомендації батькам дітей, зазначаючи, щоб «розвинути творчість дитини, її треба навчити сприймати та спостерігати» [1, с.30]. Отже, педагоги й батьки мають розуміти, що розвиток дитини буде успішним без застосування

належних педагогічних умов, які водночас стануть умовами розвитку творчості дитини.

О. Сухомлинська зазначає, що Василь Сухомлинський особливого значення надав вихованню у людини моральності. Моральне виховання – двосторонній процес, який передбачає не лише цілеспрямований суспільний вплив на особистість, а й активне ставлення особистості до зовнішніх впливів. Педагог розумом і серцем відчував, що роль морального виховання полягає в наданні суспільній діяльності особистісного змісту, виробленні позитивно-ціннісного ставлення до неї [4, с. 3–7].

У Павлівській середній школі були створені умови для розвитку індивідуальності кожного школяра. Головним принципом всього освітнього процесу було виховання у кожної людини милосердя, співчуття до всього живого, відповідальності за все живе, відповідальності за інших. Робота з майбутніми першокласниками розпочиналась за два роки перед вступом до школи. Діти відвідували *Школу радості* під блакитним небом, зміст роботи якої конкретніше описаний у праці «Серце віддаю дітям». Заняття у Школі радості сприяли розумовому, моральному та емоційному розвитку дітей, а також розвитку їхнього логічного мислення, розвитку творчості. З цією метою вони знайомилися з природою рідного краю, працею людей, пізнавали світ під час екскурсій. На думку В. Сухомлинського, пізнання дитиною світу – особистісно-дієве, емоційно-почуттєве ставлення до світу і є основним інструментом у формуванні відповідальності [3].

У праці «Народження громадянина» В. Сухомлинський зазначає, що одним із засобів формування моральних цінностей є казка. Сила казки полягає у тому, що вона пробуджує почуття дитини, вчить співпереживанню і співчуттю. Краса як засіб морального виховання, виражається в тому, що пізнаючи естетичні цінності дитина залучається до всього прекрасного, створеного людством, і намагається ці знання відтворити у своїй поведінці [3, с. 319].

Аналізуючи казки В. Сухомлинського, робимо висновок, що вони несуть у собі заряд *справедливості, людяності*. Вони формують міцний імунітет проти жадібності, скупості тощо. Особливою в цьому

плані є казка «Страшний черв'ячок»; *цілеспрямованістю, бажанням досягти мети* пронизана казка В. Сухомлинського «Легенда про золоте зернятко» і т.д. [6].

Учителі Павлиської школи, нагромадили чималий досвід підготовки дітей до самостійного складання казок. Тематика їх досить різноманітна: квіти і рослини, дерева і кущі, тварини і птахи. Учителі працювали не тільки над змістом учнівської казки, а й над збагаченням словникового і фразеологічного запасу школярів. Для колективного складання казки обиралася одна спільна тема. Учні з радістю розповідали про те, як вони уявляють основні казкові події, складають кілька варіантів початку і кінця казки, окремі учні розповідали складені ними казки, інші – доповнювали, удосконалювали їх. Найкращі казки, «знайдені» серед природи, записувалися у спеціальні «Павлиські казки» і передавалися до педагогічно-меморіального музею В. Сухомлинського. Учителі початкових класів зберігали дитячі казки і тільки на випускному вечорі дарували їх на згадку своїм вихованцям [2, с. 7].

Аналіз педагогічної спадщини Василя Сухомлинського надає змогу виділити основні форми роботи з казкою у Павлиській середній школі, які, на думку педагога, найбільш ефективно сприяли розвитку творчих здібностей молодших школярів: *слухання казок, читання казок, бесіди про казки, виготовлення і добір ілюстрацій до казок, інсценізація казок (театралізація), створення казок.*

Будь-яка казка викликає активну роботу дитячої думки, розвиває пам'ять, уяву, фантазію, творчі здібності, художній смак, формує зв'язне мовлення, допомагає учням отримати уявлення про навколишнє середовище.

Досвід Павлиської середньої школи В. Сухомлинського свідчить, що у процесі розвитку творчості учнів початкових класів доцільно використовувати засоби етнопедагогіки: казки, прислів'я, народні ігри, конкурси, бесіди, а також досвід попередніх поколінь. Адже, на переконання видатного педагога, така діяльність сприяє вияву ініціативності, творчої активності школяра. Вона цілком відповідає його «потребам у грі, руховій активності, а також має посильний характер для виконання дітьми» [1, с.57].

Отож процес розвитку творчості учнів початкової школи крізь призму досвіду В. Сухомлинського, є різноплановим. Такі форми та методи розвитку творчості учнів 1–4 класів, повинні обов'язково відповідати віку, інтересам дітей, бути посильними для них. Важливу роль у цьому процесі відводиться також позитивному прикладу батьків і педагогів, як належних зразків для наслідування учнем. До чинників розвитку творчості дітей початкової школи відносять: мистецтво, усну народну творчість, ігри, творчі завдання тощо.

У роботі Павлівської середньої школи творчість засобами слова займала одне з вагомих місць. В. Сухомлинський наголошував, що складання казок, оповідань і віршів було улюбленим заняттям павлівських школярів. Через твори у дітей виховувалась любов до книги, до природи рідного краю, до людини, дорідного слова. Крім казок, віршів В. Сухомлинський разом з колегами широко практикував написання учнями оповідань-мініатюр, що були результатом уроків мислення, на яких удосконалювався найважливіший інструмент людського спілкування – слово.

Зі змістом деяких казок та оповідань діти знайомляться на заняттях у дошкільних закладах, а також на уроках читання в початковій школі. У зміст підручників із читання для початкових класів включено багато творів Василя Олександровича Сухомлинського, які сприяють вихованню в дітей найкращих людських якостей та почуттів, формують перші навички взаємин між однолітками, вчать із повагою ставитися до старших.

Читаючи казки Василя Сухомлинського, слід пам'ятати, що успіхам у практичній і творчій науково-педагогічній діяльності сприяло глибоке знання народної педагогіки, яке займало провідне місце у творчості великого педагога. У багатьох своїх творах він радив учителям, батькам брати в користування все цінне, практично-корисне, створене народною педагогікою, і створювати умови морального виховання дітей, які століттями діяли в українських родинах. В. Сухомлинський широко використовував казки, оповідання, приказки і прислів'я, пісні, народні традиції і обряди у повсякденній учительській роботі, педагог у своїх творах

систематично доводив їх важливість у духовному зростанні учнівської молоді, формуванню особистості людини.

Таблиця 1.

**Формування ціннісних орієнтацій школярів засобами казок
В. Сухомлинського**

Казки В. Сухомлинського	Моральні якості	Методи
Віл і Садівник	Виховання працею.	Метод стимулювання поведінки
Орач і Кріт	Виховання працею, турбота до близьких людей.	Метод організації діяльності
Кашу варила, дітей годувала	Виховання родинних цінностей.	Метод стимулювання поведінки і діяльності
Радість Гороблички	Виховання родинних цінностей.	Пояснення
Чому опадає листя з дерев; Вербу зрубали	Виховання любові до рідної природи.	Розповідь, бесіда, пояснення
Соловей і Жук; Хризантема і Цибулина	Виховання любові до різноманіття світу.	Розповідь, бесіда, пояснення
Легенда про золоте зернятко істини	Виховання цілеспрямованості, бажання досягти мети.	Спостереження
Жаба і Соловейко	Виховання пошани до рівня освіти, вихованості, системи цінностей.	Бесіда, розповідь
Пелюстка і Квітка	Засудження гордині, Пихатості.	Самооцінка, самоконтроль
Хвалькуватий черв'як	Виховання іронічного ставлення до пихи і хвалькуватості.	Самооцінка, самоконтроль
Страшний черв'ячок	Засудження жадібності, Скупості.	Спостереження
Від Верби до Тополі, від Тополі до Верби	Засудження хитрощів, Аморальності.	Спостереження
Гірший за гадюку	Засудження зла, Несправедливості.	Суспільна думка
Павутиння	Старе, віджиле, проникаючи в сьогодення, затакують особу в болото минулого.	Суспільна думка колективу
Деркач і Кріт; Що найтяжче Журавлям; Бо за морем чужина	Виховання любові до Батьківщини, рідного краю, виховання патріотизму.	Бесіда, розповідь

У праці «Серце віддаю дітям» він наголошує, що діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена в яскравих образах. Процес складання казок завершувався в Павлиській школі Святом казки, яке проводилось наприкінці навчального року. Класні кімнати вчителі й учні переобладнували на кімнату казки, де встановлювали ілюстрації до казок.

У Кімнаті казки було прочитано всі казки Г. Андерсена, братів Грімм, С. Маршака, К. Ушинського, К. Чуковського. В. Сухомлинський зазначав, що моральні ідеї, закладені у творах про добро і зло, правду і неправду, честь і безчестя, стають надбанням людини за умови, коли ці твори прочитані в дитячому віці.

Висновки. Розвиток творчості учнів початкових класів має здійснюватися у всіх напрямках виховання, зокрема, морального виховання учнів. Така діяльність позитивно впливає на формування усіх пізнавальних процесів учнів початкової школи: уяви, мислення, пам'яті, уваги, сприймання.

Таким чином, роль казки у розвитку творчості учнів початкових класів багатofункціональна. В. Сухомлинський не лише розкрив високу мудрість і життєстверджуючий оптимізм казки, а й показав найраціональніші способи її використання в освітньому процесі.

Перелік використаних джерел

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. Київ: Просвіта, 2019. 344 с.
2. Деркач В. Примножуючи спадщину Павлиського добротворця. *Початкова школа*. 2000. №9. С. 6–7.
3. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. Киев: Рад. школа, 1987. 544 с.
4. Сухомлинська О. В.О. Сухомлинський і моральне виховання: трансформація педагогічних цінностей. *Рідна школа*. 2010. №3. С. 3–7.
5. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. Вибрані твори в 5-ти томах. Київ: Рад. школа, 1976–1977. Т.3. С. 283–583.
6. Сухомлинський В.О. Чиста криниця. Казки, оповідання, етюди / Упорядкування О. Сухомлинської. Передмова Д. Чередниченка. Київ: «Веселка», 1993. 287 с.

Анетта Крижановська
викладач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет

Уляна Стахів
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА

Середня загальноосвітня школа є найважливішим етапом освіти, на якому будується майбутнє. Гуманістична школа уникає одноманітності у викладанні та у формах організації навчання, а також адміністративно-командних методів управління. У центр роботи поставлений кожен учень з його віковими потребами, пізнавальними інтересами та здібностями. Така школа поважає власну гідність кожного учня, його індивідуальні життєві цілі, запити і інтереси, створює сприятливі умови для його самовизначення, самореалізації і саморуху у розвитку. Як зазначається в концептуальних засадах реформування середньої школи від Міністерства освіти і науки України, «нова українська школа буде працювати на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму» [1].

Вчитель сучасної школи істотно відрізняється від учителя колишньої формації. Він не бере на віру жодного постулату, його можуть переконати тільки глибокі аргументи, щирість і правда. Саме класний керівник відповідає за свій клас майже з усіх питань, включаючи здоров'я учнів, їх успішність, міжособистісні відносини, взаємодію з батьками, а також контакти з різноманітними комісіями і порадами щодо сприяння сім'ї та школі. Класний керівник – ключова фігура в здійсненні виховної функції, а метою його діяльності є створення умов для успішної соціалізації учнів у суспільстві, для їх саморозвитку і самореалізації.

Загалом, можна стверджувати, що класний керівник є найважливішим агентом соціалізації, і саме на класного керівника в першу чергу покладена відповідальність за подолання дидактичної домінанти в школі. Поведінка вчителя, який тільки вирішує і дає вказівки, на сьогодні є неефективною. Педагог має стати зацікавленим і рівноправним учасником спільної діяльності. Його дії не можуть бути передачею готового досвіду, мати характер опіки чи педагогічного диктаторства. Управлінська діяльність класного керівника потребує звернення до особистісної ціннісно-сислової сфери визначення цілей педагогічної діяльності, своєї ролі у житті школярів як особистісно ціннісної взаємодії [2].

У зв'язку з викладеним вище очевидна необхідність провести ретельний соціально-психологічний аналіз класного керівництва. Одним з найбільш поширених підходів у вивченні керівництва і лідерства є транзакціоністський підхід. В рамках зазначеної парадигми керівництво розглядається як процес взаємодії, який розуміється як соціальний обмін між керівником і підлеглими. Керівник реалізує корисну для групи діяльність, визначаючи ситуацію і напрямки дій, а натомість отримує дедалі більшу повагу підлеглих і їх лояльність. Важливим компонентом обміну виступають соціально-перцептивні процеси, зокрема, каузальна атрибуція керівника щодо роботи підлеглих. Модель обміну підкреслює значимість послідовників, їх взаємний вплив і взаємообслуговування в процесі керівництва [3]. Транзакціоністський підхід співзвучний ідеям особистісно орієнтованого підходу в освіті і може служити основою соціально-психологічного вивчення класного керівництва.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. С. 17. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Яцула Т. В. Управлінська діяльність класного керівника на основі аксіологічного підходу. С. 68. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/530206.pdf>
3. Цимпеу М. Д. Взаємовплив класного керівника і старшокласників в педагогічному спілкуванні: дис. канд. психол. наук. М., 1990.

Володимир Кульчицький
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Галина Чекаловська
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового
інституту підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У сучасному суспільстві, докорінно змінюється значущість освіти, розширюється уявлення про зміст та роль управлінської діяльності керівника закладу освіти.

Проблема професійної компетентності працівників привертає увагу багатьох науковців, зокрема, В. Маслова, В. Бондара, Р. Вдовиченко, Л. Васильченка, А. Гаврилюка, А. Файоля, Ф. Тейлора, А. Китова, В. Ургукіна, Н. Шмельова, М. Лагунова, Н. Нижник, Л. Пашко, І. Резаковича, В. Шатуна, Л. Туріщева, С. Фролова.

Саме керівник відіграє визначну роль в організації результативної роботи закладу освіти. Він має бути спроможним приймати сміливі рішення, вирішувати проблеми колективу, піклуватися про його добробут.

Керівник – це особа, на яку офіційно покладено обов'язки управління установою (підприємством) та організації її діяльності. Організаторська робота керівника закладу освіти спрямована на формування педагогічного колективу, колективу односторонців. У цій діяльності характерну роль відіграють особистісні якості керівника – його професіоналізм, загальна і педагогічна культура, зацікавленість у справах закладу освіти, педагогів та студентів, вміння ставити завдання і добиватися їх вирішення.

Основними умовами розвитку професійної компетентності майбутніх керівників є:

1. Організаційно-управлінські (навчальний план, семестрові графіки, складання розкладу, вироблення критеріїв визначення рівня компетентності, матеріально-технічне оснащення освітнього процесу).

2. Навчально-методичні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, виділення провідних ідей).

3. Технологічні (контрольно-оціночні, організація активних форм навчання, визначення груп умінь входять у компетентність, використання інноваційних технологій).

4. Психолого-педагогічні (здійснення діагностики розвитку студентів, система стимулювання мотивації навчання, визначення критеріїв компетентності).

Вчені виокремлюють основні вимоги до керівника закладу освіти, його професійних знань та умінь, позитивного досвіду педагогічної діяльності, його професійних та особистісних якостей: організованість, комунікативна обізнаність, переконливість, наполегливість, відповідальність, упевненість у своїх діях, винахідливість, висока моральність, толерантність, чуйність, людяність, доброта, справедливість, відповідальність, комунікабельність, оптимізм, стремління самовдосконалення тощо [1; 2; 3].

Можна виділити такі необхідні професійні знання: знання сьогочасних теорій та моделей освітнього менеджменту, інноваційних технологій, стилів управління, методів підвищення ефективності керівництва та якості освітніх послуг, основних принципів менеджменту в закладах освіти тощо. [2].

Професійними вміннями виступають: установлення ділових контактів, організація та планування діяльності закладу освіти, управління конфліктами, делегування повноважень, створення особливих умов для повноцінного розвитку науково-педагогічного персоналу та студентського колективу, прийняття управлінських рішень тощо. Важливим є також взаємозв'язок професійних і особистісних якостей керівника закладу освіти [2].

Отже, фундаментальними у цій схемі є професійні й особистісні якості керівника, які визначають його здатність оптимально використовувати свої знання і вміння, що реалізуються у функціях професійної діяльності.

Саме через розвиток особистісних і професійних якостей, набуття фахових знань та вмінь, придбання позитивного педагогічного досвіду, виконання спеціальних функцій, формування персонального стилю управління, розвиток морально-етичної культури відбувається процес професійного становлення керівника закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Бойко І. І. Професійна компетентність керівника закладу освіти як складова його професійної культури. *Педагогічний дискурс*. 2008. №5. С. 8–14.
2. Васильченко Л. Управлінська культура керівника школи в системі післядипломної педагогічної освіти. URL: <http://osvita.ua/school/manage/1181/>.
3. Сльникова Г. В. Управлінська компетентність: методичні матеріали. К. : Ред. загальнопед. газет, 2005. 128 с.

Ірина Левандовська

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Який ідеальний тип людини сучасності і найближчого майбутнього? Самостійний, заповзятливий, відповідальний, комунікабельний, толерантний, здатний бачити і вирішувати проблеми автономно, а також у команді, готовий і здатний постійно вчитися новому в житті і на робочому місці, самостійно знаходити і застосовувати потрібну інформацію – всі ці якості необхідні будь-якій людині у будь-якій професійній діяльності.

На сьогоднішній день усі заклади освіти потребують фахівців, здатних творчо підходити до своєї діяльності, які володіють гнучким

мисленням, здатних до подолання різноманітних шаблонів. Що стосується керівника навчальним закладом — це перш за все висококваліфікований менеджер освітньої галузі, господарник, організатор, лідер. Тому одне з найважливіших завдань забезпечення освітньої та професійної підготовки майбутніх керівників закладами освіти є вдосконалення їх комунікативної компетентності, досягнення такого комунікативного рівня, який є достатнім для активної і плідної участі майбутнього фахівця в професійній діяльності.

Комунікативна компетентність - одна із важливих компонент професійної компетентності здобувачів магістерської програми «Управління закладами освіти», яким належить у майбутньому працювати як з дітьми, так і з дорослими людьми. Вона включає в себе компетентності, які стосуються взаємодії людини в освітній сфері:

- компетентності соціальної взаємодії: з суспільством, громадою, колективом, сім'єю, друзями, партнерами; конфлікти та їх погашення; співробітництво; толерантність, повага і прийняття іншого; соціальна мобільність;

- компетентності в спілкуванні: усному, письмовому, діалог, монолог, породження і сприйняття тексту; знання і дотримання традицій, ритуалу, етикету; кроскультурне спілкування; ділове листування; діловодство, бізнес-мова; іншомовне спілкування, комунікативні завдання, рівні впливу на реципієнта [1].

Серед комунікативних вмінь, особлива увага звертається на оволодіння вмінням організовувати текстове повідомлення в адекватну форму, мовним вмінням, вмінням гармонізувати зовнішні і внутрішні прояви, вмінням отримувати зворотний зв'язок, вмінням долати комунікативні бар'єри та ін.

З огляду на той факт, що не менш важливими для фахівця у сфері освіти є володіння інтерактивними вміннями, майбутніх керівників закладами освіти вчать оволодінню такими вміннями, як побудова спілкування на гуманній, демократичній основі, ініціюванню сприятливої емоційно-психологічної атмосфери, самоконтролю і саморегуляції, організації співробітництва, керівництва принципами і правилами професійної етики та етикету, активному слуханню.

Особливого значення для формування комунікативної компетентності освітянина набуває оволодіння ним соціально-перцептивними вміннями: адекватно сприймати і оцінювати поведінку партнера в спілкуванні, за невербальними сигналами розпізнавати його стан, бажання і мотиви поведінки, створювати сприятливе враження.

Для професійної підготовки, поряд з комунікативними знаннями і вміннями, важливим є розвиток спеціальних комунікативних здібностей, під якими розуміються індивідуально-психологічні властивості особистості, що відповідають вимогам комунікативної діяльності і забезпечують її швидке і успішне здійснення. Це пов'язано з тим, що педагогічна діяльність, як ніяка інша професійна діяльність, неможлива без побудови ефективного спілкування відповідно до цілей та умов професійної і міжособистісної взаємодії.

Оптимізації формування комунікативної компетентності сприяють такі методи активного навчання майбутніх керівників закладами освіти як: моделювання ситуації спілкування з партнером (дитина, колега, батьки); аналіз будь-яких ситуацій педагогічного спілкування; обґрунтування обраної проблеми; презентація, конструктивна критика; конструктивне вирішення конфліктних ситуацій; ділові ігри; соціально-психологічний тренінг; психологічне консультування; психологічна діагностика.

Як підсумок, необхідно зазначити, що формуванню комунікативної компетентності студентів сприяє створення умов, які позитивно впливають на професійний рівень майбутніх фахівців, їх творчу самореалізацію, на вдосконалення їх діяльності. До цих умов відносяться: осмислення студентами значущості комунікативної компетенції для майбутньої професії; програмно-методичне забезпечення її практичної реалізації; використання інтерактивних методів навчання студентів у викладанні як спеціальних, так і соціально-гуманітарних дисциплін; володіння викладачами необхідним рівнем комунікативної компетентності і включення студентів у різноманітні форми активної самостійної та індивідуальної роботи, особистісно-орієнтоване спілкування з будь-якими партнерами.

Перелік використаних джерел

1. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.
2. Леонтьев А. А. Основы психолінгвистики. М., 1997.
3. Луценко Л. И. Компетентностная модель повышения квалификации директора школы. *Педагогика*. 2005. №3. С. 61.
4. Тюріна В., Пляка Л. Професійна компетентність як фактор формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Молодіжна політика: Проблеми і перспективи. Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практ. конф.* 15 – 16 травня 2009 р. Дрогобич, 2009. С. 135 – 137.

Ігор Чучман

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:

Тетяна Надвична

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології і соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Завдяки стрімким змінам в сучасному світі ключове місце в системі суспільного життя набуває творчість як вища форма активності особистості, спрямована на перетворення не тільки зовнішнього, але і внутрішнього світу, на саморозвиток і самореалізацію.

Сучасне суспільство потребує особистостей творчих і активних. Кожній людині необхідно навчитися жити в умовах постійних соціальних змін, адекватно на них реагувати, вміти демонструвати світові свою унікальність і індивідуальність. Це безпосередньо пов'язано з необхідністю формування творчого потенціалу

особистості, здатності до перетворювальної, конструктивної діяльності, виробленню творчого підходу до життя.

Перехід країни до ринкової економіки висуває нові вимоги до особистості, приділяючи все більше уваги на її творчі здібності. В умовах рухомий кон'юнктури на ринку праці затребувані фахівці ініціативні і творчо активні, професійно мобільні і підготовлені до самоосвіти. В даний час володіння людиною певними професійними знаннями, вміннями і навичками не є єдиним показником її кваліфікованості та професіоналізму. Сучасному працівникові необхідно бути інтелектуально і духовно розвиненою особистістю, самостійної і відповідальної, здатної до співпраці. Сьогодні це стосується представників майже усіх професій, але особливо актуальним є тоді, коли мовиться про фахівців, котрі відповідають не лише за власну особистість, а й залучені до підготовки інших. Мовиться про вчителів, викладачів, інших представників освітньої сфери. Звичайно, більшість їх фахових компетентностей, у тому числі і творчий потенціал, формується і розвивається протягом навчання у ЗВО.

Нині як ніколи стає зрозумілим, щоб кожен випускник освітнього закладу, який мріє про цікаву і престижну роботу, усвідомлював, що в сучасному суспільстві затребувані особистості творчі, активні, здатні неодноразово змінювати профіль своєї діяльності, досить швидко адаптуватися до майбутньої професії і застосовувати отримані знання в різних галузях професійної замученості [1; 2].

Для того щоб сьогоднішній випускник міг відповідати всім вимогам суспільства, сучасним вищим навчальним закладам необхідно перенести акценти в процесі навчання з накопичення готових знань, умінь і навичок на «формування особистості, яка володіє технологією творчої праці, здатної створювати нове і нести за це персональну відповідальність» (Г. В. Лаврентьєв). Уміння мислити не по шаблону, вчасно відмовитися від стереотипів, діяти сміливо і оригінально, нестандартно вирішувати проблеми, а також здатність реалізувати свою індивідуальність і неповторність – це ті складові, які допоможуть молодому фахівцеві знайти своє місце в суспільстві, стати затребуваним і "конвертованим".

На нашу думку, розвиток творчого потенціалу студентів-майбутніх викладачів, буде найбільш ефективним, якщо процес його формування розпочнеться якомога раніше, на початковому етапі навчання, а саме на 1-2 курсах.

Зважаючи на те, що випускники шкіл приходять до ЗВО уже з певним «багажем» знань, умінь і здібностей, важливо створити умови, при яких вони зможуть збагатити свій накопичений досвід, активізувати наявний творчий потенціал та реалізувати його в процесі навчальної діяльності. На думку більшості аналізованих нами авторів [1 - 4], серед найбільш значимих факторів, які чинять на нього вплив можна назвати наступні: - позитивна мотивація навчальної діяльності та вибору професійної діяльності студента; його ціннісні орієнтації та особистісні якості і властивості мислення; - вплив творчо зорієнтованих викладачів; різноманітні форми організації освітнього процесу та участь у позанавчальній діяльності (клуби, секції, олімпіади тощо).

Відтак, ефективними педагогічними умовами формування творчого потенціалу студентів-майбутніх викладачів є: реалізація особистіснозорієнтованого і диференційованого підходів до процесу формування творчого потенціалу студентів вузу та використання можливостей предметів гуманітарного циклу в цьому процесі.

Перелік використаних джерел

1. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень. За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
2. Карпенко З Психологія творчості В. А. Роменця в постнекласичному художньо-філософському дискурсі. *Психологія і суспільство*. 2012. №3. С. 57.
3. Ребуха Л. З. Теоретичні і методичні засади фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Хмельницький, 2019.
4. Шандрук С. К. Психологія професійних творчих здібностей: монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2015. 357 с.

Елеонора Ященко
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

Максим Грейцар
здобувач 1 курсу магістратури
кафедри психології і соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА І ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ

Сучасний соціально-економічний розвиток України, її соціально орієнтованої ринкової економіки передбачає, передусім, покращення якості життя населення, зменшення безробіття, підвищення його платоспроможності тощо. Стрімка інформатизація соціуму, сучасні кризові явища у різних площинах економічної та соціальної сфер деструктуризують комфортний рівень сприйняття та зменшують показники якості життя населення, створюють виклики у вигляді ризиків і загроз.

Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження окресленої сфери діяльності, вчені розглядають професійну компетентність соціального працівника через призму вияву психологічних особливостей особистості (які необхідні для засвоєння спеціальних знань, умінь і навиків), а також у контексті певних оновлених вимог до сучасної соціальної роботи загалом.

Аналіз проблематики професійної компетентності соціального працівника є науковим полем досліджень багатьох науковців, а саме: Л. Анциферової, Ю. Варданян, П. Вейл, І. Клімкович, Н. Кузьміної, О. Маркової, Ф. Мерн, Л. Мітіної, В. Огарева та ін..

Поняття професійної компетентності містить як життєвий досвід (міжособистісного спілкування), так і загальну ерудицію, здатність до творчості. Найвагомим є досвід комунікативної взаємодії, оскільки він відображає знання, норми і цінності конкретного середовища і, водночас, базується на індивідуальних особливостях і досвіді

особистого життя. Ці якості проявляються лише у спілкуванні. Водночас соціальний працівник (чи соціальний педагог) має враховувати той факт, що професійна компетентність може удосконалюватись в площині саморозвитку, самовдосконалення, на основі власних дій, а діагностуватися компетентність повинна завдяки самоаналізу та самооцінці.

Слід зазначити, що професійна компетентність соціального працівника залежить, передусім, від особистості фахівця. Внутрішня налаштованість йти назустріч людям, любов і доброта до них, розуміння і здатність проникнути у світ переживань клієнта (залишаючись при цьому щирим у судженнях і діях, у настрої і спілкуванні), є основою розвитку професійної компетентності соціального працівника. На нашу думку, в основі професійної компетентності лежить низка загальнолюдських цінностей, носій котрих сповідує гуманізм, добро, здатність до співпереживання. Це підтверджує нашу думку про комплексний характер професійної компетентності, яка містить як особистісні характеристики, так і професійні якості.

Основною внутрішньою умовою ефективної діяльності є взаємовідносини між соціальним працівником (з проявом його професійних та особистісних характеристик) і клієнтом (який має свої індивідуально-особистісні якості). При цьому паритетний варіант взаємовідносин може бути при наявності рівноправних суб'єкт-суб'єктних відносин партнерів, що є тим оптимальним психологічним фоном, який створює умови для процесу саморозвитку та самовдосконалення.

Показником розвитку професійної культури у сфері соціальної роботи є результативність праці (вчасність, доцільність, інформативність). Це складна інтегративна якість особистості, яка опосередковує професійно-педагогічну діяльність, спрямовану на налагодження, підтримку і розвиток ефективної комунікації з клієнтом чи іншими учасниками соціального процесу.

Соціальний працівник характеризується не лише як особа із сукупністю спеціальних знань, умінь, навичок, цінностей і відношення до професійної діяльності (які формуються в процесі

професійної соціологізації), але і як професіонал (який володіє специфічним видом службової діяльності, який спрямований на підтримання порядку в соціумі та захист прав людини).

Професійні характеристики соціального працівника містять: високий рівень готовності до роботи, прагнення до подальшого самовдосконалення, зосередженість на справі, вимоги до себе і до колег, критичне і непримириме відношення до всього, що заважає роботі, добровільне самообмеження в способі життя, звуження кола спілкування [1, с. 21].

Носієм професіоналізму соціального працівника в суспільстві є фахівець соціальної роботи як виконавець певної соціальної ролі. Вимоги до виконання професійної ролі є деонтологічними імперативами, відповідність яким є основою професійного успіху.

З психологічної точки зору основними умовами становлення професіонала В. Бочарова виокремлює такі, як “адекватна самооцінка і готовність до диференційованої оцінки свого рівня професіоналізму”, “уявлення людини про професію, критерії оцінки самої професії, професіоналізму в ній, а також критерії оцінки професіонала в себе” [2, с.54]. До критеріїв професіоналізму автор відносить прагнення розвивати себе як професіонала; внутрішній локус професійного контролю, тобто пошук причин успіху/неуспіху в самому собі і в середині професії, усвідомлення в повному обсязі рис та ознак професіонала, розвиток професійної свідомості, цілісне бачення себе як професіонала; розвиток себе засобами професії, самокомпенсація тих якостей, яких не вистачає [2, с. 40-41].

Складовою професійної культури є етична культура, в якій проявляються моральні вимоги до особистості спеціаліста. Професійно-етична культура соціального працівника відображає єдність процесу створення професійно-етичних цінностей і процесу засвоєння цих цінностей (виконує аксіологічну функцію). Професійно-етична культура соціального працівника – це система професійно-етичних якостей, які є регулятором соціально-педагогічних відносин (виконує регулятивну функцію). Водночас професійно-етична культура виконує нормативну та виховну функції [3].

Отже, професійна компетентність соціального працівника є інтегральною системою професійно-значимих (когнітивних), мотиваційних й особистісних компонентів, яка визначає рівень підготовленості до роботи у соціальній сфері й взаємопов'язана із професійною культурою, що визначає його поведінку в різних життєвих ситуаціях та професійній діяльності.

Перелік використаних джерел

1. Веретенко О. О. Становлення професії соціального педагога в Україні. *Практична психологія та соціальна робота*. 2015. №4. С. 21-22.
2. Вступ до соціальної роботи: навч. посіб.: Академвидав, 2005. 288 с.
3. Капська А. Й. *Ступенева система професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. №1(23). С. 19–29.

VI. ІСТОРІЯ ОСВІТИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯД НА ІННОВАЦІЇ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УПРАВЛІННІ

Анатолій Вихрущ

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
Тернопільського національного медичного університету

Надія Данік

асистент кафедри іноземних мов і методик їх навчання
Кременецької гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ У ШКОЛАХ ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ ХХ СТОЛІТТЯ

В українських гімназіях Галичини міжвоєнного періоду особливу увагу приділяли вивченню рідної мови. Принципи тодішнього виховання – життя як вихідна точка у формуванні душі дитини. Цей принцип називався актуалізацією. Знання, які молодь отримувала в школі, були надто теоретичні, надто відірвані від життя, притім, забували, що саме ті знання були дуже неповторні, несистематичні та фрагментарні. Тодішня актуалізація здебільшого опиралася на зіставленні двох дійсностей: історичної або фіктивної з нинішньою, існуючою.

Природність у трактуванні матеріалу навчання був надзвичайно важливим принципом, що мав захопити всі ділянки навчання. На жаль, найбільш ретроградним під цим оглядом предметом була, власне, рідна мова. Природне трактування вивчення цієї дисципліни (граматики) допускало тільки один підхід до справи: індукційний, тобто, коли вчимо про мову, повинні зібрати матеріал, обсервувати явища, індукувати засади. У такому разі – звідкіля взялася в шкільному навчанні нормативна граматика, що диктує норму і домагається дедукційно застосовувати правил? Тим часом у гімназіях бачимо незвичний спосіб читання: тексти читають шматками по кілька чи кільканадцять рядків, коментують їх, інтерпретують і так ідуть цілі томи.

Навчання читати- проблема, що займала дуже широкі кола вчителів. Ідея полягала у тім, щоб знайти найкращу дорогу, яка вела до того, щоб гімназія витворювала вмілого читача. Перше рішення полягало на тому, щоб знайти спосіб зв'язати молодь з рідною культурою шляхом накидування «потрібної», але мало зрозумілого, непристосованого матеріалу для читання, наприклад, «Пана Тадеуша» чи «Балладина». Цей тип розв'язки протиставився психологічно-виховним принципам і до цілі не доводив. Наслідки читання непристосованих творів такі, що учень у пізнішому житті ніколи не бере їх до рук, оскільки вони викликають у нього просто обридлу. Так є з читанням Кохановського «Пана Тадеуша», що, ніхто, крім учнів, не читає в подальшому. Цей стан – наслідок того, що шукають розв'язання проблеми не через дитину, а тільки через теоретичні міркування. Адже, читання повинне зацікавити дитину, вдовільнити деякі внутрішні потреби учня, потрапити в ту порожнечу, що твориться в його душі, допомогти розв'язати важливі для нього проблеми. Власне, саме цей момент пристосування лектури до зацікавлення дитини дає нам певність, що вона зв'яжеться з книжкою, що саме книжка стане для неї якоюсь потребою, бо в ній вона знайде поміч у розв'язанні актуальних станів і проблем, що її хвилюють. Цю проблему можна розв'язати шляхом міксування творів основної та додаткової літератури. На найнижчому рівні учителі повинні були познайомити дітей у відношенні до малого літературного твору, який містив би в собі усі йому притаманні риси: обсяг, труднощі, невеликий аналіз. На середньому рівні варто читати більш цілісно, молодь повинна навчитися прикладатися до більших цілостей. Учні мали читати повісті, епічні та скомпліковані ліричні твори. На вищому рівні літературний твір трактувався з точки погляду автора й доби, тобто аналізувався як вихідна точка для оцінки психіки автора і саме через нього намагаємося схопити характеристичні риси культури, тобто, що її висловом є твір. Отже, на першому місці має бути зацікавлення, звернене в сторону автора, людини, - а твір у тому прямуюванні є тільки вихідною точкою.

Актуалізація – незвичайно важливе питання для правильного розв'язання справи читання в школі. Цю проблему можна цікаво

вирішити, якщо прийняти як вихідну точку психологію молоді. Її зацікавлення можна розв'язати двома способами: вихід від життя і перехід до літератури, або протилежно – вихід від літератури до життя. З першою хвилиною, коли дитина входила до гімназії, варто було користуватися двома типами. У праці над рідною мовою в нижній гімназії виходили від життєвих зацікавлень дитини і подавався матеріал, що викликав зацікавлення, яке ставало осередком, від якого переходили до життя. У середніх класах (5-9), виключним типом була вихідна точка літератури: від твору до життєвої проблеми. Надзвичайно важливою була концентрація, головним чином з історією, оскільки можна було використовувати позалітературні зацікавлення учнів. Наприклад, якщо вчитель історії міг занурити в певну історичну добу, то таким чином викликав захоплення та бажання жити в тій добі, над якою вони працюють. Так повстає осередок зацікавлення, довколо якого вчитель рідної мови починає концентрувати та добудовувати заняття, що мало на меті розв'язати відповідну проблему. Цікавим та характеристичним трактуванням цього типу навчання є змагання відтворити добу не шляхом досліджування змісту фабули твору, тільки його зовнішньої форми, його композиції та стосунку автора до проблеми.

Таким чином, у міжвоєнний період галицькі педагоги докладали чимало зусиль, аби якомога краще зацікавити учнів до читання, використовували найновіші методи, прийоми, форми та засоби навчання.

Перелік використаних джерел

1. Сальоні Ю. Нарис методики української мови / Ю. Сальоні // УШ. – 1933. – 4.3-5. – С. 47-52; 4.6-7. – С. 87-105; 4.8-9. – С. 139-153.

Інна Коча

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії й методики дошкільної,
початкової освіти та мовних комунікацій
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ : ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах глобалізації українського освітнього простору, масштабного впровадження інформаційних технологій, у контексті реалізації основних концептуальних положень модернізації початкової школи України, феномен здоров'я є найвищою соціальною цінністю особистості. Погіршення стану здоров'я людини набуло особливої актуальності на тлі напруженої санітарно-епідемічної ситуації в державі, суттєвого забруднення навколишнього середовища, недостатньої рухової активності населення.

Проблеми формування здорового способу життя школярів в історико-педагогічній ретроспективі висвітлено в дослідженнях Т. Єрмакової, Н. Терентьевої, І. Рощіна, Т. Чижик. Збереження та зміцнення здоров'я учнів на уроках з фізичної культури у початковій освіті відображено в наукових роботах О. Аксьонової, О. Дубогай, М. Бабич, В. Бобрицької, А. Ващенко, В. Оржеховської, О. Савченко та інших.

Незважаючи на посилену увагу з боку науковців, питання формування здорового способу життя молодших школярів засобами фізичної культури належить до найактуальніших проблем.

Пріоритетні напрями й організаційні засади формування здорового способу життя дітей визначено в законодавчих освітніх документах: Законах України «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про освіту» (2017 р.); Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016 р.); Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року

«Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016 р.); Державному стандарті початкової освіти (2018 р.).

Пріоритетність проблеми виникнення нових загроз здоров'ю людства внаслідок зміни природних і соціальних умов життя населення за часів науково-технічної революції обумовила особливо активне розгортання дослідження приблизно з другої половини ХХ століття.

Досліджуючи архівні джерела 50-60-ті років ХХ століття, визначено, що основним засобом формування здорового способу життя школярів вважалося фізичне та гігієнічне виховання. У ці роки перед народною освітою стояли актуальні завдання, пов'язані з тривалістю навчання школярів, організацією відпочинку та харчуванням, фізичним розвитком і загартуванням. Освітній процес не міг ефективно здійснюватися без серйозного, систематичного вивчення стану здоров'я, особливостей дитячого організму, який потрібно розвивати у взаємодії з комфортними умовами навчання.

Як відомо з архівних джерел, у зв'язку зі вступом Олімпійського комітету країни до Міжнародного комітету (1951 р.), прийняттям низки законів і урядових постанов, пріоритетнимизалишалися питання активізації масового розвитку фізичної культури й спорту серед школярів. Саме тому було визначено низку заходів: збільшення кількості дитячих спортивних шкіл через будівництво нових залів; здійснення підготовки кваліфікованих учнів-спортсменів; проведення конкурсу-огляду спортивних баз та стану спортивно-масової роботи в школах [6].

Так, у досліджуваний період для забезпечення фізичного виховання школярів у освітніх закладах країни проводилися спартакіади для школярів; створювалися книги обліку рекордів учнів; забезпечувався позаштатний актив громадських інспекторів з фізичного виховання; устаткування спортивних майданчиків; у школах, де не було спортивних залів, оснащувалися спортивні кімнати; в літній період проводилися місячні збори підвищення кваліфікації викладачів фізкультури, вчителів-класоводів 1–4 класів [5].

Проблеми формування здорового способу життя молодших школярів висвітлювались у Постанові колегії Міністерства освіти Української РСР (1966 р.), що передбачали наступні заходи щодо поліпшення фізичного виховання: видання нових програм з фізичної культури для учнів 1–4 класів; організація у початкових школах гуртків фізичної культури (із залученням не менше 60 % учнів); формування умінь і навичок у дітей самостійно виконувати фізкультурні вправи як у школі, так і вдома; забезпечення проведення оздоровчої гімнастики до початку занять та виконання санітарно-гігієнічних вимог; проведення масових спортивних свят, парадів, змагань, кросів тощо; створення куточку фізичної культури; перепідготовка вчителів початкових класів з методики фізичного виховання учнів; видання навчальних посібників, навчально-методичних таблиць, методичних листів [4].

Особлива увага у досліджуваній період приділялася підвищенню професійності майстерності педагогів. Про це свідчить висвітлений на сторінках газети «Радянська освіта» (1970 р.) перелік методичної літератури для планування освітньої діяльності вчителя фізичної культури, розроблена методистами Республіканського учбово-методичного кабінету фізичного виховання Міністерства освіти УРСР. Серед списку методичної літератури на увагу заслуговували посібники, що представлено в табл.:

Таблиця

Перелік методичної літератури щодо планування освітньої діяльності

<i>Автори</i>	<i>Назва посібника</i>
Н. Сокурєнко, А. Жалій	«Примірне планування занять з фізичного виховання в групах продовженого дня»
О. Лєонов	«Організація позакласної роботи з фізичного виховання в школі (з кращого досвіду загальноосвітніх шкіл УРСР)»
І. Бурденко, О. Лєонов	«Організація і проведення і проведення уроків з лижної підготовки в І-Х класах»
М. Ховрич	«Нестандартне обладнання шкільного спортивного залу»
Н. Сокурєнко	«Фізичне виховання учнів початкових класів у групах продовженого дня»

Джерело [2]

Дані посібники пропонували ефективні форми та методи фізичного виховання, опис техніки виконання вправ, формування здорового способу життя, що передбачалися шкільною програмою з фізичної культури.

З метою удосконалення викладання фізичного виховання в школах, відділами народної освіти організувалася систематична робота з питань професійної підготовки та підвищення кваліфікації вчителів: щомісячно організувалися заняття методичних комісій учителів фізичного виховання щодо практичного оволодіння програмовим матеріалом, технікою окремих видів спорту та методикою навчання й тренування; для вчителів молодших класів планувалися семінари, майстер-класи. Позитивно впливали на поширення передового педагогічного досвіду вчителів, розвитку їх професійних компетентностей проведення районних та обласних педагогічних читань; розповсюдження плакатів, брошур та друк статей; випуск методичних листів з питань аналізу викладання фізичної культури в школах області [5].

Значний вплив на формування здорового способу життя молодших школярів мав наказ Міністерства освіти СРСР «Про введення в загальноосвітніх установах «щоденної години здоров'я» (1987 р), згідно з яким з січня 1988 року для всіх учнів початкової освіти було введено проведення обов'язкової щоденної години здоров'я, що підвищило бажання займатися фізкультурою [1, с. 6].

Однією з форм роботи щодо формування здорового способу життя школярів була співпраця з сім'єю через низку заходів: виконання режиму дня, правил гігієни, загартування; щоденне виконання ранкової гімнастики; виховання звичок до регулярних занять фізичними вправами; контроль за виконанням завдань вчителя фізичної культури.

Удосконалення фізичного виховання школярів потребувало розробки та впровадження інноваційних форм і методів роботи з дітьми, спрямованих на зміцнення їх здоров'я, підтримання високої працездатності, формування здорового способу життя. Ефективними формами роботи з школярами у досліджуваній період були

організація та проведення фізкультурно-оздоровчих заходів на великих перервах.

З прийняттям незалежності України (1991 р.) важливе значення відчувала підготовка та апробація навчальних програм для установ загальної середньої освіти з урахуванням державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості, а також програми для занять з учнями, віднесеними за станом здоров'я до спеціальної медичної групи. Так, у 90-х роках розроблено підручник з фізичного виховання для учнів молодших класів «Азбука здоров'я». Більшість інформації для учителя пропонувалася в ігровій формі з використанням малюнків, казок, віршів, оповідань, пісень. Урок з фізичної культури складався з двох частин: інформаційно-пізнавальної та оздоровчо-рухової, що дозволяло викликати інтерес у школярів і не обтяжувати їх [3].

У досліджуваній період однією із інноваційних форм роботи учнів початкової школи були самостійні заняття учнів фізкультурою вдома, що значно сприяли фізичному розвитку і зміцненню здоров'я, формуванню звичок та потреби дбати про своє фізичне вдосконалення, дотриманню правильного режиму дня у позаурочний час.

Ефективною формою роботи з формування здорового способу життя учнів початкової школи було проведення батьківських зборів, що проводилося у спортивному залі у формі відкритих уроків фізкультури, на яких обов'язково демонструвались вправи з ранкової гімнастики, домашніх завдань.

Аналіз архівних джерел із теми дослідження дав можливість стверджувати, що формування здорового способу життя школярів в початкових класах відбувалося через спортивно-масову та оздоровчу роботу з фізичного виховання школярів, зміцнення матеріально-технічної бази, поліпшення якісного складу та підвищення кваліфікації вчителів фізкультури.

Перелік використаних джерел

1. Бака М. М. Фізична культура і спорт у школі. *Радянська школа*. 1980. №7 (610). С. 33–35.

2. Балбенко С. Ю. Зрослі завдання фізичного виховання у школі. *Радянська школа*. 1972. №11. С. 73–76.
3. Горобець І. А. Особливості формування здорового способу життя школярів в системі освіти (90–рр. ХХ ст.). *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій: матеріали Всеукраїнської наукової конференції* (24–25 листопада 2017 р., м. Дніпро). Дніпро: Охотнік, 2017. Ч. 1. С. 197–199.
4. О мерах дальнейшего улучшения работы средней общеобразовательной школы : постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 10 нояб. 1966 г. *Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа : сб. докл. 1917–1973 гг.* / сост. А. А. Абакумов и др. Москва : Педагогика, 1974. С. 219–224.
5. О подготовке школ Украинской РСР к переходу на новые учебные планы и программы. *ЦДАВО України*. Ф. 5127. Оп. 1. Спр. 1186. Арк. 20–22.
6. Плани, звіти та інші матеріали по фізичному вихованню учнів в школах області за 1956–1957 рр. Херсонського обласного відділу народної освіти виконкому Херсонської обласної ради депутатів трудящих. *ДАХО*. Ф. 2239. Оп. 1. Спр. 859. 19 арк.

VII. УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В СУЧАСНОМУ СВІТІ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Мар'яна Боже-Марина
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Елеонора Ященко
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УПРАВЛІНЦІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

В сучасних умовах наукове управління концентрує в собі цілу епоху народної мудрості, філософські, методологічні та практичні засади управлінської парадигми, технологій інноваційного управління.

Управління сьогодні поєднує в собі управлінські знання та уміння спілкуватися з людьми, висловлювати думки в будь-якій формі, сповідування принципів прозорості і доброчесності, мобільність і творчість у реалізації освітніх проектів, які сприяють соціально-економічному розвитку України і налагодженню міжнародної співпраці.

У педагогічній науці на проблемі важливості комунікативної підготовки у вищих навчальних закладах акцентували увагу такі науковці: І. Зверєва, М. Ісаєнко, А. Капська, М. Коць, О. Кулешова, А. Курінна, В. Малахов, Н. Скотна, Ф. Хміль, Г. Цукерман, П. Шахбанова, О. Швед, Т. Шепеленко, О. Шмайлова, О. Яковліва, Е. Ященко.

Таким чином, професійна компетентність викладача – це динамічна інтеграція знань, умінь і практичних навичок, способів

мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає його здатність успішно здійснювати професійну діяльність. Зокрема, побудова на заняттях з психолого-педагогічних дисциплін для здобувачів вищої освіти комунікативних взаємодій дає можливість створювати інноваційні форми соціального партнерства, в яких студенти розв'язують практико-зорієнтовані задачі. Завдяки цьому вони набувають вмінь працювати в команді (вступати в комунікації) і реалізовувати свій особистісний ресурс. У професійній діяльності педагог виступає активним суб'єктом спілкування: передає та приймає інформацію, встановлює контакт з ними, будує взаємовідносини на основі діалогу, толерантності, творить комунікацію на засадах інтимно-особистісного спілкування, прагне до максимальної реалізації потенціалу кожного та забезпечує позитивну атмосферу освітньої діяльності й емоційний комфорт кожного учасника освітнього процесу [4]. Відтак важливим складником професійної компетентності є саме комунікативна, оскільки вона виступає основою духовно-морального саморозвитку і водночас, чинником перетворень знань та умінь викладача у бажанні проявити гуманність, душевну щедрість, зрозуміти і допомогти своїм вихованцям.

Отже, особистісний потенціал викладача являє собою складну комбіновану характеристику особистості фахівця освітнього процесу. Комунікативна компетентність – це не лише наявність знань, умінь та навичок, а й готовність їх адекватного та ефективного використання у безпосередній професійній діяльності. Це інтегроване поняття, що включає в себе компоненти норм та правил комунікативної поведінки у суспільстві. Також це є особистісною характеристикою викладача, у якій відображається спрямованість на виконання майбутніх професійних задач і організації професійного діалогу, його ставлення до обраної професії та пізнавальна діяльність до самого себе і діалогового типу взаємодії з іншими людьми. У цьому зв'язку більш глибокого та детального вивчення потребує питання обґрунтування педагогічних умов та технологій формування комунікативної компетентності педагога в контексті переосмислення його новітніх

функцій та компетенцій на вимогу часу у сфері управління закладами освіти.

Перелік використаних джерел

1. Білик Н. І. Комунікативна компетентність керівників закладів загальної середньої освіти в умовах Нової української школи. *Адаптивне управління: теорія і практика*. 2019. Вип. 6 (11). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/>
2. Головенкін В. П. Педагогіка вищої школи: підр. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
3. Чеботарьова І. О. Комунікативна компетентність: теоретичний аспект. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2017. Вип. 36. С. 205-215.
4. Яценко Е. М. Формування готовності педагогічних кадрів до моніторингу якості освітньої діяльності у вищому навчальному закладі. *Нова пед. думка*. 2014. №2. С. 244-248

Надія Галай

здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Марія Корман

кандидат історичних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЕТИКИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ

У сучасному світі швидкого розвитку та змін в усіх сферах діяльності, важливою проблемою стала потреба у компетентних та висококваліфікованих працівниках освітньої сфери, адже саме від них залежить, професіонали якого рівня будуть в майбутньому творити економіку країни. Особливу увагу викликає до себе проблема професійної етики управління закладами освіти, оскільки саме вона є визначальним фактором якості системи освіти загалом.

Дослідженням питання етики управління закладами освіти займалися Г. В. Дерябіна, Л. М. Карамушка, Н. Л. Коломінський, В. І. Маслов, М. І. Рудакевич та інші.

На сьогоднішній день зростає потреба в керівниках закладів освіти, у яких сформовано якість професійної відповідальності, що проявляється в професійно-педагогічній діяльності, організації, контролі освітнього процесу, і самоконтролі самого себе як високоморальної самодостатньої особистості.

Відтак, метою нашої роботи є аналіз особливостей професійної етики як необхідної складової управління закладами освіти.

Насамперед, необхідно зазначити, що професійною етикою вважають теорію професійної моралі, яка розкриває відношення людини до свого професійного обов'язку. Що стосується етики управління – це правила, засновані на знаннях і навичках етики, що характеризуються поважним ставленням керівника до підлеглих, а також до оточення. Вчені вважають, що управління – діяльність, спрямована на розробку рішень та їх дотримання згідно мети, аналізу і підведення підсумків на основі достовірної інформації [1, с. 119-121]. Варто зазначити, що для стійкої і процвітаючої сфери потрібна система, яку вчені називають менеджментом. У широкому значенні, менеджментом освітньої сфери є сукупність принципів, методів, управлінських рішень, прийомів управління навчально-виховним, навчально-пізнавальним та самоосвітнім процесом у навчальному закладі з метою забезпечення його функціонування і розвитку.

Як і кожна сфера життя, управління закладом освіти має свої особливості, а саме:

1. Професійні особливості – наявність знань у освітній сфері, вміння планувати і координувати дії, аналізувати ситуацію для прийняття певного рішення тощо;

2. Індивідуальні особливості – організаторські здібності особи, критичне мислення, компетентність, лояльність та інше;

3. Специфічні особливості – аналітичне мислення, спостережливість, відповідальність, професіоналізм, особистісні цінності тощо [2, с.86]

Щодо специфічних особливостей, на нашу думку, до них варто віднести рівень культури та моралі, етичні норми та принципи.

Спостерігаючи і порівнюючи освітній процес з іншими сферами діяльності можна виділити певні його властивості, такі як:

- постійна підготовка та вдосконалення працівників;
- орієнтація на якість;
- застосування у практиці закордонних методів управління та багато інших [3, с.38-39];
- формування висококультурного та етичного середовища.

Таким чином, дослідивши дане питання необхідно зазначити, що професійна етика управління закладами освіти – це прийоми, методи, правила, які забезпечують вдосконалення та стабільність освітньої сфери.

Перелік використаних джерел

1. Дрозд П.Г. Роль керівника в системі управління закладами шкільної освіти. Київ: Вісник НТУУ «КПІ», вип.1, 2013, с. 118-126
2. Дарманський М. М. Соціально-педагогічні основи управління освітою в регіоні. Хмельницький: Поділля, 1997, с.384
3. Мармаза О.І. Менеджмент освітньої організації. Харків: ТОВ «Щедра садиба», 2017, с.126

Ганна Жекало

к.пол.н., доцент кафедри управління та адміністрування ІФНІМ ЗУНУ

Парасюк Іван

здобувач 1 курсу магістратури спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ЗАКЛАДОМ

Конфлікти – це повсякденне явище, якого неможливо уникнути. Вони бувають у всіх сферах та на всіх рівнях суспільного життя. Не виключенням є сфера управління навчальним закладом. Система ефективного управління складається із формування злагодженої організаційної культури, побудови сприятливо психологічного клімату, не говорячи вже про прийняття управлінських рішень, де завжди є задоволені та незадоволені учасники. Відтак, розуміння управлінцем технологій, методів, способів та інструментів управління

конфліктами є надважливою складовою результативності його роботи.

В своїй сутності конфлікт – це водночас деструктивне та конструктивне явище. Змінюючи психологічний клімат, привносячи ряд напружень та дискомфорту у відносинах конфлікти одночасно можуть вирішувати ті приховані протиріччя та суперечності, які не дозволяють колективу ефективно працювати. Крім того саме завдяки конфлікту можна вирішити певні проблеми, які перешкоджають розвитку організації. Завдання кожного керівника розгледіти сутність конфлікту, виявити як трансформувати його із негативного в позитивне явище чи вирішити із якнайменшою кількістю втрат та якнайбільшою кількістю переваг. Саме тому важливим є не просто поняття вирішення чи врегулювання конфліктів, а їх управління, регулювання чи трансформація.

Суть процесу управління зводиться не тільки до впливу на конфлікт та контролю за ним, а охоплює також вплив на учасників конфлікту, що в перспективі веде до трансформації конфлікту та включає попередження чи запобігання конфлікту (або навпаки сприяння ескалації конфлікту), його врегулювання та розв'язання чи вирішення [1, с. 87]. Управління конфліктами можна розглядати в двох аспектах: внутрішньому і зовнішньому. Перший з них полягає в управлінні власною поведінкою в конфліктній взаємодії. Зовнішній аспект управління конфліктами відбиває організаційно-технологічні сторони цього процесу, в якому суб'єктом управління може виступати управлінець, лідер або посередник (медіатор).

Технологія в управлінні конфліктами – це сукупність методів, процесів, операцій і прийомів, а також комплекс організаційних заходів, спрямованих на отримання бажаного кінцевого результату. Залежно від того, наскільки ефективною буде технологія управління, наслідки конфлікту стануть функціональними або дисфункціональними.

Технологія управління конфліктами може включати в себе наступні напрямки: чітке формулювання вимог, прав, обов'язків, правил виконання роботи; використання координуючих механізмів, сприйняття інституційно-організаційної структури; встановлення

загальних цілей, формування загальних цінностей; впровадження системи заохочень щодо регулювання конфлікту.

У реальній практиці з управління конфліктами важливо враховувати передумови, форми і способи їх вирішення. Також важливо розуміти сутність самого конфлікту. Під сутністю ми розуміємо ряд показників, зокрема, причини конфлікту, тип конфлікту, функціональність конфлікту, стадія розвитку конфлікту. Також для ефективного управління конфліктом необхідно чітко виокремити об'єктивно-суб'єктивну складову його розвитку, розуміти учасників протиріччя.

Передумови вирішення конфлікту переважно виступають :

- достатня зрілість конфлікту;
- потреба суб'єктів конфлікту в його вирішенні;
- наявність необхідних засобів і ресурсів для вирішення конфлікту.

Якщо розглядати форми управління конфліктами, то вони можуть виражатися в:

- поступках, тобто повному чи частковому підпорядкуванню однієї зі сторін;
- компромісі чи консенсусі, тобто узгодженні інтересів і позицій конфліктуючих сторін на новій основі;
- взаємному примиренню конфліктуючих сторін;
- співробітництві, тобто взаємодії з метою пошуку спільного та підходящого для всіх сторін рішення.

Способи вирішення конфліктів в контексті управління навчальним закладом можуть також набувати кілька форм, зокрема:

- адміністративні (звільнення, переведення на іншу роботу, рішення суду і т.д.);
- педагогічні (бесіда, переконання, прохання, роз'яснення тощо.);
- психологічні (маніпулювання, тиск, психологічний вплив).

Процес регулювання конфлікту здійснюється за допомогою різноманітних технологій: інформаційної, комунікативної, соціально-психологічного впливу, організаційних прийомів. Ліквідація дефіциту інформації зі спірних питань, виключення з інформаційного поля різного роду перекручених відомостей про позиції та інтереси сторін,

усунення чуток про поведінку суб'єктів – ці та інші дії по інформаційному забезпеченні управління суспільною ситуацією надають ефективний вплив на зниження рівня конфліктних взаємовідносин. Не меншу роль відіграє комунікативний метод регулювання конфліктів, адже розвиток спілкування формує подібні або загальні установки, цінності, оцінки, соціальні переживання, нейтралізує вплив емоцій. Водночас, розумне застосування організаційних методів впливу на групи і окремих людей сприяють блокуванню конфліктної ситуації і розвитку відносин співробітництва.

Варто наголосити, що регулювання чи управління конфлікту – це ще не його вирішення, а скоріше вплив на наслідки, до яких може призвести той чи інший конфлікт. Кожний конфлікт чи протиріччя відрізняється від іншого. Однакових конфліктів за сутнісними характеристиками не існує, так само, як і не існує універсального способу вирішення конфлікту. Однак, ефективне вирішення конфлікту можливе при наявності деяких необхідних умов, до яких можемо віднести наявність організаційно-правового механізму вирішення конфліктів; досить високий рівень демократичної культури в організації; розвиток соціальної активності в організації; наявність досвіду конструктивного вирішення конфліктів; розвиток комунікативних зв'язків; наявність різного роду ресурсів (матеріальних, інтелектуальних, людських) для здійснення ефективного управління. Важливим у цьому напрямку виступає поняття «інституціоналізації конфлікту», тобто формування в процесі управління інституційно-правових рамок та меж, що сприяють ефективному вирішенню конфлікту [2].

Варто додати, що в процесі управління навчальним закладом керівнику для зниження конфліктності в організації необхідно:

1. Об'єктивно оцінювати працю своїх підлеглих.
2. Виявляти турботу, по відношенню до них.
3. Не зловживати офіційною владою.
4. Ефективно використовувати метод переконання.
5. Удосконалювати стиль своєї організації.

Емоційне благополуччя в колективі визначається також стилем керівництва, цілісністю команди та сприйняттям кожного як незамінної частини великої команди.

Перелік використаних джерел

1. Zhekalov G. The study of basic theoretical approaches to the investigation of conflict transformation. *Newsletter of Precarpathian University. Political science / Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. – Ivano-Frankivsk: Play, Issue 11. 2017. P. 85-90.
2. Yasmi, Y. Institutionalization of conflict capability in the management of natural resources: theoretical perspectives and empirical experience in Indonesia. PhD Thesis Wageningen University, Wageningen, the Netherlands. 2007. URL: <https://edepot.wur.nl/27279> (дата звернення: 6.05.2021).

Зоряна Коротюк

завідувач навчально-методичного центру
психологічної служби і соціальної роботи
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної освіти

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ

Сучасний поступ вітчизняної освіти ґрунтується на засадах ефективного управління та психологічної компетентності керівників закладів освіти. В нинішніх умовах ефективність управлінської діяльності управлінця закладом освіти багато в чому визначає долю всієї системи освіти, що переживає період змін. Однією з важливих умов забезпечення ефективного функціонування освітнього закладу є оптимізація управління.

Нові вимоги до управлінця сьогодні спрямовуються у площини наставницької, тренерської та стратегічної діяльності керівників. Важливим підходом до управління є гуманістичний. Специфіка та особливості зазначеного підходу полягають у формуванні знань, вмінь, навичок, цінностей і норм побудови стосунків, співпраці, вивчення індивідуально-психологічних особливостей кожного члена

колективу, створення умов для творчої реалізації кожного, самовдосконалення особистісного та професійного розвитку керівника.

Метою керівника освітнього закладу є організація роботи на засадах гуманістичної психології та педагогіки, а тому він має бути націлений як на власну особистісну ефективність, так і внутрішнє забезпечення роботи підлеглих [2]. Психологічне забезпечення управлінської діяльності сучасного керівника, а також зокрема психологічний супровід управлінської діяльності й прийняття управлінських рішень неодноразово висвітлювалися у працях Б. Ананьєва, А. Бодальова, Л. Виготського, Є. Клімова, А. Леонтьєва, С. Максименка, С. Рубінштейна, В. Давидова, П. Гальперіна, Б. Шведіна, Л. Карамушки, М. Лесечко, А. Чемерис, Р. Рудніцької, О. Мармази.

Психологічну підготовку керівників до професійної діяльності в умовах змін вчені визначають як процес формування високого рівня психологічної готовності до ефективної професійної діяльності через становлення та розвиток психологічної грамотності, психологічної компетентності, психологічної культури особистості. Це складне багатоаспектне особистісне утворення, що містить комплекс знань, умінь, навичок, мотивів та особистісних якостей, які забезпечують ефективне управління освітньою організацією в умовах соціальних трансформацій [3].

Ці та інші важливі завдання забезпечує психологічна служба області та міста, яка тісно взаємодіє із відділами освіти. Практична робота психолога фокусується на новітніх техніках розвитку індивідуально-психологічних та соціально-психологічних характеристик особистості. Так, проблемними питаннями для управлінців є: розвиток емоційного інтелекту та стресостійкості, формування саногенного потенціалу особистості, налагодження роботи в команді, оволодіння методами виходу із конфліктних ситуацій, профілактика явищ професійних деструкцій та вигорання, розвиток лідерських якостей. Також на психологічну службу покладається функція забезпечення ефективними засобами

діагностики проблемних сфер і технологій розвитку сучасної особистості [1].

У системі психологічної підготовки управлінців закладами освіти можна досягти максимальної ефективності шляхом об'єднання зусиль фахівців психологічної служби, працівників системи післядипломної педагогічної освіти, психологів, які працюють у системі освіти та науковців, які презентують інноваційні теоретичні та методичні розробки. Тому окреслена проблема потребує подальших досліджень та ґрунтовних наукових розвідок.

Перелік використаних джерел

1. Інноваційні технології розвитку психологічних ресурсів особистості: колективна монографія. Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2019. 354 с.
2. Мотозюк Л. М. Психологічні особливості управлінської діяльності та процесів ухвалення управлінських рішень при здійсненні керівництва закладами освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. Вип. 5. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_5_23.
3. Психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін: посібник. Київ, 2014. 194 с.

Ланкіна Юлія

вчитель англійської мови, директор
Херсонська загальноосвітня школа
I-III ступенів №36
Херсонської міської ради

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Політичні та економічні зміни, що відбуваються в Україні, суттєво впливають на систему освіти. У “Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті” задекларована нова ідеологія сучасної школи як соціально-педагогічної системи. Першочерговим завданням є забезпечення якості освіти, яка має відповідати актуальним потребам людини, суспільства і держави. В цьому аспекті актуалізуються проблеми управління освітніми процесами.

Необхідні умови успішного управління закладом освіти:

- управлінська культура керівника;
- безперервність освіти – умова професійного розвитку;
- варіативність та гнучкість системи.

З точки зору С. Боруки, управлінська культура – це міра та спосіб креативної самореалізації керівника в різних видах управлінської діяльності, що орієнтована на засвоєння, передавання та створення цінностей і технологій в управлінні школою [3].

Управлінська культура – це інтегративне комплексне поняття, система особистісних, професійних і ділових якостей керівника, що є важливими для реалізації управлінських функцій, а також комплекс засобів управлінського впливу, орієнтованих на формування організаційної культури закладу освіти.

До базових елементів управлінської культури входять:

- знання, вміння і навички з управління, а також відповідна самооцінка керівника, вміння тримати контроль над емоціями та настроєм;

- етика і етикет керівника;

- управлінські та організаційні суспільні відносини, що матеріалізуються в нормах та цінностях суспільства, і які стають надбанням культури особистості в процесі її соціалізації;

- організація власного робочого місця керівника, а також створення комфортних умов для праці співробітників;

- ступінь прийняття цінностей організації, встановлених суспільством культурних норм;

Зміст управлінської культури керівника закладу освіти передбачає знання принципів, методів, форм, а також технологічних прийомів управління освітніми процесами, що орієнтовані на зростання їх ефективності.

Розвиток управлінської культури керівника закладу освіти містить:

- психолого-педагогічне проектування освітніх процесів у межах певного вікового інтервалу;

- організацію навчання як оволодіння засобами діяльності в їх досконалих формах дій;

– реалізацію виховання як зростання особистості керівника, соціально-педагогічне проектування освітнього середовища, в якому реалізуються відповідні процеси.

Розвиток управлінської культури керівника ЗЗСО у процесі підвищення кваліфікації має будуватися і бути націленим на зростання демократичності, гуманності, поваги та уваги до людини, ввічливості, розвитку моральних якостей та загальнолюдських цінностей в управлінській діяльності.

Основні види занять з професійного зростання керівників ЗЗСО: семінарські та практичні заняття; лекції; «круглі столи», ділові та рольові ігри, тренінги, робота з літературою, дискусії, дебати. Однією із ефективних форм навчання керівників шкіл є «Педагогічна студія». «Педагогічна студія» – це лабораторія креативних задумів, що дає можливість перевірити та відпрацювати нові ідеї і запобігати можливим педагогічними і методичним помилкам. Заняття проходять в три етапи: I – теоретичний; II – методичний; III – технологічний (ІКТ).

Л. Даниленко вважає, що будь-яка освітня інновація перш за все вносить якісно впливає на кінцевий результат освітнього процесу, та також, що будь-яка освітня інновація побудована на додаткових часових та інтелектуальних затратах учасників освітнього процесу [1]. Принцип інноваційності в процесі розвитку управлінської культури керівника ЗЗСО покращує результати та забезпечує якісні зміни.

Принцип варіативності ґрунтується на гнучкості та варіативності змісту, методів, форм, засобів навчання та забезпечує якісну організацію освітнього процесу.

Принцип інноваційності полягає у постійному внесенні змін в освітній процес закладу, у професійний розвиток керівників закладів ЗЗСО. Управлінськими інноваціями можна вважати сучасні діагностичні, економічні, інформаційні, психологічні технології, що дозволяють створити певні умови для ефективного та оперативного прийняття управлінського рішення керівником [4]. Разом управлінські інновації, які впроваджуються у заклади освіти, виділяються: модернізовані зміст, форми й методи управлінської

діяльності керівника закладу, громадсько-державні, регіональні, модульні, проектні моделі управління.

Перелік використаних джерел

1. Даниленко Л. І., Островерхова Н. М. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект: Монографія. К.: Школяр, 1996. 302 с.
2. Даниленко Л.І. Теоретико-методичні засади управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: автореф. дис...д-ра пед.наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. К., 2005. 42 с.
3. Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука: (Логико-методол. анализ). М.: Мысль, 1983. 284 с.
4. Мармаза О.І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом. Х.: Видав.гр. «Основа», 2004. 240 с.

Лілія Ребуха

д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет

Христина Кравець

здобувачка 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нині управлінська підготовка педагогічних працівників набуває все більшого значення. Це пов'язано з статусом освіти як освітньої послуги, яка ефективно надається університетами і підлягає ефективному управлінню. Тому майбутні викладачі повинні мати уявлення про основи управлінської діяльності в сфері професійної освіти і володіти широким набором управлінських умінь і навичок, які отримують подальшу реалізацію при плануванні діяльності, керівництві освітнім процесом, управлінні викладацьким колективом.

Управлінська діяльність майбутнього викладача вищої школи розуміється нами як особливий вид діяльності по перетворенню різних об'єктів в межах системи професійної освіти для досягнення

поставлених цілей. Об'єктами управлінської діяльності викладача можуть виступати особистісний потенціал, освітній процес, педагогічні системи і моделі, різні види ресурсів, що використовуються в освітньому процесі та освітні організації в цілому [3, с. 86–91].

Цілі і зміст управлінської підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти визначаються вимогами, що ставляться до спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». Ці вимоги передбачають:

- розробку і реалізацію проектів (як здатність визначати завдання в межах окресленої мети і вибирати оптимальні способи їх вирішення виходячи з наявних ресурсів);

- командну роботу і лідерство (як здатність здійснювати соціальну взаємодію і зреалізування своєї ролі в команді);

- самоорганізацію і саморозвиток (в аспекті здатності управляти своїм часом, вибудовувати і реалізовувати траєкторію саморозвитку на основі принципів освіти впродовж життя).

Велика роль у формуванні концептуальних основ розвитку підготовки викладачів вищої школи до управлінської діяльності відводиться освітнім технологіям, що використовуються в освітньому процесі майбутніх фахівців-управлінців [1, с. 93–99; 2, с. 38–40]. Серед освітніх технологій, які доцільно використовувати для управлінської підготовки майбутніх викладачів, необхідно зазначити:

- технології проблемного навчання. Вони є ефективними, коли використовується для формування власної позиції того, хто навчається для розв'язання проблемних питань розвитку сучасної вищої освіти;

- технології евристичного навчання. Дані технології можуть бути застосовані для розвитку проектних навичок і навичок щодо оптимізації управлінських впливів в конкретних умовах;

- технології проектного навчання. Вони використовуються для створення проектів управлінських рішень щодо оптимізації діяльності об'єктів управління;

– ігрові технології. Ці технології застосовуються для розвитку навичок поведінки в ігрових проблемних ситуаціях (як педагогічних, так і непедагогічних), пов'язаних з прийняттям управлінських рішень.

Узагальнюючи зазначене, можна зробити висновок, що важливість управлінської підготовки майбутніх викладачів вищої школи нині постійно зростає. Тому їхня підготовка повинна бути комплексною, для того щоб ефективно забезпечити формування управлінських знань, умінь і навичок та сприяти набуттю майбутніми викладачами компетентнісних здатностей для реалізування особистісного саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.
2. Ребуха Л. З., Кізіма Т. О., Письменний В. В. Значимість інтерактивних та практико-зорієнтованих ігор у процесі викладання фінансової грамотності в закладах освіти. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2020. Vol. 8(4), pp. 38–51.
3. Ребуха Л. З., Яценко Е. М., Левандовська І. З. Безперервна педагогічна освіта викладачів закладів вищої освіти: кластерний підхід. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 74. Т.3. С. 86–91.

Лілія Ребуха

д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет

Наталія Мазурик

здобувачка 1 курсу магістратури,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Нині управлінська комунікативна толерантність слугує професійно важливою якістю особистості, так як її сформованість

забезпечує цілісність професійно-компетентнісного розвитку майбутнього фахівця-управлінця. У професійній діяльності фахівця з управлінняв основі комунікативної толерантності лежать вміння, що стосуються віднаходження спільної мови з різними людьми, котрі знаходяться в різноманітних життєвих ситуаціях, Крім того, ці вміння стосуються здатностей керівника-управлінцявіднаходити індивідуальний підхід до людей, стримувати себе у взаєминах з ними, бути терпимим і природнім у поводженні з підлеглими.

Проблему комунікативної компетентності управлінців досліджували Н. Білик, Т. Браніцька, О. Гринчук, Н. Зуєнко, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Погрібняк та ін.

У формуванні управлінської комунікативної толерантності майбутніх фахівців закладів освіти значна роль відводиться змістовому наповненню навчальних дисциплін. Відповідностуденти мають змогу долучатися до нового засобу спілкування, пізнання іншомовної культури [1; 3, с. 116–117]. Їх навчають умінням проводити діалог, бути толерантним по відношенню до інших мов і культур. Тому управлінська комунікативна толерантність генерується як в процесі оволодіння знаннями з управління, так і в процесі розвитку у студентів потреби щодо практичного використанняїрідної та іноземної мови як засобу спілкування [2, с. 207; 4, с. 27–28].

До педагогічних умов, що сприяють ефективному формуванню управлінської комунікативної толерантності у майбутніх магістрів з управління нами віднесено:

а) залучення до змісту навчальних дисциплін інтерактивних педагогічнихтехнологій, які б спрямовувалися на формування комунікативної толерантності в процесі навчання;

б) використання на заняттях особистісно-діяльнісного підходу;

в) оцінка рівня сформованості комунікативної толерантності у майбутніх фахівців з управління в процесі професійної підготовки.

Отож, комунікативна толерантність як особистісно-значуща професійно важлива якість майбутнього фахівця в сфері «людина-людина» є важливою складовою успішної професійної діяльності управлінця в майбутньому. Вона виявляється у професійній діяльності в міжособистісних взаєминах й характеризується емпатією

і доброзичливістю, здатністю до співпраці, діалогу, мобільністю стилю спілкування та адекватною самооцінкою. Управлінську комунікативну толерантність обумовлюють підструктури особистості: емоційна, інтелектуальна, сенсорна, функціональна, енергодинамічна, алгоритмічна, ціннісно-орієнтаційна, етична та естетична. Успіх управлінського спілкування визначається якісним процесом спілкування, умінням керівника закладу освіти сприймати та передавати інформацію, бажаною здатністю зрозуміти співрозмовника.

Перелік використаних джерел

1. Дрожжина С. В. Праксеологічні виміри мультикультурної комунікації: моногр. Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. 235 с.
2. Ребуха Л. З., Рудакевич О. М. Особливості міжкультурної комунікації у практиці соціальної роботи в умовах поліетнічного регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»* : зб. наук. пр. 2020. Вип. 1 (11). С. 207–210.
3. Редько С. Комунікативна компетентність як основа успішної управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2017. Вип. 3. С. 116–122. URL :http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2017_3_22
4. Шпильова І. С. Формування толерантності через призму «злиття культур» – досвід розвинених країн (США, Канада, Австралія, Великобританія, Німеччина). *Scientific Journal «Science Rise». Психологічні науки*. 2017. Том 4. С. 27–30. URL : <http://journals.uran.ua/sciencerise/article/view/98410/94901>

Андрій Студзінський
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Марія Данилюк
к.е.н, доцент кафедри управління і
адміністрування ІФННІМ ЗУНУ

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ МЕТОДИЧНОЮ РОБОТОЮ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

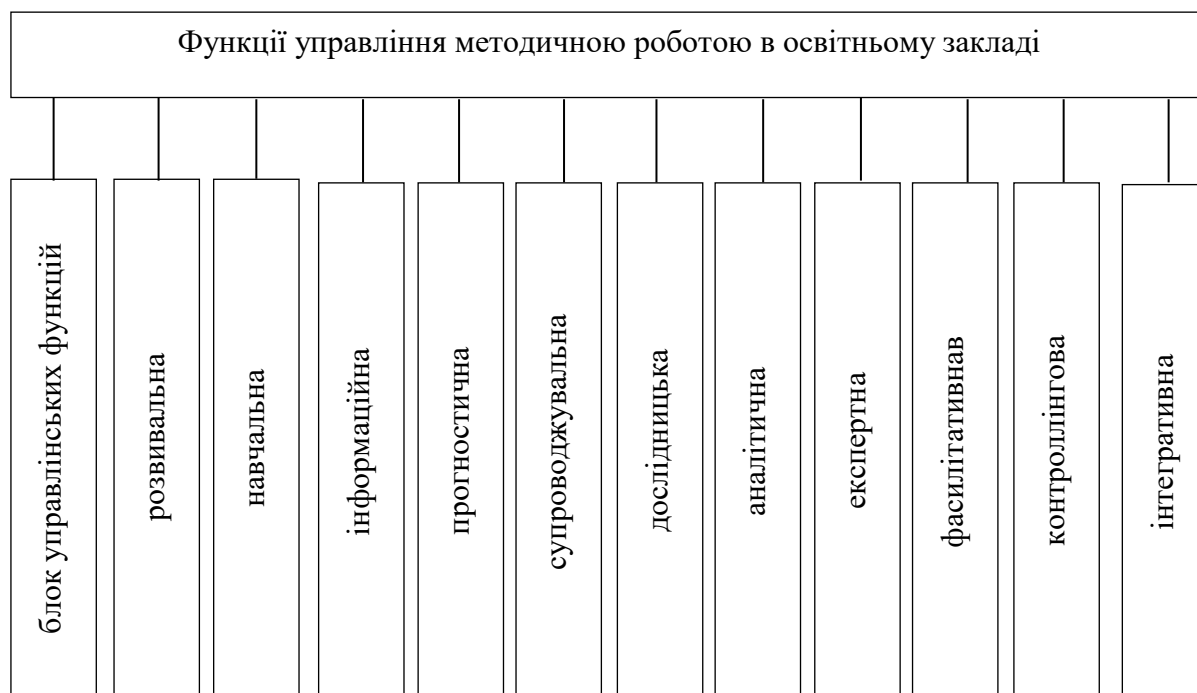
Створення національної школи у незалежній Україні вимагає нового підходу до цілей освіти, змісту навчання і виховання. Позитивні зрушення, які відбулися в процесі реформування освіти в Україні стало формування гімназій та ліцеїв як загальноосвітніх навчальних закладів нового типу. Умовою модернізації освіти, головним чинником її подальшого розвитку є науково-методична робота, що охоплює широке коло проблем. Наріжним каменем у реформуванні закладів освіти стала проблема якості і ефективності в них науково-методичної роботи. Виникнення нових типів і різних форм власності навчальних закладів, вимагають створення адекватних моделей управління, що базуються на засадах сучасного менеджменту і забезпечать модернізація освітнього процесу.

Методичну роботу слід розглядати як цілісну систему, яка побудована на досягненнях науки, передового педагогічного досвіду та конкретному аналізі труднощів систему взаємопов'язаних заходів і дій, які спрямовані на усебічне підвищення професійної майстерності кожного педагога, на збагачення і розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу в цілому, а у підсумку на досягнення оптимальних результатів навчання, виховання та розвитку конкретних учнів.

Як будь-яка цілісна система, яка розвивається та пов'язана із діяльністю людей, методична робота в закладі освіти містить низку взаємозалежних компонентів. До них належать мета і завдання, зміст,

організаційні форми, методи, умови та результати. Важливе значення мають функції методичної роботи та управління нею.

Т. Сорочан виокремлює наступні функції методичної роботи: розвивальну, навчальну, інформаційну, прогностичну, супроводжувальну, дослідницьку, аналітичну, узагальнюючу, експертну, фасилітативну, контролінгову [1]. Ведучи мову про функції управління методичною роботою ми пропонуємо додати блок управлінських функцій (планування, організаційна, діагностична, прогностична, координувальна функція тощо) та інтегративну функцію зміст якої полягає у злитті, об'єднанні та погодженні різноманітних впливів методичної роботи на педагога і формування його як всебічно розвиненої особистості (рис. 1).

Рис. 1. Основні функції управління методичною роботою в освітньому закладі

Складено на основі [1,2]

Таким чином, в процесі методичної роботи в освітньому закладі щодо реалізації завдань навчання та виховання молоді слід реалізовувати основні її функції, які дадуть змогу створити систему взаємопов'язаних заходів, засобів, дій, яка базується на інноваційних підходах, передовому педагогічному досвіді тощо. Це дасть змогу створити систему методичної роботи, яка забезпечила б реалізацію визначених функцій.

Перелік використаних джерел

1. Сорочан Т. М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа». *Електронна бібліотека НАПН України*. Url: https://lib.iitta.gov.ua/710731/1/Сорочан_МЕТОДИСТ_05.pdf
2. Лебідь О. В. Управління початковою школою: навч. посіб. 2015. 311 с.

Михайло Сусла
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Лілія Ребуха
д. пед. наук, доцент, завідувач кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет

МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАСАД ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Нинішній рівень розвитку суспільства висуває нові вимоги до професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти, які породжують протиріччя між оновленими цілями, змістовим наповненням і процесом професійної підготовки та її управлінням [3, с. 79–80]. У зв'язку з цим ускладнилися функції сучасних професійних навчальних закладів в умовах модернізації освіти, що зумовило необхідність наукового обґрунтування управління професійною підготовкою на основі інноваційних підходів до системи управління [4, с. 70–72].

Орієнтування освіти на підготовку професійно мобільних, висококваліфікованих, різнобічно освічених, соціально активних компетентнісних фахівців, здатних до творчої та ініціативної професійної діяльності, швидкої адаптації до постійно змінюваних умов, вимагають кардинальних змін в процесах управління професійною підготовкою студентів. На допомогу приходить педагогічне моделювання [1; 5], яке трактується як відображення існуючої педагогічної системи в спеціально створеному об'єкті. Воно слугує еталоном для досягнення мети і є дієвим інструментом у її досягненні.

Педагогічне моделювання здійснюється поетапно [2, с. 7–16]. При цьому можна виділити наступні його етапи:

- входження в процес і вибір методологічних підходів для моделювання, якісний опис предмета дослідження;
- постановка завдання моделювання;

- конструювання моделі з уточненням залежності між основними елементами досліджуваного об'єкта, визначенням параметрів об'єкта і критеріїв оцінки змін цих параметрів, вибір методик вимірювання;
- дослідження валідності моделі у вирішенні поставлених завдань; застосування моделі в педагогічному експерименті;
- змістовна інтерпретація результатів моделювання.

Отже, моделювання системи управління професійною підготовкою майбутніх фахівців у закладах вищої освіти безпосередньо пов'язане з цілями професійної освіти, а саме із підвищенням ефективності професійного навчання, особистісно-професійним розвитком викладачів і студентів, визначенням перспектив розвитку професійного навчання та впровадженням інноваційних процесів в освітню практику.

Перелік використаних джерел

1. Вітвицька С. С. Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів: [моногр.]. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. 304 с.
2. Гнезділова К. М., Касярум С. О. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи : навч. посіб. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2011. 124 с.
3. Ребуха Л. З., Загоруйко Ю. В. Розвиток освітньої моделі вищої школи в умовах пандемії Covid-19. Розвиток освітньої моделі вищої школи в умовах пандемії COVID-19. *Лікарська таємниця в умовах пандемії: законодавчі, правозастосовчі, соціальні та психологічні аспекти*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. он-лайн конф. (Тернопіль, 15 трав. 2020 р.), Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2020. С. 79–81.
4. Ребуха Л. З. Гносеологічні основи мислєдїяльності майбутніх фахівців-управлінців закладів освіти. *Вітчизняна наука на зламї епох: проблеми та перспективи розвитку* : зб. наук. праць : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф. (Переяслав, 12 лют. 2021 р.), Переяслав. 2021. Вип. 67. С. 70–72.
5. Столяренко О. В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навч.-метод. посіб. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 196 с.

Oksana Tulai

Dr. of Econ., Professor, Professor of the Department of Finance
named after S. I. Yuriy,
West Ukrainian National University
Ternopil, Ukraine

Lyudmyla Alekseyenko

Dr. of Econ., Professor, Chief of the Department
of Management and Administration,
Ivano-Frankivsk Research and Development Institute of Management,
West Ukrainian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

EDUCATION ADMINISTRATION IN PUBLIC VALUES SYSTEM

The development of the educational potential of the nation as an important component of sustainable human development is the main mission of any state. Education is a process in which both people and the state and society as a whole are interested. Education allows you to implement your own plans, improve skills, and achieve certain goals. High educational potential is the most valuable asset of the country. No economy in the world will achieve the desired development without a reliable and efficient education system. And to have a decent education system and properly trained staff requires significant financial investment from the state. After all, state protectionism and budget funding play a crucial role in this area.

In the modern economy, education is an indisputable attribute of man. According to the Constitution of Ukraine, everyone has the right to education. Complete general secondary education is compulsory in our country. At the same time, the state ensures the availability and free of charge of preschool, complete general secondary, vocational, higher education in state and municipal educational institutions; development of preschool, complete general secondary, out-of-school, vocational, higher and postgraduate education, various forms of education; providing state scholarships and benefits to pupils and students. At the same time, citizens have the right to obtain higher education free of charge in state and municipal educational institutions on a competitive basis [1].

In the system of state values, the modern educational model aims to form a person competent, humane, educated, creative, tolerant, operating in a democratic society that is in a state of dynamic development; a person who acutely feels not only a part of a certain society, but also a harmonious part of the surrounding natural world, ready to preserve the values of past generations, multiply and pass them on to heirs [2, p. 436].

At the same time, education is the engine of the innovative economy and a mechanism that can ensure the reproduction of human potential. The digital technology and the data revolution offer countries great opportunities to increase the efficiency and volume of public service delivery, as well as to increase transparency and confidence in citizens.

Working in the public sector provides a relatively high standard of living, so in most cases attract workers with higher education. The public sector in Europe and Central Asia employs a total of 86 million people or 25% of the employed population. This is much higher than the world average of 16%. Thus, in Belarus, the public sector employs almost 40% of all employees, and in Romania – only 13%. In the countries of the South Caucasus, Central Asia and the Western Balkans, the share of people with higher education working in the public sector is more than twice as high for the general population [3].

In the region of Europe and Central Asia, the role of the state in the economy is more significant than in other regions of the world, but is likely to grow even more in the coming years. In these regions, the idea of expanding the public sector is supported by about a third of the population of high-income countries and about 45% of the population of countries with economies in transition [3]. This is due to the fact that the aging population requires the expansion of public services such as health care, disability services and long-term care.

It is also logical that there is a strong relationship between a person's education and life expectancy. According to T. Bogolib, the education system has a double temporal orientation: in the past and in the future. In education, on the one hand, the reproduction of knowledge and experience is carried out, and on the other – the prospect of future life of both the individual and society as a whole is laid down and determined [4, p. 16].

Scientific understanding of the essence, role and place of education in the system of state values has always been and remains the subject of increased attention. At the same time, an important issue of state educational policy is its accessibility, which should be understood as a set of circumstances (limited physical capabilities, social status, place of residence, income level, etc.) that affect the ability of specific individuals to receive educational services.

We believe that digitalization is necessary to improve public administration, the quality of which increasingly depends on how actively states use digital tools and technologies in their activities in order to optimize governance and provide services to strengthen state capacity. The COVI-19 pandemic highlighted the urgent need to use digital financial services to support the functioning of financial systems, health care, education and human security in the face of social distancing, changing demand and tighter credit conditions. Financial technologies contribute to the rapid and safe provision of cash transfers and other types of financial support from the state.

The World Bank recognizes that expanding the use of digital financial services contributes to economic development and poverty reduction. Pazarbasioglu Ceyla, Mora Alfonso Garcia (2021) found that countries with more developed financial systems achieve higher rates of economic growth and reduce income inequality [5]. The World Bank and the Rockefeller Foundation are also working to close the «digital divide» between men and women.

Fu Haishan notes the need to invest in innovative ideas to support countries and create global social and educational benefits by introducing new applications of data technology to achieve sustainable development [7]. In the context of forming the foundations of sustainable human development, the process of providing people with a choice to acquire certain knowledge and improve professional qualities requires considerable attention from the state.

It is often believed that the state as an institution as a whole or as a set of institutionalized norms and organizations is the embodiment of willpower, while such a property of the state as «scholarship» is the result of exogenous forms of borrowing from people who act as holders and

bearers has the ability to accumulate in the minds of people and society in general, forming a public consciousness [8, p. 114]. The ability to learn and create new knowledge and technologies is an important component of human potential. Knowledge itself is one of the main factors of financial stability of the state.

With the development of the market, economic relations between the state and education have become more complicated. In today's global economy, the state is an active player in the market. Without the active regulatory role of the state, the market will destroy itself and become a monopoly, which will become a threat to the reproduction of new goods and services, as well as to technical progress. It is known that most of the innovations that determine the state of the modern economy, humanity has received through the state order and the state plan, not the market. It is necessary to realize that the market is a threat to the formation of a knowledge society, because it tries to turn knowledge into a commodity. Knowledge should be available to everyone, i.e. be in public ownership [9, p. 17].

Society is interested in the formation of a harmoniously developed personality, the formation and development of individual and social consciousness. From these positions, the general level of knowledge as the intellect of the individual, his creative potential, social competence are of mutual interest both on the part of society and each individual in particular.

The main source of funding for education in Ukraine should be public funds with the involvement of privately owned businesses and households in this process. Stimulation of business structures can take place through preferential taxation in the case of providing a base of practice to students of higher educational institutions; exemption from taxation of material resources provided by these structures to educational institutions; granting benefits for the payment of a single social contribution from the salaries of those graduates who work in the specialty immediately after graduation, etc. At the state level, it is necessary to develop a concept for access to education and involve in this process public education authorities, higher education institutions, NGOs and households – consumers of educational services.

References

1. Конституція України №254к/96-ВР від 28.06.1996 р. (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення 05.05.2021).
2. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку: моногр. К. : Знання України, 2003, 450 с.
3. Anna Bjerde, Demirg-Kunt Asli. Digitalization and data can vastly improve public service delivery for citizens. March 30, 2021. URL: <https://blogs.worldbank.org/europeandcentralasia/digitalization-and-data-can-vastly-improve-public-service-delivery-citizens> (дата звернення 05.05.2021).
4. Боголіб Т. М. Принципи управління вузом : моногр. К. : Т-во «Знання», КОО, 2004, 204 с.
5. Pazarbasioglu Ceyla, Mora Alfonso Garcia. Expanding digital financial services can help developing economies cope with crisis now and boost growth later. April 29, 2020. URL: <https://blogs.worldbank.org/voices/expanding-digital-financial-services-can-help-developing-economies-cope-crisis-now-and-boost-growth-later> (дата звернення 05.05.2021).
6. Pangestu Mari Elka, Granryd Mats. Equal access to digital technologies: A key to resilient recovery. October 20, 2020. URL: <https://blogs.worldbank.org/voices/equal-access-digital-technologies-key-resilient-recovery> (дата звернення 05.05.2021).
7. Fu Haishan. Data for development impact: Why we need to invest in data, people and ideas. February 13, 2019. URL: <https://blogs.worldbank.org/voices/data-for-development-impact-why-we-need-to-invest-in-data-people-and-ideas> (дата звернення 05.05.2021).
8. Геєць В. Модернізація в системі «суспільство-держава-економіка». *Журнал європейської економіки*. 2014. Т. 13, №2. С. 111-124.
9. Єщенко П. С. Світу потрібен новий вектор розвитку: від bubbleeconomics – до економіки людини. *Економіка України*. 2014. №6. С.4-22.

Світлана Харковська

заступник директора з виховної роботи
Тернопільська ЗОШ І-ІІІ ступеня №23

УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ЗАКЛАДОМ: ЙОГО ДЕФІНІЦІЙНА СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА

Нині управління освітою розглядається як цілісний процес поступового переосмислення цілей освіти усіма суб'єктами педагогічного процесу з виробленням певних для всього колективу

принципів духовної культури, що дає змогу педагогам і управлінцям під час оцінки власної професійної діяльності керуватись не тільки традиційними критеріями щодо надання освітніх послуг учням, а й сумлінно фіксувати етапи їхнього особистісного зростання, що відбувається в міру засвоєння дитиною ієрархії цінностей колективу в якому проходить її розвиток [3, с. 87–89; 4, с. 86–88].

Ефективність управління щонайперше забезпечується його методологічною та теоретичною основами. Це передбачає з'ясування сутності і специфіки поняття «управління» через призму різних поглядів щодо його визначення. Так, зокрема, Пітер Друкер писав, що управління – це особливий вид діяльності, який перетворює неорганізований натовп на ефективну, цілеспрямовану й продуктивну групу. Науковець В. Афанасьєв управління розглядає як усвідомлену діяльність особи, яка має певну мету, що пов'язана з проектуванням та виробленням траєкторії стосовно її досягнення, з організацією, спрямованою на практичне її зреалізування, з регулюванням цієї системи відповідно до заданої мети, аж до підбиття підсумків управлінської діяльності, до систематичного отримання, переробки й використання отриманої інформації тут і тепер та в майбутньому [2, с. 52–54]. Водночас науковець Б. Гаєвський стверджує, що процес управління є впорядкованим системним процесом. У філософському словнику зазначається, що управління слугує елементом, функцією організованих систем різної природи (біологічної, соціальної, технічної), що забезпечує збереження певної їхньої структури, підтримку ціленаправленої діяльності, реалізацію їхніх програм і мети. Науковець Г. Єльнікова пропонує таке дефініціювання: «Управління – це особливий вид людської діяльності в умовах постійних змін внутрішнього й зовнішнього середовища, який сповна забезпечує планомірний вплив на керовану систему для збереження й упорядкування її в межах заданих параметрів на основі закономірностей розвитку та дії механізмів самоуправління».

Іншим є твердження І. Ісаєва, який зазначає, що управління – це діяльність, спрямована на вироблення рішень, організацію, контроль, регулювання об'єкта управління відповідно до заданої мети; аналіз і підбиття підсумків на основі отриманої інформації». Важливою

служує думка науковців М. Мескона, Ф. Хедоурі та М. Альберта, які розглядають управління як процес планування, організації, мотивації та контролю, необхідний для формулювання цілей організації й віднаходження шляхів їхнього досягнення. В. Жигалов, Л. Шимановська дотримуються думки, що управління – складно-структурований соціально-економічний процес [1, с.16]. У широкому розумінні воно чинить вплив на об'єкти та системи для збереження їхньої сталості або переведення з одного стану в інший, відповідно до наперед поставлених цілей. У нашому розумінні в управлінні ми вбачаємо безперервну послідовність дій, що виконуються суб'єктом управління, внаслідок яких ефективно формується й змінюється керований об'єкт, встановлюються цілі спільної діяльності, визначаються способи їх досягнення, розподіляється робота між її учасниками й інтегруються їхні зусилля.

На рівні навчального закладу програма управління освіти є багатоступеневою, так як охоплює діяльність за декількома взаємозалежними напрямками. До основних напрямів належать:

- організація взаємодії навчального закладу з потенційними споживачами його послуг;
- планування змісту навчання, методичного й матеріального забезпечення освітнього процесу;
- кадрове забезпечення освітнього процесу;
- організація модульного, багаторівневого навчання й мотивація учнів на якісну освіту;
- моніторинг якості освіти.
- ресурсне забезпечення освіти, що охоплює фінанси та інформаційно-методичну базу.

Тому природно, що кожний з цих напрямів складається з необхідного й достатнього набору дій, а якісне їхнє виконання забезпечує відповідний рівень якості освіти учнів.

Отже, процес управління освітнім закладом передбачає ефективне упорядкування, збереження якостей, специфіки, удосконалення й розвитку цього закладу тепер та в майбутньому. Ці необхідні властивості управління неуможливлені у практичному втіленні без належної паритетної міжособистісної взаємодії у системі учень,

вчитель, керівник закладу, батьки, громадськість та суспільство в цілому.

Список використаних джерел

1. Мартинець Л. А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу: навч. посіб. Вінниця, 2018. 106 с.
2. Окса М., Олексенко К. Вплив управління навчальним закладом на якість освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогіка. 2018. №20. С. 52–56.
3. Ребуха Л. З., Боршуляк Н. С. Професійна компетентність фахівців: сутнісні ознаки та розвиткові умови. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Випуск 22. Т. 3. С. 87–90.
4. Ребуха Л. З., Ященко Е. М., Левандовська І. З. Безперервна педагогічна освіта викладачів закладів вищої освіти: кластерний підхід. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць*. Запоріжжя: КПУ, 2021. Вип. 74. Т. 3. С. 86–91.

Любомир Чорній

завідувач Професійного ліцею
Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола,
м. Тернопіль

АНАЛІТИКА ПРОБЛЕМНОГО КОНТЕКСТУ ДІЯЛЬНОСТІ СТЕЙКХОЛДЕРІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розвиток освітніх інновацій в умовах сучасних суспільних перетворень зумовлює формування груп впливів, які мають легітимний інтерес у сфері діяльності закладів вищої освіти (ЗВО). Таких осіб, котрі виявляються зацікавленими сторонами (фізичних та юридичних), називають в нинішніх умовах стейкхолдерами. Вони впливають на освітню діяльність, а також є активними учасниками інноваційних процесів в окреслених закладах.

Роль стейкхолдерів у процесі становлення та розвитку освітнього простору ЗВО, ключові принципи та способи взаємодії з ними, основні напрями аналізу для визначення стратегії поведінки неодноразово висвітлювалися науковцями [1, 2].

Стейкхолдери, як зовнішні так внутрішні, забезпечують такі функції:

1. Окреслюють пріоритетні напрямки впровадження необхідних інновацій конкретного освітнього закладу відповідно до запитів сучасних виробництв та управління економічною діяльністю на різних рівнях [3].

2. Виявляють зацікавлення у проходженні виробничих практик здобувачами вищої освіти та ознайомлюють їх із інноваціями.

3. Координують діяльність як здобувачів вищої освіти, управлінців, так і працівників відділу внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, надають пропозиції щодо покращення якості практичної підготовки.

4. Сприяють удосконаленню й покращенню показників якості підготовки майбутніх професіоналів та розвитку їхніх необхідних компетенцій для опанування інноваціями в технологіях та наукових розробках.

5. Формують освітянську спільноту, ґрунтуючись на принципах академічної доброчесності, прозорості, неупередженості, а також достовірності інформації.

6. Беруть активну участь у моніторингу якості нормативних документів, які містять освітні програми спеціальностей, робочі програми навчальних дисциплін, методичне забезпечення освітнього процесу. Водночас стейкхолдери впливають на процес покращення якості діяльності закладів освіти загалом у площинах якості викладання навчальних дисциплін, методичної та наукової роботи, практичної підготовки, матеріально-технічних умов та побуту здобувачів вищої освіти. Так, зовнішніми стейкхолдерами сьогодні є: держава (що здійснює не лише нормативно-правове регулювання освітньої діяльності ЗВО, а й залишається основним замовником на професійну підготовку здобувачів вищої освіти шляхом розподілу державного замовлення на підготовку кадрів); регіональні органи державної влади й органи місцевого самоврядування; роботодавці-замовники компетентних спеціалістів; учні шкіл, абітурієнти та їхні батьки, які обирають навчання у відповідному закладі вищої освіти; освітні установи регіону; різні громадські організації й об'єднання, які зацікавлені в соціальному партнерстві. До внутрішніх стейкхолдерів відносять перелік категорій осіб, котрі бажають

отримати освіту, науково-педагогічних працівників, навчально-допоміжний і адміністративно-управлінський персонал освітніх закладів тощо.

Узагальнений аналітичний огляд основних проблем, що актуалізуються сьогодні у сфері діяльності стейкхолдерів, показав активізацію зусиль у цьому сегменті суспільного практикування, що дозволяє регламентувати та удосконалювати взаємовідносини між стейкхолдерами, так і учасниками освітнього процесу в ЗВО. Об'єднує їх спільна мета, яка полягає у якісній практико-зорієнтованій, компетентнісній підготовці громадян, патріотичному вихованні, конкурентноспроможності на сучасному ринку праці, подоланні безробіття в країні, а також ефективному зреалізуванні програм соціальної відповідальності.

Перелік використаних джерел

1. Баришевська І. В. Особливості впливу стейкхолдерів на розвиток освітнього простору вищого навчального закладу. *Нові технології навчання*. Київ, 2016. Вип. 88, Ч. 1. С. 89–92.
2. Батаєва К. В. До проблеми взаємодії вишів та стейкхолдерів у сучасному освітньому просторі. *Гуманітарний часопис*. Харків, 2016. №4. С. 96–97.
3. Лавриненко Л. М. Взаємодія та взаємозв'язок ринку праці та ринку освітніх послуг. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2016. Вип.9. С. 592–596

Ірина Левандовська
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

Дмитро Шаравара
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет

НЕПЕРЕРВНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ

Неперервна освіта - це сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, виховання, громадянської і моральної зрілості. Великий вплив на розвиток і популяризацію ідеї неперервної освіти набули праці В. Андрущенка, Н. Баловсяк, В. Даниленка, С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Зязюна, Г. Костюка, Н. Ничкало, В. Олійника, О. Савченко, С. Сисоєвої, Л. Хомич, М. Фіцули.

Система неперервної освіти для суспільства виступає як механізм відтворення і функціонування складної соціальної діяльності за допомогою формування особистості, здатної вирішувати сучасні завдання. Для індивіда вона служить засобом творчого розвитку сутнісних сил людини, задоволення запитів і духовних потреб людини.

Поняття неперервності освіти можна віднести до трьох об'єктів (суб'єктів):

– *до особистості*. У даному випадку це означає, що людина вчиться постійно. Причому вчиться або в освітніх установах, або займається самоосвітою. При цьому можливі три варіанти. По-перше, людина, залишаючись на одному і тому ж формальному освітньому рівні, наприклад, слюсарем, лікарем або інженером, може удосконалювати свою кваліфікацію, свою професійну майстерність. По-друге, може підніматися сходами і рівнями професійної освіти. Тут людина може або послідовно піднімати рівні освіти, або якісь

рівні переступити. Наприклад, учень може послідовно отримати початкову, середню і вищу професійну освіту, або після школи відразу приступити до вивчення програми вищої освіти. По-третє, неперервність освіти також має на увазі можливість не тільки продовження, але й зміни профілю освіти, тобто можливість освітнього маневру на різних етапах життєвого шляху виходячи з потреб і можливостей особистості і соціально-економічних умов в суспільстві (тобто зміни спеціальності) ;

– до освітніх процесів (освітніх програм). Неперервність в освітньому процесі характеризується наступністю змісту освітньої діяльності при переході від одного виду до іншого, від одного життєвого етапу людини до іншого;

– до освітніх установ. Неперервність в даному випадку характеризує таку мережу освітніх установ та їх взаємозв'язок, яка з необхідністю і достатністю створює простір освітніх послуг, здатних задовольнити ту кількість освітніх потреб, які виникають як у суспільстві в цілому, так і в окремому регіоні і у кожної людини.

Побудована за принципом неперервності система освіти дозволить суспільству здійснювати більш якісну підготовку і перепідготовку фахівця. Особливу увагу в цьому зв'язку необхідно приділити проблемі змісту освіти.

Доцільно виділити принципи побудови змісту неперервної освіти:

1. Принцип наступності професійних освітніх програм, що передбачає наявність їх узгодження між собою, для чого і необхідна стандартизація професійних освітніх програм.

2. Принцип інтеграції професійних освітніх програм. Багато ліцеїв і коледжів здійснюють освітні програми як початкової, так і середньої професійної освіти, до того ж нерідко за абсолютно різними спеціальностями.

На сьогоднішній день виникає необхідність розроблення та організації допрофільної підготовки учнів середніх шкіл, яка дозволила б учням усвідомлено вибирати з багатопрофільної професійної освіти.

Як вже згадувалося, багатопрофільність та багаторівневість освітніх програм вже створюється в загальноосвітніх установах, в професійних ліцеях, коледжах, вузах. Але парадокс полягає в тому,

що різні ланки системи освіти, в силу традиційної роз'єднаності, вибудовують свою багатопрофільність і багаторівневність тільки для себе.

Проте, спадкоємність освітніх програм частково вже вибудовується «знизу» і здійснюються самими навчальними закладами. Окремі школи, гімназії, професійні ліцеї, коледжі укладають прямі договори з вузами, створюють навчальні плани і програми за принципом наступності та здійснюють спільне навчання частини найбільш здібних учнів і студентів. При вирішенні таким чином проблеми кожен середній навчальний заклад змушений займатися допрофільною підготовкою своїх учнів.

На основі вище викладеного можна зробити наступні висновки:

– неперервна освіта сприяє підвищенню якості підготовки фахівця;

– в нашій країні частково вибудована багатопрофільність і багаторівневність освітніх програм, що сприяє здійсненню принципу неперервності освітнього процесу;

– розвиваються різноманітні форми навчання;

– створюється мережа навчальних закладів, що забезпечує спадковість освітніх послуг.

Проте, іноді має місце «нестиккування» освітніх програм, що створює для учнів ситуацію освітнього глухого кута.

У цих умовах необхідно створення педагогічної технології відбору та структурування навчальної інформації, що забезпечує принцип неперервності освітнього процесу.

Перелік використаних джерел

1. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Проблеми неперервної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання НАПН України. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН. Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. Київ, Видавничий Дім "ЕКМО", 2010. 362 с.
2. Зязюн І. А. Неперервна освіта як основа соціального поступу. <https://lib.iitta.gov.ua/6139/pdf>
3. Сігаєва Л.Є. Проблема підготовки й підвищення кваліфікації вчителів у контексті неперервної освіти. Педагогіка і психологія. 1999. №3. С. 94.
4. Яхнін Я. К. Сучасні підходи до якості освіти. Київ : Наук. думка, 2010. 143 с.

Шкрібляк В.В.
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Данилишин В.І.
к.е.н., доцент, доцент кафедри
управління та адміністрування,
Івано-Франківський навчально-науковий
інститут менеджменту ЗУНУ

РАЦІОНАЛЬНІСТЬ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Піднесення української освіти на європейський рівень можливе лише за науково обґрунтованого, професійного управління галуззю на усіх його рівнях.

Водночас усьому директорському корпусу нашої держави хотілося б, щоб у ньому були більш конкретизовані функції й чітко визначені повноваження директора школи як основного суб'єкта управління навчальним закладом, оскільки саме керівник є відповідальним за реформаційні зміни в освіті.

Сучасний характер суспільного розвитку висуває до керівника навчального закладу нові вимоги. По-перше, підвищилися вимоги до посади керівника, його професіоналізму, управлінської компетентності та культури. По-друге, стала часом непомірно складною сама система управління навчальним закладом. По-третє, нові тенденції громадянського життя зробили діяльність керівника незрівнянно більш складною і відповідальною. По-четверте, якісно змінились працівники, учні, батьки. Люди сьогодні краще освічені, більш вільно мислять, спокійніше змінюють місце роботи чи навчання, менше схильні до чиношанування і покірливої залежності [1].

Разом з тим, сучасний управлінець – це людина, яка не просто реагує на події, а й активно впливає на них сама, актуалізуючи себе, свої здібності управляти собою та іншими людьми в будь-якій ситуації.

Вважаємо, що діяльність керівника навчального закладу за цих умов повинна бути попри все раціональною.

Раціональний (від лат. *rationales* – розумний) – означає: організований у найбільш розумний спосіб. Якщо говорять про раціональне рішення, то мають на увазі виважене, засноване на підґрунті вибору та порівнянні варіантів, врахування множини факторів, доцільне рішення. Раціональне використання чогось – це застосування з максимальною ефективністю. Синонімічний ряд: раціональний, розумний, доцільний, логічний, виважений. А у народі говорять: зроблено з розумом.

Раціональність передбачає правильне використання часу, мінімальні затрати сил, засобів та енергії за умови досягнення результату. У цілому раціональна діяльність – це наслідок певних якостей керівника: організованості, подолання незібраності, мобільності, упевненості, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Основними засобами раціоналізації управлінської діяльності є:

1. Формування готовності керівника до роботи в нестабільних умовах, мінливому зовнішньому та внутрішньому середовищі.

2. Активне ділове спілкування з керівниками інших закладів освіти, керівниками вищих щаблів управління освітою.

3. Участь у різного роду спільних проектах (регіональних, всеукраїнських, міжнародних).

4. Активна життєва позиція, розвиток творчих здібностей, формування вміння проявляти ініціативу.

5. Постійна самоосвітня робота, самоменеджмент [2].

Результатами раціонального управління можуть бути:

– удосконалення власної діяльності (якість виконання функціональних завдань, змінений стиль поведінки, підвищення рівня компетентності і т.д.);

– модернізація діяльності навчального закладу (підвищення іміджу закладу, переобладнання кабінетів, укладання вигідних угод з вузами, зміцнення трудової дисципліни тощо);

– підвищення професіоналізму педагогічного колективу (впровадження інноваційних технологій, підвищення компетентності вчителів, формування педагогічної рефлексії та ін.);

– зростання якості навчально-виховного процесу (грунтовність та глибина знань учнів, врахування індивідуальних запитів та можливостей школярів, неформальна виховна діяльність тощо).

Рекомендації з раціонального управління [4].

- Розробка довгострокових планів (понад один рік).
- Використовуйте щоденник.
- Використовуйте плани на день.
- Не захоплюйте для роботи особистий час.
- Розрізняйте невідкладність та важливість.
- Визначайте собі кінцеві строки.
- Використовуйте кошик для непотрібних паперів, не складуйте їх.
- Звільніть поверхню столу.
- Не робіть нічого з того, що ви можете доручити іншим.
- Уникайте прагнення до досконалості.
- Доручайте підлеглим завдання виконувати повністю.
- Протестуйте делегуванню знизу вгору.
- Використовуйте переліки питань «для обговорення».
- Стимулюйте командну роботу.
- Втягніть відвідувача в роботу.
- Навчіться швидко закінчувати зустріч.
- Дозвольте собі не прагнути знати все.
- Заохочуйте результат, а не дію.
- Уникайте надмірного контролю.
- Закінчуйте те, що почали.
- Поставте тимчасові обмеження пунктам повістки дня.
- Скорочуйте збори. Не відволікайтеся від повістки дня.
- Дотримуйтеся послідовності (тематика) нарад.

Особливість управлінської діяльності керівника загальноосвітньої школи на сучасному етапі визначається раціоналізацією традиційних та появою інноваційних технологій керівництва.

Різноманітні аспекти проблеми інноваційного управління навчальним закладом розглядалися у дослідженнях Л. Ващенко, Н. Василенко, В. Григораша, Г. Дмитренка, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Карамушки, С. Корольок, В. Лунячека, О. Мармази, Н. Погрібної З. Рябової та інших науковців.

Перехід до ринкового господарювання в Україні зачепив і систему освіти. У педагогіці появилися нові терміни такі як: маркетинг, інжиніринг, моніторинг, фандрайзинг, педагогічний аудит, дифузія інновацій, коучинг та ін.

Здійснити адаптацію економічних термінів до педагогічної практики досить складне завдання. Більшість працівників освіти не розуміє, навіщо це потрібно. Але з проникненням ринкових процесів у навчально-виховний процес педагоги все частіше переконуються в тому, що економічні методи здатні удосконалити та збагатити педагогічні технології.

Більшість проблем, які виникають, керівники пов'язують із часом. Тайм-менеджмент – це сукупність випробуваних методів роботи, які дозволяють встигати зробити більше за менший період часу. Отже, тайм-менеджмент слід розглядати як один із шляхів підвищення ефективності самоменеджменту та вдосконалення управління в цілому [3].

Ефективність управлінської діяльності в значній мірі залежить від раціонального планування особистої праці. Планування економить час. Так, на думку Л. Зайверта, десять хвилин планування робочого дня дає економію двох годин. У тайм-менеджменті використовують спеціальні методики управління часом.

Методика «АВС»

1. Закон Парето засвідчує, що за перші 20% робочого часу виконується 80% роботи. Тому починати робочий день необхідно з найбільш складних і важливих проблем.

2. Розподіл завдань за ступенем складності (рис.1):

Співвідношення А: В: С:
Значення 65% 20% 15%

А	В	С
найважливіші завдання	важливі завдання	нетермінові завдання

Кількість 15% 20% 65%

Рис.1. Методика «АВС»

Відтак рекомендується:

- 1) відразу братись за найважливіші проблеми;
- 2) передбачити раціоналізацію і делегування завдань В;
- 3) передбачити часткове перенесення у строках завдань С, або відмова від них взагалі.

Отже, тайм-менеджмент спрямований на підвищення ефективності використання не тільки часу, а й власних можливостей особистості для вирішення повсякденних робочих та життєвих проблем. Його не треба сприймати спрощено, як набір готових рецептів і порад. Тайм-менеджмент – це технологія самоменеджменту, як способу самоорганізації професійної діяльності особистості, яка спрямована на самопізнання, саморозвиток та самоудосконалення. При використанні підходу тайм-менеджменту в управлінні керівник повинен пам'ятати, що ефективна організація часу – це не його особиста справа, це засіб підвищення результативності діяльності навчального закладу.

Перелік використаних джерел

1. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія. К.:Міленіум, 2004. 358 с.
2. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент у системі освіти: навч. посібник. – Київ : МАУП, 1999. 176 с.
3. Освітній менеджмент в умовах змін: навч. посібник / Л. Калініна та ін.; за заг. ред. В. Олійника, Н. Протасової та ін. – Луганськ, 2011. – 308 с.
4. Погрібна Н. С. Принципи інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ/Н. С. Погрібна//Директор школи, ліцею, гімназії. 2006. №2. С. 96–101.

Юрій Щербяк
д. п. н., професор кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності
Західноукраїнський національний університет

Роман Мельничок
аспірант I-го курсу спеціальності 011 «Освітні і педагогічні науки»
Західноукраїнський національний університет

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В Україні кількість людей з інвалідністю, які мають особливі освітні потреби та не забезпечені належною психологічною соціальною підтримкою, постійно збільшується. Брак відповідної уваги до таких учнів та студентів з боку суспільства й державних інституцій викликає соціальні занепокоєння, оскільки від ставлення оточуючих до неповносправних осіб залежить сформованість морального спектру цінностей українського соціуму. Тому створення сприятливого освітнього середовища, впровадження інноваційних моделей соціальної допомоги та підтримки для людей з особливими потребами є одними з найактуальніших питань розвитку вищої освіти в Україні.

Питання становлення і розвитку інклюзивної освіти у науковому просторі викладаються в контексті ідей суспільного блага і соціальної рівності (П. Бурдье), теорії систем (В. Бронфенбреннер), ідей «культури бідності» (О. Льюїс), структуризації школи (М. Рейнольдз), соціальної депривації (М. Браун, Н. Менджі). У роботах Д. Гарнера, А. Дайсон, М. Кінг-Сирса, П. Мітлер, Д. Леско, М. Уїлл представлена характеристика інклюзивної освітньої моделі [4].

В Україні спостерігається зростання дослідницького інтересу до феномену інклюзивної освіти, про що свідчить збільшення кількості праць, присвячених досліджуваному питанню (Е. Антонова, В. Бондар, М. Ворон, С. Гончаренко, Л. Даниленко, Т. Євтухова, С. Єфімова, В. Засенко, С. Зваричук, І. Зверева, І. Іванова, С. Іноземцева, А. Карська, Н. Клименюк, О. Колошко, А. А. Колупаєва, К. Кольченко, В. Ляшенко, С. В. Мазуряк,

А. Мігалуш, Ю. Найда, Г. Нікуліна, М. Перфільєва, П. Савченко, М. Семенюк, В. Синьов, Д.Скляренко, Н. Слободянюк, П. Станович, О. Столяренко, П. Таланчук, О. Таранченко, С. Хлебик, А. Шевцов, А. Шевчук та ін.) [1, с. 171].

Термін «інклюзія», введений в науковий обіг М. Уіллом (США) та позиціонується зі структурним реформуванням школи, спрямованим на задоволення освітніх потреб усіх без винятку дітей. На кожному історичному етапі розвитку освіти дітей з особливими потребами існувала відповідна освітня модель, ядром якої виступали пріоритетні підходи до подолання освітніх проблем осіб даної категорії.

Інклюзія (від inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і в першу чергу, мають труднощі у фізичному розвитку. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату. Інклюзивна освіта ставить собі за основну мету забезпечення рівного доступу до отримання того чи іншого виду освіти і створення необхідних умов для досягнення успіху в освіті усіма без винятку дітьми, незалежно від їх індивідуальних особливостей, колишніх навчальних досягнень, рідної мови, культури, соціального і економічного статусу батьків, психічних і фізичних можливостей.

Інклюзивна освіта – це перший крок на шляху до інклюзивної суспільству. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, заснована на принципі забезпечення основного права дітей на якісну освіту і права отримувати його за місцем проживання. Це система, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Основні цінності інклюзивної освіти: це визнання того, що всі діти можуть вчитися; це робота з усіма дітьми, незалежно від їх віку, національності, мови, походження, особливостей розвитку; це вдосконалення освітніх структур, систем і методик для забезпечення потреб кожної дитини; це частина глобальної стратегії по створенню інклюзивного суспільства; це динамічний процес, який знаходиться в постійному розвитку [3].

В Україні існує близько 30 різних законів, декретів і кодексів, які, так чи інакше, звертаються до проблем дітей з особливими потребами

та їх сім'ям (пенсії, реабілітація та освіту дітей з особливими потребами). Сучасне законодавство зосереджено на створенні і збереженні мережі установ спеціальної освіти для дітей з особливостями психофізичного розвитку, а не на розвиток інклюзивних моделей освіти. Сучасні закони зосереджені на утриманні дітей на периферії суспільства, надання їм неадекватною фінансової підтримки, дискримінуючи можливості для рекреації, характеризуються загальним браком соціальних послуг, коли лікарня є єдиним джерелом допомоги дітям та їхнім родинам [1, с. 173].

На сьогоднішній день діти з особливими потребами в Україні не мають доступу до якісної утворення за місцем проживання. Інклюзивні школи - це міжнародна модель навчання для всіх дітей. Однак, вагомим досягненням в досліджуваній сфері є проведення Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти моніторингового дослідження стану інклюзивної освіти в Україні (2010 – 2012). В результаті дослідження встановлено пріоритетні проблеми в сфері реалізації політики інклюзивної освіти. За роки незалежності в Україні відбулася зміна освітніх моделей. Процес трансформації зумовив зміни законодавчої бази; активізацію громадського руху, спрямованого на впровадження інклюзивної освіти; оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки педагогів; модернізацію управління освітою.

«На 2021 рік Уряд і МОН планують системно розвивати шкільну освіту. Зокрема, це стосується продовження реформи «Нова українська школа», створення умов для впровадження старшої профільної школи, розвитку позашкільля та інклюзивної освіти. За цей рік ми також плануємо ухвалити низку нормативних документів, необхідних для впровадження змін, які потребує шкільна освіта», – зазначив Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет.

Зокрема, планується затвердити модельні навчальні програми на основі нового Державного стандарту базової середньої освіти та затвердженої у лютому 2021-го типової освітньої програми, а також забезпечити учнів 4-х класів підручниками для Нової української школи.

Крім цього, заплановано надання субвенції з Державного бюджету місцевим бюджетам «Спроможна школа для кращих результатів», що забезпечить державну підтримку формування нового освітнього простору, безпечного та інклюзивного (безбар'єрного) освітнього середовища, проведення реконструкцій та капітальних ремонтів будівель (їх частин), споруд закладів загальної середньої освіти.

Про ці та інші наміри йдеться у плані пріоритетних дій Уряду на 2021 рік, затвердженому 24 березня 2021 р. [2].

Отже, у результаті нашого дослідження висновуємо наступне: адаптація осіб з особливими потребами до навчання в українських закладах освіти – довготривалий та складний процес, що викликаний певними труднощами соціально-психологічного, навчального та професійного характеру. Проте, процес розвитку інклюзивної освіти в Україні набуває неабиякої динаміки. Одним з пріоритетних завдань соціальної політики держави на сьогодні є захист прав дітей з особливими потребами на здобуття якісної освіти шляхом створення інклюзивного простору та запровадження загальноукраїнської Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти.

Перелік використаних джерел

1. Листопад Е. В. Развитие інклюзивного образования в Украине. *Вектор науки Тольяттинского Государственного Университета: Серия: Педагогика, психология*. №2 (13). 2013. С. 171–174.
2. Шкарлет С. Продовження реформи «Нова українська школа», розвиток інклюзивної освіти і позашкілля – з-поміж пріоритетів уряду / Сайт МОНУ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-prodovzhennya-reformi-nova-ukrayinska-shkola-rozvitok-inklyuzivnoyi-osviti-i-pozashkillya-z-pomizh-prioritetiv-uryadu>
3. Щербяк Ю. А. Адаптація студентів із особливими потребами до навчання в інтегрованому освітньому середовищі. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 38. С. 188–195.
4. Education for All Fast Track Initiative (EFA FTI). URL: http://portal.unesco.org/education/en/ev.phplRD_ID.

VIII. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Віктор Кавецький

кандидат педагогічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри педагогіки
і психології та інклюзивної освіти
Тернопільського обласного комунального
Інституту післядипломної педагогічної освіти

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПРОЦЕС НАДАННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Кардинальні зміни в освіті зумовлюють пошук інноваційних підходів до побудови конструктивної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Важливо забезпечити співпрацю між педагогами і здобувачами освіти на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – повага до особистості, доброзичливе і позитивне ставлення, довіра у стосунках та ін. Ці принципи лежать в основі процесу надання консультаційної допомоги учасникам освітнього процесу, актуальність якої значно підвищилася в умовах нових суспільних викликів, пов'язаних з поширенням коронавірусної інфекції 2019-nCoV.

Важливо дослідити чинники, що так чи інакше впливають на процес консультування. До таких чинників С. Гледінг відносить: структура, тобто формат самого процесу консультування; умови в яких відбувається консультування; рівень зацікавленості консультованого у змінах; його особливості і необхідні якості консультанта [2]. Розглянемо детальніше кожен з цих чинників.

Важливо, щоб між консультантом і консультованим було взаєморозуміння щодо того, що між ними відбувається у процесі консультаційної взаємодії. Необхідність структури найбільш очевидна, коли клієнт звертається до консультування з нереалістичними очікуваннями. У цьому випадку, структурування допомагає прояснити взаємини консультанта і клієнта і орієнтує ці

відносини в певному напрямі, визначає права клієнтів, ролі і зобов'язання як консультантів, так і клієнтів [2]. Також важливо обумовити часові межі консультаційної бесіди. Традиційно, одна сесія консультування триває 40-60 хвилин. В освітніх закладах часова політика повинна бути по можливості максимально гнучкою. Крім того, потрібно враховувати і власні уподобання і власне відчуття комфорту. Насправді, іноді має сенс закінчити бесіду раніше наміченого терміну, якщо існує внутрішня потреба зупинитися і подумати, або, навпаки, збільшити час на консультацію, якщо це потрібно.

Консультування може відбуватися практично в будь-якій обстановці, але деякі фізичні умови є кращими. Під час консультування клієнт з меншою настороженістю розкриває і досліджує свої проблеми, якщо консультування відбувається в добре обладнаному кабінеті [3]. Важливо, щоб це було затишне місце де ніщо не відволікало б увагу від самого процесу консультування. Навіть якщо не має відповідних умов, консультацію можна успішно провести, спеціально організувавши якусь частину простору, найкраще в кутку, де можна було б посадити клієнта спиною до дверей, обмеживши його поле зору і, таким чином, максимально зосередивши його на процесі консультування [1]. Відстань між консультантом і консультованим (просторові характеристики середовища, або проксемика) також може впливати на стосунки. Індивіди розрізняються своїми уявленнями про рівень комфорту, яке відчуває в фізичних взаємодіях з іншими людьми. Крім інших чинників, уявлення про комфорт залежить від культурного рівня, статі та характеру взаємовідносин. Було виявлено, що відстань від 75 до 97 см. між консультантом і консультованим є середнім діапазоном комфорту. Водночас оптимальна відстань може змінюватися в залежності від розміру кімнати і розташування меблів. Спосіб розміщення меблів залежить від вибору консультанта. Деякі консультанти бажають знаходитися за столом протягом сесій, але багато хто вважає, що стіл може сприйматися як фізичний і символічний бар'єр для розвитку тісних взаємин. Так Бенжамін вважає, що консультантам необхідно мати два крісла і неподалік –

стіл. Крісла повинні бути розташовані під кутом 90 градусів один до одного, так щоб консультований міг дивитися або на консультанта, або прямо вперед. Стіл може використовуватися для багатьох цілей, наприклад для того, щоб розташувати на ньому коробку із серветками [2]. Однак кожен консультант повинен знайти фізичне розташування, яке є зручним особисто для нього.

Багато клієнтів вдаються до консультування добровільно, за власною ініціативою, що сприятливо впливає на його ефективність. Однак це не завжди так. В консультуванні є такий термін: «недобровільний консультований» – це консультований, який направляється третьою стороною; і є найчастіше «незацікавленим в отриманні допомоги». Хороший приклад тому – багато школярів з якими педагог сам вирішив поспілкуватися або їх направив до нього колега. Вони взагалі не бажають брати участь у консультуванні, не кажучи вже про бесіду про свої проблеми. Така позиція консультованого, у більшості випадків, унеможлиблює отримання позитивного результату від консультаційної бесіди.

Ще один термін: «консультований, який чинить опір» – це учасник консультування, який не бажає змін або опозиційно налаштований щодо змін. Його відмінність від недобровільного консультованого полягає в тому, що такий індивід може активно домагатися консультування, але не бажає проходити через ті болючі процеси, якими зазвичай супроводжуються зміни. Замість цього консультований «застряє» на впевненості в правильності існуючої поведінки, навіть тоді, коли вона є непродуктивною. Інші консультовані відмовляються приймати власні рішення, поверхнево вникають в проблеми, але погоджуються на будь-яку дію, щоб вирішити проблему (тобто роблять все, що говорить консультант). Найзагальнішою формою опору є проста заява «я не знаю» [2]. Консультанту слід бути готовим до того, що так чи інакше, фактично кожен консультований проявляє певні ознаки опору, тож важливо налаштуватися на використання спеціальних прийомів, що дозволять перенаправити енергію опору в конструктивне русло.

Р. Кочюнас зазначає, що чимало проблем в консультуванні створюють негативно налаштовані або відкрито ворожі (що

зустрічається рідше) клієнти. Для того, щоб встановити з ними контакт слід, насамперед, встановити причини такого стану. Хоча консультанту нелегко залишатися спокійним при зіткненні з озлобленістю клієнта і вислуховувати неприємні речі, однак не треба забувати, що відповідати ворожістю - значить провокувати ще більшу ворожість. Дуже важливо усвідомити свої почуття в подібних ситуаціях, ідентифікувати своє невдоволення, щоб ефективніше допомогти клієнту подолати його озлобленість. Коли на ворожість клієнта ми не відповідаємо недобррозичливістю, в кінцевому рахунку збільшується обопільне розуміння, зростає співпраця в досягненні загальних цілей [3].

Те, як консультант і консультований сприймають один одного, надзвичайно важливо для встановлення продуктивних відносин. Згідно з Р. Брауном, консультанти найбільше люблять працювати з клієнтами, які, на їхню думку, мають потенціал для змін. Також найуспішнішими кандидатами при традиційному підході, швидше за все, будуть молоді, привабливі, комунікабельні, інтелектуальні і благополучні. Відповідно менш успішними є старі, самотні, неінтелігентні, неговіркі і неблагополучні [2]. Але це дуже умовно. В одного консультанта консультований може не демонструвати жодного прогресу а з іншим консультантом досягти якісних змін. І це зовсім не означає, що перший консультант є некомпетентним. Просто для цього консультованого підійшов саме цей консультант.

Властивості, які дослідники і самі психологи-практики виділяють як професійно значущі якості, що входять в Я-образ консультанта, Л. Шнейдер описує в системі координат: гуманність і ініціативність. Всі особистісні властивості, що входять в Я-образ консультанта, об'єднані в поняття «гуманність». До гуманності можна віднести духовність, емпатійність, відкритість, етичність, мудрість, порядність, стриманість, терплячість, віру в іншу людину, благородство і ін. Всі професійні властивості, що входять в Я-образ і характеризують консультанта як фахівця, об'єднані в поняття «ініціативність». До ініціативності можна віднести інтелектуальність, гнучкість, технологічність, прагматичність, автентичність, спостережливість, оперативність, рішучість тощо [4].

Л. Кочюнас робить висновок, що по суті основною технікою психологічного консультування є "я-як-інструмент", тобто основним засобом, що стимулює вдосконалення особистості клієнта, є особистість консультанта. Він виділяє такі чинники, що складають остов моделі особистості ефективного консультанта: аутентичність, відкритість власному досвіду, розвиток самопізнання, сила особистості і ідентичність, толерантність до невизначеності, прийняття власної відповідальності, здатність до глибоких стосунків з іншими людьми, постановка реалістичних цілей, емпатійність [3].

Водночас слід зауважити, що в процесі надання консалтингових послуг учасникам освітнього процесу в кожного консультанта виробляється індивідуальний стиль, що дозволяє йому здійснювати дану діяльність на високому рівні.

Перелік використаних джерел

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. Изд. 2-е. М.: Независимая фирма "Класс", 1999. 208 с.
2. Глэддинг С. Психологическое консультирование. 4-е изд. СПб.: Питер, 2002. 736 с.
3. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования. М.: Академический проект, 1999. 240 с.
4. Шнейдер Л. Б. Пособие по психологическому консультированию: Учебное пособие. М.: Ось-89, 2003. 272 с.

Світлана Калаур

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти і
менеджменту соціокультурної діяльності,
керівник Центру післядипломної освіти
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Нині як аксіома сприймається теза про неперервність професійного вдосконалення фахівців. Неперервною повинна бути й освітня траєкторія педагогічних працівників та працівників, які

працюють в соціальній сфері, надаючи клієнтам доволі широкий спектр соціальних послуг. У нашому баченні саме післядипломна освіта відіграє вагомую роль у неперервності освіти, адже вона спрямована на саморозвиток та самовдосконалення.

Наголосимо на тому, що відповідно до нормативних вимог, які задекларовані у Постанові Кабінету Міністрів України №800 від 21.08.2021 р. «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [4] було змінено підходи до організації та проходження самої процедури підвищення кваліфікації. А саме відкрилися нові горизонти:

- по-перше, стало реальним вільно обрати суб'єкт, який надає послуги підвищення кваліфікації;

- по-друге, суттєво розширився спектр форм підвищення кваліфікації (інституційна, очна, заочна, дистанційна, дуальна, на робочому місці, на виробництві);

- по-третє, змінилися тривалість і терміни (тривалість підвищення кваліфікації – не менше 6 кредитів ЄКТС протягом 5 років (1 кредит (30 год.) кожного року), тобто підвищення кваліфікації фахівця має проходити кожного року);

- по-четверте, суттєво розширився діапазон напрямів підвищення кваліфікації (можливі декілька варіантів – розвиток професійних компетентностей з конкретного предмету; формування конкретних компетентностей (мовленнєва, інклюзивна, комунікаційна, цифрова, управлінська, емоційно-етична; у разі викладання декількох навчальних предметів (дисциплін) педагогічні та науково-педагогічні працівники самостійно обирають послідовність підвищення кваліфікації за певними напрямами у міжкваліфікаційний період в межах загального обсягу (тривалості) підвищення кваліфікації, визначеного законодавством).

У контексті розширення спектру надання освітніх послуг Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка розширив освітню діяльність на базі Центру післядипломної освіти (ЦПО).

Рис. 1. Новий суб'єкт надання послуг підвищення кваліфікації.

ЦПО офіційно розпочав свою діяльність з 1 лютого 2020 року; понад 1800 слухачів підвищили свою фахову та особистісну компетентність на базі ЦПО. Нині слухачам надаються послуги підвищення кваліфікації за 16 спеціальностями, відповідно до таких ліцензій:

- 011 Освітні, педагогічні науки (Ліцензія від 05.12.2019, Наказ МОН №1003-л);
- 013 Початкова освіта (Ліцензія від 12.06.2019, Наказ МОН України №829-л);
- 014 Середня освіта (Географія) (Ліцензія від 18.07.2019, Наказ МОН №944-л);
- 014 Середня освіта (Природничі науки) (Ліцензія від 05.12.2019, Наказ МОН №1003-л);
- 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини, викладачі та методисти ЗВО) (Ліцензія від 19.12.2019, Наказ МОН №1015-л);
- 014 Середня освіта (Хімія) (Ліцензія від 19.12.2019, Наказ МОН №1015-л);
- 014 Середня освіта (Українська мова і література) (Ліцензія від 20.02.2020, Наказ МОН №73-л);
- 014 Середня освіта (Французька мова і література) (Ліцензія від 26.02.2020, Наказ МОН №82-л);

- 014 Середня освіта (Німецька мова і література) (Ліцензія від 20.03.2020, Наказ МОН №109-л);
- 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології) (Ліцензія від 19.12.2019, Наказ МОН №1015-л);
- 014 Середня освіта (Мова і література (англійська)) (Ліцензія від 26.12.2019, Наказ МОН №1020-л);
- 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво) (Ліцензія від 26.12.2019, наказ МОН №1020-л);
- 015 Професійна освіта (Цифрові технології) (Ліцензія від 20.02.2020, Наказ МОН №73-л);
- 017 Фізична культура і спорт (Ліцензія від 14.01.2021, Наказ №2-л);
- 231 Соціальна робота (Ліцензія від 05.12.2019, Наказ МОН №1003-л);
- 242 Туризм (Ліцензія від 20.03.2020, Наказ МОН №109-л).

Навчання в ЦПО проводиться з використанням андрагогіки на засадах акмеологічного підходу. Зокрема, викладачі, які залучені до організації освітнього процесу у ЦПО активно використовують поради науковців [1; 2; 3] щодо потенціалу акмеології під час організації післядипломної педагогічної освіти. Активне впровадження акмеологічного підходу дозволяє підвищувати результативність навчальних занять, мотивує слухачів до самовдосконалення, розвиває ціннісні орієнтації на досягнення «акме», сприяє формуванню акмеологічної компетентності та професіоналізму.

Навчання слухачів у ЦПО відбувається із системним та виваженим поєднанням традиційних та інноваційних форм та методів.

Наголосимо, що відповідно до отриманих ліцензій розроблено 35 освітніх програм, перелік яких кожного року оновлюється та розширюється. До прикладу, значною популярністю користуються освітня програма «Цифрова компетентність». Зокрема слухачі мають змогу розширити свої когнітивні та конативні горизонти щодо таких питань, як:

- Цифрові технології дистанційного навчання;

- Використання хмарних технологій для створення освітнього середовища;
- Цифрові технології он-лайн комунікації;
- Сучасні цифрові інструменти для формувального оцінювання;
- Цифрові інструменти для створення освітнього контенту та цифрового профілю.

Рис. 2. Інноваційні форми і методи, що використовують викладачі під час організації освітнього процесу у ЦПО

Такий перелік практично орієнтованих питань дозволяє слухачам у час пандемії ефективно реалізовувати дистанційне навчання за допомогою належного рівня цифрової компетентності.

До послуг слухачів розроблено понад 25 різноманітних тренінгів та навчальних семінарів, які спрямовані на вдосконалення особистісної компетентності.

У підсумку наголосимо на тому, що підвищення кваліфікації слухачів у ЦПО Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка організовується таким чином, щоб максимально задовольняти потреби слухачів щодо вдосконалення професійного розвитку.

Перелік використаних джерел

1. Акмеологічні підходи в роботі з педагогами : інноваційні технології в структурі внутрішньошкільної методичної роботи / Г. Кучерова, О. Гензель, В. Гуменюк, М. Медведєва, Т. Гуменюк, В. Сліпчук, Т. Нижник. Завуч. 2019. №10. С. 28–71.
2. Кириленко С. В. Акмеологічні аспекти розвитку психолого-педагогічної компетентності вчителя. *Завуч. Усе для роботи*. 2018. №9/10. С. 104–115.
3. Мачинська Н. Цілісність образу учителя: від старійшини роду до фахівця-сучасника (акмеологічний аспект). *Неперервна освіта: акмеологічні студії. Педагогічні науки. Психологічні науки*. 2017. №2. С. 4–10
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. №800 «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-п>

ІХ. ПСИХОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ

Edward Jarmoch

Prof. dr hab.

Uniwersytet Przyrodniczo – Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych

SOCIAL WORK AS A COMMON STUDY DIRECTION IN POLAND PRACA SOCJALNA POWSZECHNYM KIERUNKIEM STUDIÓW POLSCE

Praca w pojęciu socjologicznym to celowa działalność ludzkanakierowana na przetworzenie dóbr przyrody, podmiotów lub/i informacji za pomocą narzędzi w celu zaspokojenia, w sposób bezpośredni lub pośredni, materialnych lub niematerialnych potrzeb⁸. Natomiast praca socjalna to ogólnie mówiąc praca świadczona na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym⁹. Zakresem prowadzonych działań są następujące kategorie:

– z osobami i rodzinami w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej;

– ze społecznością lokalną w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności.

Praca socjalna może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny lub projekt socjalny. W pracy socjalnej wykorzystuje się właściwe tej działalności metody i techniki, stosowane z poszanowaniem godności osoby i jej prawa do samostanowienia. Praca socjalna świadczona jest osobom i rodzinom bez względu na posiadany dochód¹⁰.

Aktualnie powszechnym zainteresowaniem cieszą się studia na kierunku „Praca socjalna”. Jak można zaobserwować bieżące propozycje ośrodków akademickich, wspomniany przedmiot znajduje się na

---

⁸ K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Toruń 1997, s. 160.

⁹ K. Wódz, *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Warszawa 1996, s. 12.

¹⁰ E. Jarmoch, *Praca socjalna*, Siedlce – Drohiczyn 2009, s. 25.

większości Uniwersytetów Polsce. Do przykładowych uczelni można zaliczyć (Akademia Humanistyczno - Ekonomiczna w Łodzi, Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Humanistyczno - Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Zielonogórski, Wyższa Szkoła Humanistyczna TWP w Szczecinie, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie, Akademia Pomorska w Słupsku, Państwowa Uczelnia Stanisława Staszica w Pile, Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Rotmistrza Witolda Pileckiego w Oświęcimiu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie, Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Szczeciński.

W ramach obowiązujących wymagań kierunku i procesu efektów kształcenia po zakończeniu studiów absolwent powinien posiadać wiedzę i umiejętności w zakresie:

– posługiwania się pojęciami z zakresu etyki, filozofii oraz rozumienia ich funkcji w życiu społecznym oraz posługiwania się pojęciami socjologicznymi,

– pedagogiki społecznej, socjalnej oraz ich roli w dobie współczesnego społeczeństwa,

– pracy socjalnej: zawierania kontraktu, przeprowadzania wywiadu, analizy dokumentów, obserwacji, stosowania technik motywowania klientów, samodzielnego projektowania działalności socjalnej,

– posługiwanie się pojęciami z zakresu ekonomii oraz zarządzania w kontekście społeczno-ekonomicznym,

– języka obcego na poziomie biegłości B2 Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego Rady Europy oraz umiejętności posługiwania się specjalistycznym językiem angielskim z zakresu kierunku kształcenia.

Absolwent kierunku praca socjalna, po ukończeniu studiów powinien znaleźć zatrudnienie w/jako:

– pracownik w regionalnych ośrodkach polityki społecznej,

– pracownik w ośrodkach pomocy społecznej,

– pracownik w powiatowych centrach pomocy rodzinie,

– pracownik w placówkach opiekuńczo-wychowawczych,

– pracownik w zakładach karnych

Dodatkowo warto zauważyć, że w całokształcie procesu edukacyjnego w Polsce oprócz szeroko rozumianej „Pracy socjalnej” znajdują się poniższe kierunki studiów oraz uprawnienia:

– asystent osoby niepełnosprawnej i starszej - studia podyplomowe;

– asystent osoby starszej i niepełnosprawnej - studia podyplomowe;

– diagnoza dziecka i jego rodziny w perspektywie interdyscyplinarnej - studia podyplomowe;

– edukacja i rehabilitacja osób z niepełnosprawnością intelektualną - studia podyplomowe;

– fizjoterapia geriatryczna i uzdrowiskowa - studia podyplomowe;

– nauki o rodzinie;

– opiekun osób starszych - studia podyplomowe;

– opiekun osoby starszej;

– profilaktyka społeczna i resocjalizacja;

– socjologia stosowana i antropologia społeczna;

– specjalista pracy z osobą starszą w środowisku domowym i instytucjonalnym - studia podyplomowe;

– спеціалізація з zakresu організації допомоги społecznej - studia podyplomowe;

– studia specjalista pracy z osobą starszą w środowisku domowym i instytucjonalnym - studia podyplomowe;

– terapia zajęciowa.

Podsumowując, należy stwierdzić, że wymienione powyżej szeroko rozumiane zagadnienie pracy socjalnej, jako element studiów wpisuje się w koncepcję kształcenia przyszłych pracowników i opiekunów w ramach współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności.

References

1. Jarmoch E. Praca socjalna, Siedlce – Drohiczyn 2009.
2. Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Toruń 1997.
3. Wódcz K., Praca socjalna w środowisku zamieszkania, Warszawa 1996.

Марія Бригадир

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету

ЕМПАТІЯ В КОНСУЛЬТАТИВНІЙ ТА ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ПСИХОЛОГА

Поява клієнт-центрована підходу К. Роджерса і психології самості Х. Кохута оцінюються істориками-дослідниками консультування та психотерапії як прояв парадигмального зсуву в цих областях – переходу до «психотерапії відносинами» [1; 3].

Досліджуючи питання ефективності в консультуванні К.Роджерс визначив триаду умов альянсу між психологом і клієнтом: конгруентність психолога, безумовне прийняття і емпатія як необхідні і достатні умови особистісних змін. Сам факт необхідності відносин вже є аксіома, яка не потребує доказів. Спочатку емпатія у К.Роджерса стоїть першою за важливістю в «тріаді» необхідних і достатніх умов особистісного зростання, потім на це місце він ставить конгруентність, але, в будь-якому випадку, емпатія – це і

найважливіший процес в консультуванні, і «практична філософія» будь-яких людських взаємодій – «спосіб буття» з іншим.

Х. Кохут підкреслює, що створювана ним психологія самості переключає увагу з теорії потягів і інтрапсихічної конфліктної ідеї на відносини самості і її об'єктів. З його точки зору, фрустрація потягів дитини нетравматична, якщо батьки реагують емпатійно і розуміюче [1]. Таким чином, в його теоретичних побудовах емпатія дорослих є головною умовою благополучного розвитку дитини, а емпатія аналітика – найважливішим терапевтичним інструментом, здатним компенсувати «емпатійні провали» батьків і відновити порушену самість. Емпатія – не просто фактор формування довіри, але істотна частина самого методу роботи аналітика. Таким чином, емпатія у Х. Кохута – не тільки найважливіший процес в консультуванні та психотерапії, але також і умова психічного здоров'я.

Вперше емпатія в психотерапії постає в контексті особливого розуміння суб'єктивності і інтерсуб'єктивності. Розгортається процес аналізу як живий потік, в якому через діалог переживаються переживання аналізованого і переживання аналітика, який гнучко перемикається від емпатії до інтерпретації або самоаналізу. Аналітик стає особистістю, яка також переживає і співпереживає, що вимагає особливих правил та вмінь. Емпатія – це спосіб поведінки із переживаннями, спосіб існування в потоці переживань, що диктуються особливим вмінням терапевта, консультанта. Тут емпатія виступає, в першу чергу, як феномен ставлень, умова їх створення і підтримки. Але, з іншого боку, бачення її як специфічного методу пізнання, який проростає з відносин, пізнання феноменологічного, «неінтелектуального», «нераціонального».

Для К. Роджерса поняття емпатії стає центральним. Емпатія у феноменологічному розумінні переживань другої людини, є, по суті, головним провідником, «виконавцем» безумовного прийняття. Останнє – протипотруту умовному прийняттю, яке, за К. Роджерсом, є головним джерелом порушень і патологій розвитку. Ситуацію, в якій клієнт відчує, що безумовно приймається, неможливо створити безпосередньо шляхом простого декларування. Безоцінкове бачення клієнта досягається за допомогою емпатії і дозволяє побачити світ

клієнта таким, яким бачить його він сам, без недовіри і критики з точки зору «об'єктивної істини».

Одночасно з К. Роджерсом, на емпатію звертає увагу психоаналітик Х. Кохут. Емпатія з'являється в його роботах в трьох статусах: 1) в якості методу психоаналізу як «емпіричної науки»; 2) в якості інструменту роботи аналітика; 3) в якості предмета універсальної потреби розвитку.

Завдяки Карлу Роджерсу і Хайнцу Кохуту емпатія остаточно прижилась в психологічному консультуванні та в психотерапії. Навіть найбільш стримані когнітивно-біхевіоральні підходи визнають, що «контекст взаємодії терапевта і клієнта створює той ґрунт, на якому зростають техніки» [2]. Для всього різноманіття психоаналітичних і гуманістичних підходів простір психотерапевтичної зустрічі – це простір відносин. Справжнє розуміння іншої людини і самого себе можливе тільки у відносинах. Емпатія – це непросто спосіб пізнання: це спосіб буття у відносинах з іншим.

Аналізуючи основні сучасні тенденції підходів, які фокусуються на розвитку ними розуміння емпатії, ми виокремили такі моменти. В особистісно-центрованій терапії виділяються дві основні тенденції: 1) інтегрування – відображається у спробах адаптувати і включити в арсенал підходу техніки, в основному когнітивно-біхевіоральні і гештальтські; тут емпатія розуміється традиційно; 2) «експерієнтальна», в якій обґрунтовуються підходи, які ставлять в основу роботу із переживаннями і емоціями, тут приділяється особлива увага дослідженню впливу фасилітації на процеси клієнта, через особливі дії терапевта. Для цих підходів емпатія як спосіб доступу до переживань дуже важлива. Емпатійні методи пізнання і реагування тут деталізуються, слугують предметом спеціального вивчення і навчання у майбутніх консультантів та терапевтів.

Інтерсуб'єктний підхід зберігає важливість емпатії у всіх трьох статусах. У ньому послідовно реалізується емпатійно-інтроспективний метод Х. Кохута і виконується його завдання максимального наближення аналізу до реальності переживань. В цілому, даний підхід знаходиться в руслі постмодерністських і соціально-конструктивістських течій. Вони формулюють поняття

інтерсуб'єктивного поля – простору діалогу двох суб'єктивних світів. Переживання людини неможливо зрозуміти без урахування тих інтерсуб'єктивних контекстів, в яких воно формується і артикулюється, причому присутність розуміючого суб'єкта є найважливішим контекстом.

Перелік використаних джерел

1. Кохут Х. Восстановление самости. М.: Когито-Центр, 2002. 318 с.
2. Lazarus A. 2007. On necessity and sufficiency in counselling and psychotherapy (revisited). *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*. Vol. 44 (3).
3. Rogers C. 2007. The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*. Vol. 44 (3).

Оксана Воронюк

здобувач вищої освіти соціально-гуманітарного факультету
Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Ольга Шаюк

канд. психол. наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ВІРТУАЛІЗОВАНЕ СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Віртуальні соціальні мережі є об'єктом для вивчення не тільки технічних наук, що розглядають її з позиції функціонування протоколів і потоків даних, які перенаправляються через комп'ютерну мережу і сервера, але і гуманітарних наук, починаючи від лінгвістики, що вивчає вплив соціальних мереж на розвиток мови, і закінчуючи культурологією і філософією, які реєструють зміни культури, формування суб-і контркультур під дією соціальних мереж і світогляду, що формується під впливом величезного масиву необробленої і часто суперечливої інформації.

Соціальна мережа - це віртуалізоване соціальне середовище, в якому особистість встановлює, розширює і поглиблює соціальні зв'язки, формуючи специфічну структуру відносин, соціалізується,

самореалізується, генерує і споживає будь-яку, цікаву для нього інформацію через різні комунікаційні канали в певних формах [3].

Нові форми взаємодії людей, розвиток технічних засобів і новітніх технологій, поява віртуальності і перенесення соціальних контактів в нову реальність змушує дослідників вивчати зміни і адаптацію психіки до новим формам соціальної взаємодії.

Соціальна установка - це особистісний психологічний конструкт, який має трикомпонентну структуру: когнітивний компонент, що містить знання, уявлення про соціальний об'єкт, афективний компонент, що відображає емоційно-оцінне ставлення до об'єкта, і поведінковий компонент, що виражає потенційну готовність особистості реалізувати певну поведінку по відношенню до об'єкта [1; 4].

Виділено сутнісні характеристики, властиві соціальним установкам сучасної молоді, засновані на описі цілісного соціально-психологічного портрета сучасної молоді: спрямованість на успіх, креативність як обов'язкова якість особистості, підвищення власної значущості і цінності, акцентуація на власній персоні; акцентуація на "зараз" - тобто на сьогоднішній день, певний відрізок часу [2].

Підставою для формування соціальних установок в віртуальних соціальних мережах є акцентовані потреби в підвищенні і підтримці соціального статусу, в підвищенні і підтримці самооцінки, в успіху і ідентифікації.

Соціально-психологічний механізм - це система організаційно-управлінських процедур, що забезпечують умови, в яких з високим ступенем ймовірності виявляються соціально-психологічні закони і закономірності, що забезпечують запланований ефект [4].

У віртуальних соціальних мережах створюються такі умови, щоб з'являлися соціально-психологічні закономірності, які призводять до зміни сприйняття соціального об'єкта.

Процес формування соціальних установок в соціальних мережах є лінійним, але заснований на циклічному повторенні фіксації соціальних патернів, закладених в когнітивний компонент інтернет-повідомлення і розкривається не тільки в міру сприйняття повідомлень, а й при використанні авторами методів впливу на

користувача з метою домогтися більш повного сприйняття і закріплення когнітивного і афективного компонентів у свідомості користувача.

Після фіксації патерну при повторенні повідомлення формується установка користувача. При подальшому повторенні установка кристалізується і може бути перенесена в підсвідомість користувача. При повторенні цієї інформації більше семи разів, починається процес формування установки або її кристалізації відповідно до кривої забування Еббергауза [1].

Визначено три групи факторів: макросоціальні, мікросоціальні і суб'єктивні, що впливають на процес формування установок, які можуть як гальмувати процес фіксації паттерна і формування установок, так і форсувати його.

Доведено, що віртуальні соціальні мережі формують соціальні установки сучасної молоді через соціально-психологічний механізм, що включає в себе вибір акцентованої потреби, формування повідомлення з використанням Маніпулятивних методів, функціонування соціально-психологічних механізмів і диференційованих механізмів задоволення акцентованих потреб та фіксації інформації.

Формування соціальних установок відбувається через задоволення соціальних мережах акцентованих потреб - в підвищенні і підтримці статусу, в підвищенні і підтримці самооцінки, в ідентифікації, в успіх

Перелік використаних джерел

1. Зелінський С. А. Інформаційно-психологічний вплив на масову свідомість 978-5-903463-17-6. Видавництво Старого Лева, 2008. 280 с.
2. Оксфордський словарь назвал словом года «selfie». *BBC Україна*. URL:http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine/2013/11/131119_ua_s_word_of_the_year (дата доступу 23.09.2015)
3. Социология молодежи / Гайдукова Е.А.М.: Юрайт, 2015. 416 с.
4. Фриндте В., Келер Т. Публичное конструирование «Я» в опосредствованном комп'ютером общении. *Гуманитарные исследования в Интернете*. М.: Терра-Можайск, 2000, 340 с.

Ольга Главацька

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти
і менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ

Швидкий темп життя, радикальні зміни, які відбуваються в Україні сьогодні, висувають до фахівців інклюзивної освіти високі вимоги. Специфіка роботи фахівців інклюзивно-ресурсних центрів полягає у значній кількості емоційно-складних та когнітивно-насичених міжособистісних контактів, які впливають на їх психологічний стан, обумовлюють виникнення синдрому професійного вигорання. Останнім часом спостерігається підвищення інтересу світової спільноти науковців до вивчення проблеми професійного вигорання фахівців соціономічних професій.

Проблема професійного вигорання знайшла своє відображення у працях таких вчених: К. Маслач, Б. Перлман, Х. Фрейденбергер, Е. Хартман, В. Бойко, Н. Водоп'янова, Л. Карамушко, В. Орел, Т. Форманюк та ін.

Науковець Т. Форманюк виділяє три фактори, які відіграють істотну роль у синдромі професійного вигорання: особистісний, рольовий та організаційний. Особистісний чинник включає мотивацію, способи реагування на стреси та інші індивідуальні особливості. Рольовий фактор пов'язаний з рольовою конфліктністю і рольовою невизначеністю. Організаційний – включає характеристики професійних завдань, характер керівництва, ступінь відповідальності тощо [7].

На думку вчених, фахівці інклюзивно-ресурсних центрів – це та категорія професіоналів, яка значною мірою схильна до вигорання внаслідок специфіки своєї діяльності. До основних груп факторів, що сприяють формуванню синдрому професійного вигорання відносяться: індивідуальні особливості особистості (характерологічні,

самооцінка, освіта тощо); організаційні (зміст праці, робочі переважанення, умови праці); особливості професійної діяльності. Професія фахівця інклюзивно-ресурсного центру не має високого соціального статусу в нашому суспільстві. Він стикається зі збільшенням обсягу роботи, що призводить до втоми, втрати енергії, емоційного виснаження і може бути джерелом виникнення професійного вигорання [2; 6].

Робота з дитиною з особливими освітніми потребами її батьками вимагає немало енергії. Фахівець занурюється у сімейну ситуацію дитини та її проблеми. Поступово емоційно-енергетичні ресурси виснажуються і виникає необхідність відновлювати їх або берегти, удаючись до тих або інших прийомів психологічного захисту. Деякі фахівці згодом змінюють профіль роботи танавіть професію. Сприйняття несприятливих сторін діяльності загострюється і тоді людина надзвичайно переживає щодо стресових ситуацій, конфліктів, допущених помилок [2].

У дослідників, що займаються вивченням проблеми професійного вигорання, особливе занепокоєння викликають низькі показники комунікативної толерантності, які мають бути найрозвиненішими у фахівців інклюзивно-ресурсних центрів. У зв'язку з тим, що в їх діяльності інтенсивність спілкування вкрай висока, саме вони найбільш схильні до виникнення професійного вигорання. До основних проявів синдрому відносять емоційну стриманість, особистісну обмеженість, агресивність, ігнорування індивідуальних особливостей клієнтів. Така професійна деформація заважає якісному виконанню професійної діяльності й негативно впливає на колег та клієнтів [3; 4; 5].

Фахівці інклюзивно-ресурсних центрів з високим ступенем вигорання частіше використовують обережні стратегії поведінки, уникають проблемних ситуацій, імпульсивних дій, ніж ті, що демонструють низький ступінь вигорання. У формальному спілкуванні з дітьми з особливими освітніми потребами «вигорілий» фахівець не відчуває радості, задоволення від своєї праці. До закінчення робочого дня він відчуває втому через необхідність активно взаємодіяти зі співрозмовниками, а також контроль та оцінку

власної трудової діяльності. Поведінка фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, що демонструють низький ступінь професійного вигорання характеризується більш «здоровим Е» стресом (модель поведінки, яка сприяє збереженню здоров'я і конструктивній поведінці при професійно важких ситуаціях): асертивністю, готовністю до соціальних контактів і пошуку соціальної підтримки. Фахівці, які характеризуються високим рівнем вигорання, частіше за своїх колег з низьким рівнем, використовують такі способи поведінки, як уникнення і агресивні дії та рідше – пошук соціальної підтримки. Тому для попередження професійного вигорання доцільно організувати проведення спеціальних програм та тренінгових занять з психологічного розвантаження та навчання прийомам і технікам, що знижують ризик появи синдрому [2].

Попередженню професійного вигорання фахівців інклюзивно-ресурсних центрів сприяє також виконання низки рекомендацій: визначення короткострокових і довгострокових цілей, відпочинок від роботи та інших навантажень, оволодіння вміннями і навичками саморегуляції, професійний розвиток і самовдосконалення, уникнення непотрібної конкуренції, емоційне спілкування, фізичні навантаження і здоровий спосіб життя. Створення можливості для творчого зростання, підвищення рівня заробітної плати, використання технічних засобів, хороші взаємини в колективі, високий рівень відповідальності за працю. У подоланні синдрому професійного вигорання фахівців інклюзивно-ресурсних центрів рекомендується наступне:

- організація робочих пауз для емоційного розвантаження;
- оптимізація режиму роботи і відпочинку;
- навчання прийомам релаксації та саморегуляції психічних станів;
- прищеплювання навичок конструктивних моделей поведінки [1].

Отже, синдром професійного вигорання є надзвичайно шкідливим станом, що негативно впливає на всі сфери життєдіяльності людини. Тому це явище потребує своєчасної діагностики, проведення індивідуальної та групової роботи. Важливим є попередження

виникнення основних симптомів професійного вигорання, а також формування навичок ефективного подолання професійних стресів.

Перелік використаних джерел

1. Авраменко М. Л. Профілактика професійного вигорання працівників соціальної сфери: методичні рекомендації. Львів: Всеукр. Центр профес. реабілітації інвалідів. 2008. 53 с.
2. Бондар К. М. Теорія і практика інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг». Кривий Ріг: ФОП Маринченко С.В, 2019. 170 с.
3. Брецько І. І. Психологічна симптоматика емоційного вигорання особистості. Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН. Серія:Психологія. Педагогіка. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 12. С. 110–120.
4. Водопьянова Н. Е., Старченкова Е. С. Синдром вигорання: диагностика и профилактика. 2-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 336 с.
5. Маслач К. Професійне вигорання: як люди справляються. URL:<http://www.top-personal.ru> (дата звернення: 05.05.2021 р.).
6. Романовська О. В. Причини та особливості прояву синдрому «професійного вигорання» в соціальних працівників. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. Київ, 2011. Вип. 3(11). С. 103–107.
7. Форманюк Т. В. Синдром «емоционального истощения» как показатель дезадаптации учителей. *Вопросы психологии*. 2004. №6. С. 57–65. URL: <http://www.voppsy.ru/issues/1994/946/946057.htm> (дата звернення: 08.05.2021р.).

Надія Горошко

вчитель вищої категорії, старший вчитель,
керівник інтегрованої методичної структури
вчителів інформатики, математики та фізики
Тернопільська ЗОШ І-ІІІ ступеня №11

ПОРТФОЛІО ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Нові освітні стандарти вводять новий напрямок оціночної діяльності – оцінку особистих досягнень. Це пов'язано з реалізацією гуманістичної парадигми освіти і особистісно-орієнтованого підходу до навчання. Для суспільства стає важливим об'єктивувати особисті досягнення кожного суб'єкта освітнього процесу: учня, вчителя, сім'ї.

Введення оцінки особистих досягнень забезпечує розвиток наступних компонентів особистості: мотивації саморозвитку, формування позитивних орієнтирів у структурі Я-концепції, розвиток самооцінки, вольової регуляції, відповідальності.

Тому в стандартах в підсумкову оцінку учня включається і накопичена оцінка, що характеризує динаміку індивідуальних освітніх досягнень впродовж усіх років навчання в школі.

Оптимальним способом організації накопичувальної системи оцінювання є портфоліо. Це спосіб фіксування, накопичення та оцінки робіт, результатів учня, які свідчать про його зусиллях, прогрес і досягнення в різних областях за певний період часу. Іншими словами – це форма фіксації самовираження і самореалізації. Портфоліо забезпечує перенесення «педагогічного наголосу» з оцінки на самооцінку, з того, що людина не знає і не вміє на те, що знає і вміє. Значущою характеристикою портфоліо є його інтегративність, що включає кількісну і якісну оцінку, що передбачає співпрацю учня, педагогів і батьків в ході його створення, і безперервність поповнення оцінки.

Технологія портфоліо реалізує наступні функції в освітньому процесі:

- діагностичну (фіксуються зміни і зростання (динаміка) показників за певний період часу);
- визначення мети (підтримує освітні цілі, сформульовані стандартом); мотиваційну (заохочує учнів, педагогів і батьків до взаємодії і досягненню позитивних результатів);
- змістовну (максимально розкриває весь спектр досягнень і виконуваних робіт);
- розвиваючу (забезпечує безперервність процесу розвитку, навчання і виховання від класу до класу);
- рейтингову (показує діапазон і рівень навичок і вмінь);
- навчальну (створює умови для формування компетентності);
- коригувальну (стимулює розвиток).

Для учня портфоліо – це організатор його навчальної діяльності, для вчителя – засіб зворотного зв'язку і інструмент оціночної діяльності.

Відомі кілька типів портфоліо. Найбільш популярні такі:

- портфоліо досягнень;
- портфоліо – звіт;
- портфоліо – самооцінка;
- портфоліо – планування моєї роботи.

Вибір типу портфоліо залежить від мети його створення.

Відмінною особливістю портфоліо є його особистісно-орієнтований характер:

- учень разом з учителем визначає або уточнює мету створення портфоліо;
- учень збирає матеріал;
- в основі оцінювання результатів лежить самооцінка і взаємооцінка.

Важливою характеристикою технології портфоліо є рефлексивність. Рефлексія є основним механізмом і способом самоатестації і самозвіту.

Крім загальнонавчальних умінь збирати й аналізувати інформацію, структурувати і представляти її, портфоліо дозволяє вийти на розвиток інтелектуальних умінь вищого порядку – умінь метакогнітивних, а саме учень повинен навчитися:

- відбирати і оцінювати інформацію;
- точно визначати цілі, які він хотів би досягти;
- планувати свою діяльність;
- ставити оцінки і самооцінку;
- відслідковувати власні помилки і виправляти їх.

Отже, портфоліо є одним із прийомів, що найбільше відповідає завданням технології розвитку критичного мислення. Саме він поєднує можливості найважливішої стратегії технології розвитку критичного мислення і сучасного методу оцінки і дає можливість діагностувати сформованість основних цілей – здатності до самоосвіти.

Список використаних джерел

1. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Критеріїв

оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти» №329 від 13.04.2011 URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/18438/

2. Онопрієнко О. Портфоліо як засіб контролю результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань, 2010. Вип. 34. С. 121–127.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. для студ. вищих навч. закладів. К.: Грамота, 2012. 504 с.

Уляна Гузік

студентка 2 курсу (на б.м.с.),

спеціальність «Соціальна робота»

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:

Ольга Главацька

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти

і менеджменту соціокультурної діяльності

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Тема сімейного насильства вже багато років знаходиться у центрі міжнародного обговорення. У країнах Західної Європи і Північної Америки ця проблема більше двох десятиріч міститься в полі зору громадськості й тому досліджена набагато краще, ніж в Україні. Аналіз наукової літератури показав, що останніми роками питання насильства в сім'ї почала вивчатися більш детально і в нашій країні. Проблему насильства в сім'ї розглядають у своїх роботах вітчизняні й зарубіжні науковці різних галузей: психологи (І. Бех, О. Захаров, О. Орлов, Е. Міллер, Л. Берковиць та ін.), педагоги (Л. Нечипоренко, Н. Опухова та ін.), соціологи (А. Беседін, О. Бойко, В. Закірова, Т. Шипунова та ін.). Вагомий внесок у дослідження правового С. Максименко, Л. Мороз, О. Тімченкота ін. Організація та зміст

реабілітації, методи роботи з жертвами насильства розглядалися Ю. Онишко, Т. Сафоновою та ін.

У соціальній роботі з дітьми, які постраждали від сімейного насильства важливим є розроблення соціальним працівником технології соціальної роботи. Технологія соціальної роботи – це система науково обґрунтованих послідовних і координованих прийомів, методів і дій, що використовуються соціальними службами і соціальними працівниками для досягнення мети і завдань соціальної роботи. Ця діяльність не зводиться до одноразового акту, це процес, який характеризується зміною змісту, форм, методів, що циклічно повторюються при вирішенні кожного нового завдання в соціальній сфері [1].

Технологіями соціальної роботи в напрямі подолання сімейного насильства над дітьми є: особистісно-орієнтована, технологія «рівний-рівному», рекламно-інформаційна. Розглянемо короткий зміст даних технологій.

Особистісно-орієнтована, за Є. Степановим [1], – це методологічна орієнтація в соціально-педагогічній діяльності, яка дозволяє за допомогою опори на систему взаємопов'язаних понять, ідей і способів дій забезпечити і підтримати процеси самопізнання, самореалізації особистості дитини, розвиток її неповторної індивідуальності. В даній технології використовуються методи і прийоми, які відповідають таким вимогам: діалогічність, діяльнісно-творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку дитини, надання свободи для прийняття самостійних рішень, творчості.

Технологія «рівний-рівному» передбачає роботу волонтерів, членів громадських організацій серед однолітків (як серед дітей, так і серед батьків). Предметом роботи з однолітками в аспекті запобігання жорстокого ставлення до дітей можуть бути: права дітей, їх захист; установи і особи, які захищають дітей, надають їм підтримку і допомогу; навички спілкування з дорослими, дітьми; навчання самозахисту в дитячому середовищі, сім'ї, дитячому закладі; права та обов'язки батьків, педагогів, їх відповідальність; побудова міжособистісних стосунків; формування толерантності [2].

Соціальна реклама і соціальні інформаційні кампанії належать до первинних засобів профілактики, адже метою соціальної реклами є зміна ставлення суспільства або окремих його представників до проблеми чи групи людей, а в перспективі – створення нових соціальних цінностей. Соціальна реклама може бути розрахована на широку аудиторію, проте цільові групи можуть розрізнятися за віковим принципом, статтю, соціальними ролями, професією, місцем проживання, за ознаками здоров'я. Відповідно до цільової групи обираються засоби, методи та форми донесення інформації, повідомлення [4].

Науковці виокремлюють такі основні методи соціальної роботи з дітьми, які постраждали від сімейного насильства, а саме:

1. Соціально-психологічні, спрямовані на внутрішній світ дитини, які передбачають певну корекцію його системи цінностей і орієнтацій, а також уявлень і переваг, які удосконалюють його психологічні можливості та надання відповідної підтримки та допомоги (методи психодіагностики та психокорекції, психологічне консультування тощо);

2. Соціально-педагогічні, які дають можливість підвищити освітній і інтелектуальний рівень дитини, сформувати адекватну оточуючим його умовам систему ціннісних орієнтацій і уявлень (методи освіти і просвіти, педагогічної корекції і педагогічного консультування);

3. Соціально-медичні, які спрямовані на надання дитині своєчасної і необхідної медичної допомоги (лікування, соціально-медична реабілітація і адаптація, організація необхідного і комфортного середовища існування тощо);

4. Соціально-правові, що включають в себе певні процедури і операції, які дозволяють привести процес життєдіяльності дитини відповідно до існуючих норм закону і права (юридичний і правовий захист інтересів дитини, правова просвіта, правовий контроль, правові санкції);

5. Соціально-економічні, які спрямовані на вирішення проблем матеріального благополуччя дитини, матеріальна підтримка і допомога, працевлаштування тощо);

6. Соціально-групові, що дозволяють соціальному працівнику та іншим спеціалістам вести роботу із соціальним оточенням дитини (сімейне консультування, корекція системи відношень в дитячому колективі, організація дитячих колективів, які орієнтовані на позитивну діяльність) [2; 5].

Слід зазначити, що соціально-педагогічна робота з дитиною, яка постраждала від сімейного насильства передбачає:

1. Консультування, яке включає різні види консультування, зокрема: інформаційно-правове (інформування дитини про її права, служби до яких вона може звернутися у разі порушення її прав); соціально-медичне (роз'яснення та надання інформації про причини, фактори виникнення депресії, агресії); психолого-педагогічне (сприяння зменшенню в дитини почуттів сорому, провини, безсилля; допомога у зміцненні почуття власної значимості).

2. Профілактику, яка передбачає навчання психологічному самозахисту, навчання відповідним формам поведінки, соціально-медичну профілактику.

3. Реабілітацію, яка передбачає лікування депресивних станів дитини.

4. Терапію, методи роботи якої є: групова терапія, арт-терапія, психодрама, ігрова терапія, пісочна терапія, казко терапія [3].

Отже, у соціальній роботі з дітьми, які постраждали від сімейного насильства важливим є створення соціальним працівником технології соціальної роботи. Технологія соціальної роботи – це система науково обґрунтованих послідовних і координованих прийомів, методів і дій, що використовуються соціальними службами і соціальними працівниками для досягнення мети і завдань соціальної роботи. Технологіями роботи у напрямі подолання сімейного насильства над дітьми є: особистісно-орієнтована, технологія «рівний-рівному», рекламно-інформаційна. Важливим у роботі з дітьми, які зазнали сімейного насильства є застосування комплексу методів соціальної роботи. Основними методами роботи з дітьми є: соціально-психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-правові, соціально-економічні, соціально-групові.

Перелік використаних джерел

1. Безпалько О.В. Соціальна робота : навчальний посібник. К. : Вища школа, 2004. 351 с.
2. Боднар А.Я., Павленко С.С. Деякі аспекти вивчення проблеми насильства в сім'ї на сучасному етапі. *Наукові записки НаУКМА*. 2008. Т. 84. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 69–72.
3. Ноур А.М. Насильство в сім'ї в Україні: стан проблеми, пошук шляхів розв'язання / А.М. Ноур. *Український соціум*. 2016. №3. С. 70-76.
4. Ролінський В.І. Насильство щодо неповнолітніх: проблеми, профілактика: навчально-методичний посібник. Одеса : Ветаком, 2003. 220 с.
5. Тюріна В.О. Мотиви і потреби як фактор насильницької поведінки. *Соціальна робота: теорія і практика*. 2009. №2. С. 18– 26.

Вікторія Звєкова

к.п.н., доцент, викладач,
завідувач кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти
Ізмаїльського державного гуманітарного університету

ДИСЛАЛІЯ ЯК ВИД МОВНОГО ПОРУШЕННЯ

Більшість дітей старшого дошкільного віку вже повністю оволоділи звуковою стороною мови, мають досить розвинений словниковий запас і здатні граматично правильно будувати речення. Однак не у всіх однаковий процес оволодіння мовою. У деяких випадках вона може бути спотворена, і тоді у дітей виникають різні відхилення в мові, що порушують нормальний хід її розвитку. Фонетичне і фонематичне недорозвинення - це порушення процесів формування системи вимови рідної мови у дітей з різними порушеннями мови внаслідок дефектів сприйняття і вимови фонем.

Як відомо, дислалія - це порушення вимови при нормальному слуху і підлягаючій зберіганню іннервації м'язів мовного апарату. Причини виникнення порушення звуковимови можна розділити на дві великі групи: органічного характеру і соціально-психологічного [8].

До органічних причин ми можемо віднести особливості будови:

1. губ (нерухомі, тонкі, товсті)
2. зубів (відсутність зубів, зайві зуби, діастема)
3. прикусу(передній відкритий, бічний, прогнатія, прогенія, косий)

4. язика (товстий, тонкий, вузький, широкий, маленький)
5. під'язикової вуздечки (укорочена)
6. неба (тверде - готичне, низьке; м'яке - коротке, нерухоме).

Соціально-психологічними причинами виникнення дислалії являються:

1. Наслідування дитини неправильної вимови звуків дорослого.
2. Педагогічна занедбаність.
3. Двомовність.
4. Мова «нянь», якими користуються батьки.

Для діагностики і подальшої корекції дислалії ми повинні знати, з якою формою дислалії ми маємо справу. У своїй роботі Л. С. Волкова виділила дві основні форми дислалії залежно від локалізації порушення і причин, що обумовлюють дефект звуковимови: функціональна (немає дефектів апарату артикуляції) і органічна (відхилення у будові периферичного мовного апарату). Однією з відмінностей цих форм являється те, що функціональна дислалія виникає в дитячому віці в результаті неправильного освоєння системи вимови, а органічна (механічна) дислалія може виникнути у будь-якому віці внаслідок дефекту апарату артикуляції, наприклад, із-за травми можуть випасти передні зуби і людина не зможе правильно вживати звуки, при яких язик повинен знаходитися в положенні верхнього підйому [1]. Відмітною ознакою дислалії, на думку Т. Б. Філічевої, являється класифікація за формами прояву порушень звуковимови, вони можуть проявлятися у відсутності тих або інших звуків (корова - коова); у спотвореннях, коли замість вживання нормативного звуку української мови, дитина використовує інший не існуючий в цій системі мови звук, так вона говорить корова, але використовує горловий [p]; у замінах звуку - це вживання замість нормативного звуку української мови, іншого звуку існуючої в цій системі мови, в результаті замість корова, дитина говорить колова; останнім варіантом класифікації за формами прояву порушень звуковимови є - змішення або взаємозаміни, так замість корова - колова, а замість молока-мороко [7, с. 33].

О. В. Правдіна у своїх роботах пропонує класифікацію дислалії за групами порушених звуків: сигматизм і парасигматизм, ротацізм і

параротацізм, ламбдацізм і параламбдацізм, йотацізм і парайотацізм, гамацізм і парагамацізм, каппацізм і паракаппацізм, хитизм і паракхитизм, також порушення вимови дзвінко-глухих, твердих, м'яких звуків і голосних [5, с. 27].

При формуванні правильної звуковимови у дітей незалежно від причин і характеру дислалії, Т. Б. Філічева стверджує, що необхідно дотримуватися ряду загальних вимог. Одна з найголовніших вимог – це дотримання строгої послідовності етапів логопедичної роботи [7, с. 23]:

1. Розвиток слухової уваги, слухової пам'яті і фонемного сприйняття формованого звуку.
2. Артикуляційна гімнастика.
3. Постановка звуку.
4. Автоматизація звуку.
5. Диференціація формованого і змішаного звуку у вимові.

Перший етап постановки звуку - це розвиток фонемного слуху (сенсорорізняльна функція). Робота має проводитися в ігровій формі на фронтальному, груповому і індивідуальному занятті. Робота починається на матеріалі немовних звуків і поступово охоплює усі звуки мови. При формуванні фонемного слуху можна виділити шість етапів розвитку:

1. Розвиток здатності дізнаватися і розрізняти немовні звуки, наприклад, гра - Що шумить? Що гуде? Хто кричить? та ін.
2. Уміння розрізняти висоту, силу, тембр голосу, орієнтуючись на одні і ті ж звуки, звукосполучення і слова, наприклад, «Три ведмедя», треба вимовити відповідні репліки то дуже низьким, то середнім, то високим голосом.
3. Уміння розрізняти слова, близькі за звуковим складом, наприклад, «вагон-вагон-фагон-вагон-факон», діти повинні, коли почують правильне слово хлопнути в долоні.
4. Уміння розрізняти склади.
5. Уміння розрізняти фонемні рідної мови.
6. Формування у дітей навички елементарного звукового аналізу.

Наступним етапом логопедичної роботи є – артикуляційна гімнастика. Вона буває статична (лопатка, чашка, голочка та ін.) і

динамічна (годиннички, конячка та ін.). Метою артикуляційної гімнастики є вироблення правильних, повноцінних рухів органів артикуляцій, необхідних для правильної вимови звуків, і об'єднання простих рухів в складні – артикуляційні уклади різних фонем [2].

Отже, на основі теоретичного дослідження доведено необхідність проведення корекційної роботи у дітей з інтелектуальною недостатністю та порушеннями слуху, а також розробки логопедичної роботи для подолання недоліків звуковимови цієї категорії дітей.

Перелік використаних джерел

1. Волкова Л. С., Шаховская С. Н. Логопедия: Учебник для студентов дефектол. фак. пед. вузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. 680 с.
2. Гаврилова Н. С. Прийоми формування правильної вимови фонем у дітей. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2012. Вип. 3. С. 11-20.
3. Литвиненко С. А. Ігрова терапія як засіб психологічної допомоги. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти: зб. наук. пр.* 2008. Вип. 41. С. 21–24.
4. Лазарева І. А. Неврологічні основи логопедії: навч.-метод. посіб. Луганськ, 2005. 132 с.
5. Правда О. В. Логопедия: учеб. пособие для студентов дефектолог. фак-тов пед. ин-тов. М.: "Просвещение", 1973. 272 с.
6. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс. К. : Кафедра, 2013. 284 с.
7. Филичева Т. Б. и др. Основы логопедии: учеб. пособ. М.: Просвещение, 1989. 223 с.
8. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): навч. посіб. К. : Слово, 2009. 244 с.

Тарас Зелений
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
освітньо-професійна програма «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник
Оксана Коваль
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сьогодення нашої держави супроводжується цілою низкою складних і суперечливих процесів, які торкнулися і сучасної системи освіти. Ці процеси створюють таку соціокультурну та освітню ситуацію, вихід з якої вимагає залучення не лише високваліфікованих, а й емоційно стійких кадрів. Разом з тим, діяльність працівників усіх освітніх закладів за багатофункціональністю, різноманітністю видів діяльності, нервовою і фізичною напруженістю продовжує залишатися в переліку «складних». При цьому їх праця і поведінка досі визначається загальноприйнятими нормами і вимогами, відповідати яким на практиці буває досить важко в силу специфіки педагогічної професії.

Численні дослідження [1; 3] свідчать про наявність постійної емоційної напруженості у представників даної професії, пов'язаної з систематичними ситуаціями оцінки, частими і тривалими контактами із здобувачами освіти, їх батьками, зниженням престижності педагогічної праці, високою ймовірністю виникнення ділових і міжособистісних конфліктів. Частіше всього такий стан пов'язують з синдромом «емоційного вигорання» та стверджують, що при відсутності систематичної роботи щодо його профілактики, він починає проявлятися у майбутніх педагогів ще в період навчання у ЗВО та загострюється під час проходження практики. У зв'язку з цим

у багатьох студентів значно знижується мотивація подальшого розвитку в педагогічній професії.

Відтак, задля збереження психічного здоров'я педагогів, дбати про нього необхідно ще на етапі їх підготовки до професійної діяльності. Одним із ключових моментів цього процесу є розвиток т.з. емоційної стійкості.

Аналіз наукової літератури [1-4] з визначеної проблематики засвідчив наступні положення:

1. Емоційна стійкість – це професійно значима якість особистості, що дає змогу контролювати прояв емоцій і адекватно діяти в напружених емоційних ситуаціях практичної педагогічної діяльності.

2. Педагогічне забезпечення розвитку емоційної стійкості – це вид професійної діяльності, що передбачає активізацію особистісних та інституційних ресурсів, необхідних для реалізації ефективності розвитку ЕС майбутніх викладачів ЗВО. Воно передбачає реалізацію принципу професійного загартовування, який має на меті включення студентів у процес вирішення різних реальних або модельованих проблем педагогічних відносин; діагностування мотиваційно-цільової, емоційно-вольової та поведінково-діяльнісної готовності до системи професійних відносин; стимулювання самопізнання, самовизначення і саморозвитку студентів у різних педагогічних ситуаціях, утвердження своєї позиції та способу адекватної поведінки в різних умовах.

3. Ефективність розвитку емоційної стійкості майбутніх викладачів ЗВО забезпечує комплекс педагогічних засобів, що сприяють отриманню досвіду вольової поведінки в умовах емоційної напруженості, вироблення навичок, умінь, навичок саморегуляції емоційної напруженості. Серед них найефективнішими є наступні: позитивне ставлення викладачів до розвитку ЕС студентів педагогічного ЗВО; організація процесу навчання на основі включення студентів в професійні проби; рефлексивний характер навчальної діяльності; створення ситуацій успіху професійної діяльності як способу формування активно-позитивної потреби розвитку емоційної стійкості.

Перелік використаних джерел

1. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти / Максименко С.Д., Карамушка Л.М., Зайчикова Т.В. та ін. К.: Міленіум, 2004. 264 с.
2. Маслач К. Практикум по социальной психологии. СПб.: Питер, 2000. 522 с.
3. Орел В.Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии: эмпирические исследования и перспективы. *Психологический журнал*. 2001. Т. 22. №1. С.90-101.
4. Ребуха Л. З. Теоретичні аспекти емоційної напруженості як психологічної проблеми *Теоретичні та прикладні проблеми психології*. 2015. №2. С. 28-35

Карсканова С. В.

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри спеціальної освіти
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

БЕЗУМОВНЕ ПРИЙНЯТТЯ ВЛАСНОЇ ДИТИНИ БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Найбільшою трагедією сучасної сім'ї залишається появи на світ дитини «не такої, як у всіх», дитини з відхиленнями в розвитку. Така подія сприймається її батьками як «кара небесна», «вирок», «урок» та безліч крайнощів які виникають як у формулюваннях, так і як відношення до ситуації народження такої дитини.

Залишається фактом сильний стрес, який переживають батьки, в першу чергу мати дитини. В непоодиноких випадках ці стани посилюються післяпологовим психозом, який не помічається сім'єю, в наслідок їх загального стресового стану. Стрес, що має пролонгований характер, спричиняє сильну деформуючу дію на психіку батьків і стає вихідною умовою різкої травмуючої зміни життєвого устрою, що вже склався в сім'ї. Суперечливість батьківського ставлення проявляється в тому, що дитина одночасно розглядається і як об'єкт любові, і як джерело страждань (Шаргородська, 2003). На психологічних консультаціях, саме розгляд власної дитини як джерело страждань, за оцінкою більшості матерів, є причиною частих нападів роздратування, неконтрольованих нападів

агресії, паніки, відчаю, сорому стосовно дитини з інвалідністю і щодо інших членів родини. Ці відчуття є перешкодою до прийняття власної дитини, безумовного прийняття як неспівпадіння уявлень батьків про ідеальну дитину з образом реальної дитини.

Таким чином виникає нове джерело накопичення та переживання провини. Воно розглядається як складний когнітивно-поведінковий комплекс, що поєднує страх, самоприниження, аутоагресію та водночас включає систему психологічних захистів, які пом'якшують емоційне напруження, викликане цими негативними почуттями. Цей стан Скрипник характеризує як стан захисту особистості від внутрішньої агресії, яка була викликана покаранням людини самої себе (Скрипник, 2009). Провина розглядається як чотирьохкомпонентне утворення: 1) емоційний компонент; 2) когнітивний компонент; 3) мотиваційний компонент; 4) психосоматичний компонент (Царькова, Варіна, 2019).

Безумовне прийняття дитини починається з безумовного прийняття батьками себе. Проаналізовано причини відторгнення батьками дитини (низький рівень самоприйняття батьками самих себе; небажане зачаття та народження дитини; неспівпадіння уявлень батьків про ідеальну дитину з образом реальної дитини; налаштування на виховання). Описано складові атмосфери любові, багатократно переживання яких дає дитині відчуття, що батьки її люблять (Руденко І. М.).

Неприймаючі батьки характеризуються відторгненням індивідуальності дитини, встановленням психологічної дистанції у стосунках з дитиною, відсутністю свободи самопрояву, самореалізації. Неприйняття здійснюється на емоційному рівні. Батьки усвідомлюють своє невдоволення дитиною, вони надмірно вимогливі, зверхкритичні, жорсткі у спілкуванні, вимагають беззаперечної слухняності та шанобливого ставлення до себе, не помічають достоїнств, звертають увагу лише на недоліки дитини. Також можливе байдуже ставлення до дитини, коли існує дистанція у стосунках, і батьки не прагнуть зрозуміти, якою є дитина. Неприймаючі батьки звинувачують у своїх проблемах дитину, оточуючих, обставини. Вони знаходять виправдання поведінки

дитини, щоб, насамперед, виправдати себе, або відсторонюються від неї, але не допомагають дитині знайти вихід із важкої ситуації (Руденко І. М.).

В більшості педагоги описують таку дитину як проблемну, агресивну, імпульсивну, надмірно активну, невпевнену у собі, депресивну, віктимну, емоційно холодну, байдужу, неконтактну, сором'язливу тощо та ще безліч подібних характеристик. Їх розглядають в контексті атипового, нерівномірного психічного розвитку, пов'язаного з індивідуальними особливостями онтогенезу дитини й не стосується патології мозку чи психіки, а є результатом безлічі факторів, які погіршуються постійним сімейним стресом. Ідеї К. Райта указують на позитивність корегувальних впливів у психологічній роботі з такою дитиною, а вчення Ж. Глозмана підкреслюють важливість сприятливого клімату та розвитку сім'ї, у якій дитина з інвалідністю зможе досягти показників соціалізації наближених до норми – в іншому випадку спостерігаються прояви дизонтогенезу й соціальної дезадаптації (Р. Емері, Б. Сміт).

Традиційний розгляд цієї проблеми науковцями зводиться на зосередженості при допомозі сім'ям, що мають проблемних дітей, насамперед на самій дитині, а члени сім'ї залишаються лише ресурсом, умовою чи ж перепорою її розвитку.

Патологізація переживань забезпечується структурно-динамічними процесами та процесами ідентифікації в родині. Мірою соціалізації дитини накопичується травматизація від усвідомлення її інвалідизації, що знаходить свої прояви в таких патернах як: хроніфікація, інтеграція-раціоналізація, медикалізація інтеракцій, нозогнозії. Переживання виступає як встановлення змістовної відповідності між свідомістю і буттям та спричиняє моральне страждання, яке детермінується внутрішньособистіними конфліктами, компенсується механізмами психологічних захистів, опосередковується особистісними якостями батьків і виявляється у патернах батьківської поведінки та ставлення до хвороби дитини.

Аналізуючи питання психологічного супроводу сім'ї, яка виховує дитину з інвалідністю розуміємо, що поняття безумовного прийняття цієї дитини, як психологічна проблема не розглядається. Акценти

робляться лише на структурно-функційних характеристиках членів сімей, що мають дітей інвалідів; констатацією необхідності спеціальних заходів, спрямованих на реабілітацію цієї категорії сімей; у межах корекції запропоновано консультування членів сімей спеціалістами різних профілів (психологами, педагогами, лікарями).

Батькам потрібна постійна психотерапевтична та психологічна підтримка, іноді і допомога психіатра (призначення ліків) для корегування коливання емоційних станів.

Перелік використаних джерел

1. Руденко І. М. Безумовне прийняття дитини як основа гармонійних батьківсько-дитячих стосунків. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2016. Т. 21. Вип. 1 (39) ISSN 2304–1609.
2. Скрипник Т. В. Взаємодія з батьками аутичної дитини у світлі феноменологічного підходу. *Дидактичні та соціальнопсихологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.- метод. зб.* К.: Наук. світ, 2009. Вип. 11. С. 227-234.
3. Шаргородська С. Проблеми соціально-психологічної реабілітації дітей з особливими потребами та їх сімей (з досвіду роботи творчої групи творчих психологів і соціальних педагогів). *Нова педагогічна думка*. 2003. №4. С. 78-80
4. Царькова О., Варіна Г. Генезис трансформації почуття провини у батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я. *Наука і освіта*. 2018. №9-10. С. 78-85.

Олена Коваль
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 053 Психологія,
освітньо-професійна програма «Психологія»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Анатолій Фурман
д. психол. наук, професор,
завідувач кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА СТАДІЇ ПРИСТОСУВАННЯ СІМ'Ї ДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

В сучасному світі захист дітей та сімей, які їх виховують, забезпечення реалізації їх прав та свобод є одним з ключових напрямів розвитку кожної держави. В Україні в останні роки широкого поширення набуває допомога сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю. Діти з інвалідністю, або діти з особливими потребами, – це діти з фізичними, інтелектуальними, сенсорними та руховими обмеженнями, а також з емоційно-правовими та адаптаційними проблемами, що потребують комплексної допомоги внаслідок соціальних, психологічних, медичних обмежень [1].

Останнім часом значна увага фахівців та велика чисельність наукових праць були присвячені дослідженню того, як відображається присутність дитини з інвалідністю на функціонуванні її сім'ї та які характеристики сім'ї визначають розвиток дитини в майбутньому. Перехід від біомедичної моделі реабілітації до сімейно-центрованих програм був спричинений глибоким усвідомленням, що наявність інвалідності у дитини – це є велике випробування для усієї сім'ї.

Історично склалося так, що в минулому діти з інвалідністю перебували поза увагою суспільства, і довгий час були віддалені від нього. Звертаючи увагу на нормативно-правову базу слід зазначити, що основними актами, які регулюють життєдіяльність дітей з інвалідністю є – Конвенція про права людей з інвалідністю,

Конвенція ООН про права дитини, Конституція України, Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» тощо. Передумовою для розвитку труднощів у сім'ях, які виховують дітей з інвалідністю є недостатність, насамперед соціальних можливостей та структур, які б підтримували сім'ю та дитину в її розвитку.

Формування особистості будь-якої дитини, у тому числі і з психофізичними вадами, відбувається в основному у сім'ї. Від характеру взаємовідносин батьків з дитиною залежить адекватність контактів з соціальним середовищем. Кожна сім'я – це джерело духовної підтримки, найбільш значний фактор соціалізації, який перевищує усі інші за своїм значенням.

Сім'ї, в яких виховуються діти з відхиленнями в розвитку живуть під вантажем багаточисельних проблем, не кожен батько чи мати виявляються здатними прийняти недугу дитини, адекватно реагувати на постійно виникаючі проблеми [2; 3]. Відомо, що пролонгована психотравмуюча ситуація здійснює негативний вплив на психіку батьків та ускладнює їхнє відношення до дитини. Декого з батьків трагічність ситуації надламує. А власне особистісні якості батьків визначають можливості соціалізації дітей та адаптації до життя. Важливою є наявність у батьків такої важливої якості як стресостійкість, саме вона необхідна для підтримки дитини. Відсутність же цієї якості вказує на нездатність батьків здійснювати виховання та соціальний супровід власної дитини протягом всього життя, взаємодіяти з фахівцями різного рівня чи навпаки, свідчить про схильність до аутизації по відношенню до дитини чи соціуму. [3]

Не новиною буде той факт, що основний догляд за дитиною з інвалідністю лягає на плечі матерів. Дуже часто у них самих наступає «соціальна інвалідизація», оскільки вони стають заручницями ситуації. Неможливість достатньо часу приділяти собі, величезне психологічне, а подекуди й фізичне навантаження сприяють тому, що в багатьох випадках жінка просто «вигоряє на очах». Також варто зазначити, гендерні характеристики щодо традиційної ролі чоловіка як батька виявлятимуться в своєрідній формі. А саме, часто завуальована ілюзія «спокійного прийняття» ситуації, часто викликає

непорозуміння з боку жінки. Емоційні труднощі чоловіка можуть маскуватися під потребу «тримати себе в руках». Гендерно-зумовлена складність чоловіків демонструвати власні емоції, приймати та використовувати соціальну підтримку – становить значну перешкоду, щоб розв'язувати завдання, пов'язані з кризою, зумовленою інвалідністю дитини.

Сім'я в якій зростає дитина з інвалідністю стикається з цілим рядом проблем, які містять у собі: соціальні, педагогічні, психологічні, економічні та медичні аспекти. Соціальні включають у себе адаптацію у соціумі, безбар'єрність пересування, прийняття оточуючими, створення умов для активного життя тощо. Педагогічні аспекти пов'язані з фахівцями, злагоженістю роботи педагогів, створенням можливостей для навчання та ін. Психологічні – з прийняттям ситуації, внутрішньою адаптацією до життя з дитиною з інвалідністю, налаштування себе на позитивне мислення тощо. Економічні аспекти проблем відображені в фінансовому навантаженні сімей, які виховують дитину з інвалідністю, постійними витратами. Медичний аспект проявляється у значній мірі в оптимізації медичного обслуговування дитини, вихід на його найбільш оптимальний рівень.

Ознайомитись із стадіями пристосування сім'ї до нового життя, ми можемо на прикладі спіралі Еріки Шухардт – психотерапевтки, яка досліджувала 2000 сімей, у яких є діти з ООП, і вивчала їхній емоційний стан. Нею рухаються батьки, часом падаючи, часом піднімаючись, часом просуваючись швидко, часом – повільно. Спіраль допомагає батькам та спеціалістам раннього втручання зрозуміти, що відбувається зі сім'єю після народження дитини з інвалідністю. [4]

Початок життя з дитиною, яка має інвалідність розпочинається зі стадії шоку. Батьки не усвідомлюють, що сталося і нічого не хочуть чути. Вони не готові сприймати ще адекватно інформацію. Порада на цьому етапі – не намагатися пояснювати всі деталі діагнозу дитини її батькам. Слід надати час, щоб призвичаїтися до нової реальності. Друга стадія – заперечення. Батьки не бажають сприймати діагноз дитини за правду. Часто вони заперечують той факт, що дитина має певні проблеми в розвитку. Не вважають за потрібне розвивати цю

тему. На цьому етапі слушною порадою буде надати батькам час побути наодинці з цією ситуацією. Після стадії заперечення настає етап пошуку. На даному відрізку батьки гарячково звертаються до фахівців, дуже часто сподіваються на чудо. Абілітація ж, як найвагоміший чинник змін на жаль не враховується. Коли батьки дитини з інвалідністю очікують на диво – вони швидко розчаровуються. Порада на цьому етапі – звертатися до фахівців і розуміти, що, нажаль, не існує чудо таблетки, яка б могла в один момент зробити дитину здоровою. Наступний етап – агресія та злість. Батьки, які виховують дітей з інвалідністю досить часто задають собі питання: «Чому це трапилось саме зі мною?», «Хто винен у тому, що сталося?», «Як покарати винних?»... На цій стадії важливо надати батькам можливість виговоритись, позлитись. Власне фахівці на деякий час можуть відігравати роль своєрідних «контейнерів» по збору негативної інформації. В такі моменти не варто відповідати емоціями на емоції. Необхідно дати можливість людині виговоритися. Тут важливо дати можливість батькам зрозуміти, що їхня дитина не являється покаранням, навчити сприймати її, як даність. Відповідно, якщо це даність – значить немає винних.

Після агресії настає стадія депресії. Найближчі люди розуміють, що зробили для дитини усе можливе, але на жаль чуда не трапилось. Настає спад сил. Дуже часто на цьому етапі в батьків опускаються руки. Після депресії приходить час примирення. Батьки усвідомлюють те, що вони виховують дитину з інвалідністю. Стадія прийняття – мабуть одна з найважливіших. Батьки починають сприймати своїх дітей, не як хворих, акцентуючи увагу на їхньому діагнозі, а в першу чергу, як дітей. Вони починають розрізняти їх усмішку, навчаються разом весело проводити час. Цей етап різючих перевтілень. Коли людина із журби переходить в стан радості. Остання стадія – це солідарність. Батьки розуміють, що вони не самотні. Є багато сімей, які також проходять свій шлях виховуючи дитину з інвалідністю. Так настає усвідомлення того, що саме батьки є рушіями якісних змін – сприяння розвитку раннього втручання, інклюзивних груп в садочках та школах, активної соціалізації своїх дітей.

Отже, внутрішні цінності сім'ї, взаємна підтримка відіграють важливу роль у вихованні дитини-інваліда, так як деструктивні взаємини в сім'ї негативно впливають на дитину. Відповідно в сім'ї, в якій люблять свою дитину і соціально-психологічні проблеми будуть вирішуватися результативніше.

Перелік використаних джерел

1. Реабілітація дітей з особливими потребами (поради батькам) | Блоги БДМУ (bsmu.edu.ua). URL : <https://www.bsmu.edu.ua/blog/reabilitacziya-ditej-z-osoblivimi-potrebami-poradi-batkam/>
2. Хворова Г., Онуфрик М., Майорова Н. Центр (відділення) денного догляду для дітей з інвалідністю: нормативно-правове забезпечення, адміністрування, психолого-педагогічний супровід, підтримка компетентного батьківства: інф.-метод. посіб. Фонд соціального захисту інвалідів; ГО «Родина». Київ, 2020. 3 с.
3. Роль сім'ї у вихованні дітей з особливими потребами : інклюзивне навчання в Україні. URL : <https://sites.google.com/site/inkluzivnenavcannavukraieni/home/1-1-proces-stanovlenna-inkluziie-ta-inkluzivnogo-navcanna/osnovi-inkluzivnoie-osviti/rol-sim-ie-u-vihovanni-ditej-z-osoblivimi-potrebami>
4. Лук'янченко К. Роль сім'ї в процесі виховання та навчання дитини з особливими освітніми потребами: *матер. XXVI наук. конф. здобувачів вищої освіти «Історичний досвід і сучасність»: доповіді*. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2020. Вип. 39. С. 21–27.

Данієла Крупська

студентка СР-41

Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Світлана Миколюк

к.е.н., старший викладач

кафедри психології і соціальної роботи

Західноукраїнського національного університету

ПОНЯТТЯ СИРІТСТВА ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЙОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Сім'я – це найважливіший інститут у будь-якій країні, причиною цього є те, що саме у цьому середовищі створюються не лише біологічна істота, а й соціальна. Адже для дитина яка росте, сім'я являється першоджерелом демонстрації соціальних норм та правил.

Саме в рамках сімейних зв'язків людина перетворюється на особистість.

Тому перед тим як дослідити питання сирітства необхідно вивчити та проаналізувати причини, які приховуються в цьому соціальному інституті.

Сім'я існувала довгі століття та по своїй структурі вона все ж зазнала певних перетворень.

Лукашевич у своїх роботах згадував про етапи еволюції сім'ї, які вивів соціолог Дж. Голдторп. Згідно досліджень американського соціолога існує 4 етапи формування сім'ї. Перший етап – дохристиянський, йому характерні пізні шлюби, зазвичай не з власної волі, самотніми людьми, та домінацією сім'ї де є пара. [4].

Сім'я в християнському суспільстві – другий етап формування цього інституту. Через вплив релігії майже унеможливилось розлучення та аборти, вводилась заборона на кровні союзи між родичами, а шлюб почав ставати добровільним.

Третім етапом розвитку цього інституту був за часів індустріалізації. Вплив революції на тенденції формування сім'ї були такими: знизився вік вступу до шлюбу, розлучення тепер не були під заборонаю, підвищується рівень народжуваності. [4].

Друга «сімейна революція» спостерігається і зараз, це і є четвертий етап еволюції сім'ї. Змінюється роль цього інституту в суспільстві, що призводить до загрози його існування.

Разом із змінами в погляді на сім'ю, змінюється і роль жінки в суспільстві. Тепер рідше можна спостерігати за тим, щоб жінка вела такий спосіб життя як кілька десятиліть тому. Майже кожна з них тепер хоче досягнути фінансової незалежності та самостійності і приймати фінансові рішення на рівні з своїм чоловіком. Мало жінок тепер готові лише вести домашнє господарство та займатись вихованням дітей як це було раніше.

На зміну поглядів на роль сім'ї в суспільстві також вплинула сексуальна революція та поява контрацептивів. З початком цієї революції ЗМІ проголошували та частково пропагандували «вільну любов», а усі сексуальні зв'язки, в тому числі позашлюбні зберігали

свою анонімність, що в свою чергу приводило до зміну уявлень щодо того що дозволено, а що ні.

Після усіх вище перерахованих змін в соціальному устрої, можна спостерігати такі тенденції у сім'ї, як соціальному інституті:

- скоротилась середньостатистична тривалість шлюбу;
- зменшення кількості дітей у родинах;
- зросла кількість розлучень, відповідно і число неповних сімей;
- збільшення кількості дітей, що народились поза шлюбом;
- все більше пар почали жити в громадянському шлюбі, не реєструючи його;
- кількість повторних шлюбів теж знизилась [4, с.150].

У висновку можна спостерігати за тим, що інститут сім'ї як такий, за останні десятиліття, втрачає свою цінність у очах суспільства. В ході чого формується поняття «сирітство».

Сирота – дитина, яка перебуває поза сім'єю, тимчасово або перманентно, внаслідок смерті батьків або їх втрати батьківських прав. А також це дитина, яка з різних причин не може перебувати у сімейному середовищі та потребує допомоги та забезпечення безпеки від держави.

Сирітство поділяють на два види: біологічне та соціальне. Біологічне – це коли дитина втрачає внаслідок смерті двох батьків. Соціальне – коли дитина набуває статусу сироти при живих батьках.

Як зазначає О.Терновець: - «сирітство – це комплексний соціальний феномен, який досліджують на міждисциплінарному рівні» [3].

В деяких дослідженнях зазначається, що соціальне сирітство – це стан коли дитина, що знаходиться в сім'ї, не отримує гідного виховання, освіти та емоційної підтримки та опіки від батьків. Або що це група дітей при живих батьках, які в силу економічних, морально-психологічних і соціальних причинах були покинуті їх батьками.

Л. Артюшкіна й А. Полянничко акцентують увагу щодо цього питання на тому, що відповідальність за це явище несе суспільство, яке не забезпечило правильних соціально-матеріальних умов, які б дозволили гідно виконувати батькам їх ролі [1].

На думку Л. Вейланде, сирітство приставляє з себе аномальне явище, причиною якого є дефіцит державних інститутів, або неналежне їх функціонування, адже саме вони забезпечують основні права та свободи дитини. А причиною кризи сім'ї як соціального інституту він вважає негативний вплив соціуму на формування особистості в моральному, фізичному, соціальному та інтелектуальному плані [2, с. 32].

О. Сахаров зазначав, що «протягом періоду становлення свідомості, волі та характеру, саме сім'ї належить у процесі виховання основна роль» [5, 54 с.].

Отже, виходячи з усього вищесказаного, можемо дійти до висновку, що інститут сім'ї і його належне функціонування є дуже важливим для суспільства, адже саме в рамках сімейного середовища проводиться первинна соціалізація дитини.

На сьогоднішній день в Україні знаходиться понад 700 інтернатних закладів для дітей, в них перебуває більше ніж 80 000 неповнолітніх. Лише 20% з них діти які втратили батьків через їх смерть, інші діти які перебувають у подібних закладах мають одного з батьків або родичів. При правильному та цілісному підході держави щодо інституту сім'ї цю ситуацію можна було б покращити або створити умови, які були б максимально наближені до сімейних [6].

Перелік використаних джерел

1. Артющкіна Л. М., Полянничко А. О. Сирітство в Україні як соціально педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Суми: Сум ДПУ, 2002. 268 с.
2. Вейланде Л. В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: автореф. дис. к.пед.н. : 13.00.04. 252 с.
3. Енциклопедія освіти / головн. ред.: В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.(840)
4. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. для вузів. 2-е вид., доп. і випр. К. : МАУП, 2003. 168 с (55)
5. Сахаров А. Б. Правонарушение подростка и закон. М.: Юридическая литература, 1967. 216 с.
6. Соціальне сирітство в Україні: руйнація традиційних цінностей
URL:<https://nationalcorps.org/socalne-sirtstvo-v-ukran-rujnascja-tradicjnihcnnostej/>

Світлана Лісовська
заступник директора з навчально-виховної роботи
Тернопільської спеціальної загальноосвітньої школи

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТА ОБСТЕЖЕННЯ УЧНІВ З «ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»

В 21 столітті в Україні відбулися позитивні зміни щодо суспільного ставлення до дітей з особливими потребами. Створення рівних можливостей для всіх громадян без винятку – незалежно від їх соціального статусу, стану здоров'я, віку чи інших показників – одне з основних завдань для суспільства, що прагне розвиватися в демократичному напрямку.

Саме до такої категорії належать діти з *інтелектуальними порушеннями помірною ступеня*, які до недавнього часу в українській системі освіти відносились до категорії дітей, які не здатні до навчання. Дана категорія дітей є різномірною групою, основною загальною рисою якої є психофізичний дефект, а в більшості випадків і наявність виражених органічних порушень.

Актуальність проблеми продиктована необхідністю вирішення гострих проблем, пов'язаних із тенденцією зростання кількості дітей з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня, зокрема проблеми – щодо психологічного супроводу таких дітей під час освітнього процесу.

Метою розвитку будь-якої дитини (в тому числі і дитини з особливими освітніми потребами) є формування здатності зберігати та оптимально відтворювати, розвивати себе, своє життя, успішно діяти в різних життєвих ситуаціях.

Численні дослідження в галузі спеціальної педагогіки і психології підтвердили той факт, що правильно організована освітня система для осіб з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня дає свій позитивний ефект і призводить до їхнього значного просування в напрямку адаптації до життя в суспільному середовищі.

Пізнавальні можливості дітей з *порушеннями помірною ступеня* (ППС) обмежені, однак вони можуть опанувати основні життєво-необхідні навички за умов спеціально організованого навчання, а саме

домогтися того, щоб ставши дорослими, вони могли самостійно себе обслуговувати, виконувати в побуті і, по можливості, на виробництві, прості трудові операції, орієнтуватись у навколишньому середовищі.

Сім'ї, в яких виховуються діти з інтелектуальними порушеннями, зіштовхуються з великою кількістю проблем і труднощів. Переважно і всі члени родини перебувають у стані стресу. Багато дітей даної групи, які не залучені до освітнього процесу, виключають одного з батьків із суспільної діяльності. Залучення таких учнів до освітнього процесу дозволило батькам цих родин працювати, що покращило матеріальний стан та позитивно вплинуло на сімейний мікроклімат, допомогло гармонізувати самосвідомість і взаємостосунки з дитиною.

Активна участь батьків у педагогічному процесі є надзвичайно важливою умовою для налагодження партнерських стосунків, організації роботи у спільній команді педагогів, батьків і фахівців для спільного прийняття рішень, плануванні навчальних та реабілітаційних заходів.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства такі діти розглядаються як особистості, які мають ті ж права і обов'язки, що й інші члени спільноти, але через особливості індивідуального розвитку вони потребують особливих освітніх послуг. Корекційні заняття проводяться індивідуально з дитиною з особливими потребами. Вони являють собою сукупність технік та вправ, які спрямовані на корекцію поведінки та розвиток особистості дитини [4].

Процес навчання дітей з *порушеннями помірного ступеня* повинен максимально сприяти розвитку особистості, що значною мірою визначається рівнем психічного розвитку, розвитку моторної сфери, мовлення, пам'яті та інших психічних процесів.

Визначення рівня розвитку провести досить складно. На сучасному етапі не вистачає методик, які б давали можливість об'єктивно оцінити наявний і потенційний рівень дитини з такими порушеннями[4].

У зв'язку з цим для діагностики пропонуємо використання «Соціограми», яку запропонував німецький педагог і психолог Х. С. Гюнцбург. О. В. Гаврилов у посібнику «Особливі діти в закладі і

соціальному середовищі» бланк карти і анкети адаптував до рівня дітей з порушеннями помірного ступеня [2].

Методика складається з карти спостережень і анкети, яку заповняють батьки і вчителі учнів. Ця методика має два рівні складності.

Перший рівень має на меті визначення найбільш простих навичок дитини. Містить аббревіатуру РАС-S/P, до якої входить 181 запитання. У випадку, якщо дитина показує 100% динаміку першого рівня, її переводимо на другий рівень і використовуємо методику РАС-1, до якої входить 120 запитань, які порівняно складніші за характером навичок, які перевіряються.

Бланк карти «Соціограми» заповнюється наступним чином: якщо навичка, що відповідає певному питанню, сформована повністю то віконечко з номером питання «Соціограми» заповнюється повністю олівцем синього кольору. Якщо навичка сформована частково, то віконце з номером питання заштриховується червоним олівцем. Якщо навичка не сформована, то віконце залишається порожнім. Оцінку доцільно проводити один раз на півроку.

При чому необхідно зазначити, що обстеження може проводитись як окремих психічних процесів, так і психіки дитини в цілому, її особистісної сфери, моторного, комунікативного, соціального, когнітивного розвитку. Причому система діагностичних методик підбирається з урахуванням того психічного процесу, яких планується вивчити у дітей з помірною або тяжкою розумовою відсталістю.

Враховуючи особливості психофізичного розвитку дітей з порушеннями помірного ступеня, психологічний супровід таких учнів здійснюється згідно з наступними напрямками.

Діагностичний – виявлення причин труднощів у навчанні, психофізичному та особистісному розвитку, у процесі адаптації до нових умов у школі, класі, до зовнішнього соціального середовища, внутрішніх ресурсів особистісного розвитку.

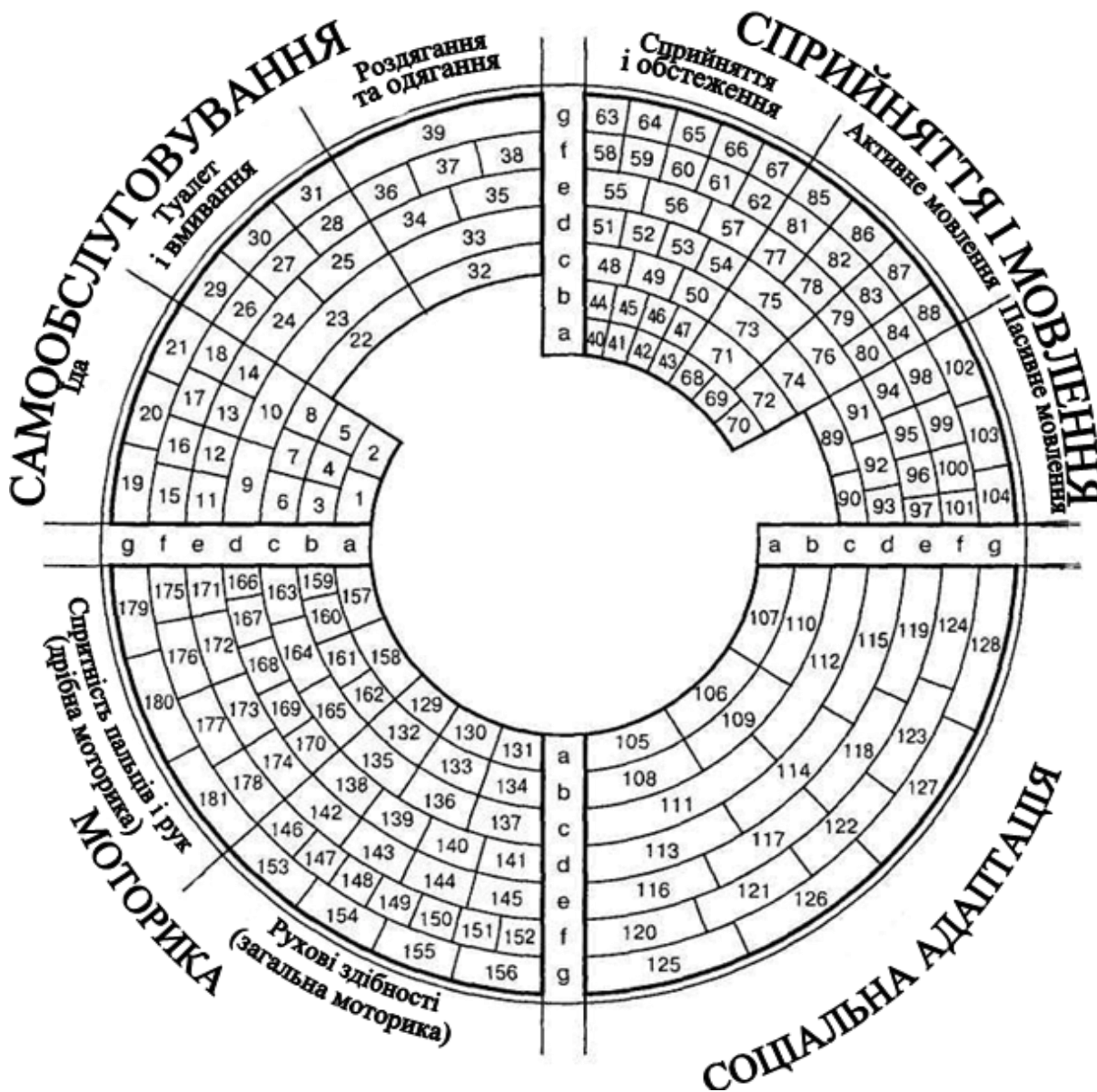
Приклад Карти спостережень «СОЦІОГРАМА» (форма РАС-S/P)

Прізвище, ім'я _____

Вік _____

Клас _____

З якого закладу освіти прийшов _____

Корекційний – часткове подолання труднощів у психофізичному та особистісному розвитку, забезпечення позитивної динаміки у розвитку (по можливості).

Консультативний – надання консультативної допомоги вчителям, батькам учнів із питань їх навчання, виховання, розвитку.

Профілактичний – запобігання небажаних форм поведінки, формування та розвиток знань, вмінь, які забезпечують адаптацію учнів до соціуму.

Реабілітаційний – психологічна допомога учням, які опинилися у складних життєвих ситуаціях.

На основі діагностування розвитку учнів визначаються напрямки і форми корекційно-розвиткової роботи, психолого-педагогічного супроводу та розробляється індивідуальна траєкторія розвитку кожної дитини з урахуванням індивідуальних та пізнавальних можливостей за розділами: - самообслуговування; - сприйняття; - мовлення; - соціальна адаптація; - моторика.

Індивідуальна освітня траєкторія є персональним шляхом реалізації особистісного потенціалу учня з особливими освітніми потребами, визначає вектор індивідуалізації його розвитку, дозволяє не тільки реалізувати індивідуальний підхід до кожної дитини, а й фіксувати, відстежувати і коригувати роботу щодо усунення порушень, сприяти корекції, розвивати життєві компетенції, здійснювати індивідуальне просування у сфері навчання і виховання. Ця комплексна система спрямована на формування життєвих компетенцій, на соціалізацію учнів і набуття ними соціального досвіду.

Учні даних категорій повільно включаються в роботу, швидко втомлюються та потребують постійної стимуляції. Позитивний результат в роботі дає поетапне виконання інструкцій, уповільнення темпу навчання, індивідуальний супровід при виконанні завдань, відпочинок під час виконання завдань.

По відношенню до дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня не є принципово важливо навчати їх основам наук, таких як письмо, читання, математичний розвиток. Більш доцільною є робота з формування у них соціального досвіду, який дозволить їм хоча б частково адаптуватись до умов суспільного середовища [2]. Якісним результатом освіти дітей даної категорії можна вважати їхнє просування за обома напрямками – «академічному» та формування життєвих компетенцій.

Таким чином, забезпечення психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами є невід'ємною частиною розвитку сучасної освіти. Психологічний супровід учнів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня повинен створювати комфортні умови для формування у дітей самостійності, впевненості відповідно до своїх можливостей, а в основі лежить визначення можливих цілей розвитку дитини.

Перелік використаних джерел

1. Закон «Про освіту». – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 308 с.
3. Положення про спеціальну школу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text>
4. Психологічний супровід інклюзивної освіти: метод. рек. / упоряд. А.Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.

Марія Машталір

здобувач вищої освіти соціально-гуманітарного факультету
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:

Ольга Шаюк

к. психол. н., доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ВУЗІ

Професійна позиція, будучи інтегральною особистісною характеристикою професіонала, визначає його відносини з різними сторонами професійної дійсності. У процесі професійного становлення важлива гармонізація професійної та особистісної позиції фахівця [1; 4].

Особливо актуальним є діалог особистісного і професійного для психолога, який працює власною особистістю, самістю, вирішуючи професійні завдання. У зв'язку з цим при підготовці професійних

психологів необхідно приділяти увагу формуванню особистісного ставлення до майбутньої діяльності, продуктивної професійної позиції [3]. Вивчення зміни і особливостей прояву професійної позиції у студентів психологів і лягло в основу нашої роботи, позначивши вибір теми наукового дослідження - «Соціально психологічні умови становлення професійної позиції і фахового статусу психолога».

Результати проведеного теоретичного та емпіричного дослідження дозволили сформулювати наступні висновки:

1. Змістовну основу професійної позиції студента-психолога становлять самоставлення, ціннісні орієнтації, смисли, суб'єктність, творча активність. Професійна позиція як особистісне утворення має індивідуальну забарвленість. Компоненти, що становлять професійну позицію студента-психолога: ставлення до людей в професії, яке зумовлено цінностями і смислами особистості; ставлення до майбутньої професійної діяльності, що відображає способи освоєння і реалізації професійної діяльності; ставлення до себе як до майбутнього психолога [2; 3].

2. На різних етапах навчання у змістовній основі професійно позиції студентів-психологів спостерігаються відмінності. Більшою мірою відмінності виявляються на перших етапах навчання. Від першого до другого курсу студенти стають більш впевненими в собі, здатними контролювати свої переживання, відзначають свою роль в подіях, щовідбуваються з ними, в меншій мірі потребують захисту.

При переході від другого до третього курсу спостерігаються кризові тенденції: знижується ступінь саморозуміння, зростає обережність, стримування спонукань.

До четвертого року навчання студенти-психологи більшою мірою приймають цінності, властиві самоактуалізованій особистості.

3. Виявлено зв'язок особистісних особливостей студентів-психологів і характеристик професійної позиції. Всі параметри професійної позиції пов'язані з інтернальним локусом контролю. Позитивно себе оцінюють як майбутніх психологів студенти з позитивним самоставленням, вірою в свої сили, розумінням самого себе, довірою до себе, самоприйняттям. Керуються просоціальними

цінностями широкого плану: розуміння, терпимості, захисту благополуччя всіх людей, самостійності мислення і поведінки.

Активність в професійному розвитку пов'язана з ціннісними орієнтаціями на рівні переконань типу універсалізм, самостійність, стимуляція, досягнення, влада, безпека, на рівні індивідуальних пріоритетів - з цінностями типу доброта, універсалізм, самостійність, стимуляція, досягнення, безпека, а також пов'язана з такими характеристиками самоактуалізації як підтримка, ціннісні орієнтації, самоповага, креативність.

Бажання в майбутньому працювати психологом і допомагати людям пов'язано з суверенністю в собі, з цінностями, які реалізуються в реальній соціальній поведінці типу доброта, універсалізм, досягнення, влада, безпеку, а також з такою характеристикою самоактуалізації як пізнавальні потреби.

4. Професійна позиція студента-психолога має певну динаміку протягом періоду навчання у вузі: зростає оцінка професійних знань і умінь, навичок надання психологічної допомоги при зниженні оцінки ролі освіти в професійному розвитку і бажання зв'язати професійні плани з діяльністю психолога, допомагати людям; тенденцію до зниження має активність в освоєнні професії з ростом її до випускного курсу. Відбувається перебудова структури професійної позиції, зростає її інтегрованість.

Перелік використаних джерел

1. Пальм Г. А. Гуманітарна парадигма у психології та проблеми підготовки практичних психологів. *Вісник Дніпропетр. ун-ту. Педагогіка і психологія*. Вип.6. Д., 2000. С. 7-12.
2. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М., 1994, 440 с.
3. Панок В. Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 1998. №4. С.3-5.
4. Капська А. Й., Долинська Л. В. Концептуальні підходи до проблеми підготовки фахівців спеціальності «Соціальна робота та практична психологія». *Психологія. Зб. наук. праць*. Вип.15. К., НПУ імені М. П. Драгоманова, 2002. С. 67-275

Назарій Низдропа
студент 1 курсу ОНП «магістр»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Наталія Карпишин
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія,
Західноукраїнського національного університету

ФІНАНСОВІ РІШЕННЯ НАСЕЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У вітчизняній економічній літературі найбільш вживаним є поняття «фінансові рішення домогосподарств», тоді як визначення «фінансові рішення населення» вживається доволі часто. Науковці ототожнюють населення із домашніми господарствами, що можна пояснити особливостями статистичної інформації та можливістю її аналізу.

Домогосподарства досліджуються як самостійні суб'єкти економіки, які приймають різні фінансові рішення, які базуються на життєвому досвіді і мають неформальний характер, тобто не потребують оформлення відповідного документа.

В тлумачному словнику української мови Івченко А. О. поняття «рішення» розглядається, як:

- продуманий намір зробити що-небудь, поступити як-небудь [1, с. 310];
- обдуманий і цілеспрямований вибір методів дій, які забезпечують досягнення поставленої мети з найбільшою ефективністю [2, с. 499];
- процес пошуку відповіді на певне питання і вибір оптимального варіанту рішення окремої проблеми [2, с. 499];
- свідомий і вольовий акт особи, який передбачає вибір між альтернативними варіантами можливої поведінки в процесі досягнення певної мети [3, с. 478].

На думку дослідника Фурашева В. М. «рішення» – це реакція у вигляді остаточного(их) алгоритму(ів) дії (дій), спрямованих на виникнення, запобігання, розв'язання або усунення реальних або

можливих (гіпотетичних) спонукальних мотивів (питань, подій, явищ або ситуацій та ін.), які їх викликали [4, с. 51].

Поняття «економічне рішення» більш широке, ніж «фінансове рішення» і частіше зустрічається в економічній літературі. Економічне рішення – це спосіб економічних дій держави, регіонів, підприємств, фірм, який обирають їхні керівники в результаті аналізу варіантів, виходячи з поставлених цілей і з урахуванням наявності обмежених ресурсів. А фінансове рішення представляє собою вибір дій економічних суб'єктів, спрямованих на формування і раціональне використання фінансових ресурсів для досягнення поставлених цілей [5, с. 108].

Фінансові рішення домашніх господарств - це обдуманий вибір дій одного або декількох членів домогосподарства з приводу формування і використання фінансових ресурсів, що знаходяться в їх розпорядженні для досягнення економічних і соціальних цілей [5, с.108].

На думку Б. Шулюк «фінансові рішення домашніх господарств – це вибір дій одного або декількох членів домогосподарства з приводу формування та раціонального використання фінансових ресурсів, що знаходяться в їх розпорядженні, для досягнення економічних і соціальних цілей» [6, с. 52].

Отже, «фінансове рішення населення» - це суб'єктивне бачення, намір особи розв'язати ту чи іншу фінансову проблему у найоптимальніший спосіб для досягнення поставленої мети. Фінансові рішення домашніх господарств залежать від багатьох внутрішніх та зовнішніх чинників і приймаючи їх, вони повинні враховувати необхідність попередження або зниження рівня виникнення різноманітних ризиків. Зокрема, до таких ризиків належать: ризик втрати вкладених грошей, ризик відсутності прибутку, ризик неможливості повернути кредит тощо. Тому домогосподарства повинні ефективно управляти ними, встановивши причини їх виникнення, рівень збитків та превентивні напрями мінімізації.

Перелік використаних джерел

1. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Х.: Фоліо, 2003. 540 с.
2. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Львів: Світ, 2006. Т. 2. 568 с.
3. Великий енциклопедичний юридичний. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка»», 2007. 992 с.
4. Фурашева В. М. Сутність та визначення поняття «рішення». *Правова інформатика*. №1(37). 2013. С. 49-55.
5. Ворошило В. В. Финансовые решения домохозяйств в условиях мирового финансового кризиса. *Экономика и управление*. 2008. №5. С. 107-111.
6. Шулюк Б. Особливості прийняття фінансових рішень домогосподарств в умові економічної нестабільності. *Вісник ТНЕУ*. 2015. №1. С. 51-58.

Олександра Ніздрань-Федорович

к. псих. н., доцент

кафедри освітології і педагогіки,

Західноукраїнський національний університет

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА МОДЕЛЬ БАЛАНСУ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ Н. ПЕЗЕШКІАНА В ОСВІТІ

Учасники освітнього процесу зустрічаються із викликами впроваджувати й дотримуватися високих стандартів освіти, дбати про високі темпи досягнення результатів у терміни, працювати гідно, а разом із тим добре дбати про психічне здоров'я на робочому місці. Організатори освіти й викладачі фактично працюють без вихідних, бо мають зобов'язання виконати великі об'єми роботи, а також бути постійно у контакті із різними учасниками освітнього процесу. До пандемії, а особливо у її часі, через різні канали зв'язку ці особи є на зв'язку, що зміщує межу між вільним від роботи часом і робочим. За таких обставин ризики розвитку емоційного вигорання зростають. Відповідальність за психічне здоров'я на робочому місці залежить від політик держави, організації, позиції лідерів та самої особи. Це означає, що відповідальність є спільною. Якби я запитала зараз вас про те, що ви знаєте про неї і як її практикуєте, думаю, що ми би мали нагоду для доброї психоедукаційної бесіди, бо потреби кожного

учасника освітнього процесу є важливими. Кажуть, що “нема здоров’я без психічного здоров’я”.

Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ) визначає психічне здоров’я як «стан благополуччя, в якому людина може реалізувати свій власний потенціал, справлятися зі звичайними життєвими стресами, може продуктивно і плідно працювати, і мати можливості робити внесок у життя своєї спільноти» [1].

Поряд із цим є поняття «Психічне благополуччя», і воно використовується для позначення «позитивної» сторони континууму стану психічного здоров’я, що охоплює почуття задоволення, компоненти ефективного психологічного й соціального функціонування, наприклад, здатність бути резильєнтними – бути гнучкими, пружними, вміти відновлюватися.

Психічне здоров’я та проблеми особи із психічним здоров’ям слід розглядати у континуумі – від психічного благополуччя до хвороби. Рухаємося собі в одну, то в іншу сторону на цій шкалі залежно від досвіду, який зустрічаємо в дорозі та його полярності – позитивної чи негативної.

Що впливає на формування та підтримання психічного здоров’я? Період раннього розвитку – створення безпечних умов для нашого розвитку. Сформована прив’язаність із батьками. Добре, коли у досвіді нема травматичного досвіду, бо він є одним із факторів ризику. Звісно, й важливий генетичний аспект, вплив зовнішнього середовища. Здоровий спосіб життя для нашого організму – як регулярна така важлива фізична активність, добрий сон, правильне харчування, відсутність вживання психоактивних речовин.

Ми всі зустрічаємося із життям та його вершинами, викликами, стресами. Кожен із нас має свої здібності, здобуті в часі розвитку у батьківській сім’ї, в школі, християнській спільноті, серед інших. У такий спосіб формувалися наші життєві концепції, наші установки, думки про себе, людей, світ. Тому до різних життєвих ситуацій у нас є свої ставлення, які пов’язані із нашими концепціями, установками, виникають емоції вже відповідно до того, як ми собі оцінюємо ту ситуацію. Якщо маємо безпеку, відчуваємо її, то можемо оцінювати й витримувати різні навантаження. Якщо мали травматичний досвід і

десь та безпека є порушена, то нам стає важче. Якщо не знаємо, як то оцінити, підвисаємо. Та головне справді розуміти, що відбувається й природньо реагувати. Щось можна уникати, але не на постійній основі, важливо йти назустріч викликам, аби розвиватися. Важливо пам'ятати й про те, як те, якими активностями наповнене життя та як вони впливають на наш стан, на наші емоції, на думки, ставлення до себе.

Ціль позитивної психотерапії Н. Пезешкіана полягає у мобілізації внутрішніх ресурсів людини так, щоб вона приймала добрі для себе рішення навіть у життєвих ситуаціях. Позитивна психотерапія закликає бачити ситуацію, людей, себе багатогранно. Стрес на робочому місці створює енергію і перерозподіляє активність організму для того, аби боротися і змінювати реальність, чи підлаштовуватися до змін, чи втекти від загрози. Разом із цим, коли стрес присутній постійно, через нього можуть відбуватися зміни мозку (впливає на розмір мозку, його структуру і функціонування).

Позитивна психотерапія позиціонує одним із центральних принципів роботи – принцип балансу, що вказує на важливість рівномірного розподілу уваги особи до різних сфер свого життя. Ці матеріали до конференції будуть корисними вам тим, що подаємо техніку балансу, яку рекомендовано використовувати у повсякденному житті, аби надавати собі підтримку у вирі різних викликів. Базова інструкція до техніки полягає у тому, аби намалювати на аркуші систему координат. Важливо подумати, скільки сил, часу, енергії особа вкладає у кожну із 4 сфер вашого життя, із розуміння того, що у вас є 100%. Ці сфери життя – це тіло/здоров'я, діяльність, контакти, сенси. Результати, які отримали дослідники своєї моделі, слід викладати у масштабі на лінії абсцис і ординат. Тіло за традицією позначається на позитивному відрізку вісі ординат, потім на позитивному відрізку вісі абсцис – діяльність, далі – на негативному відрізку ординат – контакти, і, нарешті, на негативному відрізку вісі абсцис - сенси. Наступним кроком є з'єднати всі крапки і отримуємо ромб. Важливо побачити, як саме особа розділяє свої сили, свою увагу, що займає першу позицію, а що перебуває у дефіциті.

Турбота про психічне здоров'я – не розкіш, а вимога для впровадження інновацій в освіті, оскільки учасники освітнього процесу є людьми, потреби яких є першочерговими. Важлива практика у впровадженні ідеї “від здоров'я особи – до громадського здоров'я”, бо тоді ми зможемо мати сталий розвиток освіти.

Перелік використаних джерел

1. Розпорядження від 27 грудня 2017 р. №1018-р Київ «Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>

Наталя Пасіка

практичний психолог

Тернопільська ЗОШ I-III ступеня №23

РОБОТА ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ПО РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА

Розвиток емоційного інтелекту – актуальна проблема, яка знаходить широке відображення в тематиці наукових пошуків з проблем соціально-педагогічних досліджень, практичний інтерес до якої значно переважає рівень її теоретичної розробки.

Швидкі зміни темпу соціально-економічних реформ в усіх сферах життя визначає актуальне питання розвитку емоційного інтелекту, що полягає у поступовому опануванні дитиною соціокультурних досягнень суспільства, у формуванні вміння усвідомлювати та ідентифікувати себе як соціальну істоту, здатну до досягнень у будь-якій сфері та вміння якісно взаємодіяти іншими людьми. Проблема розвитку емоційного інтелекту дітей та способи його формування є актуальною як у теоретичному, так і прикладному аспектах.

Ми погоджуємось із науковою позицією Дж. Мейера, який вважає, що «емоційний інтелект не залежить від емоційного стану. Високий рівень емоційного інтелекту не може виявити пригнічення чи сум, оскільки може мати для цього причини, причому «вибиратися» з негативного стану дитина буде не обов'язково легко і швидко. Єдина позиція, за якою популярна та наукова концепція

емоційного інтелекту, дійшли згоди, що полягає в тому, він означає бути розумним» [3].

Науковець Д. Люсін стверджує, що емоційний інтелект краще трактувати як «когнітивну здібність і не включати до складу особистісні якості, які можуть сприяти кращому чи гіршому розумінню емоцій, які не є структурними компонентами емоційного інтелекту» [2]. Ми погоджуємось із твердженням про те, що «емоційний інтелект – це здатність розуміти ставлення особистості, репрезентовані в емоціях, та керувати емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу синтезу» [1, с. 26].

Отже, пропонуємо роботу практичного психолога з дітьми по розвитку емоційного інтелекту зосереджувати на таких етапах:

– Формування знань про власні емоції – сфера, пов'язана із самосвідомістю, яка визначає формування у дитини здатності розпізнавати свій настрій і називати його. Дитина, яка орієнтується у своїх відчуттях, значно краще керує власним життям.

– Розвиток навичок управління емоціями – сфера, пов'язана із владою над почуттями, тобто можливостями управління емоціями та способами вираження власних емоцій, При цьому формується усвідомлення того, що негативні емоції слугують гарним досвідом, щоб наступного разу дитина змогла краще відреагувати на складну ситуацію, що у свою чергу позитивно позначиться на її самопочутті.

– Розвиток здатності мотивувати себе – сфера, пов'язана з позитивною мотивацією, тобто з вірою в себе. Якщо емоції будуть підпорядковуватись меті, це вплине на концентрацію уваги, залучення й реалізацію творчої діяльності та на життєвий успіх. Важливу роль відіграє сам факт того, що можна і треба протистояти емоціям, які перешкоджають реалізації раніше поставленої мети, а добре мотивовані діти проявляють у грі більше завзяття й оптимізму.

Перелік використаних джерел

1. Вальдамірова О. П. Емоційна сфера дошкільника та її корекція. *Освіта Донбасу*. 2003. №4. С. 61–66.
2. Lyusin D. V. *Sovremennyye predstavleniya ob emotsionalnom intellekte Sotsialnyiy intellekt: teoriya, izmerenie, issledovaniya* M. : Institut psihologii RAN, 2004. pp. 29–36.

3. Mayer J., Solovey P. The Intelligens of emotional intelligence D Mayer, P.Solovey Intelligence. 1993. V. 17. №4. pp. 433–442.

Віталія Пастущин

здобувач вищої освіти соціально-гуманітарного факультету
Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Ольга Шаюк

к.психол.н., доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ЛЮДИНИ

Самоактуалізація – одне з центральних понять гуманістичної психології, згідно з якою природа людини спочатку позитивна (у крайньому випадку, нейтральна), і будь-які деструктивні тенденції виникають внаслідок деформації природного розвитку. А, отже, ніщо стале і порочне не може бути розвитком природним шляхом. Відповідальність за деформації людини, за його пороки несе суспільство, яке штучними умовностями і обмеженнями часом і прямими репресіями пригнічує і спотворює справжні прояви людського ества. У цьому принципова відмінність гуманістичної теорії від психоаналізу.

Теорія самоактуалізації виникла в американській гуманістичній психології як відповідь на соціальну потребу в особистості, яка вирішила свої адаптаційні проблеми, що знайшла творчу ініціативу і креативність і має суттєвий успіх в будь-якій сфері життєдіяльності [2].

Виникнення гуманістичної психології пов'язане з пошуком більш життєствердних методів аналізу і вивчення особистості як цілісної переживає істоти.

Існують три головні причини виникнення гуманістичної психології:

- 1) суспільна ситуація, затребувані ідеї гуманістичної психології;
- 2) широке поширення екзистенціалізму;

3) логіка розвитку соціальних наук, в тому числі психології, яка вимагає її «олюднення».

У гуманістичної психології існує точка зору, що особистість розвивається безперервно. Людина народжується з величезними внутрішніми ресурсами і здатністю до саморозвитку. Природа особистості така, що її розвиток здійснюється не шляхом присвоєння чогось ззовні, а перш за все через саморозкриття, розвиток внутрішньої сутності. Поняття «особистість» і «розвиток» об'єднуються в поняття «особистісне зростання» - складний, динамічний і часто драматичний процес набуття людиною самого себе, своїх потенційних можливостей і прийняття на себе відповідальності за це само здійснення [1].

Особистість, яка розвивається розвиває своє спілкування з іншими. Вона будує його на основі діалогу і тим самим розвиває цим інших. Особистість, розвиваючи інших, збагачується сама. Тому кожна людина зацікавлена в особистісному розвитку партнера. Роблячи добро іншим, людина тим самим піклується і про власне благополуччя. Розвиваючись і збагачуючи навколишній світ, людина тим самим змінює його, але не шляхом соціальних революцій, а культивуєчи добро, створюючи довірливі відносини. Саме це дозволило прихильникам руху «за актуалізацію людського потенціалу» говорити про можливість мирної зміни суспільства.

Самоактуалізація не одномоментний акт, а процес, який не має кінця, це спосіб проживання, роботи та відносин зі світом, а не одиничне досягнення. Найбільш значущі моменти в цьому процесі, змінюють ставлення людини до самої себе і до світу і стимулюють особистісний ріст (А. Маслоу) [3; 4]. Це може бути миттєве переживання - «пік-переживання» або тривале - «плато-переживання». Але прагнення до самоактуалізації, до реалізації своїх здібностей наштовхується на перешкоди, на нерозуміння оточуючих і власних слабкостей. Багато людей відступають перед труднощами, що не проходить безслідно для особистості, зупиняє її зростання. Невротики це люди з нерозвиненою або неусвідомленою потребою в самоактуалізації.

У вітчизняній психології синонімом самоактуалізації є самореалізація. Самореалізація грає найважливішу роль на всьому життєвому шляху особистості, по суті справи, визначаючи його. Передумови до самореалізації закладені в самій природі людини. Вони існують як задатки, які з формуванням особистісних якостей людини стають основою здатності до самореалізації [2]. Самореалізація - це здійснення індивідуальних і особистісних можливостей «Я» за допомогою власних зусиль, а також співдіяльності з іншими людьми. Умовою успішної самореалізації є функціональнадинамічна єдність, де образ світу і образ «Я» як би врівноважені через адекватне розуміння свого місця в світі і використання адекватних соціальних умінь. При тих чи інших порушеннях цієї рівноваги людині для вирішення проблем самореалізації доводиться шукати умовно-компенсаторні шляхи по типу психологічного захисту. Самореалізація в професійній діяльності не зводиться тільки до набору знань, умінь і норм поведінки, а пов'язана з більш глибокими, смисловими виборами особистості.

Перелік використаних джерел

1. Леонтьев Д. А. Развитие идеи самоактуализации в работах А. Маслоу. *Вопросы психологии*. 1987. №3. С.56-80.
2. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики. СПб., 1997. 230 с.
3. Маслоу А. Самоактуализация. *Психология личности. Тексты.* / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырей. М.: Изд-во МГУ, 1982. С. 108-117.
4. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб., 2009. 340 с.

Ганна Рідкодубська
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS ON THE BASIS OF COMPETENCE APPROACH

Professional training of future social workers is a topical topic of discussion for modern Ukrainian scientists A. Kapska, L. Mishchuk, V. Polishchuk, L. Rebukha, etc. and foreign ones M. Mulder, R. While. The dynamic development of modern society, the emergence and rapid archiving of new knowledge, the positive and negative challenges of time are becoming an integral part of every citizen's life. The ability to respond qualitatively to these challenges is determined by the level of mobility, adaptive conditions of interaction, so they are characteristic of higher education as well.

We agree with researcher L. Mishchuk that «professional training of future specialists in the social sphere in free economic education is to create an optimal educational space for professional and personal formation of future specialists, namely - the development of creative and operational thinking, flexibility and speed of decision-making, desire for self-education and social and professional mobility» [1].

We support the ideas of S. Sysoeva, which are that «Competence approach is aimed at training a competent person, the formation of his competence, which meets the demands of the labor market» [2].

Today it is important during the training of future social workers to shift the emphasis from the accumulation of knowledge, skills and abilities to the formation of the baggage of skills to act in practice, using the acquired theoretical knowledge, reformatted into potential practical activities for future professional interaction.

Therefore, the qualitative characteristics of the social worker in terms of functional responsibilities include: a deep understanding of the

theoretical foundations of social work as a professional activity, professional mobility as a component of rapid and qualitative adaptation to changes in the legal, semantic and organizational-pedagogical-psychological field of social worker areas, professional orientation for future interaction with the client (group of clients), professionally oriented qualities, general and professional culture, ethics of professional communication and, of course, professional competence.

Thus, we highlight the basic principles of the competence approach in the study of the discipline: personal focus on the formation of the main competencies of the professional activity of the future social worker; formation and development of self-actualization and self-organization of the future social worker during training; formation of social and professional mobility of the future specialist; formation of an active civil position; formation of professional and ethical culture of the future social worker.

Mulder M. considers this phenomenon of future activity in social worker as «multidisciplinary and field functionality» [3], so preparation for this type of professional activity is difficult for the conditions of educational activity and the formation of self-organizational conditions of worldview and professional mobility. In our opinion, due to the implementation of the competence approach, future social workers will form an awareness of their own professional significance, motivation to learn throughout life, the formation of objective competitiveness in both domestic and foreign labor markets.

Thus, based on the analysis of training future social workers, we consider the competence of the future social worker as the ability to solve a wide range of problems in the social field, the ability to quickly and quickly master new special skills, willingness to cope with new professional functions. types of customers, successfully master innovative technologies, knowledge and skills.

Areas of further research of the outlined problem we consider, the systematization of innovative technologies of the organization of educational process of institution of higher education, development of system of formation of a competence paradigm of future social workers.

Перелік використаних джерел

1. Міщик Л. І. Оптимізація підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_4_30
2. Сисоєва С. О. Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/9864/1/Sysoeva%20S.A.%202015.pdf>
3. Mulder M. Competentieontwikkelinginorganisaties: perspectieven en praktijk. Uitgever: Reedbusiness, 2001. 319 p.

Мар'яна Семчишин

здобувач вищої освіти соціально-гуманітарного факультету
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:

Ольга Шаюк

к. психол. н., доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНЕ УЗМІСТОВЛЕННЯ ДОВІРИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ

Довіра – тотальний феномен соціального життя, який існує в усіх соціальних сферах і на всіх рівнях організації суспільства. Його провідною соціально-психологічною функцією є інтеграція суспільства через реалізацію іншої (основної) функції довіри – забезпечення спільної ефективної діяльності соціальних суб'єктів. Інші соціально-психологічні функції довіри: комунікативна, інтерактивна, перцептивна, управлінська, прогностична, орієнтаційна, стабілізаційна.

Теоретико-методологічний аналіз поняття довіри в світлі результатів міждисциплінарного знання експлікує довіру як вихідну умову виникнення і існування спільності, як спосіб соціальної інтеракції, як символічний кредит, як рольове очікування, як спосіб накопичення соціального капіталу, як передумову соціального порядку і як інструмент ефективного спілкування [2; 4].

Довіра верифікується як соціальна поведінка (професійно компетентна поведінку) і груповий стан, як узагальнене очікування, як каталізатор процесу прийняття рішень і конкурентності. Довіра знижує трансакційні витрати у відносинах обміну, відтак впливає на

економічну ефективність. Розрізняють персоніфіковану довіру та інституційну довіру [3; 5].

Поняття соціального капіталу відображає стійкі продуктивні міжособистісні та генералізовані зв'язки, що базуються на довірі, взаємному визнанні, колективній ідентичності, солідарності тощо. У свою чергу довіра як змістовна основа соціального капіталу позначає можливість покладання на волю іншого, вимогу дотримання добровільно взятих зобов'язань, що здійснюється шляхом розповсюдженої орієнтації на те, що взагалі можна очікувати від інших. Розрізнення довіри та соціального капіталу можливе шляхом виявлення їх функціональних, сутнісних, рівневих та актуалізованих властивостей. Довіра відображає ціннісний та нормативний аспекти соціального капіталу, позначаючи просторову динаміку соціокультурного руху від особистого відчуття захищеності до загального генералізованого, інституційного та символічного відношення надійності. Важливе значення має позитивний досвід попередніх взаємодій, що, за умови виходу на рівень спільноти, впливає на нормативну практику закріплення цього досвіду, формуючи культуру довіри, що по суті є актуалізованим соціальним капіталом [3].

Концептуалізація соціального капіталу як зреалізованої довіри відображає міру надійності та ефективності соціальних зв'язків. Така комунікативно-орієнтативна настанова надійності відносно Іншого (як персоніфікованого, так і деперсоніфікованого) як імператив довіри стає умовою можливості узгоджених інтеракцій, а також стимулом до співробітництва та кооперації, що й зумовлює визначення довіри ціннісною основою соціальної взаємодії. Соціальний капітал, таким чином, відображає ресурсний зріз регіонального потенціалу країни, що визначається спільною ідентичністю, специфічним співвідношенням традиційних та емансипаційних цінностей, наявними та перспективними можливостями громади тощо.

Довіра – ресурс накопичення соціального капіталу, вона відображає актуальний і минулий досвід соціальних взаємодій, відтворює усталені традиції, структуру і норми взаємин, трактується

як символічний кредит і є головна умова можливості соціально-економічного життя. Воно базується на системі очікувань і становить основу кооперації. Практична цінність довіри полягає в забезпеченні ефективного функціонування соціально-економічних систем. Дефіцит довіри спричинює дефіцит соціального капіталу. Радіус довіри, як показник соціального капіталу, відображає широту та інтенсивність соціальних зв'язків в суспільстві [1].

Довіра є важливою характеристикою стану суспільства, при відсутності довіри неможливий нормальний розвиток нації, економіки, не можливе збільшення соціального капіталу та ефективного державного управління. Низький рівень довіри призводить до сприйняття соціальних взаємодій як досить небезпечних, а також втрати відчуття надійності в суспільстві або просторі.

Сучасна світова соціальна система виявляє ознаки високої диференціації і має складну багатовимірну природу. Тенденції глобалізації вимагають нового механізму кооперації і комунікації, заснованого на взаємній довірі. В умовах появи глобального ризику вимоги до фактору довіри, що мінімізує ризик і знижує невизначеність, що забезпечує керованість світовою соціально-економічною системою, істотно підвищуються. У соціальних реаліях глобалізму довіра відображає інтенцію до об'єднання, асоціювання, співпраці, партнерства, діалогу в умовах світових кризових трансформацій, напруженості, появи глобального ризику.

Перелік використаних джерел

1. Геєць В. М. Взаємодія довіри і розвитку. *Економічна теорія*. 2002. №3. С. 3-16.
2. Гидденс Э. Устройство общества: очерк теории структуризации. М: Академический Проект, 2003. 400 с
3. Дмитренко Г. А. Соціальний капітал як підґрунтя позитивних трансформаційних процесів в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2013. №1 (19). С. 100–110. – doi: 10.15407/dse2013.01.037
4. Дмитренко Г. А. Довіра та соціальний капітал: просторова ціннісно-нормативна інтерпретація ISSN 2072-9480. *Демографія та соціальна економіка*, 2016. №1 (26). С. 131-141.
5. Доцепко Е. Л. Семантика межличностного общения: автореф. дис. ... докт. псих. наук. М., 2001. 40 с.

Ольга Томченко

здобувач вищої освіти соціально-гуманітарного факультету,
Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Ольга Шаюк

к. психол. н., доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Сучасний виборчий процес характеризується включенням хоча б кількох учасників, що передбачає конкурентну боротьбу за владні позиції між кандидатами. Існують об'єктивні причини, які посилюють цю конкуренцію. Тимчасові рамки виборчого процесу, окреслені законом, відносно малі. Це багато в чому зумовлює необхідність цілеспрямовано підтримувати на певному рівні активний інтерес виборців до політики і забезпечувати явку на вибори. Тому важливим в політичному процесі слід відзначити прагнення його суб'єктів раціоналізувати свою діяльність. Це знайшло вираження в принципах організації виборчих кампаній, орієнтованих, в першу чергу, на створення привабливого соціально-політичного образу лідера в очах виборців.

Аналіз іміджу політичного лідера як фактора впливу на рішення електорату в процесі виборчої кампанії є необхідною умовою оцінки і прогнозування політичної і соціальної ситуації в країні. Особливо актуальним це положення стає в аспекті демократичних перетворень в суспільстві, формуванням і конституційним закріпленням механізму вибору політичних лідерів - вільним, гласним, на альтернативній основі [4].

Імідж політичного лідера є мультикультурний символ, синонімами якого виступають образ, роль, амплуа, типаж, репутація, прогнозоване очікування. У символічно-смысловому контексті імідж можна інтерпретувати як персоніфіковану відповідь політика на запити населення, і, одночасно, послання політика суспільству.

Численні визначення і трактування іміджу можна умовно розділити на політологічні, психологічні та політико-психологічні. Аналіз останніх дозволив зробити наступний висновок: імідж – це цілісний образ політика, що створює про нього певне враження, думку і ставлення оточуючих. Імідж розглядається як одна з несучих конструкцій інституту політичного лідерства, сучасний інструментарій реалізації політичної влади лідера [2].

Роль і функції іміджу зазнають докорінну зміну в інформаційному суспільстві. В умовах віртуалізації публічної політики імідж не тільки виступає посередником між лідером і масами: імідж починає грати роль системотворчого конструкту нової політико-комунікаційної матриці і бере на себе виконання ряду функцій лідера. Серед цих функцій - завоювання симпатій суспільства в умовах виборчих процедур формування органів влади, мобілізація політичної підтримки і контроль за політичною поведінкою мас.

Психологічна сутність іміджу політичного лідера проявляється в формі впливу на свідомість виборців емоційно забарвленого узагальненого образу того чи іншого політичного лідера. Цей образ має характер стереотипу і детермінує переваги електорату в процесі виборчих кампаній [3].

Імідж політичного лідера тісно пов'язаний з соціальними очікуваннями, соціально - психологічними установками, соціальними стереотипами виборців, зі специфікою їх життєвого укладу, національними традиціями, етнічними стереотипами мас, національно-історичною міфологією і релігією. Він є найважливішим фактором розвитку політичної культури.

Формування іміджу відбувається в певній послідовності, починаючи з визначення вимог аудиторії, співвіднесення реальних якостей кандидата з очікуваннями громадян і, закінчуючи перекладом обраних характеристик в подієвий ряд.

Стандарти, яким повинен відповідати кандидат, визначаються загальною ситуацією в країні або регіоні, соціокультурними характеристиками населення, особливостями менталітету. Що ж стосується найбільш затребуваного типу іміджу, то слід підкреслити,

що в сучасній дійсності зростає попит, перш за все на дієздатних і ефективних лідерів.

Одним з найбільш ефективних факторів впливу на масову свідомість стає не стільки формування іміджу політика, скільки створення контріміджа його політичного опонента.

Оптимізація іміджу – це діяльність, спрямована на надання іміджу конкретних регулятивних характеристик, що забезпечують його дієвість: імідж повинен володіти високою регулюючою функцією (імідж – як регулятор поведінки і вибору електорату); імідж повинен відповідати соціальним очікуванням виборців, інтересам держави, всього народу; імідж повинен мати гуманістичну спрямованість [1].

Відтак для зміцнення і підвищення іміджу політичних лідерів, на нашу думку, необхідні наступні «складові»:

1. Політичний лідер повинен бути патріотом своєї країни. При цьому в даному випадку мова йде не тільки про любов до своєї батьківщини і народу, а й усвідомленому розумінні необхідності вирішення ряду наболілих проблем, заснованому на компетентному і цілісному інформаційному джерелі. Іншим словом, лідер повинен не тільки любити, але а, перш за все, досконально знати історію своєї країни, історичні корені тієї чи іншої проблематики.

2. У зв'язку з вищевикладеним, другою важливою складовою, спрямованою на зміцнення іміджу політичних лідерів, є їх освіченість і зацікавленість у вирішенні виникаючих проблем на користь громадян.

3. Важливою складовою в даному питанні є і «ораторське мистецтво», яке ґрунтується не тільки на вмінні чітко і довго дискутувати з опонентом, але і безпосередньо пов'язане з опорою на продумані і обґрунтовані факти існуючої дійсності.

4. При цьому не останню роль в цьому питанні відіграють також зовнішність політичного лідера і його вміння подати себе громадськості, як політично значущу особа в державі.

Перелік використаної літератури

1. Дилигенський Г. Г. Соціально-політична психологія. К.: Либідь, 1996. 352 с.
2. Джефкінз Ф. Курс маркетинга. Х., 2001. 250 с.
3. Почепцов Г. Г. Имиджелогия. Киев: Лыбидь, 2000. 320 с.

4. Шепель В. М. Имиджелогия. Секреты личного обаяния. М., 1994. URL: <http://www.gumer.info/bibliotekBuks/Econom/shep/01.php>.

Людмила Шевченко

здобувач вищої освіти соціально-гуманітарного факультету
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:

Ольга Шаюк

к. психол. н., доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет

ПРЕДИКТОРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ФОРМУВАННІ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Толерантність – це багатовимірне особистісне утворення, пов'язане з суб'єктивним благополуччям особистості як з його системоутворюючим фактором. Вона об'єднує в собі психологічні смисли прийняття і розуміння, терпимості і терпіння, терплячості, витривалості і стійкості, психологічною умовою прояву яких є суб'єктивне благополуччя особистості.

Основними особистісними складовими толерантності є відповідальність і самоприйняття, які максимально відображають наявність найважливіших її ознак і є показниками толерантності прийняття, як її основної форми [2; 4].

Суб'єктивне благополуччя максимально забезпечує багаточисленні ознаки толерантності особистості незалежно від зовнішніх умов, але не є тотожним їй. Не боятися вступати у взаємодію зі світом, самостійно вибирати цілі власної діяльності і реалізовувати їх – дозволяє людині довіра до себе і почуття безпеки, які виступають фундаментом суб'єктивного благополуччя і передумовою толерантної поведінки особистості.

Основне місце в структурі взаємозв'язків особистісних складових толерантності займають відповідальність і само прийняття. Схвалення своєї «внутрішньої самості» дозволяє людині легше примиритися зі своїми помилками і не боятися приймати відповідальність все, що з нею відбувається [1; 3].

Емоційний комфорт в структурі суб'єктивного благополуччя займає основне місце і відіграє роль релевантного суб'єктивному благополуччю особистісного фактора. Високі значення емоційного комфорту відповідають високому рівню значень відповідальності і самоприйняття особистості в структурі толерантності і грають провідну роль у формуванні толерантних тенденцій особистості; вага емоційно-оцінного компонента толерантності у взаємозв'язку з суб'єктивним благополуччям вище когнітивного. Цей факт є підтвердженням думки низки авторів про те, що формування суб'єктивного благополуччя (неблагополуччя) засновано на механізмах соціальної перцепції, в якій «перцептивним об'єктом» виступає, перш за все, сам суб'єкт зі своїм емоційним життям [1].

Специфіка зв'язків толерантності і суб'єктивного благополуччя особистості зумовлена характером їхньої діяльності в такий спосіб: для людей з переважанням творчої діяльності когнітивний компонент толерантності має більш виражений зв'язок з суб'єктивним благополуччям. Творчі люди сприймають психологічні бар'єри, в цілому, позитивно, оскільки вони емоційно реагують на них як на творчу задачу, яка стимулює розумову діяльність і уяву [4].

Характер взаємозв'язку суб'єктивного благополуччя з толерантними властивостями особистості в структурі толерантності має гендерну специфіку. У жінок суб'єктивне благополуччя має більш виражені зв'язки з емоційним компонентом особистісної толерантності, у чоловіків – з когнітивним компонентом, особливо з його основним параметром, відповідальністю.

Перелік використаних джерел

1. Васильев В. А. Сократ о благе и добродетели. *Социально-гуманитарные знания*. 2004. №1. С. 276-290.
2. Фурман А. В., Шаюк О. Я. Толерантність як предмет онтофеноменологічного дискурсу. *Психологія і суспільство*. 2015. №3. С.31-61.
3. Фурман А. В., Шаюк О. Я. Соціальна справедливість як предмет психологічної рефлексії. *Вітакультурний млин*. 2015. Модуль 18. С. 28-30.
4. Шаюк О., Тимощук Н. Толерантність і справедливість як морально-психологічні регулятиви суспільного життя. *Вітакультурний млин*. 2018. Модуль 21. С. 28-30.

Марія Яворська
здобувач вищої освіти соціально-гуманітарного факультету
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Ольга Шаюк
к. психол. н., доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет

СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ СПРИЧИНЕННЯ САМОТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНОЇ РИСИ ПСИХОЛОГА-ПРОФЕСІОНАЛА

Професійна підготовка майбутніх психологів характеризується вагомою значущістю у їхньому загальному професіогенезі. На цьому етапі відбувається закладання та розвиток базових компонентів і характеристик професіоналізму студентів-психологів, зокрема фахової спрямованості, компетентності, самосвідомості, інтенсивно формується психологічна готовність до фахової діяльності та первинна професійна ідентичність.

Професійний розвиток майбутнього психолога єдинамічний процес становлення його як суб'єкта власної професійної діяльності, що усвідомлює і активно перетворює свій внутрішній світ. Професійний розвиток психолога невіддільний від особистісного – в основі і того, і іншого лежить принцип саморозвитку. Особистісний розвиток психолога є становлення реального, справжнього, автентичного Я, що забезпечує цілісність особистості і можливість самоактуалізації [2; 4].

Існуюча специфіка професійної діяльності практичного психолога вимагає від нього певних гуманістичних якостей особистості, які є стрижневими: самотолерантності, емпатичного розуміння і конгруентного самовираження. Першоосновою в підготовці психолога як особистості є розвиток його самоприйняття, самотолерантності.

Самотолерантність означає визнання себе, ставлення до себе як особистості, гідної поваги, здатної до самостійного вибору, прийняття себе в цілому, усвідомлення і визнання своїх почуттів і

реально діючих мотивів. За відсутності останніх людина оціночно, з недовірою ставиться до себе, не вміє усвідомлювати свої емоційні стани, захисні форми реагування, неприймає власні емоції і почуття, що порушує цілісність її особистості [3].

Самотолерантність як здатність особистості не вступати в антонігічні протидії з собою, як стиль ставлення до себе, і загальна життєва установка «за себе», забезпечує цілісність, стійкість особистості та служить одному з діагностичних показників здоров'я та зрілості особистості.

Самотолерантність відображає позитивну самооцінку себе та свого життя у цілому, усвідомлення та прийняття не тільки своїх позитивних якостей, а й своїх недоліків. Для майбутніх психологів самоприйняття є підґрунтям для формування професійної самосвідомості та спроможності до надання кваліфікованої допомоги клієнтам знаряддям власної особистості, оскільки показано, що самоприйняття впливає на розвиток таких гуманістичних якостей як безумовне прийняття інших, емпатію, які виражаються через уміння співпереживати та здатність бути відкритим для спілкування, наявністю навичок встановлення та підтримування контактів з іншими людьми, а також бажанням бути гнучким у взаємодії з оточуючими, вмінням знаходити компроміс. Перелічені характеристики є базовими кваліфікаційними якостями психолога, які суттєво визначають його професійну успішність у взаємодії з клієнтами [1].

На етапі фахової підготовки майбутніх психологів здатність встановлювати та підтримувати позитивні відносини з собою та оточуючими потребує активізації таких аспектів їхнього особистісного потенціалу, як соціальний інтелект, комунікативний досвід, толерантність, асертивність, гнучкість. Потенціалом для цього фігурує позитивна Я-концепція, зокрема диференційований Я-образ, адекватно висока самооцінка. Відповідно, формування самотолерантності постає викликом для особистісно професійного становлення більшості студентів-психологів, сприяючи активізації їхнього потенціалу.

Поняття самотолерантності розглядається спільно з поняттям самовдосконалення, творчому ставленні людини до себе, творенні себе в процесі активного впливу на свій внутрішній світ з метою його перетворення. Тенденція до самосовдосконалення забезпечує дієвість і можливість розвитку самотолерантності майбутнього психолога [3].

Отже, фахова підготовка постає платформою процесу становлення самотолерантності майбутніх психологів, оскільки передбачає активізацію провідних векторів їх становлення - особистісного та професійного. Знаряддям для розвитку студентами-психологами самотолерантності є їхній особистісно-професійний потенціал, який містить діапазон ресурсів і якостей, потрібних для успішного життєвого самовизначення і самоприйняття.

Список використаних джерел

1. Фурман А. В., Шаюк О. Я. Толерантність як предмет онтофеноменологічного дискурсу. *Психологія і суспільство*. 2015. №3. С.31-61.
2. Фурман А. В., Шаюк О. Я. Соціальна справедливість як предмет психологічної рефлексії. *Вітакультурний млин*. 2015. Модуль 18. С. 28-30.
3. Шаюк О. Я. Психологічні особливості формування професійної толерантності у майбутніх економістів: автореф. дис. ... канд. психол. Хмельницький, 2012. 16 с.
4. Шаюк О. Я. Самотолерантність як предмет теоретико-методологічного аналізу. *Вітакультурний млин*. 2010. Модуль 12. С 24–28.

Людмила Якубова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки,
Хмельницький національний університет

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БЕЗДОМНИМИ

Проблему бездоглядності досліджували багато як вітчизняних, так і закордонних науковців, адже актуальність цієї проблеми визначається як і в розвинутих країнах, так і серед тих, що розвиваються. Наукові розвідки в сфері вивчення явища безпритульності та визначення особливостей роботи з таким типом клієнтів в науково-практичному сенсі обумовлюються поширенням

негативного явища в українському суспільстві на сучасному етапі розвитку. Обґрунтування нових підходів корекції та профілактики безпритульництва, найчастіше ґрунтується на аналізі ролі та місця соціального оточення, наявності чи відсутності рідних та близьких людей, їхній участі у житті людини, яка потрапила в складну життєву ситуацію, а також адаптованості особи до соціального оточення. Розробкою питання роботи соціального працівника з безпритульними особами займалися такі науковці, як: І. Богданова, С. Гарькавець, І. Клемантовичта ін.

Психологічною основою соціально-педагогічної роботи з безпритульними стали праці І. Зверєвої, С. Коляденко та ін. Окремі питання особливостей реабілітаційної, патронажної та профілактичної роботи соціального працівника висвітлено в наукових доробках В. Стинської, І. Трубавіної та ін. Проте досі існує невелика кількість наукових досліджень, які б аналізували ефективність практики соціальної допомоги такого типу клієнтам. Об'єктивне значення вирішення вищезазначеної проблеми, необхідність подальшого розширення уявлень про особливості взаємодії з такими клієнтами, на нашу думку, потребують окремих наукових пошуків.

Одним із ключових завдань у соціальній роботі з безпритульними особами, на нашу думку, є готовність руйнувати стереотипи про них, адже причин потрапляння на вулицю серед таких людей є безліч. Також варто відмітити законодавче поле для реалізації соціальної допомоги бездоглядним особам в Україні. Завдяки яким є чіткі норми визначення даного явища, головні завдання.

Поняття «безпритульна особа» по-різному усвідомлюються науковцями. Так, в Законі України це поняття трактується так: «безпритульна особа – повнолітня особа, яка проживає на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, непризначених та непридатних для проживання, у тому числі жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані» [1].

Науковець А. Коваленко таким чином пояснює явище бездомності: «це стан (соціальне становище) людини, який характеризується відсутністю в неї місця, придатного для проживання

(за виключенням державних, муніципальних або недержавних закладів для бездомних), так як у неї або немає прав на конкретне житлове приміщення, яке вона могла б використовувати для проживання, або можливості дані права реалізувати» [2].

Закордонні науковці звертають увагу на поняття «відсутність будь-якого житла», тобто відсутність житлового приміщення, яке може стосуватися трьох вимірів: фізичної, соціальної чи правової сфер [3].

Отже, проаналізувавши наукові праці з проблеми соціального супроводу безпритульних осіб, ми прийшли до висновку, що всі науковці, які займаються цією проблемою по-різному називають поняття відсутності житла, хоча змістове наповнення явища приблизно однакове

Аналіз законодавчої бази нашого дослідження доводить актуальність та доцільність нашої роботи, адже сучасний стан нормативних актів залишає поза увагою, на нашу думку, багато невизначених питань, проблем і нерегульованих правових норм (відсутність законів про захищеність прав родини, про потребу в системній соціальній роботі (і це стосується не лише соціальної допомоги, а й правової, психологічної та ін.) з особами, які не мають постійного місця проживання.

Перелік використаних джерел

1. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей». 2011. N 27. ст. 226 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2823-17#Text>
2. Коваленко А. Е. Механизм десоциализации человека или «воронка бездомности». *Социальное обслуживание*. 2011. №10. С. 9.
3. Edgar B., Doherty J. AND Mina-Coull A. Support and housing in Europe: Tackling social exclusion in the European Union. Bristol: The Policy Press, 2019. P. 1 - 3.

Х. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ks. dr hab. Władysław Kądziołka
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

MEDIA SPOLECZNOSCIOWE W EDUCACJI SOCIAL MEDIA IN EDUCATION

For many years, online communication has been an integral part of social consciousness. It was treated as a curiosity, which then became a trend and later an integral part of virtual reality. It went through several phases of dynamic development, to finally turn into a cyber environment, which is used in the modern world during the COVID-19 pandemic as something natural. The digital exchange of information has entered almost every element of our lives - especially our lives - and especially in education - the processes of teaching and learning. It has also brought about enough changes not only in technological areas but also in social and professional segments of our lives.

Keywords: education; social media; knowledge

Innowacja mediów stały się źródłem wielu przemian, konsekwencją czego są pytania o ich znaczenie w życiu człowieka, a także o ich właściwe zastosowanie w różnych dziedzinach życia ludzkiego a szczególnie w edukacji.

W celu lepszego zrozumienia edukacji XXI wieku warto w pierwszej kolejności przyjrzeć się bliżej jej elementom składowym, do których zaliczyć należy między innymi nową generację nauczycieli i uczniów. Pozwoli to lepiej zrozumieć nowe techniki i technologie używane do przekazywania wiedzy oraz uczenia się. Rozumiana jest ona jako edukacja

z wykorzystaniem najnowszych technologii, narzędzi, efektem których jest wiedza oraz umiejętności przydatne w XXI wieku¹¹.

I. Znaczenie i funkcje mediów społecznościowych

Media społecznościowe¹² charakteryzują się wysokim stopniem interaktywności, wykorzystując powszechnie dostępne i rozbudowane techniki komunikacji. Opierają się na sieciowych, niejednokrotnie mobilnych technologiach, zmieniając wymiar komunikacji i akcentując rolę dialogu. D. Kaznowski¹³ podaje, iż społeczne środki przekazu podlegające społecznej kontroli, które mogą być wykorzystywane na dowolną skalę, zawierające zarówno treść przekazu, jak i możliwe punkty widzenia odnoszące się do informacji¹⁴. Z przeprowadzonych badań¹⁵ wynika, iż cechują się:

- 1) możliwością wykorzystania na dowolną skalę;
- 2) wielką dostępnością dla wszystkich zainteresowanych;
- 3) możliwością modyfikowania pierwotnej informacji w nieskończoność;
- 4) wolnym dostępem do tworzenia i odbioru treści;
- 5) realizacją dzięki idei społecznego współuczestnictwa;
- 6) bezpośrednim wpływem grupy na końcową wartość informacji;
- 7) brakiem odgórnej koordynacji między twórcami;

---

¹¹ Zob. C. Dede, *Transforming Education for the 21st Century: New Pedagogies that Help All Students Attain Sophisticated Learning Outcomes*, [w:] http://tdhahwiki.wikispaces.com/file/view/Dede_21stC-skills_semi-final.pdf – dostęp: 20.04.2021.

¹² Pierwsze wzmianki o pojawieniu się mediów społecznościowych obecne są już w roku 1978 roku (szerzej: A. Kwik, *Krótką historią rozwoju mediów społecznościowych*, [w:] <https://socialpress.pl/2011/08/krotka-historia-rozwoju-mediow-spolesznosciowych> – dostęp: 04.05.2021). Wyłoniła się cyberprzestrzeń jako nowe środowisko aktywności społecznej. Pojawienie się Web 2.0, nazwanej również II falą technologiczną, umożliwiło tworzenie coraz to nowszych portali społecznościowych, projektów wraz z treściami, których kreatorami stali się sami użytkownicy sieci. Jest to jak najbardziej pozytywne zjawisko, ponieważ angażuje i zachęca do wzajemnej społecznej współpracy. Zanikają wszelkie bariery ekonomiczne, finansowe, techniczne (szerzej: K. Pokorna-Ignatowicz, S. Jędrzejewski, J. Bierówka, *Nowe media a praktyki komunikacyjne*, Kraków 2013, s. 9).

¹³ D. Kaznowski, *Social media – społeczny wymiar Internetu*, [w:] *E-marketing. Współczesne trendy. Pakiet startowy*, J. Królewski, P. Sala (red.), Warszawa 2016, s. 89.

¹⁴ Wśród cech, odróżniających media społecznościowe od tradycyjnych, można wymienić: • zasięg – media społecznościowe mają możliwość dotarcia do licznej grupy odbiorców, • dostęp – media społecznościowe są powszechnie dostępne licznym odbiorcom bezpłatnie lub za niewielką opłatą, • użytkowanie – tworzenie treści za pośrednictwem mediów społecznościowych nie wymaga specjalnych umiejętności – wystarczy zdolność korzystania z nowych technologii, • natychmiastowość – social media stanowią przestrzeń natychmiastowej reakcji, • trwałość – przekazy w mediach społecznościowych mogą ulegać zmianom niemal w tym samym momencie, w którym zostały opublikowane – zarówno przez funkcję edycji, jak i dodawania komentarzy do tekstu. Zob. M. Gladwell, C. Shirky, *From Innovation to Revolution. Do Social Media Make Protests Possible?*, „Foreign Affairs” March/April 2011, [w:] <http://www.foreignaffairs.com/articles/67325/malcolmgladwell-and-clay-shirky/frominnovation-to-revolution> – dostęp: 15.04.2021.

¹⁵ Badania przeprowadzono wśród 300 studentów Krakowskich Uczelni Wyższych w 2021 roku. Narzędziem badawczym, którym się posłużono, był kwestionariusz ankiety.

- 8) dostępnością treści;
- 9) rozprzestrzenianiem treści poprzez interakcję społeczną;
- 10) ograniczeniem do minimum czasu publikacji tworzonych treści;
- 11) niewymuszonym sposobem powstawania treści¹⁶.

Natomiast A. Borowska i M. Witkowska¹⁷ podają, iż media społecznościowe pełnią różne funkcje, między innymi takie, jak:

1) blogi, vlogi, wiki i serwisy dziennikarstwa społecznego służą prezentacji opinii i poglądów;

2) serwisy takie jak YouTube, Vimeo, Flickr czy Slideshare umożliwiają dzielenie się zasobami: filmami, zdjęciami, obrazami, aplikacjami itp.;

3) usługi typu Google Docs lub gry MMO (Massively multiplayer online) mogą być wykorzystywane w procesie współtworzenia czy kooperacji (ich cechą charakterystyczną jest tworzenie się, zwykle na krótki czas, zamkniętych społeczności zgromadzonych wokół konkretnego projektu czy gry);

4) fora, komunikatory internetowe, czaty nastawione są na komunikację i dyskusję;

5) serwisy społecznościowe, takie jak Facebook czy LinkedIn umożliwiają budowanie i podtrzymywanie relacji pomiędzy ludźmi, wymianę informacji, dzielenie się wiadomościami o sobie.

II. Narzędzia „społecznościowe” w edukacji

Narzędziem wymiany informacji w edukacji, są typowo serwisy społecznościowe, prowadzone przez nauczycieli, uczniów i badaczy. Przykładem tego jest Academia.edu, na którym wpisuje się miejsce pracy stanowisko, zainteresowania naukowe itd. Taką społeczność naukową można jak bardziej założyć za pomocą Google Plus. Wśród szkolnej i akademickiej społeczności amerykańskiej największą popularnością cieszą się takie serwisy, jak: Twitter, Classroom 2.0, Facebook, Google Plus, Plurk, Sophia, Learn Central, Who Teaches, Edutopia, The 21st Century Teacher, Better Lesson, Everloop, Edudemic. Co jest ważne i

---

¹⁶ M. Dorenda-Zaborowicz, *Marketing w social media*, „Nowe media”, nr 3 (2012), s. 59.

¹⁷ A. Borowska i M. Witkowska, *Media społecznościowe w szkole*, Warszawa 2017.

charakterystyczne, to możliwość komunikacji z osobami o podobnym profilu zawodowym, którzy dzielą np. nasze naukowe pasje¹⁸.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż najbardziej popularnymi mediami społecznościowymi wspomagającymi edukację według respondentów są:

– Microsoft Teams, - Facebook, - Twitter, Instagram, - Snapchat, - Youtube, - Pinterest, - Google Plus, - Flickr, - Tumblr, - Slideshare, - Messenger, - WhatsApp, - LinkedIn, oraz narzędzia wspomagające media społecznościowe: - Wordpress, - Skype.

Media społecznościowe mogą również wspierać uczenie się za pośrednictwem tzw. backchannelingu. To zjawisko dotyczy wszelkich działań i procesów, które toczą się wtórnie do głównego tematu zajęć, a angażując uczniów poznawczo i emocjonalnie, pomagają zrozumieć i zapamiętać materiał. Może to być np. debata online lub dyskusje uczniów podczas tworzenia profilu postaci literackiej lub alternatywnej wersji historii. Długoterminowe korzyści wynikające z tego typu uczenia się z wykorzystaniem mediów społecznościowych sięgają daleko poza środowisko szkolne. Pracownicy, którzy nie obawiają się doświadczać, poszukiwać nowych rozwiązań, zespołowo rozwiązywać problemy i uczyć się nowych technologii bez formalnego przeszkolenia, są niezwykle cenni na rynku pracy¹⁹.

III. Bezpieczny i krytyczny odbiór informacji

Dostęp do wiedzy jest dzisiaj powszechny i łatwy jak nigdy wcześniej. Jednocześnie selekcjonowanie informacji stało się zadaniem bardzo trudnym, nie mówiąc o krytycznej ich ocenie. Szybkość, z jaką wiadomości rozchodzą się w mediach społecznościowych, oraz ich zniekształcanie również celowe – tzw. fałszywe informacje, *fake news* sprawiają, że nie tylko młodzieży, ale też dorosłym nie jest łatwo ocenić prawdziwość i wiarygodność informacji. Nie zawsze radzą sobie z tym również profesjonaliści, stąd powstające w wielu krajach ośrodki, których zadaniem jest weryfikowanie informacji.

---

¹⁸ M. Laskowska, *Media społecznościowe dla edukacji. Sprzymierzeniec czy wróg?*, „Studia Ekonomiczne Regionu Łódzkiego” nr 22 (2016), s. 151.

¹⁹ A. Borowska, M. Witkowska, *Media...*, dz. cyt., s. 18.

Nie jesteśmy w stanie ochronić uczniów przed fałszywymi informacjami, tak jak nie możemy uchronić dziecka przed upadkiem. Możemy jednak zrobić wiele, aby wyposażyć młodych ludzi w umiejętność krytycznego przyglądania się faktom i odróżniania ich od opinii. Można pomóc rozpoznawać informacje wiarygodne i zachęcić do szukania potwierdzenia informacji znalezionej w mediach społecznościowych w innych źródłach.

B. Siemieniecki podaje zadania przypisywane edukacji medialnej, wskazując na kilka trudności związanych z procesem kształcenia. W opinii autora tej koncepcji trudności te wynikają z kilku powodów. Po pierwsze, dotyczą oddzielenia celów nadrzędnych od podrzędnych – przygotowania uczniów do odbioru komunikatu medialnego, wyposażenia go w kompetencje intelektualne, np. krytyczny odbiór informacji, od umiejętności posługiwania się odpowiednimi narzędziami. Po drugie, związane są one z przesadnym naciskiem we współczesnej szkole na nośnik informacji, a odsunięciem na dalszy plan sfery kulturowej²⁰.

Edukacja i kształtowanie poprzez media społecznościowe wymaga krytycznej analizy, oceny i interpretacji rzeczywistości, a także: – „argumentacji; – umiejętności korzystania z prawa krytyki, a w uzasadnionych przypadkach z prawa oporu; – rozwijania wyobraźni i sprawności intelektualnej poprzez badawcze myślenie problemowe; – rozwijania umiejętności i chęci zachowania własnego zdania wbrew naciskom i pokusom; – akceptacji istnienia różnych orientacji i programów światowych w kontekście dyskursu dochodzenia do prawdy; – radzenia sobie z najróżniejszymi zadaniami przy wykorzystaniu myślenia alternatywnego”²¹.

Wnioski

Nie ma wątpliwości co do potrzeby wykorzystywania mediów społecznościowych do celów edukacyjnych. Przez szereg lat portale internetowe pełniły przede wszystkim zadania informacyjne (upowszechnianie newsów, aktualizacja wiadomości). Z czasem sukcesywnie poszerzano ich możliwości, dodawano kolejne funkcje, np.

---

²⁰ B. Siemieniecki, *Media w pedagogice*, [w:] B. Siemieniecki (red.), *Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki*, T. 1, Warszawa 2007, s. 137.

²¹ Por. Kubiak M., *Nadzieje i niepokoje człowieka epoki globalizacji*, [w:] *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych, Andragogika jako przedmiot akademicki*, T. 1, A. Fabiś (red.), Mysłówice-Zakopane 2004.

pocztę elektroniczną, fora dyskusyjne, czat itp., co intensyfikowało wzajemną komunikację²². Badania wykazały potencjał funkcjonalny rozwiązań i możliwości, jakie istnieją w środowisku mediów społecznościowych z punktu widzenia realizacji potrzeb edukacyjnych oraz zasobów wiedzy i informacji. Wyniki wskazują, że media społecznościowe stanowią ważne ogniwo oraz przestrzeń edukacyjną.

Media społecznościowe przeniknęły do wszystkich dziedzin naszego życia, nie omijając szeroko pojętej edukacji, procesów nauczania i uczenia się, przyczyniając się do niemałej rewolucji – nie tylko tej technologicznej, ale przede wszystkim społeczno-zawodowej.

---

²² I. M. Stefaniak, *Profesjonalne i eksperckie media społecznościowe a rynek pracy*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 258 (2016), s. 188; szerzej: A. Róžański, *Media społecznościowe: współczesne środowisko edukacyjne czy „cyfrowe tsunami”?* „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, vol. 30, nr 2 (2017), s. 205-216.

ХІ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Людмила Дацюк
студентка групи ФКСм-11,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Андрій Чорненко
старший викладач
кафедри фізичної реабілітації і спорту
Західноукраїнського національного університету

ВПЛИВ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ГАНДБОЛІСТОК НА ПОКАЗНИКИ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним з актуальних питань сучасного спорту є реалізація загальнотеоретичних підходів і принципів системи спортивного тренування безпосередньо в управлінні тренувальним процесом. Ефективність застосування цього підходу вимагає перегляду широкого ряду важливих теоретичних і методичних положень системи тренувальної і змагальної діяльності у гандболі. Це обумовлює необхідність наукового обґрунтування засобів і методів вдосконалення спортивної майстерності (фізичної, техніко-тактичної, психічної підготовки) гандболістів різної кваліфікації.

Різнобічні знання про структуру змагальної діяльності в конкретному виді спорту, фактори її забезпечення і реалізації, наявність відповідних функціональних можливостей і техніко-тактичного оснащення лише складають необхідні передумови для досягнення запланованого результату.

В процесі змагальної боротьби діяльність спортсменів проходить в умовах постійних і швидкісних змін ігрових ситуацій. На організм спортсмена діють екстремальні за величиною і тривалістю навантаження, які потребують мобілізації всіх фізичних можливостей гандболістів і вміння проявити їх у варіативних умовах змагальної діяльності [3].

В сучасному гандболі у зв'язку із змінами у правилах гри, підвищенням інтенсивності гри до гравців різного амплуа ставляться однаково високі вимоги стосовно їх фізичної підготовленості. Тому, поряд із удосконаленням техніко-тактичної майстерності гандболісток, важливим завданням навчально-тренувального процесу є підвищення рівня фізичної підготовленості спортсменів. Це говорить про те, що фізична підготовка поряд із вдосконаленням швидкісно-силових якостей є одним з найважливіших компонентів побудови тренувального процесу.

Фізична підготовка гандболіста повинна вирішувати два головних завдання: всебічно розвивати всю рухову систему гравця й удосконалювати специфічні рухові здібності, від яких залежить успіх в досягненні високих результатів саме у грі в гандбол. Звідси і йде розподілення фізичної підготовки на загальну і спеціальну [1, 2].

Завданням фізичної підготовки є: підвищення загальної витривалості, спритності, швидкісно-силових якостей, гнучкості та ін. На фізичну підготовку виділяється не менше 50 % всього часу, на технічну – 35-40 % і тільки 10-15 % на всі інші види підготовки.

Встановлено, що змагальна рухова діяльність гравців має як загальні, так і специфічні особливості, які виражаються в кількості і співвідношенні виконаних в грі прийомів з м'ячем і без нього. Змагальна рухова діяльність гандболісток всіх ігрових амплуа та різної кваліфікації являє собою роботу інтервального характеру, при якій співвідношення активних і пасивних фаз коливається в межах 3-20 с. В ігрових ситуаціях активні фази до 5 с зустрічаються найчастіше і складають 40-65 % загальної їх величини, фази від 5 до 10 с складають 25-35 %, фази від 10 до 20 с – 10-20 %. Пасивні фази тривалістю до 5 с складають 40-50% всіх фаз, від 5 до 10 с 12-31 %, а фази від 10 до 20 с – 5-17 % [2].

Загальна фізична підготовка потрібна для гармонійного розвитку рухових здібностей і функціональних можливостей гандболіста.

Спеціальна фізична підготовка – це процес, що спрямований на оптимальний розвиток найбільш важливих для кожного конкретного виду змагальної діяльності фізичних якостей. Рівень спеціальної фізичної підготовленості гандболісток обумовлює їх здатність

оперативно обирати й виконувати рухові дії, з максимальною швидкістю, з високою точністю і надійністю протягом всієї гри не знижуючи її ефективності. Відповідно, в якості головного компонента СФП гандболістів виступає спеціальна працездатність.

Спеціальна фізична підготовка тісно пов'язана з характером ігрової діяльності гандболіста. Для її здійснення вправи потрібно підбирати так, щоб їх структура і динаміка відповідала діям які виконує гравець під час змагань. Завдання, засоби і методи СФП повинні обиратися з урахуванням рівня підготовленості спортсменів, особливостей того чи іншого виду спорту, значущості окремих фізичних якостей і здатності спортсменів до комплексного їх прояву для досягнення результатів в обраному виді ЗД [1].

До складу вправ, що використовуються для спеціальної фізичної підготовки під час проведення тренувальних занять входять: вправи для розвитку стартової і дистанційної швидкості – ривок за м'ячем, що передається по колу – орієнтир; те ж саме але з двома м'ячами; ривок за м'ячем разом з гравцем, що наздоганяє захисника; передачі м'яча один одному в стрибку, за сигналом гравець, що володіє м'ячем передає його вперед як орієнтир, а гравець без м'яча робить ривок; вправи для розвитку спеціальної витривалості: багаторазові стрибки з діставанням підвішених предметів; стрибки через гімнастичну лаву; стрибки з обтяженням, зі скакалкою на одній і двох ногах на різну висоту. Серії стрибків: у першій – максимальна кількість стрибків (15 с), у другій – максимально високі стрибки (15 с), пауза для відпочинку до 30 с. Повторюють 3-4 рази; вправи для розвитку спеціальної спритності: перекиди вперед, назад, в сторони; стійки на лопатках (голові, передпліччях, руках); перевороти вправо (вліво); те саме з різноманітними рухами руками, тулубом, ногами; стрибки в глибину; вправи для розвитку спеціальної гнучкості: різні махові рухи руками; махові рухи ногами; випади вперед і в сторони; ходьба широкими випадами, підскоки в положенні випаду; колові рухи тулубом, те саме з невеликими обтяженнями, з допомогою партнера; міст із положення лежачи; вистрибування вгору з місця і з розбігу відштовхуванням однією й двома ногами з прогинанням тулуба, максимальним відведенням ніг назад і змахом руками вгору-назад.

Паралельно з вищеперерахованими вправами використовуються спеціальні вправи гандболістів, які виконуються з м'ячами різної маси, (тенісні, гандбольні, медболи – вагою 1, 2, 3 кг) і спрямовані на підвищення вибухової сили та спеціальної підготовленості.

Висновки:

У процесі багаторічного спортивного удосконалення характерними ознаками фізичної підготовленості гандболісток являються зміни, що відбуваються під впливом спеціальних систематичних тренувань.

Для реалізації завдань у грі гравці намагаються якомога швидше діяти, що потребує прояву відповідного рівня рухової швидкості, тому гандболісткам необхідно мати високі показники прояву швидкості, спритності, вибухової сили та силової витривалості. Силова витривалість необхідна для стабільної точності взяття воріт суперника в кидках, оскільки будь-яка ситуація у нападі потребує не тільки реагування на неочікувані дії суперника, але й завершення зусиль команди кидком м'яча у ворота.

Перелік використаних джерел

1. Драчук А. І. Теорія і методика викладання гандболу. Вінниця, 2019. 130 с.
2. Дядечко І. Є., Клопов Р. В., Дорошенко Е. Ю. Оптимізація тренувального процесу в гандболі з урахуванням специфічних особливостей жіночого організму: монографія. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2019. 232 с.
3. Костюкевич В. М. Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних ігрових видів спорту) : навч. посіб. Вінниця: КНТ, 2016. 615 с.
4. Кубраченко А. Г. Гандбол : учебник для высш. учеб. заведений системы физ. воспитания и спорта / А.Г. Кубраченко, В.Г. Ткачук; МС Украины. Киев : ОАО «Полиграфкнига», 2010. 416 с.

Вікторія Дельрос
студентка групи ФКСм-11
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Андрій Чорненко
старший викладач
кафедри фізичної реабілітації і спорту
Західноукраїнського національного університету

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСОБИ РУХОВОГО ТЕСТУВАННЯ ЮНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ

Актуальність даного питання зумовлена потребою удосконалення системи спортивної підготовки юних волейболістів у зв'язку зі змінами у державно-управлінських, структурних, матеріально-технічних, економічних умовах роботи, необхідністю виховання в дітей здорового способу життя, одним з найголовніших чинників якого мають бути повсякденні заняття фізичними вправами.

Поряд з фізичним розвитком і спортивним вдосконаленням необхідно виховувати людину сучасного суспільства. Весь процес спортивної підготовки має сприяти патріотичному вихованню, формуванню старанного ставлення до навчання і праці. На різних етапах спортивної підготовки волейболістів питома вага навчання і тренування змінюється. У підготовчих і підліткових групах переважає навчання, пов'язане з формуванням багатьох рухових умінь і навичок. Головну увагу варто зосереджувати на оволодінні основними знаннями, уміннями і навичками, без яких неможлива успішна спортивна підготовка. Створюється основа, на якій у майбутньому стане можливим досягнення спортивної майстерності.

Волейбол займає значне місце в нашій країні. Він включений у навчальні програми фізичного виховання у загальноосвітніх школах, ПТУ, технікумах та закладах вищої освіти. Популярність волейболу робить його одним із засобів усестороннього фізичного розвитку та активного відпочинку населення. Волейбол має важливе значення у фізичному вихованні дітей та підлітків.

Сучасний волейбол ставить високі вимоги до функціональної підготовки та функціональної діяльності організму. Тривалість

зустрічі кваліфікованих волейболістів нерідко триває 2-2,5 години. Підраховано, що за цей час волейболісти виконують більш ніж 200-300 рухових дій, із яких не менш 70% виконуються у стрибку та падінні.

Більшість ігрових прийомів так чи інакше пов'язано з максимальним проявом витривалості, швидкості, сили, координаційних здібностей та інших фізичних якостей. Велика рухова активність спортсменів на майданчику обмеженого розміру створює значне фізичне навантаження до найвищих меж: частота серцевих скорочень у волейболістів в процесі гри досягає 180-200 уд./хв., а втрати ваги доходять до 3 кг і більше.

При відборі для занять волейболом необхідно враховувати й антропометричні та морфологічні особливості дитячого організму. Адже середній зріст гравців у порівнянні з минулими роками збільшився на 15-20 сантиметрів тому на даний час стала особливо актуальною проблема залежності рухових можливостей організму спортсмена від його антропометричних показників [4]. Як відомо в дитячому та юнацькому віці між ними існує зворотній зв'язок, тобто чим вище у дитини зріст, тим складніше йому виконати фізичні вправи. Тому учням акселератам, з великим зростом необхідно приділяти більше уваги з акцентом на недостатнє формування тих чи інших рухових умінь та навичок.

Основними критеріями відбору дітей до складу групи з волейболу, є антропометричні особливості організму (зріст та порівняно невелика маса тіла, довжина кінцівок, пропорційність між довжиною тулуба і довжиною нижніх кінцівок), а також рівень прояву їх рухових здібностей.

Аналіз спеціальної літератури, узагальнення передового досвіду практичної роботи провідних спеціалістів дають змогу зробити припущення про те, що використання програм рухового тестування [2] в процесі спортивного відбору юних волейболістів 10-12 років, дасть змогу більш ефективніше вирішувати завдання які спрямовані на усунення недоліків їх фізичної підготовленості.

Для дослідження рівня фізичної підготовленості юних волейболістів 10-12 років на етапі попередньої базової підготовки потрібно виконати наступні завдання [3]:

1. Вивчити особливості розвитку рухових якостей юних волейболістів в результаті оперативного, етапного та підсумкового контролю.

2. Визначити загальний рівень фізичної підготовленості юних волейболістів на етапі попередньої базової підготовки.

3. Дати практичні рекомендації для удосконалення рухових якостей юних волейболістів.

Перелік використаних джерел

1. Бойчук Р. І. Взаємозв'язок показників координаційних здібностей та рівня технічної підготовленості юних волейболісток 10–12 років. [Електронний ресурс]. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура*. 2010. Вип. 11. С. 97-102.
2. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів : навч. посіб. К.: Олімпійська література, 2001. 439 с.
3. Шевченко О. О. Зміни показників швидкісної та швидкісно-силової підготовленості у волейболістів 12-13 років. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2016. №2. С. 132-135.
4. Юркевич Т. Ф. Вікові зміни швидкісно-силової підготовленості юних волейболістів 10-13 років на етапі початкового навчання. *Слобожанський наук.-спорт. вісн.* 2007. №11. С. 54-57.

Віталій Марченко

студент групи ФКСм-11

Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Роман Гах

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту

Західноукраїнського національного університету

СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФУТБОЛЬНИХ АРБІТРІВ

На сьогоднішній день футбол розвивається зі збільшенням рухової активності футболістів, яка працює у тісному взаємозв'язку з тактичною командною грою.

На думку науковців для того, щоб арбітр об'єктивно правильно оцінював ситуації з певними складностями, йому потрібно знаходитися поряд з футболістами. Тому з'являється проблема вибору положення тіла на футбольному полі. Уміння арбітра зайняти правильну позицію при оцінці ігрової ситуації є не тільки свідченням рівня кваліфікації, але й показником гарної фізичної підготовленості, підтвердженням високої рухової активності [1, 3].

Повновагомо можна сказати, що успішність арбітра в якісному обслуговуванні матчів безпосередньо залежить від розуміння змісту спортивної боротьби, застосовування знань з Правил гри та відповідної фізичної і психологічної підготовленості. Ці головні аспекти тісно взаємопов'язані, але, як одні, так і інші мають перевагу один над одним на різних етапах багаторічної підготовки арбітрів [5].

Серед етапів підготовки арбітрів виділяють: *перший етап* – базова підготовка. На цьому етапі відбувається налагодження організації, методів відбору, початкової системи підготовки арбітрів для роботи у міських та обласних організаціях арбітрів. Ключовими елементами цього етапу є пропаганда суддівства в різних футбольних організаціях, командах з професійного та аматорського футболу; проведення лекцій, бесід, семінарів гри та інша агітаційна робота. *Другий етап* стосується процесу навчання та підготовки суддів, які мають відповідну перспективу росту та пройшли відбір по закінченню першого етапу. Ця група зазвичай працює у зв'язці з арбітрами-селекціонерами обласних та міських об'єднань. Вони разом отримують знання на навчально-тренувальних зборах, курсах, семінарах, де визначаються потенціал арбітра, можливість призначення його на товариські пробні матчі команд професіональних футбольних клубів. *Третій етап* – передбачає диференційований підхід до навчання (залежить від рівня професіоналізму та кваліфікації арбітра), яке зазвичай проводять спеціалісти Комітету арбітрів УАФ в умовах, максимально наближених до міжнародного рівня, з обов'язковим урахуванням ФІФА та УЄФА. Цей розділ розрахований на суддів топ-групи, перспективних арбітрів, які володіють важливими якостями для обслуговування найбільш відповідальних змагань і можуть

претендувати на можливість бути претендентом на включення до листа ФІФА (арбітри та асистенти арбітра). Кожен матч має свої особливості, які так чи інакше будуть здійснювати безпосередній вплив на психіку арбітра. Вивчення положення команд в турнірній таблиці, стилю та методів ведення боротьби за м'яч, стан погоди і футбольного поля – це не повний перелік питань, що арбітр повинен знати перед матчем. Впродовж сезону рефері початківці обслуговують велику кількість матчів. Однією з основних проблем цього є досить мала кількість футбольних інспекторів, що змогли б оцінити діяльність арбітра по завершенню футбольного матчу, підказати як потрібно було діяти арбітру в тій чи іншій ситуації, де і за що потрібно тактично правильно виносити попередження футболістам, щоб уникнути грубої гри на футбольному полі в подальшому [2, 3].

Після закінчення матчу саме арбітр з інспектором аналізують гру, що пройшла, інспектор допомагає звернути увагу на ті ситуації, де були допущені помилки, робить наголос на тому, що на його думку потрібно удосконалити, а над чим попрацювати для самовдосконалення у наступних матчах аби уникнути своїх помилок. Вміння арбітра безпосередньо перед матчем змусити себе повністю відволіктись від різного плану думок, переживань, різних сторонніх подразників – важлива умова успішного арбітражу. Зібраність характеризується максимальною концентрацією усієї психічної діяльності в грі, що очікується. Арбітри, які успішно справляються зі своїми обов'язками, відключаються від всього, що не пов'язано з їх діями у грі. Здатність до цього залежить від індивідуально – психологічних особливостей, масштабу змагань та їх організованості, успіхів або невдач в попередніх матчах і загальної підготовленості. На ступінь концентрації уваги впливають сила волі, вміння керувати собою, своїми переживаннями і діями. Важливо психологічно налаштувати себе перед матчем, у думках виконати усі ті дії, які потрібно буде здійснити під час гри. По-перше, ще до початку гри створюється домінуюче джерело збудження в області тих центрів, які забезпечують виконання необхідних дій у грі. В результаті вся психологічна діяльність арбітра переключається на роботу, яку

потрібно виконувати. По-друге, виконання роботи в думках допомагає арбітру краще зосередитись і відключатися від впливу по сторонніх подразників. По-третє, це підготовлює нервово-м'язову систему до дій, що очікуються на футбольному полі [4].

Структура та зміст фізичної підготовленості суддів має багато схожих ознак із фізичною підготовленістю футболістів, але певний розвиток деяких якостей, які має арбітр, набагато важливіші, ніж для гравців. Якості, що є досить важливими для суддівства визначають фізичну підготовленість це спеціальна витривалість та швидкість переміщення. Потрібно розрізняти стартову та дистанційну швидкість, які є взаємопов'язані. Стартова швидкість це анаеробна робота, вона потрібна для того, щоб арбітр швидко міг зробити ривок в тому випадку, коли він знаходиться далеко від ігрового моменту. Дистанційна швидкість потрібна для переміщення судді протягом матчу. Найважливіший засіб підвищення працездатності судді є фізичні вправи. Спеціальні вправи – це вправи, що мають деякі елементи рухів, що ідентично повторюють рухи, які арбітр виконує під час проведення гри, і при яких окремі м'язи за допомогою механізму функціонування працюють таким же або схожим чином. Загально-розвиваючі вправи дуже схожі на вправи з різних видів спорту і схожі з рухами, які робить суддя у матчах. За допомогою спеціальних вправ відбувається розвиток ключових фізичних якостей: сили, витривалості, швидкості спритності та інших. Загально-розвиваючі вправи сприяють освоєнню і вдосконаленню потрібних рухових навичок, підвищують координаційні здібності. Залучення загально-розвивальних вправ і спортивних ігор в підготовку судді сприяє вихованню загальної витривалості, розвитку та еластичності м'язів, що не приймають, чи в малій кількості приймають участь в проведенні гри, а також сприяють збереженню високої фізичної і психічної працездатності. До спеціальної фізичної підготовки судді слід віднести швидкісно-силову підготовку, розвиток якостей спеціальної швидкості і спеціальної витривалості, що потрібні футбольному судді під час проведення матчу [4].

Силову витривалість потрібно розвивати шляхом тривалого повторення вправ при помірних м'язових зусиллях (біг у взутті, що

досить важка, біг угору, біг по піску тощо). Силу витривалість необхідно розвивати тренувальною роботою по вдосконаленню загальної і спеціальної витривалості в підготовчому і змагальному періодах [3]. Спеціальна витривалість може розвиватись шляхом багаторазового повторення тренувальної роботи, короткотривалої, ніж під час ігор, але в швидшому темпі [2]. Тому застосовуються три методи тренування, а саме повторний, перемінний і повторно-перемінний. Загалом кількість відрізків дистанції в одному тренуванні має бути більше довжини тієї відстані, яку долає арбітр в матчі, і дорівнювати в середньому 10 км [3].

Перелік використаних джерел

1. Дулібський А. Особливості спортивного відбору на етапі початкової підготовки і спеціалізованого навчання грі в футбол. *Фізична культура спорт та здоров'я нації* : зб. наук пр. Вінниця, 2020. Вип. 9. №28. С. 168-177.
2. Ніколаєнко В, Чопілко Т. Рухова діяльність і функціональні можливості елітних футбольних арбітрів Європи. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*: зб. наук. пр. Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2012. Вип. 14. С. 82-86.
3. Маніло Ю. В. Підготовка арбітрів різної кваліфікації до професійної діяльності в футболі : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 20.00.01 – олімпійський і професійний спорт. Львів, 2015. 20 с.
4. Чопілко Т. Г. Індивідуалізація спеціальної фізичної підготовки арбітрів високої кваліфікації у футболі : автореф. дис. ...канд. наук. з фіз. виховання та спорту : 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. Київ, 2020. 28 с.
5. Чопілко Т. Основні аспекти раціональної побудови тренувального процесу кваліфікованих арбітрів у футболі. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*: зб. наук. пр. Вінниця: Планер, 2014. Вип. 17. С. 598-602.

Петро Матлах
студент групи ФКСм-11
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Роман Гах
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту
Західноукраїнського національного університету

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ОБОРОННИХ СТРАТЕГІЙ У ФУТБОЛІ

Сучасний футбол переживає черговий динамічний розвиток, який викликаний, головним чином, перманентною інтенсифікацією і циклічністю гри та глобальною комерціалізацією. Філософія, концепція і стиль гри багатьох команд високої кваліфікації постійно вдосконалюються та істотно видозмінюються в напрямку універсальної гармонізації гри. При цьому спостерігається чітка тенденція: вдосконалення наступальних векторів організації та ведення ігрових дій надає поштовх розвитку різноманітних варіантів захисного футболу, а відтак і створення та модернізації збалансованого й гармонійного футбольного продукту (видовища) [1, 4].

В сучасному футболі ці два процеси відбуваються одночасно. Важлива роль у згаданих процесах належить гравцям, які контролюють ігровий простір перед своїми воротами, а саме – центральним захисникам [3].

В практиці сучасного футболу існує три основні оборонні стратегії: *зональний захист* – при якому кожен із гравців захисту «відповідає» за певну ігрову зону футбольного поля; *персональний захист* – де кожен захисник стежить за нападником, атакувальним півзахисником чи іншим гравцем команди суперника, якого йому визначив тренерський штаб згідно розробленого тактико-стратегічного плану; *комбінований захист* – продумане поєднання перших двох оборонних стратегій. За допомогою збалансованої та всесторонньо продуманої оборонної стратегії футбольна команда намагається надати своїм ігровим перевагам більшу тактико-

стратегічну цілісність. Необхідно також додати, що найуспішніші та конкурентоспроможні стратегії, як правило, містять елементи як оборонної, так і наступальної стратегій [5].

З метою ефективної організації захисних дій команда повинна протягом гри демонструвати максимальну компактність в оборонних тактико-стратегічних побудовах. Це означає, що при атаці команди суперника гравці повинні стежити за розвитком ігрових ситуацій і подій на футбольному полі та не залишати занадто великий простір між собою і партнерами в горизонтальній та вертикальній просторових площинах. Якщо ігрові простори між футболістами однієї команди залишаються компактними, тоді супротивник не має можливості небезпечно контратакувати, заволодівши м'ячем. Для реалізації цього тактико-стратегічного завдання команда концентрує свої ігрові сили на невеликій ділянці футбольного поля, що полегшує володіння м'ячем. Такий підхід допомагає відібрати м'яч, а у випадку його втрати вчасно повернутися в оборону на завчасу визначені тренерським штабом ігрові позиції. Важливу роль у цьому тактико-стратегічному процесі організації командних дій в обороні відіграє саме центральний захисник [1, 4].

У сучасному футболі команди в ігрових тактико-стратегічних схемах (1+4+3+3; 1+4+4+2; 1+4+5+1; 1+4+1+4+1) використовують два, рідше три (1+3+4+3; 1+3+5+2; 1+5+4+1) центральних захисника, ампула якого передбачає виконання змагальних командних завдань на ключовій позиції в захисті воріт своєї команди [2]. Для ефективної змагальної діяльності центрального захисника важлива максимальна чіткість і синхронність виконання тактико-стратегічних дій, доведених до абсолютного автоматизму. Важливим аспектом є також ігрове взаєморозуміння як між гравцями захисної ланки (воротар, флангові захисники, «латералі», центральні (опорні) півзахисники), так і з гравцями лінії нападу (нападники, флангові півзахисники, центральні атакуючі півзахисники, «вінгери»). Центральний захисник в сучасному футболі повинен бути не тільки лідером у змагальній діяльності й навчально-тренувальному процесі, на футбольному полі та в роздягальні, а і провідником прогресивних командних ідей тренерського штабу. Його позиційно-стратегічний

стандарт – гра в центрі задньої лінії захисту перед своїми воротами. До того ж, це повинен бути гравець, який, окрім найвищої фізичної, психофізіологічної та функціональної готовності, демонструє колосальний спокій і впевненість навіть у надскладних ігрових моментах та ситуаціях. Раніше, в часи «футболу дуелей» при виборі центрального захисника оцінювались виключно його фізичні можливості, головним були вміння вести боротьбу чи верхові єдиноборства та антропометричні дані. В реаліях сучасного футболу цих навичок для центральних захисників вже недостатньо. Нині центральний захисник змушений не тільки добре вести швидкісно-силову боротьбу за м'яч, за кращу ігрову позицію, але й вміти розпочинати атаку команди, а за необхідності повинен вміти проходити з м'ячем вперед, виходячи на позицію центрального півзахисника чи навіть центрального нападника з метою створення передумов для ефективної атаки воріт команди суперника. Колективний характер футболу вимагає максимального напруження зусиль всієї команди. В інтересах загальної мети команда грає за визначеним завчасу планом, за концепцією, яка була розроблена перед конкретною грою. Проте загальна мета не може бути досягнута без спільних дій і зусиль всіх гравців команди. В інтересах досягнення поставленої мети команда вступає в боротьбу за загальним планом, який координує дії кожного гравця команди, в тому числі це стосується і центрального захисника. Загальна тактика, як і загальна стратегія, не вирішують всі глобальні чи часткові питання. В команді є зв'язки та ланки, тактичні завдання яких хоч і сприяють досягненню загальної мети, але в інтересах виконання проміжних завдань в певні моменти гри тимчасово є не такими, як тактика всієї команди. Йдеться про тактику зміни місць нападниками чи про зброю захисту – тактику створення положення поза грою, де важливу роль відіграє центральний захисник [2, 6].

Команди, які практикують гру від оборони, змушені постійно шукати нові рішення проти наступальних потуг суперника, і навпаки – команди, в основу тактико-стратегічної концепції яких покладено наступальна складова – шукають протидію організованим оборонним стратегіям, про що свідчать показники змагальної діяльності

центральных захисників. Сутність оборонної стратегії в сучасному футболі, як елементу тактикостратегічної концепції, полягає у тому, щоб змусити суперника дійти до висновку про неможливість, небажаність, а тому і неспроможність атаки на захисні позиції команди супротивника. Чітка оборонна стратегія позбавляє суперника стимулів для ведення наступальних дій та зміцнює захисні тактико-стратегічні основи своєї команди. Ефективна оборонна стратегія в сучасному футболі відіграє важливу роль, навіть, за наявності рішучої наступальної чи контр-наступальної стратегії [3].

Ідеальною оборонною стратегією є, на думку багатьох вітчизняних і зарубіжних фахівців футболу, атака воріт суперника. Ефективні та вчасні дії у відповідь на атаку суперника – важлива складова оборонної стратегії. Дії у відповідь необхідно застосовувати якомога раніше [4, 5].

Сьогодні в сучасному футболі зростає усвідомлення того, що в динамічному та мінливому футбольному середовищі команди повинні використовувати гнучкі динамічні тактико-стратегічні концепції. Підставою для цього є інноваційне стратегічне мислення, яке може бути передумовою інноваційного розвитку сучасного футболу, в тому числі українського професійного та дитячо-юнацького футболу. Аналіз наукової літератури дозволяє припустити, що найефективнішими засобами підвищення техніко-тактичної підготовленості центральных захисників у змагальному періоді можуть бути навчально-тренувальні моделі впливів, при здійсненні яких враховуються особливості змагальної діяльності.

Перелік використаних джерел

1. Альфавіцький І. Характеристика фізичної підготовленості кваліфікованих футболістів у підготовчому періоді підготовки. *День студентської науки : зб. матеріалів щоріч. студент. наук. конф.* Львів, 2017. С.65-67.
2. Завійський Т. Характеристика змагальної діяльності центрального (опорного) півзахисника в сучасних системах гри у футбол. *День студентської науки : зб. матеріалів щоріч. студент. наук. конф.* Львів, 2017. С. 83-85.
3. Кульчицький І. Індивідуальні показники техніко-тактичної підготовленості гравців лінії захисту на чемпіонаті Європи 2012 року.

- Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. Л., 2015. Вип. 19. Т. 1. С. 122 - 126.*
4. Матяш В. В. Технічна підготовка футболістів на етапі попередньої базової підготовки : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.
  5. Ніколаєнко В. В. Система багаторічної підготовки футболістів до досягнення вищої спортивної майстерності : автореф. дис. ... д-ра. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. Київ, 2015. 38 с.
  6. Сіренко П. О. Інноваційні технології в фізичній підготовці кваліфікованих футболістів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. Львів, 2015. 20 с.

Назарій Скороход, Іван Черкас

студенти групи ФКСм-11

Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Наталія Безпалова

к.б.н., доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту

Західноукраїнського національного університету

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО СПОРТИВНУ АНТРОПОЛОГІЮ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОНОМНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ

Розріст фізичної довершеності особистості хвилювала кращих представників людства. Видатні гуманісти епохи Відродження, французькі просвітителі XVIII століття, теперішні вчені намагаються вирішити проблему створення такого суспільства, яке могло б дати людям можливість поєднати в собі міцність тіла і душі, розум генія і силу атлета. Організм людини завжди був пристосований до виконання різнобічної м'язової діяльності. Протягом багатьох століть змінювалися соціально-економічні умови життя, а фізична активність людини, потреба в русі не тільки збереглися, але й стали первинною потребою, джерелом життя. Рух – найважливіший природно-біологічний стимулятор росту, розвитку, підтримки та вдосконалення фізіологічних функцій, а також формування всього організму. В представлених даних літератури про вплив фізичних навантажень на

серцево-судинну систему та фізичний розвиток студентів відсутні дані про дію фізичних вправ різного спрямування на фізичний стан та кардіогемодинаміку молоді, яка навчається у ВНЗ. Для вирішення проблем впливу фізичних вправ на організм студентів треба передбачати комплексне вивчення морфофункціонального стану серцево-судинної системи, фізичного розвитку та працездатності організму студентів при фізичних навантаженнях різного спрямування [2].

Багатогранний вплив на організм людини фізичних навантажень підвищує його стійкість і опір до дій різних несприятливих факторів зовнішнього середовища. Фізичні вправи посилюють функціональну перебудову усіх ділянок опорно-рухового апарату, серцево-судинної, нервової та ін. систем, покращують процеси обміну речовин. Під дією помірних фізичних навантажень збільшується працездатність серця, вміст гемоглобіну і кількість еритроцитів, підвищується фагоцитарна функція крові, вдосконалюється функція і будова внутрішніх органів [4].

Сучасні завдання спорту вищих досягнень диктують необхідність прискореного вивчення факторів, які впливають на спортивний результат, визначення їх значимості для представників різних спортивних спеціалізацій.

Ґрунтовно та різнобічно досліджуються функціональні та морфологічні особливості спортсменів, розробляються модельні характеристики або нормативні показники особливостей тілобудови спортсменів різного віку (паспортного і біологічного), кваліфікації, спеціалізації і статі. Користуючись ними, визначають придатність початківців займатися спортом та їх перспективність. Зрозуміло чому показники тілобудови справедливо набувають все більшого визнання у спортивних спеціалістів. Однак, не дивлячись на актуальність вивчення цих питань, прогрес і темпи їх розробки недостатні. Основною причиною є недостатня обізнаність дослідників в методах вивчення антропологічного матеріалу, в способах оцінки їх надійності та об'єктивності [3].

Необхідність проведення комплексних досліджень підтверджується запитам практички медичної, спортивної, виховної,

виробничої та ін. У всіх випадках загальною задачею є покращення фізичних якостей людини. На основі виявлення сильних і слабких ланцюгів її будови і функціонування повинен будуватися індивідуальний стиль діяльності, який дозволить з найбільшою результативністю і економічністю вирішувати цим видом діяльності задачі [5]. Тільки при комплексному вивченні проблеми людини міри соціального впливу на неї дадуть максимальну віддачу.

Розширюючи свої межі, організовуючи на рівні сучасних наукових можливостей комплексні дослідження, антропологія зберігає специфічний профіль задач, тому що в цьому умова її цілісності, відмінна від інших наук. Мета антропології – розкриття форм і факторів мінливості організму, що дозволяє чітко віддеференціювати галузь антропологічного знання від людинознавства, яке не має відповідної конкретності.

При різних рівнях спортивного удосконалення тренерів турбує питання, які особливості тілобудови передбачають можливість досягнення видатних результатів в різних видах спорту, які показники лімітують досягнення олімпійських і світових вершин, як пов'язані між собою морфологічні і функціональні особливості спортсмена, які особливості форми або функції можуть бути компенсовані, а які компенсації недоцільні [6]. Також постає питання, які критерії відбору для занять спортом, за допомогою яких критеріїв можна прогнозувати придатність і перспективність спортсменів-початківців, в якому віці прогноз більш надійний і чи однакова працездатність у спортсменів різного соматотипу в різних умовах суспільства.

Вивчаючи джерела літератури про автономну нервову систему (АНС), спостерігаємо її вивчення ще Галеном (2 с.н.е.), де він дає назву “симпатичний” паравертебральному симпатичному стовбуру, який бере участь в гармонізації і координації вісцеральних функцій. І тільки вже на початку XVI ст., коли було здійснено перехід від досліджень на трупах до експериментів на тваринах, з'являються більш точні дані відносно природи і функцій периферійних нервових стовбурів. Над вивченням вегетативної нервової системи працювало багато анатомів–дослідників минулого: М. Bichat (1802), J. Reil (1807), J. Langley, W. Gaskell (1889). Згідно з новою Міжнародною

анатомічною номенклатурою термін “вегетативна” було замінено на “автономну”, хоча в клініці та більшості праць з фізіології даної нервової системи залишається термін “вегетативна”. Автономній нервовій системі свої дослідження присвятили С. П. Боткін, І. М. Сеченов, І. П. Павлов. За дослідження нейрогенної регуляції (вегетативної регуляції) діяльності серця і шлунково-кишкового тракту І. П. Павлов був відзначений Нобелівською премією. Його вчення про АНС продовжили Л. А. Орбелі, А. С. Сперанський, К. М. Биков.

АНС морфологічно характеризується універсальним розповсюдженням по всьому організму, проникаючи в усі його органи і тканини.

Вегетативні нейрони сегментарного апарату головним чином розташовані в спинному мозку: в грудному відділі – симпатичні, в крижовому – парасимпатичні, хоча з’явилися дані про невелику їх наявність і в шийному відділі. Сегментарні апарати закладені і в стовбурі головного мозку.

В грудному і верхньопоперековому відділах спинного мозку знаходяться нейрони симпатичного відділу, їх аксони складають прегангліонарні волокна, що відходять разом з передніми корінцями і доходять до симпатичного стовбура. Останній розташований по обидві сторони від хребта і до його складу входить 20-22 вузли.

В бічних рогах спинного мозку на крижовому рівні, а також в вегетативних ядрах стовбура мозку беруть початок нейрони парасимпатичного відділу. В першому випадку прегангліонарні волокна підходять до превертебрального сплетення (вузлів), де перериваються. Тут починаються постгангліонарні волокна, які розгалужуються до тканин і інтрамуральних вузлів.

Вчені, що вивчають АНС, в першу чергу оцінюють її функціональний стан, використовуючи клініко – експериментальний підхід. Його суть полягає у вивченні вегетативного тону (ВТ), вегетативної рівноваги (ВР), вегетативного забезпечення діяльності (ВЗД). ВТ і ВР дають уяву про гомеостатичні можливості організму, ВЗД – про адаптаційні механізми.

ВТ оцінюють як симпатичний, парасимпатичний і змішаний. В літературі зустрічаються терміни – симпатикотонія, парасимпатикотонія, ейтонія, а змішаний стан тону ВНС ще називають мезотонія, нормотонія. Для позначення відповідних станів у людей (вихідний тип ВНС) використовуються терміни: симпатотонік, симпатик, парасимпатотонік, парасимпатик, нормотонік, ейтонік, мезотонік.

Метод обробки ЕКГ, запропонований Р. М. Баєвським і співавт. (1969), [1] полягає в тому, що запис ЕКГ ведеться таким чином, щоб у фоні і при кожному виді діяльності реєструвалось не менше 100 інтервалів R-R. Величину інтервалів вимірюють в міліметрах, після чого будують динамічний ряд цифрових значень, який в подальшому наносять на перфокарту і обробляють на ЕОМ. Існує декілька методів аналізу серцевого ритму: варіаційна пульсометрія, побудова гістограм, автокореляційний і спектральний аналіз, тобто використовуються методи, які належать до статичної обробки даних з елементами імовірного підходу. Обчислення ряду розподілень випадкових величин інтервалу R-R ЕКГ дозволяє виявити закон розподілу дослідженого показника і отримати його характеристики.

Р. М. Баєвський і співавт. (1968) виділили декілька типів і видів розподілу варіаційних кривих:

1) нормотонічний із значенням M в межах 0,7-0,9с. (частота пульсу від 55 до 85 уд/хв) і коливаннями від 0,15 до 0,40с.

2) симпатичний із значенням M в межах 0,5-0,7с (частота пульсу від 86 до 120 уд/хв) і коливаннями, менше 0,1с.

3) ваготонічний (моно- і полімодальні) із значенням M від 1,0 до 1,2с (частота пульсу від 60 до 50 уд/хв) і коливаннями 0,40с.

Ці дані характеризують вегетативні центри не тільки в спокої, але і в період діяльності.

Аналізуючи дані літератури, ми зустріли таке поняття, як вихідний стан АНС, який у кожної особи є сталим і може змінюватися лише при патології або впливі зовнішніх чинників. Симпатичний і парасимпатичний відділи ВНС взаємодіють у регуляції серцевого ритму. Деякі дослідники вважають, що у стані спокою вплив обох відділів АНС на серце є врівноваженим. При стресах або фізичних

навантаженнях зростає активність симпатичного відділу і знижується – парасимпатичного. Інші, навпаки, вважають, що в стані спокою не завжди відбувається врівноважений вплив на серце обох систем, а при стресових ситуаціях відбувається активація як симпатичного, так і парасимпатичного відділів ВНС, але в різній мірі. У молодих здорових людей у стані спокою (особливо спортсменів) характерний високий парасимпатичний тонус. Коли відбувається інволюція холін - і адренергічних систем серця (при старінні), проходить послаблення вегетативної регуляції серцевого ритму, зменшення ВСР.

Таким чином, вивчення морфофункціональних закономірностей фізичного розвитку студентської молоді в залежності від вихідного типу автономної нервової системи є актуальним, тому що на даний час ця проблема ще не повністю вирішена.

Перелік використаних джерел

1. Баевский Р. М. Анализ variability сердечного ритма: история и философия, теория и практика. *Клиническая информатика и телемедицина*. 2004. №1. С. 54–64.
2. Гета А. В. Теорія, технології і види оздоровчо-рекреаційної рухової активності: навч. посіб. Полтава, 2016. 217 с.
3. Грибан Г. П. Особливості фізичної підготовленості студентів вищих навчальних закладів України. *Біомеханічні, педагогічні, медико-біологічні та психологічні аспекти фізичного виховання та спорту*. №118. Т. 1. 2014. С. 88-92.
4. Зауренбеков Б.З., Кудашова Л.Р., Кефер Н.Э., Андреюшкин И.Л. Анализ специальной выносливости у баскетболистов различной квалификации в начале подготовительного периода. *Теория и методика физической культуры*. Алматы, 2017. №1. С. 96-102.
5. Лоза Т. Методологічні основи оздоровчого тренування студентської молоді. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. №3(59). 2017. С.72-77.
6. Пугач Я. И., Соколова Т. Е. Современные медико-биологические аспекты организации физического воспитания и спорта. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених. «Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення». Суми, 2017. С. 38-42.

Олександра Шептицька
студентка групи ФКСзм-11
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:

Едуард Маляр
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту
Західноукраїнського національного університету

СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ФІЗИЧНОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ГАНДБОЛІСТІВ ДЮСШ

Метою підготовки гандболістів вищих розрядів є досягнення параметрів, що відповідають світовим моделям конкурентоспроможності. Метою підготовки резервів є створення потенціалу спортивного вдосконалення у складах команд вищих розрядів. Метою масових форм занять гандболом є залучення молоді та пошук талановитих людей для занять, сприяння впровадженню здорового способу життя.

Заняття гандболом сприяють розвитку основних фізичних якостей, технічної майстерності, морально-вольових рис характеру, вихованню потреби до систематичних занять спортом, формуванню культури здорового способу життя [4].

Заняття гандболом викликають позитивні анатомо-фізіологічні зміни в організмі, здійснюють оздоровчий вплив, сприяють всебічному фізичному розвитку морально-вольових якостей, що забезпечують покращення результатів в обраному виді спорту. Цього можна досягнути лише в тому випадку, коли буде здійснюватися постійний контроль за відповідністю обсягу і інтенсивності тренувальних навантажень відповідно до вікових особливостей [5].

Система обліку та контролю за навчально-тренувальним процесом дозволяють об'єктивно оцінити підготовленість юних гандболістів, що дає можливість регулювати навантаження та визначати режими тренування для кожного спортсмена у найближчий час, оперативно вносячи корективи у підготовку гандболіста та прогнозування спортивних результатів [2].

В зв'язку з цим облік та контроль рівня розвитку фізичних якостей та технічної підготовленості набувають важливого значення у навчально-тренувальній та виховній роботі, являються необхідною умовою досягнення високих результатів у спортивній діяльності.

Педагогічний контроль, облік та інформація є завершальною функцією управління. Вони сприяють збиранню окремих ланок усієї керованої системи підготовки юних спортсменів в єдине ціле яка приводить її в цілеспрямований рух [1].

Управління в процесі підготовки передбачає зі сторони тренера низку послідовних дій:

- 1) отримання вихідної інформації про стан підготовленості спортсмена;
- 2) ознайомлення з модельними характеристиками;
- 3) побудова тренування, що забезпечує досягнення модельних характеристик запланованих показників;
- 4) оцінка ефективності обраної спрямованості процесу;
- 5) аналіз результатів, підведення підсумків і визначення наступної цілеспрямованої установки.

Для здійснення контролю використовуються методи педагогічного спостереження, об'єктивної оцінки й експертної оцінки.

Методи педагогічного спостереження дозволяють тренеру оцінювати поведінку гравця, його емоційний стан, якість виконання вправ, можливості у подоланні навантажень.

Методи оцінки за допомогою приладів і спеціальних вправ (тестів) дозволяють визначити зрушення в підготовленості гандболіста. Сюди ж входить і аналіз змагальної діяльності [2, 3].

Метод експертних оцінок, групою фахівців допомагає визначити підготовленість гравця комплексно. Приміром, рішучість у грі, здатність до тактичного вирішення ігрових ситуацій можна оцінити тільки цим методом.

Педагогічний контроль передбачає послідовне виконання контролюючих операцій у ході кожного окремого заняття й в інтервалах між ними (оперативно-поточний контроль) і висновки, зроблені в рамках більш-менш тривалих циклів [4].

Важливу роль у системі відбору відіграють педагогічні контрольні випробування (тести), за результатами яких, судять про наявність необхідних фізичних якостей і здібностей, для подальшої успішної спеціалізації. Під педагогічним контролем розуміють систему здобуття інформації про стан спортсмена, хід навчально-тренувального та виховного процесу, виконання планів підготовки кожного спортсмена зокрема і команди в цілому [4].

Серед фізичних якостей і здібностей, що визначають досягнення високих спортивних результатів, існують так звані консервативні, генетично обумовлені якості і здібності, що мало піддаються розвитку й удосконаленню у процесі тренування. Ці фізичні якості і здібності мають важливе прогностичне значення при відборі дітей і підлітків у спортивні школи. До їхнього числа варто віднести швидкість, відносну силу, деякі антропометричні показники (будова і пропорції тіла), здатність до максимального споживання кисню, економічність функціонування вегетативних систем організму, деякі психічні особливості особистості спортсмена.

У системі відбору контрольні вправи повинні проводитися з таким розрахунком, щоб визначити не стільки те, що уже вміє робити, а те, що він зможе зробити надалі, тобто, виявити його можливості до вирішення рухових завдань, проявові рухової творчості, умінню керувати своїми рухами. Одноразові контрольні іспити в переважній більшості випадків говорять лише про оперативну готовність кандидата виконати запропонований йому набір тестів і дуже мало говорять про його перспективні можливості. А потенційний спортивний результат спортсмена залежить не стільки від вихідного рівня розвитку фізичних якостей, скільки від темпів приросту цих якостей у процесі спеціального тренування. Саме темпи приросту свідчать про здібності людини до навчання в тому або іншому виді діяльності [2].

Судити про значення фізичної та технічної підготовленості гандболістів, можна враховуючи кількісні показники їх рухової діяльності у грі з подальшим аналізом, який дозволить визначити основні напрямки розвитку кожної із сторін підготовленості спортсмена і цим впливати на підбір засобів і методів тренування.

Контроль фізичної і технічної підготовки передбачає всебічну об'єктивну оцінку підготовленості гандболістів, дає змогу судити про його стан у конкретний час, виявити головні фактори, за рахунок яких досягається даний стан, намітити основні шляхи у подальшій підготовці, порівняти рівень підготовленості окремих гандболістів.

Висновки:

Раціональна підготовка команд у гандболі можлива на основі цілеспрямованого і науково обґрунтованого управління, проблему управління ростом спортивних досягнень розглядають, як одну із центральних проблем сучасної науки про спорт.

Основними джерелами інформації служать матеріали педагогічних тестів, лікарських та наукових спостережень, обліку та самоконтролю гандболіста.

Перелік використаних джерел

1. Костюкевич В. М. Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних ігрових видів спорту): навч. посіб. Київ: КНТ, 2018. 616 с.
2. Кушнірюк С. Г. Динамика двигательных качеств гандболистов различного амплуа в тренировочном макроцикле. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту //зб. наук. праць за редакцією проф. Єрмакова С.С. Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2007. №1. С. 69-73.
3. Леонтьєв О. В., Максимов Г. Я., Леонтьєва І. В. Основи теорії та методики підготовки гандболістів: навч. посіб. Луганськ : 2015. 98 с.
4. Соловей О. М., Соловей Д. О. Теоретичні основи гандболу: навч. посіб. Дніпро: 2017. 161 с.
5. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. Київ – 2003.

ХІІ. ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: УПРАВЛІНСЬКІ ТА ЦИФРОВІ АСПЕКТИ

Чумак Лариса Володимирівна

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії й методики виховання,
психології та інклюзивної освіти
Комунального вищого навчального закладу
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА В ЗАКЛАДІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Реалії сьогодення характеризуються інтеграцією багатьох соціальних сфер в єдиний цифровий простір. Діджиталізація «є не тільки новою соціальною ситуацією "цифрового розриву", "цифрового громадянства", "цифрової соціалізації", а й об'єктивним процесом витіснення її аналогів з економіки, культури. Цифрова реальність випереджає і обчислювальну техніку, і нашу уяву, що відображується у створенні кожного дня більше трьох ексабайт даних – еквівалент 750 мільйонів DVD» [3, с. 27].

Отже, суспільство має потребу в педагогах з відмінною інформаційною підготовкою, знанням основ цифрової дидактики, готових до самореалізації в умовах діджиталізації освітнього процесу із застосуванням цифрових технологій в практичній діяльності.

Пошуком цифрових рішень у науково-освітній сфері опікувалися такі вчені: Валявський А. Ю. і Учеваткіна Н. [1], Картукова А. [2], Качкаєва А. і Шомова А. [3], Урсова О. [4], Крумсвік Р. [5] та ін.

Реформування системи освіти, інтенсифікація діджиталізації освітнього процесу з перекладом навчальної інформації в цифровий формат загострюють проблему наявності у педагогів цифрової компетентності для адаптації освітян до швидко змінюваних вимог до педагогічного професіоналізму і забезпечення учнів – представників цифрового покоління – якісними знаннями.

Урсова О. цифрову компетентність вчителя-предметника визначає як «готовність і здатність фахівця самостійно застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології в педагогічній діяльності для вирішення широкого кола освітніх завдань» [4, с. 13].

Поняття «діджитал компетентність» Крумсвік Р. (Krumsvik R.) тлумачить як «вміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) в професійному контексті в поєднанні з хорошим педагогічним (дидактичним) розумінням і усвідомленням його значення для стратегій навчання і цифрової бази тих, хто навчається» [5, с. 47].

Картукова А. виокремлює три складових цифрової компетентності педагога, а саме: компетентність у користуванні ІКТ; загальнопедагогічна компетентність як спроможність перебудовувати зміст і методику навчання; предметнопедагогічна компетентність як володіння прийомами самостійної підготовки дидактичних матеріалів та організації комплексного використання засобів ІКТ в освітньому процесі [2, с. 8].

Отже, цифрову компетентність викладачів закладу післядипломної педагогічної освіти визначаємо як готовність професорсько-викладацького складу опанувати й використовувати у фаховій діяльності нові технології, методи, форми й засоби навчання із застосуванням технологічного інструментарію цифрової дидактики та здатність інтегрувати їх із власним професійним досвідом для інтенсифікації освітнього процесу, відповідаючого потребам і запитам освітан.

Називаючи основною характеристикою педагогічної цифрової компетентності «здатність розвивати / удосконалювати педагогічну роботу з допомогою цифрової технології в професійному контексті», Валявський А. й Учеваткіна Н. виокремлюють такі три структурних рівня її розвитку: мікрорівень – рівень педагогічної взаємодії; мезорівень – рівень розробки і впровадження курсів та інфраструктура освіти (наприклад, інтеграція ресурсів, таких як бібліотека або навчальний посібник); макрорівень – організаційний, орієнтований на управління навчальним процесом і розвиток організації. Стратегічне педагогічне лідерство є центральним компонентом педагогічної цифрової компетентності на всіх трьох рівнях». Ці науковці акцентують увагу на тому, що «володіння педагогічною цифровою компетентністю надає можливість викладачам знайти баланс між існуючими педагогічними цінностями, власними знаннями та набутими ІКТ-навичками. Коли педагоги досягають стадії розуміння, технологія стає "бесшовно інтегрованою" в їх викладацьку практику і досягнувши останньої стадії, здатності створення і впровадження освітніх інновацій, вони можуть розробляти педагогічні та дидактичні інновації з використанням ІКТ» [1, с. 476].

До того ж, спираючись на Валявського А. й Учеваткіну Н., можна

визначити, що розвиток цифрової компетентності викладачів закладів післядипломної педагогічної освіти здебільшого відбувається за двома напрямками (практичне знання, саморефлексія) і чотирма етапами (занурення, адаптація, розуміння, інновації) [1, с. 473].

Отже, враховуючи, що пріоритетним завданням післядипломної педагогічної освіти є удосконалення освітян як компетентних спеціалістів із широким колом професійних умінь і навичок їх конструктивного використання, вважаємо доречним запропонувати професорсько-викладацькому складу доповнити традиційну методику викладання такими інноваційними складовими технологічного і методичного інструментарію для оптимізації освітнього процесу в закладах неперервної освіти.

Технологічний інструментарій: технологія дистанційного навчання; технологія змішаного навчання (blended learning); технологія перевернутого навчання; технологія «ротація станцій»; технологія навчання дією; технологія евристичного навчання; технологія програмованого навчання.

Методичний інструментарій:

Інноваційні методи навчальної діяльності: навчання за методом шедоуінг (Job Shadowing); кейс-метод (Case study); Agile-метод.

Інноваційні форми навчання: коучинг; менторинг; взаємонавчання; робочі комунікації в єдиному центрі міжвузівського взаємодії; масові відкриті online-курси, створені консорціумами університетів; хакатон (англ. «hackathon»); пітч-сесія (англ. pitch); мітап (англ. meetup); стратегічна сесія; проектні сесії; інтерактивні завдання; тренувальні завдання із використанням цифрових технологій.

Інформаційні засоби навчання: наявність мережі Інтернет для доступу до інформаційного освітнього контенту; технічне обладнання (комп'ютери, планшети і плазмові панелі); інформаційно-навчальні системи; електронні дошки; електронні журнали (наукові, науково-популярні та ін.); електронні підручники; системи оперативного спілкування (чат, відеоконференції, вебіари); навчальні комп'ютерні програми; відеоматеріали різної спрямованості та ін.

Таким чином, комплексне системне осмислення й оновлення змісту і застосування запропонованого технологічного та методичного інструментарію не тільки інтенсифікує розвиток цифрової компетентності викладача в закладі післядипломної педагогічної освіти, а й значно сприятиме підвищенню мотивації вчителів до навчальної діяльності та їхньої подальшої більш успішної педагогічної діяльності, досягненню оптимального і індивідуального темпу засвоєння матеріалу і скороченню часу на освоєння освітянами

технічних навичок.

Подальші напрями наших наукових розвідок вбачаємо у визначенні методології продуктивного застосування цифрової дидактики в умовах освітнього процесу закладів післядипломної педагогічної освіти.

Перелік використаних джерел

1. Валявский А. Ю., Учеваткина Н. В. Педагогическая цифровая компетентность. *Наука. Информатизация. Технологии. Образование* : материалы XIII международной научно-практической конференции «Новые информационные технологии в образовании и науке НИТО 2020» 24-28 февраля 2020 г. г. Екатеринбург / ФГ АОУ ВО «Российский государственный профессионально-педагогический университет». Екатеринбург, 2020. С. 470–477.

2. Картукова А. А. Цифровая образовательная среда как фактор профессионального развития педагога. *Цифровая образовательная среда: новые компетенции педагога* : сборник материалов участников конференции. Санкт-Петербург : Международные образовательные проекты, 2019. С. 8.

3. Мультимедийная журналистика : учебник ВШЭ / Под общ. ред. А. Г. Качкаевой, С. А. Шомовой. Москва : Изд. дом Высшей школы экономики, 2017. 413 с.

4. Урсова О. В. Развивающий потенциал информационно-коммуникационных технологий в системе повышения квалификации учителей-предметников : автореф. дис. канд. пед. наук. спец. «13.00.04 – Теория и методика профессионального образования». Великий Новгород, 2006. 24 с.

5. Krumsvik R. A. Digital competence in Norwegian teacher education and schools. *Högre Utbildning*. 2011. № 1 (1). P. 39–51.

Дмитерчук Мар'яна Михайлівна

магістрантка

Дмитришин Марта Василівна

кандидат економічних наук, доцентка,

доцентка кафедри управління та адміністрування

Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту

Західноукраїнського національного університету

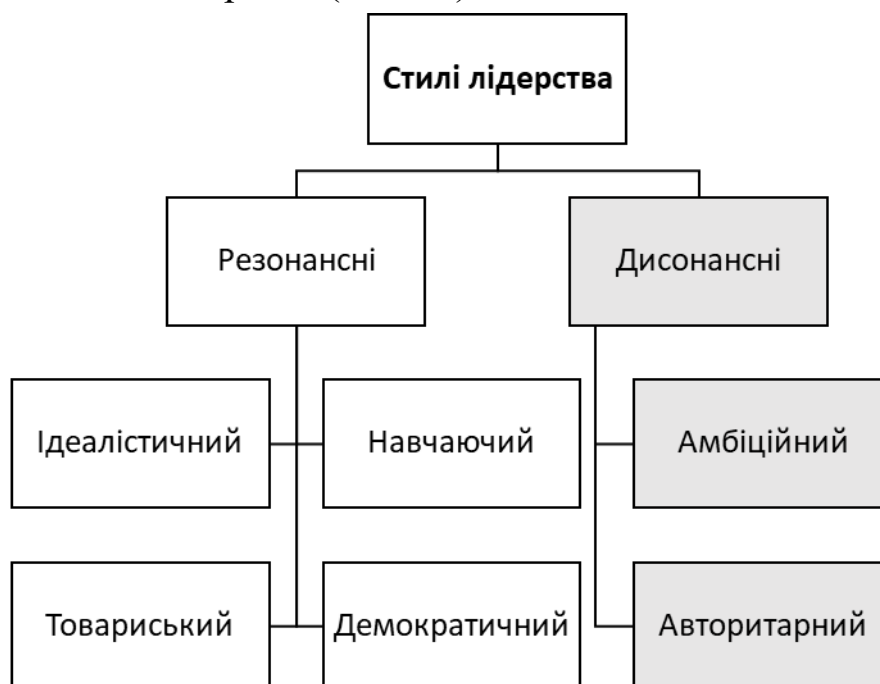
ЛІДЕРСТВО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Пострадянський спосіб сприйняття об'єктивної дійсності зумовив збереження певних консервативних способів розуміння ролі

керівника закладу освіти. Часто директор школи, до прикладу, сприймається скоріше як чиновник, вище керівництво, навіть чуже та відірване від колективу, а ніж соратник у спільній справі, ефективний порадник чи друг. Проте, реалії сьогодення створюють нові виклики у функціонуванні закладів освіти, а демократичний та дружній стиль керівництва уже давно довів свою ефективність у країнах з розвинутою ринковою економікою. Однак, для уникнення зайвого панібратства у робочих відносинах, забезпечення неухильного виконання посадових обов'язків кожним із членом колективу закладу освіти, його керівник повинен навчитись поєднувати різні стилі керівництва в залежності від мети, цілей та ситуації.

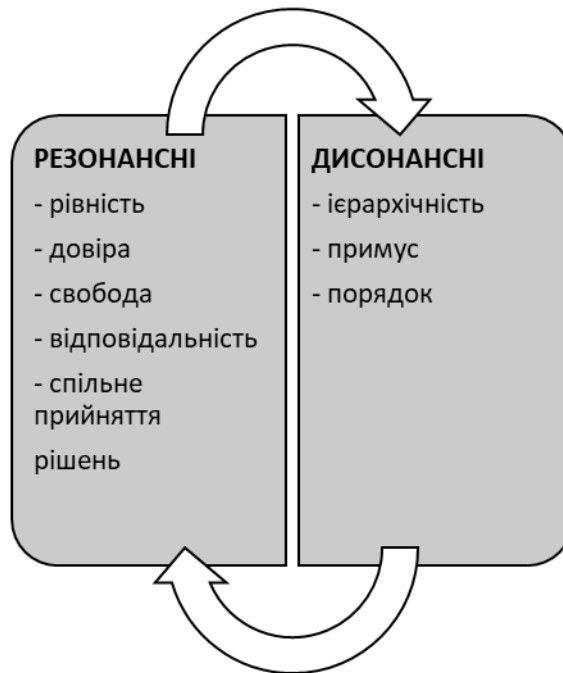
Зокрема, виділяють шість стилів лідерства, серед яких чотири мають характер резонансних і два – дисонансних (рис. 1). Резонансні стилі націлені на рівність, спільне прийняття рішень, свободу, відповідальність, інноваційність; дисонансні – на ієрархічність, порядок та примус (рис. 2).

На наш погляд, не існує такого лідера, який би стовідсотково завжди відповідав певному стилю лідерства. А для того, щоб виробити власний стиль, ефективний керівник повинен враховувати власний психотип, характер, можливості, бажання та особливості роботи. Таким чином, виникає необхідність дослідження специфіки всіх відомих стилів лідерства (табл. 1).

Рис. 1. Стилі лідерства

* побудовано авторами на основі [1, 2]

Рис. 2. Резонансні та дисонансні стилі лідерства

* побудовано авторами на основі [1, 2]

Таблиця 1

Ключові риси різних типів лідерства керівника закладу освіти

Характеристики стилю	Як стати таким	Умови застосування
А	Б	В
Ідеалістичний лідер		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Веде людей до спільної мети ✓ Не пояснює як дійти до цієї мети, а пояснює ситуацію та вселяє бажання дійти ✓ Забезпечує автономність команди ✓ Невдачу сприймає як досвід, який треба врахувати у майбутньому 	<ul style="list-style-type: none"> • Створити одну амбітну мету • Питати себе як конкретна задача дозволить досягти мети • Не боятись пробувати нове та експериментувати 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Під час стратегічного планування ➤ У проєктній діяльності ➤ Під час реалізації інноваційних проєктів
Навчаючий лідер		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Головний фокус на 	<ul style="list-style-type: none"> • Регулярно 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Під час роботи з

<p>навчанні та постійному вдосконаленні сильних сторін кожного з команди</p> <p>✓ Важливими є комунікації та розмови, а не контроль</p> <p>✓ Дає рекомендації, а не накази</p>	<p>зустрічатись і спілкуватись з командою</p> <ul style="list-style-type: none"> • Обговорювати сильні та слабкі сторони та давати настанови 	<p>молодими спеціалістами</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ На педагогічних нарадах ➤ На атестаційних семінарах ➤ Під час особистих зустрічей
Товариський лідер		
<p>✓ Об'єднує організацію</p> <p>✓ Створює атмосферу довіри у колективі</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Сформувати спільні цінності, правила та традиції • Створити культуру зворотного зв'язку • Святкувати великі та малі перемоги • Регулярно зустрічатись 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Під час спільних поїздок ➤ На ярмарках чи волонтерських заходах ➤ На щомісячних ретроспективах ➤ Під час визначення спільних цінностей та правил
Демократичний лідер		
<p>✓ Залучення колективу до прийняття рішень (за певних умов)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Делегувати повноваження • Вислухати думку кожного • Оволодіти навичками модерації та фасилітації 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Під час педагогічних рад ➤ За потреби спільного рішення ➤ На зустрічах самоврядувань ➤ На батьківських зборах
Амбіційний стиль		
<p>✓ Встановлює цілі та очікує, що команда їх досягне попри перешкоди</p> <p>✓ Багато вимагає та без проблем звільняє неефективних працівників</p> <p>✓ Вважає, що співробітники повинні самі усе знати</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Надихати колектив позитивними результатами роботи • За виявлення ознак краще змінити даний стиль 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Під час щоденної роботи

<ul style="list-style-type: none"> ✓ Змушує колектив працювати понаднормово ✓ Отримує швидкий короткостроковий результат, але має проблеми з колективом у довгостроковій перспективі 		
Авторитарний стиль		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Управління через страх ✓ Може бути ефективним у кризовий період 	<ul style="list-style-type: none"> • За виявлення ознак краще змінити даний стиль 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ В питаннях безпеки дітей ➤ У кризових ситуаціях

* побудовано авторами на основі [1, 2]

Таким чином, кожен лідер може виявити у собі риси різних типів лідерства та самостійно вирішити, які розвивати. Поряд з цим, небагато людей схвалюватимуть авторитарні та амбіційні якості свого керівника, тому такому керівнику слід співставити одержані результати та переваги певного стилю керівництва закладом освіти.

Перелік використаних джерел

1. Емоційний інтелект лідера / Гоулман. Д., Бояціс Р., Маккі Е. – Х. : Наш формат, 2019. – 288 с.
2. Від керівника до лідера: практичні поради для директорів шкіл та керівників відділів освіти / Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/521/12.2019.pdf> (дата звернення: 10.05.2021 року).

Штибель Уляна Петрівна

магістрантка

Дмитришин Марта Василівна

кандидат економічних наук, доцентка,

доцентка кафедри управління та адміністрування

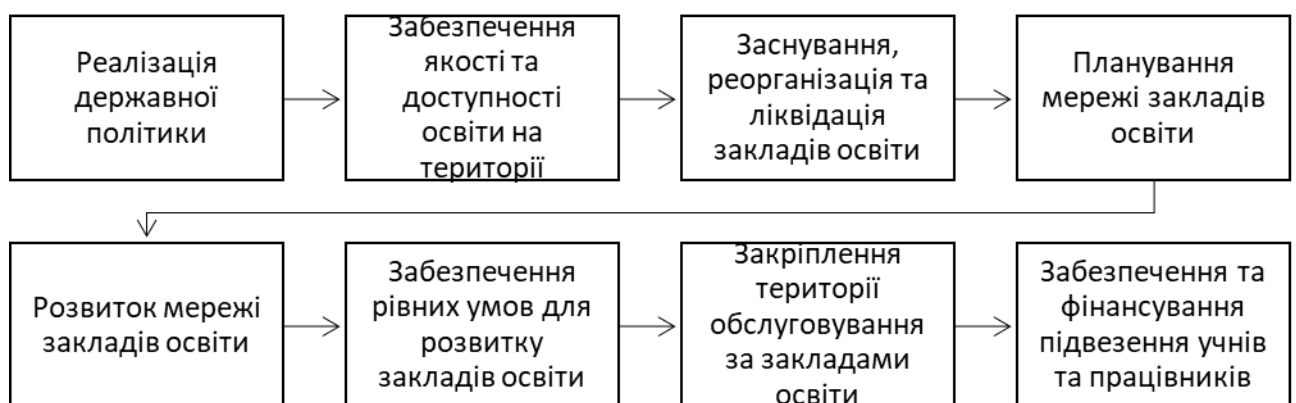
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту

Західноукраїнського національного університету

СПЕЦИФІКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ НА РІВНІ ГРОМАДИ

Освітня сфера є найближчою громаді, адже навчальні заклади різних рівнів, зазвичай, працюють у кожному (навіть невеликому) населеному пункті. Крім цього, повноваження щодо ефективної організації навчального процесу, забезпечення якості освіти, її матеріально-технічного забезпечення, вмотивованості вчителів та учнів є ключовим пріоритетом вітчизняного сьогодення.

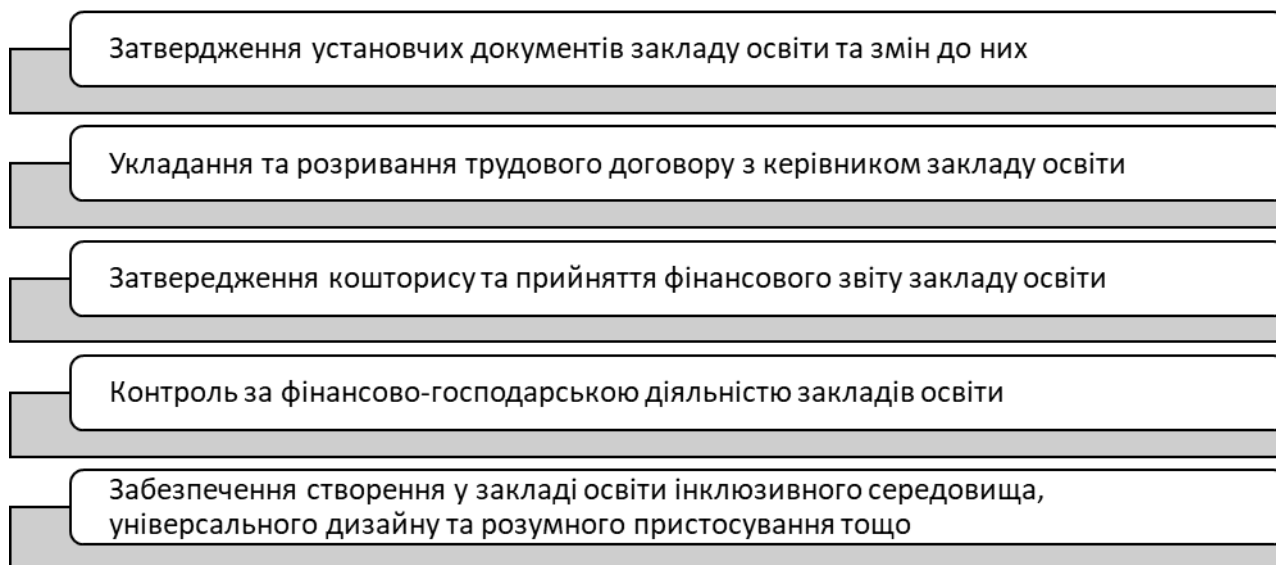
Для того, щоб організувати якісне управління освітою на рівні громади, в першу чергу слід враховувати вимоги чинного законодавства (Закону України «Про освіту» та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), які визначають повноваження місцевих органів у сфері управління освітою у громаді (рис. 1).

Рис. 1. Повноваження місцевих органів у сфері управління освітою у громаді

* побудовано авторами на основі [1, 2, 3]

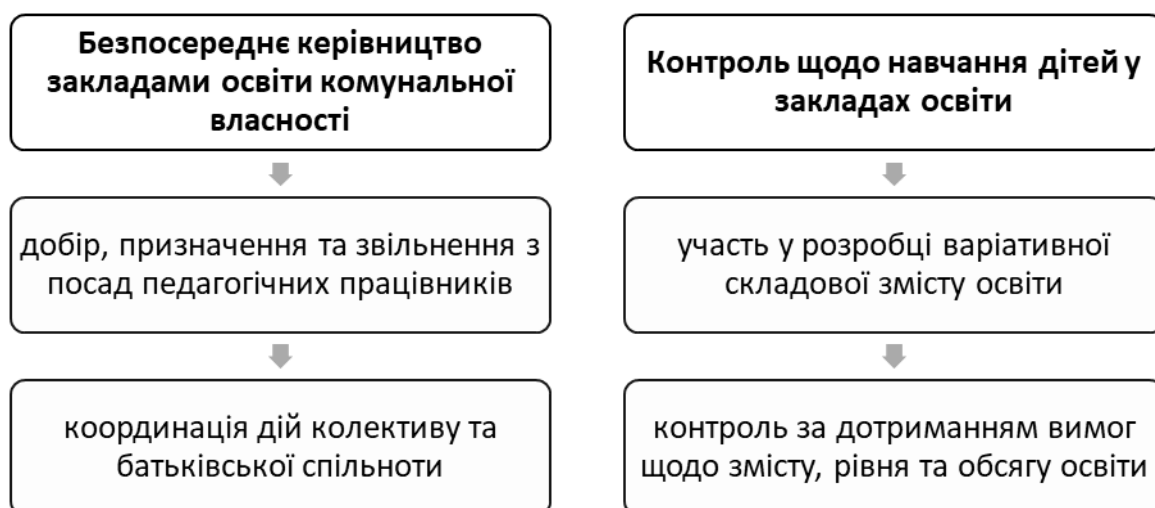
Місцева рада, як засновник закладу освіти виконує ряд інших функцій та повноважень (рис. 2).

Рис. 2. Функції та повноваження місцевої ради як засновника закладу освіти

* побудовано авторами на основі [1, 3]

Поряд з цим, органи управління освітою позбавлені ряду функцій щодо безпосереднього керівництва закладом освіти (рис. 3).

Рис. 3. Повноваження щодо керівництва та контролю діяльності закладів освіти комунальної власності, які не відносяться до повноважень органу управління освітою громади

* побудовано авторами на основі [3, с. 10-11]

Таким чином, всі органи влади, місцевого самоврядування, посадові особи різних рівнів повинні неухильно дотримуватись чинного законодавства, постійно самоудосконалювати свою роботу для ефективного поступу у розвитку української освіти. А такий розвиток можливий лише за умови ефективного налагодження співпраці усіх органів та осіб на яких покладено ті чи інші повноваження із управління освітою. Дієва координація, розуміння цілей та потреб системи освіти загалом, як і кожного конкретного закладу освіти зокрема, дозволить забезпечити українське молоде покоління якісним навчанням, вихованням та поступом на вітчизняному шляху до Європи.

Перелік використаних джерел

1. Про освіту: Закон України №2145-VIII від 05.09.2017 / Законодавство України – Верховна рада України (офіційний сайт). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.05.2021 року).

2. Про місцеве самоврядування: Закон України №280/97-ВР від 21.05.1997 / Законодавство України – Верховна рада України (офіційний сайт). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.05.2021 року).

3. Створюємо орган управління освітою в громаді: Порадник для голів та управлінців освітою територіальних громад/ Грекова І., Брусенцова Я., Жабенко Л., Ковшова О., Мацокін А., Полторак В., Пуцова А., Яцковський С. / за заг. ред. Протасової Н. – К. : ТОВ «Агентство Україна», 2020. – 66 с.

Юрій Щербяк

д. пед. наук, професор кафедри
інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету

Анна Кокуріна

аспірант Західноукраїнського національного університету

ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНИХ ЦЕНТРІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Результати історико-педагогічного дослідження, проведеного на основі всебічного аналізу діаспорно-мемуарної літератури, вивчення статей педагогічного змісту досліджуваного періоду дозволяють

зробити висновок, що початок формування основ церковних організацій та просвітницьких організацій за кордоном припадає на кінець XIX – початок XX століття, коли розпочався процес масової еміграції на західноукраїнських землях. Як уже зазначалося, разом із першими українськими переселенцями, за віросповіданням переважно греко-католиками, освоювати нові землі були покликані й священники та представники світської інтелігенції. Вони організовували тут школи і різні благодійні товариства, започатковували перші парафії та єпархії, налагоджували церковно-релігійне життя, виходячи з конкретних умов і потреб. Можна констатувати, що саме церква як осередок збереження рідної мови, обрядів і звичаїв, традиційних форм спілкування і взаємодопомоги стала своєрідним центром тяжіння для більшості українців на чужині. На думку сучасного дослідника цієї проблеми Н. Кочан, важко перебільшити значення інтеграційної функції українських церков у діаспорі. Вони стали не тільки ланкою, що єднала українців з батьківщиною, їх діяльність сприяла консолідації української національної меншини в країнах поселення, гальмувала процес асиміляції. Слід зауважити, що сьогодні поза межами України, за різними оцінками й даними, проживає 4-5 мільйонів етнічних українців (без урахування східної діаспори на пострадянському просторі – авт.).

У контексті вивчення питань, пов'язаних із освітньо-виховною діяльністю просвітительських організацій на еміграції в XX столітті, особливий інтерес викликає аналіз культурологічної діяльності Церкви в умовах зарубіжжя. Проведене дослідження переконує, що в історії української еміграції чітко визначаються чотири хвилі переселенського руху: перша – з останньої чверті XIX століття до початку Першої світової війни, у ній переважали соціально-економічні мотиви; друга – у період між двома світовими війнами, спостерігалось поєднання соціально-економічних і політичних мотивів із переважанням перших; третій період – після Другої світової війни, домінування політичних мотивів; четвертий – період так званої “трудової еміграції”, яка є об'єктивним фактором сучасної української дійсності. Акцентується увага на тому, що на думку провідних фахівців з даного аспекту проблеми (Ф. Заставного, М. Кравця, Н. Кочан, Б. Лановика,

О. Субтельного та ін.), в досліджуваний період українська Церква, відіграючи роль духовної берегині свого народу, і виходячи з специфіки життя в новій релігійно-культурній ситуації в умовах еміграції, розгорнула активну освітньо-виховну, культурно-організаційну й харитативну діяльність, служила гарантом збереження української культури, рідної мови, народних традицій, батьківської віри, була центром притягання і збереження етнічної ідентичності для всіх українців у діаспорі.

На основі всебічного аналізу діаспорно-мемуарної літератури, вивчення статей історико-педагогічного змісту окресленого періоду узагальнюємо, що разом із першими українськими переселенцями, за віросповіданням переважно греко-католиками, освоювати нові землі та формувати основи греко-католицьких церковних організацій були покликані й греко-католицькі священики, представники світської інтелігенції. Останні сприяли організації системи українського шкільництва та розширенні мережі благодійницьких товариств, започатковували перші парафії та єпархії, налагоджували церковно-релігійне життя, виходячи з конкретних умов і потреб.

Результати дослідження переконують, що опорою греко-католицизму, школою релігійно-морального виховання та підготовки кадрів духовенства є чоловічі чернечі ордени – василіан, редемптористів, студитів, селезіан, які діють в країнах Північної та Південної Америки, та в Австралії. Внаслідок планомірного систематичного впливу духовенства у випускників освітньо-виховних установ, котрі працювали під опікою українського чернецтва, та учасників організацій релігійного спрямування сформувався високий рівень національної свідомості, патріотизму, християнського світогляду та всебічний гармонійний розвиток учасників. Натомість члени жіночих чернечих орденів – сестер-василіанок, сестер-служниць пречистої діви Марії, сестер-місіонерок християнської любові, святої Йосафати та інші, що діють майже у всіх країнах світу, де проживають українці, крім релігійно-церковної діяльності, ведуть катехитичні заняття в школах, працюють вихователями у дитячих садках, беруть участь у різних благодійних заходах та просвітницьких акціях. З'ясовано, що освітньо-виховна діяльність чернечих чинів має

глибоке історичне коріння і була притаманна майже усім українським монашим об'єднанням. У своїй педагогічній діяльності сестри намагалися використовувати найновіші досягнення як вітчизняної, так і зарубіжної теорії і практики. Виховний процес, що опирався на засади християнської моралі й був пройнятий національним духом, створював відповідні передумови для формування нового покоління української нації. Найбільш ефективними формами релігійно-морального виховання виступали обов'язкові релігійні практики, уроки релігії та участь у діяльності молодіжних товариств також ж спрямування. Вивчення джерельної бази освітньо-культурного напряму діяльності Української Католицької Церкви в умовах еміграції дозволив констатувати, що поза межами України вона має понад 30 спеціальних навчальних закладів (колегій, семінарій, академій та університет), з них у США їх налічується 10, у Канаді – 5, Аргентині – 4. Філіали Українського Католицького Університету відкриті в Буенос-Айресі (1968 р.), Чикаго (1973 р.), Вашингтоні (1976 р.), Філадельфії і Монреалі (1977 р.). Окрім цього, під впливом греко-католицького духовенства в країнах північно – та латиноамериканських континентах, в Австралії перебувають напіврелігійні організації мирян, які діють як на міжнародному, так і на регіональному рівні. До них належать: Український християнський рух, Українське патріархальне світове об'єднання за “Єдність Церкви і народу”, Союз католицьких жінок, Товариство католицького студентства “Обнова”, Союз українців-католиків “Провидіння” в США, Братство українців-католиків, Українське-католицьке юнацтво, Ліга українських католицьких жінок у Канаді, “Свята Софія” та інші. Узагальнюючи значний практичний доробок представників українського духовенства та світської інтелігенції в питаннях освітньо-культурного характеру роботи вищезазначених товариств, варто відзначити, що їх основна мета та пріоритетні завдання були такі: побудова християнського суспільства на духовно-культурних основах, популяризація католицьких засад серед українських мирян, поглиблення релігійного життя членів громади, сприяння підвищенню рівня та якості духовної освіти, розвитку релігійної преси та видання теологічно-богословської літератури тощо.

Водночас, дослідники просвітницької діяльності зарубіжної Української Католицької Церкви (Н. Кочан, Р. Навроцька, Л. Рудницький, Н. Совінська, О. Уткін та інші) відзначають, що в процесі своєї діяльності Церква не змогла уникнути надмірної політизації свого релігійно-церковного комплексу, що зумовило істотне скорочення її соціальної бази. Серед інших причин, які не сприяли єкуменічній єдності Української Католицької Церкви слід назвати: практикована латинізація у вигляді впровадження англійської мови в богослужіннях, молитвах і навчання релігії в парафіяльних школах; труднощі, що виникали у зв'язку зі зміною церковного календаря; проблема celibату греко-католицького духовенства тощо. Тим не менше, аналіз церкви, як фактора збереження самосвідомості українства в Північній та Південній Америці, Австралії свідчить, що вона є складовою частиною української діаспори, виступала як консолідуюча сила, яка брала участь у багатьох ідейно-політичних, культурно-освітніх заходах, спрямованих на здобуття незалежної Української держави.

Суттєву роль в процесі нашого дослідження відводилось й вивченню освітньо-культурної діяльності релігійних центрів та організацій української діаспори в країнах Західної та Східної Європи. Незаперечним є той факт, що її навчально-освітній напрямок роботи відіграв важливу роль у становленні та розвитку Церкви, зокрема в країнах європейського континенту. Встановлено, що серед цілої мережі навчально-освітніх закладів Церкви – Український Католицький Університет, заснований митрополитом Й. Сліпим у 1963 році в Римі, займав провідне місце. Вивчення джерельної бази переконує в тому, що Український Католицький Університет став центром української науки та культури з метою підготовки високоосвіченої інтелігенції не тільки в Україні, але й для українців діаспори. Аналіз Конституції Університету дозволяє стверджувати, що в ньому працювало п'ять факультетів (богословський, філософсько-гуманістичний, природничо-математичний, права і суспільних наук, медично-фармацевтичний), і разом із тим передбачалось створення інституту церковного співу та музики. Позитивним є те, що при Українському Католицькому Університету діє Колегія св. Софії для

підготовки кандидатів у священники. Університет проводить щорічні літні курси українознавства, він має бібліотеку, релігійно-історичний та фольклорний музеї, архів, декілька філіалів у різних країнах поселення українців, а зокрема в Аргентині, Англії, Канаді, США.

Можна впевнено констатувати, що важливу соціополітичну та просвітницьку функції виконують в діаспорі церковні засоби масової інформації. З кінця 1980-х початку 1990-х рр. Українська Католицька Церква, наприклад, мала одну щоденну газету, п'ять тижневиків, кілька журналів. У місцях компактного проживання українців готувалися спеціальні радіо – і телепрограми, на весь світ працювала українська редакція “Радіо Ватикан”.

Матеріали аналізу наукових праць досліджуваного періоду дозволяють стверджувати, що постать патріарха Й. Сліпого як глави Української греко-католицької Церкви має загальнонаціональне значення, оскільки він зайняв одне із провідних місць в українському церковно-релігійному житті в ХХ столітті. На підставі вивчення просвітительської діяльності патріарха Й. Сліпого з'ясувалося, що як послідовник митрополита Андрея Шептицького Блаженіший кардинал був продовжувачем справи розбудови та зміцнення Української греко-католицької Церкви як частини Вселенської Церкви. Його заслуги в історії Церкви, а зокрема в її освітньо-виховній діяльності, більш ніж вагомі. З огляду на це, зазначаємо, що педагогічна праця Й. Сліпого здійснювалася паралельно в теоретичній і практичній площинах. Він високо підніс українську богословську науку як член і засновник Українського богословського товариства, як головний редактор журналу “Богословія”, як ректор Духовної семінарії, а потім і як ректор Богословської Академії у Львові. Аналіз періодичних видань і архівних джерел окресленого періоду засвідчує, що після свого заслання в роки переслідувань, Й. Сліпий став представником української Церкви у Ватикані, звідки керував її підпільною діяльністю на Україні. У цей період під його керівництвом Українська греко-католицька Церква створила свій Синод і сформувала свою структуру. Блаженіший Йосиф заснує Український Католицький Університет, Духовну семінарію, кафедральний Собор у Римі. За його ініціативою відновлюються жіночі та чоловічі монаші чини,

створюється патріарший двір, українська парафія в Римі та багатий український музей тощо. Загальновідомо, що відбуваючи пастирські подорожі по всіх українських поселеннях світу з метою об'єднання вірних та створення осередків української культури, освіти та науки, патріарх Й. Сліпий представляв українську Церкву на міжнародній арені, на різного рівня науково-освітніх конференціях, культурних заходах, духовних з'їздах, соціально-політичних форумах. Окрім цього, в розділі акцентується увага на його активній участі в роботі Другого Ватиканського Собору, на якому Й. Сліпий ставить вимогу піднести Українську Католицьку Церкву до патріархального статусу. Без сумніву, життєвий та творчий шлях Й. Сліпого невіддільний від історії Української греко-католицької Церкви й власного народу, оскільки він став своєрідним символом української Церкви, взірцем патріотизму та любові до Батьківщини й ісповідником за Христа й Україну.

Таким чином, вивчення освітньо-виховної діяльності Української Католицької Церкви в умовах еміграції розглядаємо за важливі завдання педагогічної науки, оскільки вони виступають неухильними джерелами збагачення теорії й практики навчально-виховного процесу учнівської молоді в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Матейко Р. Церква, як фактор збереження етнічної самосвідомості зарубіжного українства. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. Щорічник за заг. ред проф. Б. Ланового*. Тернопіль, "Економічна думка", 2000. С.70-76.
2. Кочан Н. Зарубіжний український католицизм: історія і сучасність. *Політика і час*. Київ, "Преса України", 1994. № 2. С. 62-71.
3. Зінько В., ЧСВВ, о. Коваль М., ЧНІ, Андрушко В. Українські релігійні товариства в Південній Америці. *Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2004 рік*. Книга І. Львів "Логос", 2004. С. 238-244.
4. Лист Блаженнішого Йосифа до українських владик і вірних у Бразилії. *Визвольний шлях*. Лондон, 1978. КН. 6. С. 671-673.
5. Буженко В. Українська Католицька Церква в Латинській Америці. *Визвольний шлях*. Лондон, 1968. КН. 6. С. 798-803.
6. Уткін О. І. Релігійні центри та організації української діаспори в країнах Заходу. *Український історичний журнал*. Київ, 1992. № 9. С. 45-54.
7. Василик М. Українські поселення в Аргентині. Мюнхен: Український вільний університет, 1982. 147 с.

8. Сапеляк О. Греко-католицька церква як консолідуючий чинник української спільноти в Аргентині. *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Тези доповідей. Матеріали Першої міжнародної наукової конференції (8-10 березня 2006 р.)*. Львів, 2006. С. 119-121.
9. Щербяк Ю. Концептуальні засади освітньої доктрини Української Греко-Католицької Церкви в ХХ столітті. Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. 588 с.

Олена Долиняк-Сайтз

аспірант

Західноукраїнського національного університету

Науковий керівник:

Щербяк Ю. А.

професор, доктор педагогічних наук

Західноукраїнського національного університету

МІЖНАРОДНА ВИЩА ОСВІТА В ПЕРІОД СВІТОВОЇ КРИЗИ COVID-19

У статті розкрито досвід зарубіжної вищої школи з питань ведення системної роботи в період коли світова ситуація з пандемією коронавірусу істотно вплинула на освіту в цілому. «Вища освіта завжди отримувала вигоду від великих розумів багатьох країн. Від античного світу до університетів у Фесі, Болоньї та Оксфорді існували міжнародні компоненти освіти ще до того, як існували сучасні нації. Однією з ознак сучасного світу є обмін студентами та науковцями. В даний час понад п'ять мільйонів студентів щороку навчаються закордоном, але існує велика стурбованість майбутнім, оскільки світова криза COVID-19 різко впливає на міжнародну освіту» - стверджує Естер Д. Бриммер, виконавчий директор NAFSA: Асоціація міжнародних педагогів [1].

NAFSA: Асоціація міжнародних педагогів, заснована в 1948 році, є найбільшою некомерційною асоціацією, присвяченою міжнародній освіті та обміну педагогів і студентів. NAFSA співпрацює з найбільш стійкими та інноваційними професіоналами у всьому світі з метою відновлення освітньої галузі та планування майбутнього.

В цій роботі проаналізовано проблеми організації навчання іноземних студентів і зроблено відповідні рекомендації на прикладі роботи вищих учбових закладів Європи та США. Пройдуть роки, поки ми отримаємо повну інформацію про нинішню кризу та її вплив на міжнародну освіту, але дещо вже зрозуміло: це вплив на освіту за кордоном, глобальне навчання, технології, доступ та широкий відплив міжнародних студентів та науковців, обмеження візитів до країн навчання. Більшість коледжів та університетів США швидко відкликали студентів, які навчались за кордоном. Обмеження на поїздки, введені багатьма країнами, означали, що адміністраторам довелося швидко працювати, щоб допомогти студентам повернутись додому.

Всі провідні університети Великобританії, США і Європи перейшли на он-лайн викладання, заняття йдуть в тих же обсягах годин, але в режимі «віддалення». Фахівці відзначають високу якість он-лайн навчання в західних університетах, незважаючи на рекордно малі терміни переходу. Численні зарубіжні університети ще до пандемії пропонували програми он-лайн навчання, саме наявність у навчальних закладів готових технічних рішень і необхідної педагогічної експертизи дозволило перейти на дистанційне навчання з мінімальними втратами. Кожен ЗВО самостійно вирішує, чи рекомендувати студентам повернутися додому на час кризи або продовжити навчання в країні. Але абсолютно всі зараз проявляють максимальну гнучкість і з розумінням ставляться до побажань студента. Міжнародні викладачі стурбовані впливом глобальної пандемії на потік студентів та науковців у всьому світі. США отримує велику вигоду від міжнародної освіти. Коли криза спалахнула, понад мільйон іноземних студентів навчалися в країні, роблячи інтелектуальні та культурні внески. У 2018-2019 н. р. вони внесли понад 41 млрд. доларів в економіку США та підтримали 458 000 робочих місць.

Зарубіжні навчальні заклади максимально сконцентровані на підтримці студентів: італійські ЗВО проводять дистанційні майстер-класи і дні відкритих дверей, американські університети збільшили штат тьюторів для допомоги студентам на дистанційному навчанні.

Уряди країн Європи, США і Великобританії пом'якшили візові вимоги для студентів. Так, наприклад, в США студент вважається full-time student за програмою студентського обміну на візі, навіть якщо він тимчасово проходить навчання он-лайн.

В сучасних умовах, коли обсяг знань зростає, вимоги до професіонала зростають, зміна спеціальностей і поява нових професій прискорюється, один рік відстрочки в освіті - це серйозне навантаження на економіку. Університети роблять все можливе, щоб міжнародні студенти могли поступити та успішно вчитися, незважаючи на пандемію і пов'язані з нею складності. Фахівці також відзначають, що деякі університети спрощують вимоги до вступників іноземців, наприклад, знижуючи вимоги до мінімального балу з англійської мови. Сьогодні посилюються побоювання, що багато університетів Сполученого Королівства залишаться без засобів до існування, якщо уряд не надасть їм фінансової підтримки. Британська Рада в своєму звіті, що вийшов на початку поточного тижня, попереджає, що в цьому році в університетах може виявитися на 111 тисяч менше своїх студентів і на 121 тисячу іноземних студентів. Квітневий аналіз Лондонської Школи Економіки, попереджає, що скорочення числа іноземних студентів може обернутися для Британії чорною дірою в розмірі 2,5 млрд. фунтів стерлінгів. В аналітичному дописі Ніла Кемп – консультанта з питань міжнародного вищої освіти «Дистанційна освіта і світовий попит» ідеться про наступне: «Для вузів розвиток дистанційної освіти - це спосіб підвищити число міжнародних студентів, а британська влада, яка прагне скоротити приплив мігрантів в країну, зацікавлені в тому, щоб університети не зараховували занадто багато іноземних студентів на очні програми. Деяким університетам Сполученого Королівства вдалося домогтися високих показників зростання завдяки новаторському і прицільного підходу. Единбурзький університет, наприклад, пропонує цілий набір он-лайн магістерських програм, університети Солфорда і Південного Уельсу розробили спільні програми з європейськими партнерами, а Університет Західної Шотландії досяг аналогічних результатів в Індії. Варто відзначити, що наявність партнерів вкрай необхідна, оскільки

партнери на місцях допомагають з реалізацією навчальних програм, рекламою і залученням студентів» [4].

Глобальні постачальники освітніх послуг, що надають таку освіту, - це Великобританія, США, Австралія, Індія, Канада та Нова Зеландія. Наявні дані дозволяють оцінити кількість міжнародних студентів, які отримують Британську дистанційне вищу освіту англійською мовою, приблизно в 400 тисяч. В той же час 3 мільйони американських студентів отримують повністю дистанційну вищу освіту, а ще 6 мільйонів очних студентів американських вузів проходять частину курсів он-лайн. Широкий вибір вже наявних в США дистанційних освітніх програм забезпечить країні подальший приріст міжнародних студентів.

Дистанційна освіта та перспективи росту: дистанційна освіта забезпечує студентам більшу свободу вибору; дає можливість отримати іноземний диплом або професійний сертифікат; дистанційна освіта влаштована більш гнучко, зручніше поєднувати з роботою або сім'єю; дистанційна освіта вигідніше за рахунок ефекту масштабу; нарешті, вона відкриває широкі можливості для представників уразливих і ущемлених груп населення незалежно від того, де вони живуть. Втім, залишається ряд труднощів:

- поширені культурні упередження проти дистанційного освіти - люди як і раніше віддають впевнене перевагу очним програмами;

- існує проблема визнання (зарубіжних) дипломів про дистанційне вищу освіту;

- з'являються липові «вузи», що підривають репутацію дистанційної освіти в цілому; вартість навчання залишається колишньої;

- дистанційна освіта конкурує з новими програмами, які з'являються на місцях і в більшій мірі відповідають місцевим потребам.

Як зазначає Ніл Кемп: «... світовий попит на освіту не вичерпується, і будуть з'являтися все нові, більш винахідливі підходи до навчання. Дистанційна освіта - це просто ще один метод, який може використовуватися паралельно очному або в поєднанні з ним.

Вузи, які роздумують про те, щоб зайнятися дистанційною освітою, повинні чітко розуміти, в чому їхній інтерес, і вміти інтегрувати дистанційну освіту в свою міжнародну стратегію, керуючись даними про світовий попит на подібні послуги».

Незважаючи на всі потенційні негативні наслідки, які глобальна криза може мати на міжнародну освіту, міжнародні викладачі залишаються стійкими. Вони визнають, що міжнародна освіта є невід'ємною частиною рішення просування добробуту людини, миру та вирішення глобальних проблем. Міжнародна освіта створює звички до співпраці, що лежать в основі наукових досліджень. Міжнародні викладачі також знають, що їхня робота формує співпереживання, яке допоможе пережити COVID-19.

Трансформація системи освіти в період карантину навчила виживати вищі навчальні заклади, на ринок виходять все нові і нові технології дистанційного навчання. Окреслимо п'ять сучасних трендів освіти, які сприяють розвитку міжнародної вищої освіти:

1. Дистанційне навчання, сьогодні вже працюють десятки програм управління системою дистанційного навчання. LMS (Learning System Management) виросла з он-лайн навчання. Це технологічна платформа, де все он-лайн: матеріали, курси, оцінки і навіть уроки. Відомі розробники, такі як Adobe, SAP, Facebook, вже випустили свої програми, їх використовують навчальні заклади та бізнес.

2. Гейміфікація знань, в цій галузі знаходиться багато технологічних брендів, включаючи Amazon, які створюють он-лайн ігри для широкого спектра студентів. Робота ігрового дизайнера, проектувальника і архітектора ігор знаходиться на піку попиту. На піку популярності он-лайн ігор в Сполучених Штатах Америки коледжі оголосили про чемпіонати між своїми конкурентами.

3. Хмарні технології, вони принесли в бізнес дешеве зберігання даних, розміщення програмного забезпечення, можливості тимчасового підключення, викладачі бачать його переваги. Учні та вчителі можуть отримати доступ до розкладу, домашніх завдань, документам, що зберігаються на хмарі.

4. Доповнена / віртуальна реальність: AR / VR (Augmented / Virtual Reality) в процесі отримання знань створює об'ємний світ навколо студентів через додаткові навчальні матеріали. Наприклад, на уроці історії студенти можуть використовувати планшети і смартфони для отримання тривимірних моделей динозаврів через картки, які взаємодіють з гаджетами. Камера гаджета направляється на малюнок, і на екрані виникає тривимірна модель.

5. Штучний інтелект, AI (Artificial Intelligence) - штучний інтелект в системі освіти - це створення персоналізованого навчального місця. Це біометричні гаджети, що розпізнають голос, сенсори, обробні природну мову, «розумні» класні кімнати. Ера штучного інтелекту неминуче створить нові види зайнятості, починаючи від менеджерів машин до інженерів емоцій. Щоб досягти успіху, всі студенти повинні розуміти, як працюють машини.

Висновок дослідження про можливості та проблеми міжнародної освіти в умовах світової кризи може бути оптимістичним, так як освітня спільнота найбільш ерудована, інтегрована в сучасні технології, та розуміє свою місію носія знань.

Список використаної літератури

1. Бриммер Е. - виконавчий директор NAFSA: Асоціація міжнародних педагогів. Міжнародна освіта та криза COVID-19. URL: <https://www.asanet.org/news-events/footnotes/may-jun-2020/professional-challenges-facing-sociologists/international-education-and-covid-19-crisis>

2. Джанніні С. - помічник генерального директора з питань освіти при ЮНЕСКО та Віньє К. виконавчий директор Норвезького агентства з питань забезпечення якості освіти (NOKUT). Вища освіта потребує кращого реагування на кризові ситуації. *University World News*. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20210211090640737>

3. Вугт Т. - директор з аналітики та консалтингу, Фалькенштейн М. - засновник XOLAS, «Міжнародний набір студентів в часи світової кризи». URL: <https://bized.aacsb.edu/articles/2020/september/international-student-recruitment-in-times-of-global-crisis>

4. Кемп Н. - консультант з питань міжнародної вищої освіти, член Ради в освіті Співдружності Націй, «Дистанційна освіта та світовий запит». *International Higher Education magazine summer*, 2020. № 103. URL: [https://www.internationalhighereducation.net/en/handbuch/gliederung/#/Gliederungsebene/814/Summer-Issue-No.-103-\(2020\)](https://www.internationalhighereducation.net/en/handbuch/gliederung/#/Gliederungsebene/814/Summer-Issue-No.-103-(2020))

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ
I Міжнародної науково-практичної конференції

м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.

Підписано до друку 18.05.2021.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 19,41. Обл.-вид. арк. 15,14
Тираж 100 примірників. Замовлення № 05/21/6-6.

Видавець та виготувач:

Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46004

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр ЗУНУ
вул. Львівська, 3, м. Тернопіль, 46004
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua